

« Συμβουλευτική: Διερεύνηση βιωμάτων του ζευγαριού μέσα στο γάμο»

Πτυχιακή εργασία για την λήψη του πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας).

ΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ :

Ντελή Ευπραξία

Πλασκασοβίτη Αλεξάνδρα

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ:

κ. ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΥ ΜΑΡΙΑ

Ph.D. Κλινικός Ψυχολόγος

ΠΑΤΡΑ 2005

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας:

Υπογραφή:

Υπογραφή:

Υπογραφή:

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ – ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την πτυχιακή μας εργασία, νιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε τους ανθρώπους εκείνους που μας συντρόφευσαν και μας βοήθησαν σ' αυτή την προσπάθεια.

Αρχικά, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε βαθύτατα την επόπτηριά μας κα. Θεοδωράτου Μαρία, Ph.D. Κλινικό Ψυχολόγο και επιστημονικό συνεργάτη του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, του Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας, για την καθοδήγηση, την βοήθεια και την αμέριστη συμπαράστασή της.

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα, την συμφοιτήτριά μας Γιάννου Δήμητρα, με την οποία μοιραστήκαμε καθ' όλη την διάρκεια των φοιτητικών μας χρόνων, τις αγωνίες και τους προβληματισμούς μας, αλλά και που μας βοήθησε έμπρακτα να εμπλουτίσουμε και να ολοκληρώσουμε την πτυχιακή μας εργασία.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλουμε στους επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς, Αποστολοπούλου Όλγα, Αταλόγλου Κων/να, Κοντονή Νέλλη, Λύσσαρη Ευαγγελία, αλλά και την φίλη μας Λογοθεραπεύτρια Μπόμπολα Κων/να, οι οποίες είχαν την υπομονή να συμμετέχουν στους προβληματισμούς μας για θέματα σχετικά με την πτυχιακή μας έχοντας την διάθεση να βοηθήσουν προσφέροντας την συμπαράσταση και τον ενθουσιασμό τους.

Επιπροσθέτως, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την Κοινωνική Λειτουργό Μπέτση Έλλη, αλλά και το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων του 43^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πατρών, που μας βοήθησαν στην προώθηση των ερωτηματολογίων, καθώς και όλους τους ερωτώμενους, οι οποίοι συνεργάστηκαν και αφιέρωσαν τον πολύτιμο χρόνο τους για την πραγματοποίηση της εν λόγω έρευνας.

Επίσης, ευχαριστούμε τα μέλη της Επιτροπής για την συμβολή τους στην πραγματοποίηση της Αξιολόγησης της Πτυχιακής.

Τέλος, την προσπάθεια για την πτυχιακή αυτή, την αφιερώνουμε στους συζύγους και στα παιδιά μας, για την συμπαράσταση και την κατανόηση όλων αυτών των χρόνων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αυτή η πτυχιακή έγινε με σκοπό να σκιαγραφηθεί ο γάμος ως θεσμός που είναι θεμελιώδης της δομής της σύγχρονης κοινωνίας μας, καθώς επίσης και οι προβληματικές περιοχές που εμφανίζονται σ' αυτόν. Ένα μέρος επίσης αυτής της πτυχιακής αφιερώνεται στο να αναλυθούν οι συγκεκριμένες μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι οικογενειακοί θεραπευτές προκειμένου να δώσουν λύση σε συζυγικά - οικογενειακά προβλήματα.

Το πρώτο μέρος της βιβλιογραφικής μελέτης, ξεκινά με μια αναφορά για την ιστορική εξέλιξη του γάμου και τις μεταβολές που υπέστη με το πέρασμα των χρόνων. Επιπλέον αναζητήθηκαν τα κίνητρα που οδηγούν τα άτομα σε γάμο και κατ' επέκταση στην δημιουργία οικογένειας και μελετάται η διαδικασία επιλογής συντρόφου. Διερευνώνται τα στοιχεία εκείνα που κάνουν έναν γάμο να είναι λειτουργικός, τα αίτια που επιφέρουν σύγκρουση στο ζευγάρι, καθώς και οι συνέπειες αυτών των συγκρούσεων.

Στην συνέχεια του θεωρητικού μέρους της πτυχιακής περιγράφεται η οικογενειακή- συζυγική θεραπεία και τα μοντέλα αυτής.

Η έρευνα που διεξήχθη αποτελεί και το δεύτερο μέρος αυτής της πτυχιακής. Η ερευνά μας έγινε με την χρήση ερωτηματολογίου σε έγγαμους που ζουν στην Πάτρα. Σκοπός μας ήταν να αποτυπώσουμε τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τα άτομα αυτά τον γάμο τους και την συζυγική τους σχέση καθώς επίσης και να αποτυπωθούν τα όποια οικογενειακά προβλήματα εμφανίζονται στο γάμο.

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα:

- Από τις ανάγκες των ερωτώμενων αυτές που φάνηκαν να έχουν καλυφθεί από τον γάμο τους είναι κύρια οι ψυχολογικές και συγκεκριμένα η ανάγκη τους για δημιουργία οικογένειας –παιδιών, σε ακολουθία η ανάγκη τους να αγαπήσουν και να αγαπηθούν και αμέσως επόμενα η επιθυμία τους να καλύψουν τις μη ικανοποιητικές σχέσεις που είχαν με την πατρική τους οικογένεια.
- Οι ερωτώμενοι στο σύνολό τους θεωρούν ότι η ποιότητα της συντροφικής τους σχέσης είναι καλή έως πολύ καλή λαμβάνοντας υπ' όψιν το επίπεδο επικοινωνίας, την σεξουαλική ζωή, την εμπιστοσύνη, τον σεβασμό- κατανόηση. Από τα παρακάτω όμως συμπεράσματα γίνεται εμφανές ότι τα χρόνια γάμου και η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων της σημερινής εποχής επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα της επικοινωνίας και της σεξουαλικής ζωής και κατ' επέκταση της ποιότητας της συντροφικής σχέσης.
- Από την έρευνά μας φάνηκε ότι οι γυναίκες είναι στο σύνολό τους εργαζόμενες, εντούτοις εξακολουθούν να διατηρούν τον παραδοσιακό ρόλο τους στην οικογενειακή εστία, έχοντας την κύρια ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού και της ανατροφής των παιδιών. Η μόνη διαφοροποίηση που φαίνεται να υπάρχει είναι, ότι οι αποφάσεις που αφορούν την λειτουργία της οικογένειας λαμβάνονται από κοινού.
- Όσο ανώτερο είναι το μορφωτικό επίπεδο ενός ζευγαριού τόσο καλύτερη είναι και η μεταξύ τους επικοινωνία. Αντιστρόφως ανάλογα λειτουργεί η σχέση επικοινωνίας και χρόνων γάμου. Δηλαδή, η επικοινωνία επιδεινώνεται με την αύξηση των χρόνων γάμου του ζευγαριού.

- Οι ερωτώμενοι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους δεν θα χώριζαν ή δήλωσαν αβέβαιοι για το αν θα έπαιρναν διαζύγιο σε περίπτωση που είχαν παιδιά. Φαίνεται λοιπόν ότι η ύπαρξη των παιδιών στην οικογένεια επηρεάζει την απόφαση του ζευγαριού για το διαζύγιο.
- Η επιλογή του διαζυγίου σαν λύση στα σοβαρά οικογενειακά προβλήματα δεν σχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων. Ως προς την επιλογή που θα έκαναν για ειδικό σύμβουλο γάμου, φάνηκε ότι τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο θα επέλεγαν τον ψυχολόγο, και τα άτομα με χαμηλό τον κοινωνικό λειτουργό και στην αμέσως επόμενη επιλογή τους σε κληρικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	II
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	III
ΠΙΝΑΚΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ	IX
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1. Εισαγωγή.....	1
1.2. Το πρόβλημα.....	1
1.3. Σκοπός μελέτης.....	2
1.4. Ορισμοί όρων.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	
A. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ	
A1. Παλιές θεωρίες περί γάμου.....	6
A2. Σύγχρονες θεωρίες περί γάμου.....	8
A3. Η παραδοσιακή μορφή του γάμου και η μετάβασή του στο μεταβιομηχανικό στάδιο.....	10
A4. Ο γάμος ως κοινωνικός θεσμός.....	12
A4.1. Θρησκευτικός γάμος.....	13
A4.2. Πολιτικός γάμος.....	14
A5. Μορφές οικογένειας.....	14
A6. Εναλλακτικά σχήματα συμβατικής οικογένειας.....	15
B. ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ	
B1. Κίνητρα που οδηγούν τα άτομα σε γάμο.....	18
B1.1. Έρωτας.....	19
B1.2. Αγάπη.....	20
B1.2.1. Μορφές αγάπης.....	22
B1.3. Επιλογή συντρόφου.....	23
B2. Αιτίες που δεν οδηγούν τα άτομα σε γάμο.....	27
Γ. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ – ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΝΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ	
Γ1. Βασικές προϋποθέσεις για ένα λειτουργικό γάμο.....	30
Γ1.1. Ψυχολογική ωριμότητα.....	30
Γ1.2. Λειτουργική επικοινωνία.....	32
Γ1.2.1. Μορφές επικοινωνίας.....	33
Γ1.2.2. Τεχνικές που δημιουργούν τις προϋποθέσεις για αποτελεσματική επικοινωνία.....	35
Γ2. Δευτερεύουσες προϋποθέσεις για έναν λειτουργικό γάμο.....	37
Γ3. Στάδια εξέλιξης και κρίσεις της συζυγικής σχέσης.....	38
Γ4. Παράγοντες που καθορίζουν τη διαμόρφωση των ρόλων μέσα στο γάμο.....	40

Γ4.1. Ο ρόλος των δύο φύλων.....	41
Γ4.2. Η παρουσία του παιδιού και ο γονεϊκός ρόλος των συζύγων.....	42
Γ5. Η ενότητα του ζευγαριού.....	43
Γ5.1. Ευμενείς παράγοντες για την ενότητα του ζευγαριού.....	44
Γ5.2. Δυσμενείς παράγοντες που εμποδίζουν την ένωση του ζευγαριού.....	46
Δ. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙΤΙΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΟ ΓΑΜΟ – ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ	
Δ1. Τα προβλήματα και οι συγκρούσεις στο γάμο.....	47
Δ2. Μορφές, αίτια και συνέπειες προβλημάτων.....	49
Δ2.1. Προβλήματα επικοινωνίας.....	49
Δ2.1.1. Έλλειψη επικοινωνίας.....	49
Δ2.1.2. Αντιφατικά μηνύματα.....	49
Δ2.1.3. Διπλός δεσμός.....	50
Δ2.1.4. Αρνητικός τρόπος σκέψης – αδυναμία ερμηνείας μηνυμάτων.....	50
Δ2.1.5. Κοινωνικοί ρόλοι – επιδιώξεις – αξίες.....	51
Δ2.1.6. Άλλες αιτίες που οι σύντροφοι δεν επικοινωνούν.....	51
Δ2.2. Συναισθηματικός αποχωρισμός (Προσκόλληση).....	52
Δ2.3. Όρια.....	53
Δ2.4. Έλλειψη αυτονομίας και συνεξάρτησης.....	54
Δ2.5. Εξωπραγματικές προσδοκίες.....	55
Δ2.6. Οικονομικές δυσκολίες.....	55
Δ2.7. Άσκηση εξουσίας και δύναμης – έλλειψη ισότητας..	57
Δ2.8. Η βία στο γάμο.....	59
Δ2.8.1. Μορφές κακοποίησης.....	60
Δ2.8.2. Αιτίες που οδηγούν στην επιθετικότητα.....	61
Δ2.8.3. Μύθοι περί συζυγικής βίας.....	62
Δ2.9. Διαταραγμένες σεξουαλικές σχέσεις.....	63
Δ2.10. Συζυγική απιστία.....	64
Δ2.10.1. Τύποι συζυγικής απιστίας.....	64
Δ2.10.2. Αιτίες απιστίας.....	64
Δ2.10.3. Η αποκάλυψη και οι συνέπειες της συζυγικής απιστίας.....	65
Δ2.11. Ζήλια.....	66
Δ2.12. Έλλειψη αμοιβαίου σεβασμού.....	67
Δ2.12.1. Πηγές αμοιβαίας έλλειψης σεβασμού.....	68
Δ2.13. Έλλειψη εμπιστοσύνης.....	68
Δ2.14. Η έλλειψη διαθεσιμότητας και η επίδραση της στην συζυγική σχέση.....	69
Δ2.14.1. Παράγοντες που εμποδίζουν την αλληλεπίδραση του ζευγαριού.....	70
Δ2.15. Παρέμβαση τρίτων στην ζωή του ζευγαριού.....	70
Δ2.16. Η ρουτίνα της καθημερινότητας.....	72
Δ2.17. Ανάγκη για μοναχικότητα.....	73
Δ2.18. Εργασιακό στρες και ζευγάρι.....	74

Δ2.19. Οι διαπροσωπικές σχέσεις του ζευγαριού με τον ερχομό του πρώτου παιδιού.....	74
Δ2.20. Προβλήματα ανατροφής των παιδιών.....	76
Δ3. Το διαζύγιο.....	77
Δ3.1. Τα στάδια του διαζυγίου.....	78
Δ3.2. Αιτίες διαζυγίου.....	79
Δ3.3. Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά και τους ενήλικες.....	81
Ε. Η ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΓΑΜΟΥ	
E1. Εννοιολογική προσέγγιση της συμβουλευτικής.....	83
E1.1. Σκοποί – αντικείμενο – περιεχόμενο της συμβουλευτικής.....	83
E1.2. Η εφαρμογή της συμβουλευτικής στην Ελλάδα.....	85
E2. Συμβουλευτική – ψυχοθεραπεία ζευγαρικών και οικογένειας.....	86
E2.1. Σκοποί – προβλήματα – ανάγκες της συμβουλευτικής θεραπείας.....	86
ΣΤ. ΚΥΡΙΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΥΖΥΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ	
ΣΤ1. Η ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	89
ΣΤ1.1. Βασικές έννοιες.....	89
ΣΤ1.2. Η θεραπεία ζευγαριού - οικογένειας με βάση το ψυχοδυναμικό μοντέλο.....	90
ΣΤ1.2.1. Ομαδική αναλυτική προσέγγιση των ανοικτών Συστημάτων.....	90
ΣΤ1.2.2. Η προσέγγιση των αντικειμενοτρόπων σχέσεων και της οικογένειας καταγωγής.....	90
ΣΤ1.2.3. Η προσέγγιση του Ackerman.....	91
ΣΤ2. Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	93
ΣΤ2.1. Βασικές έννοιες.....	93
ΣΤ2.2. Η θεραπεία ζευγαριού- οικογένειας με βάση την συμπεριφοριστική προσέγγιση.....	93
ΣΤ2.2.1. Συμπεριφοριστική προσέγγιση στη θεραπεία ζεύγους.....	94
ΣΤ2.2.2. Εκπαίδευση στις γονεϊκές δεξιότητες.....	94
ΣΤ2.2.3. Λειτουργική προσέγγιση στην οικογενειακή θεραπεία.....	95
ΣΤ2.2.4. Διαδική σεξουαλική θεραπεία.....	95
ΣΤ3. Η ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	97
ΣΤ3.1. Βασικές έννοιες.....	97
ΣΤ3.2. Η θεραπεία του ζευγαριού με βάση την γνωσιακή προσέγγιση.....	98
ΣΤ4. Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	100
ΣΤ4.1. Βασικές έννοιες.....	100
ΣΤ4.2. Η θεραπεία ζευγαριού – οικογένειας με βάση την ανθρωπιστική – εμπειρική προσέγγιση.....	100
ΣΤ4.2.1. Η συμβολική – εμπειρική προσέγγιση.....	100
ΣΤ4.2.2. Η μορφοδομική (Gestalt) προσέγγιση.....	101

ΣΤ4.2.3. Ανθρωπιστική θεραπεία - προσέγγιση διαδικασίας της επικοινωνίας.....	102
ΣΤ5. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	104
ΣΤ6. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ Bowen ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ Minuchin.....	105
ΣΤ6.Α. Η προσέγγιση του Bowen.....	105
ΣΤ6.Α.1. Βασικές έννοιες.....	105
ΣΤ6Α.2. Η παθολογία της οικογένειας με βάση την θεωρία του Bowen.....	107
ΣΤ6.Α.3. Η θεραπεία της οικογένειας με βάση την θεωρία του Bowen.....	108
ΣΤ6.Α.4. Τα στάδια και οι φάσεις της θεραπείας του Bowen.....	110
ΣΤ6.Β. Η δομική προσέγγιση του Minuchin.....	112
ΣΤ6.Β.1. Βασικές έννοιες.....	112
ΣΤ6.Β.2. Η παθολογία της οικογένειας.....	112
ΣΤ.6.Β.3. Η θεραπεία της οικογένειας με βάση την δομική προσέγγιση του Minuchin – οι φάσεις της θεραπείας.....	114
Ζ. ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	
Ζ1. Η εφαρμογή της Συμβουλευτικής στην Κοινωνική Εργασία.....	116
Ζ2. Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού.....	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	
3.1. Είδος της έρευνας – Επιλογή στρατηγικής.....	120
3.2. Σκοπός της έρευνας.....	120
3.3. Υποθέσεις.....	121
3.4. Διαδικασία και καθορισμός του δείγματος.....	121
3.5. Ερωτηματολόγιο.....	122
3.6. Περιορισμοί της έρευνας.....	123
3.7. Τρόπος ανάλυσης των στοιχείων.....	123
3.8. Περιγραφική κατανομή.....	124
3.9. Στατιστικές συγκρίσεις.....	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	
4.1. Αποτελέσματα έρευνας.....	125
4. 2. Στατιστικές συσχετίσεις των υποθέσεων της έρευνας.....	185
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	
ΣΥΖΗΤΗΣΗ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	
5.1. Συζήτηση.....	195
5.2. Συμπεράσματα.....	199
5.3. Εισηγήσεις	202
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	205
Ερωτηματολόγιο έρευνας.....	206
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	216

ΠΙΝΑΚΕΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

Πίνακας 1: Φύλο ερωτηθέντων.....	125
Πίνακας 2: Ηλικία ερωτηθέντων.....	126
Πίνακας 3: Τόπος καταγωγής.....	127
Πίνακας 4: Γραμματικές γνώσεις.....	128
Πίνακας 5: Επάγγελμα.....	129
Πίνακας 6: Οικογενειακή κατάσταση.....	130
Πίνακας 7: Αριθμός παιδιών.....	131
Πίνακας 8: Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα.....	132
Πίνακας 9: Κατοικία.....	133
Πίνακας 10: Θρήσκευμα.....	134
Πίνακας 11: Τι είδους γάμου τελέσατε.....	135
Πίνακας 12: Πόσα χρόνια είστε παντρεμένος / η.....	136
Πίνακας 13: Πόσα χρόνια ήσασταν παντρεμένος / η.....	137
Πίνακας 14: Παντρευτήκατε από.....	138
Πίνακας 15: Ποια ήταν τα κύρια κίνητρα που σας οδήγησαν στο γάμο.....	139
Πίνακας 16: Ποια από τα παρακάτω ήταν κυρίως σημαντικά για την επιλογή του / της συντρόφου σας.....	140
Πίνακας 17: Είχατε συμβιώσει με τον σύντροφό σας πριν το γάμο.....	141
Πίνακας 18: Θεωρείτε ότι η συμβίωση πριν τον γάμο μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επιλογή συζύγου.....	142
Πίνακας 19: Πιστεύετε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν οικονομικές σας ανάγκες.....	143
Πίνακας 20: Θεωρείτε πως με τον γάμο σας βελτιώσατε την κοινωνική και επαγγελματική σας θέση.....	144
Πίνακας 21: Θεωρείτε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν ψυχολογικές σας ανάγκες.....	145
Πίνακας 22: Ποιες ψυχολογικές σας ανάγκες καλύψατε μέσα από τον γάμο σας.....	146
Πίνακας 23: Πιστεύετε ότι ο γάμος σας αποτέλεσε εμπόδιο σε κάτι.....	147
Πίνακας 24: Σε τι πιστεύετε ότι ο γάμος σας αποτέλεσε εμπόδιο.....	148
Πίνακας 25: Ήταν ο γάμος σας βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξή σας σε κάποιο τομέα.....	149
Πίνακας 26: Σε τι ήταν ο γάμος σας βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξή σας.....	150
Πίνακας 27: Θεωρείτε πως η σχέση με τον σύντροφό σας χαρακτηρίζεται από.....	151
Πίνακας 28: Πως θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας με τον / την σύντροφό σας.....	152
Πίνακας 29: Σημειώστε τα σημαντικότερα προβλήματα που τυχόν έχουν προκύψει κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου σας.....	153
Πίνακας 30: Υπήρξε αλλαγή στις σχέσεις σας με τον ερχομό των παιδιών.....	154
Πίνακας 31: Η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή πιστεύετε ότι σας δημιουργεί προβλήματα στον γάμο σας.....	155
Πίνακας 32: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την διαχείριση των οικονομικών.....	156

Πίνακας 33: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού.....	157
Πίνακας 34: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα – ανατροφή των παιδιών.....	158
Πίνακας 35: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για τις αποφάσεις που αφορούν θέματα καλύτερης λειτουργίας της οικογένειας.....	159
Πίνακας 36: Στην οικογένειά σας εργάζεται η γυναίκα.....	160
Πίνακας 37: Το να εργάζεται η γυναίκα κατά την γνώμη σας είναι.....	161
Πίνακας 38: Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι συμβάλλουν στην διατήρηση του γάμου όταν υπάρχουν προβλήματα.....	162
Πίνακας 39: Πιστεύετε πως οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια.....	163
Πίνακας 40: Πιστεύετε ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο της σχέσης.....	164
Πίνακας 41: Πιστεύετε ότι η επικοινωνία είναι απαραίτητο στοιχείο της σχέσης.....	165
Πίνακας 42: Θεωρείτε ότι όταν αγαπάμε τον άλλον τον αποδεχόμαστε όπως είναι με τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του.....	166
Πίνακας 43: Νομίζετε ότι το δικαίωμα να μείνεις μόνος / η και να έχεις ελεύθερο χρόνο κάποιες στιγμές, είναι απαραίτητο στη σχέση.....	167
Πίνακας 44: Θεωρείτε ότι ο συμβιβασμός αποτελεί την καλύτερη λύση στις διαφορές ή στις συγκρούσεις.....	168
Πίνακας 45: Πιστεύετε ότι ο θεσμός του γάμου είναι μια ξεχωριστή αξία στη ζωή.....	169
Πίνακας 46: Πιστεύετε ότι τα δεσμά του γάμου είναι μια υποχρέωση.....	170
Πίνακας 47: Πως θα χαρακτηρίζατε την επικοινωνία σας με τον / την σύντροφό σας.....	171
Πίνακας 48: Αν η επικοινωνία σας είναι ελλιπής, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό.....	172
Πίνακας 49: Αν την επικοινωνία σας την χαρακτηρίσατε παραπάνω ως καλή ή πολύ καλή, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό.....	173
Πίνακας 50: Πιστεύετε στον Θεό.....	174
Πίνακας 51: Αν πιστεύετε στον Θεό, η πίστη αυτή συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο σας.....	175
Πίνακας 52: Σας έχει ασκηθεί κάποιου είδους βίας από τον / την σύντροφό σας κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου.....	176
Πίνακας 53: Αν ναι, πως εκδηλώνεται αυτή η συμπεριφορά.....	177
Πίνακας 54: Πως θα χαρακτηρίζατε την σεξουαλική σας σχέση μέσα στο γάμο.....	178
Πίνακας 55: Πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με το ότι η σεξουαλική επαφή δεν επαρκεί εάν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη.....	179
Πίνακας 56: Θεωρείτε ότι τα σεξουαλικά προβλήματα που τυχόν προκύπτουν, πρέπει να τα αντιμετωπίζει.....	180
Πίνακας 57: Θεωρείτε ότι για την επίλυση σεξουαλικών προβλημάτων, ενός ζευγαριού, βοηθάει η συμβολή ειδικού.....	181
Πίνακας 58: Η απιστία είναι για εσάς.....	182
Πίνακας 59: Νομίζετε ότι το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετωπίζατε στο γάμο σας.....	183

Πίνακας 60: Σε ποιόν ειδικό θα απευθυνόσασταν για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων που θα προέκυπταν στο γάμο σας.....	184
Πίνακας 61: Σχέση χρόνων γάμου και ποιότητας στις σχέσεις και στην σεξουαλική ζωή του ζευγαριού.....	185
Πίνακας 62: Σχέση ποιότητας επικοινωνίας του ζευγαριού με τα χρόνια γάμου και το μορφωτικό τους επίπεδο.....	186
Πίνακας 63: Σχέση της ύπαρξης παιδιών και της άποψης εάν το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα του γάμου.....	186
Πίνακας 64: Σχέση φύλου και προβλημάτων λόγω εξωσυζυγικών σχέσεων / απιστίας.....	188
Πίνακας 65: Σχέση της άποψης ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο με την άποψη ότι ο γάμος είναι ξεχωριστή αξία στη ζωή.....	189
Πίνακας 66: Σχέση της άποψης ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο με την πίστη στο Θεό.....	190
Πίνακας 67: Σχέση της ύπαρξης συμβίωσης πριν το γάμο με την άποψη ότι αυτό οδηγεί σε καλύτερη επιλογή συντρόφου.....	191
Πίνακας 68: Σχέση φύλου και επιλογής συντρόφου με βάση τα κοινά ιδανικά και αξίες.....	193

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή

Η οικογένεια αποτελεί το περιβάλλον μέσα στο οποίο ο άνθρωπος ανεξαρτήτου πολιτιστικής και πολιτισμικής προέλευσης γεννιέται και εξελίσσεται. Σε όλες τις κοινωνίες ο άνθρωπος έμαθε να ζει και να αναπτύσσεται ως καρπός της συζυγικής ένωσης.

Η οικογένεια παρ' όλο που μέσα από την ιστορική της εξέλιξη έχει αλλάξει πολλές μορφές, εξακολουθεί να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της δομής της σύγχρονης κοινωνίας. Ο γάμος δε ως θεσμός, έρχεται να επικυρώσει το παραπάνω, αποδίδοντας και μια τελετουργική σημασία στην δημιουργία της οικογένειας. Ίδωμένος ως τέτοιος στην παρούσα πτυχιακή, γίνεται μια απόπειρα σκιαγράφησης της παθολογίας του καθώς επίσης και των επιστημονικών τρόπων αντιμετώπισής της, τρόπων που έδωσαν στην σύγχρονη κοινωνία οι ανθρωπιστικές επιστήμες.

Μέσα από την ανάλυση της έννοιας και των μοντέλων της συζυγικής – οικογενειακής θεραπείας, αποτυπώνουμε και τις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί προκειμένου να συγκεκριμενοποιηθούν τα αίτια, οι συνέπειες και οι τρόποι αντιμετώπισης των οικογενειακών – συζυγικών προβλημάτων.

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε έγγαμα ζευγάρια της Πάτρας, έγινε μια προσπάθεια μέσα από την χρήση ερωτηματολογίου να αποτυπωθεί ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα βιώνουν τον γάμο τους και της στάσης τους πάνω σε σχετικά με τον γάμο ζητήματα.

1.2 Το πρόβλημα

Ένα αναμφισβήτητο κοινωνικό πρόβλημα της εποχής μας είναι η κρίση του θεσμού του γάμου και η αποτυχία συντροφική συμβίωσης. Στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας Ν. Αχαΐας δείχνουν ότι οι γάμοι δεν έχουν μειωθεί αισθητά (το 1995 τελέστηκαν 1656 γάμοι το 1996 – 1353 γάμοι, το 1997 – 1627 γάμοι, 1998 – 1530 γάμοι, το 1999 – 1699 γάμοι, το 2000 – 1308 γάμοι, το 2001 – 1592 γάμοι, το 2002 – 1607 γάμοι, το 2003 – 1673 γάμοι και το 2004 έγιναν 1525 γάμοι). Παρόλα αυτά άλλες στατιστικές μας πληροφορούν ότι στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ένας στους τέσσερις γάμους διαλύεται, ενώ το φαινόμενο παρουσιάζει τάσεις ραγδαία αυξητικές.

Έτσι, ένας φυσικός θεσμός που οι ρίζες του χάνονται στα βάθη της Προϊστορίας, μοιάζει να φθίνει στις « προηγμένες » ευρωπαϊκές κοινωνίες, να αμφισβητείται έντονα και γενικευμένα. Οι αριθμοί μαρτυρούν ότι στο πλαίσιο του σύγχρονου τρόπου του βίου, ο θεσμός του γάμου, σαφώς δυσλειτουργεί και σε μεγάλο ποσοστό ναυαγεί. Οι συνθήκες του βίου έχουν αλλάξει ανεπιστρεπτικά και νέα σχήματα άρχισαν να αντικαθιστούν το θεσμό του γάμου. Όλο και περισσότερα ζευγάρια αναπτύσσουν την ελεύθερη ένωση σαν νέο τρόπο συμβίωσης. Παράλληλα, παρ' όλο που στην σημερινή εποχή η οικογένεια φαίνεται να κινείται σε ένα πιο κλειστό σύστημα, με τους δύο

συντρόφους να δίνουν μεγάλη έμφαση στην ποιότητα των σχέσεών τους, παρατηρείται όλο και περισσότερο το φαινόμενο των κλονισμένων συζυγικών σχέσεων με συνέπεια πολλές φορές την διάλυση του γάμου.

Το θέμα του γάμου στις σύγχρονες κοινωνίες, αντιμετωπίζεται με περισσότερο σκεπτικισμό, παρά ποτέ. Ο γάμος είναι ένα σημαντικό κεφάλαιο της ζωής και σε καμία περίπτωση από μόνος του δεν αποτελεί πανάκεια και δεν εγγυάται την ευτυχία. Είναι μάλλον ένας διαρκής αγώνας επιβίωσης του ζευγαριού και της οικογένειας μέσα στην κοινωνία μας.

Διερωτάται κανείς, τελικά τι είναι αυτό που ωθεί τους ανθρώπους στο γάμο; Είναι ο γάμος τεκμήριο αγάπης και αφοσίωσης; Ποια είναι τελικά τα στοιχεία εκείνα που διευκολύνουν τη σχέση του ζευγαριού για δημιουργική συνύπαρξη και για λειτουργικές οικογενειακές σχέσεις και ποιοι οι κίνδυνοι που караδοκούν για συντρόφους και παιδιά όταν δεν επιτευχθεί η απαιτούμενη γόνιμη επικοινωνία; Τι είναι αυτό που δημιουργεί τα συζυγικά προβλήματα και ποιες οι αιτίες που οδηγούν τα ζευγάρια στο διαζύγιο; Ποιες οι εμπλοκές που δημιουργούνται όταν το ζευγάρι εγκλωβίζεται μέσα στα στερεότυπα του ανδρικού και του γυναικείου ρόλου που κουβαλά από την δική του οικογένεια; Μήπως ο σύγχρονος άνθρωπος, ο καθένας μας, έχει χάσει ουσιώδη στοιχεία της ικανότητας για επικοινωνία, για αμοιβαιότητα, για συνύπαρξη. Μήπως δεν ξέρει πια ο άνθρωπος τον τρόπο για να σχετιστεί, να μοιραστεί, να σεβαστεί, να αγαπά;

Όλοι πιστεύουν πως ο γάμος θα τους αλλάξει την ζωή και πως αυτός ο ξεχωριστός άνθρωπος (ο/ η σύζυγος), θα τους κάνει να νιώσουν δυνατοί, αγαπητοί, ολοκληρωμένοι. Είναι όμως αυτή η μαγική συνένωση που έχει την δύναμη να μεταμορφώσει την πραγματικότητα; Όλες αυτές οι προσδοκίες θα εκπληρωθούν μέσα στο γάμο μόνο με την τέλεση του μυστηρίου ή ο γάμος είναι ένας αγώνας για μια συντροφική και βιώσιμη σχέση;

1.3 Σκοπός μελέτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί η συζυγική σχέση, εξετάζοντας πως τα βιώματα των συντρόφων κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου – χωρίς βέβαια να παραγκωνίζεται η επιρροή που έχει δεχθεί το κάθε άτομο από την οικογένεια καταγωγής του – επηρεάζουν την λειτουργικότητα και την ποιότητα της εν λόγω σχέσης.

Μέσα από βιβλιογραφική αναφορά, θα αναλυθεί ο θεσμός του γάμου, ως κοινωνικό φαινόμενο και θα εξεταστεί ο γάμος και η οικογένεια. Επιπλέον, θα αναζητηθούν διεξοδικά τα αίτια που επιφέρουν δυσαρμονία στη σχέση του ζευγαριού και κατ' επέκταση δυσλειτουργία στο οικογενειακό σύστημα. Τέλος, θα παρουσιασθούν τρόποι, μέσω της συμβουλευτικής διαδικασίας και παρέμβασης, με τους οποίους το ζευγάρι και η οικογένεια θα μπορέσει να αντιμετωπίσει συγκρούσεις και προβλήματα.

Ιδιαίτεροι στόχοι της εργασίας είναι:

- Η μελέτη του γάμου ως θεσμός και η ιστορική του εξέλιξη.
- Η μελέτη των κινήτρων που οδηγούν ή όχι τα άτομα στην απόφαση να παντρευτούν.
- Η μελέτη της διαδικασίας επιλογής συντρόφου.

- Η αναφορά στην έννοια της αγάπης και πως αυτή επηρεάζει την ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού.
- Η μελέτη της πορείας του ζευγαριού κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου.
- Η μελέτη των σημαντικών ζητημάτων, που βοηθούν τους συντρόφους να βιώσουν ένα ουσιαστικό και λειτουργικό γάμο.
- Η μελέτη των αιτιών που επιφέρουν σύγκρουση στο ζευγάρι και καθιστούν την σχέση δυσλειτουργική.
- Η μελέτη της συμβουλευτικής, ως προληπτική και θεραπευτική παρέμβαση σε θέματα γάμου και οικογένειας.
- Μέσα από την ερευνητική μας προσπάθεια, να συλλεχθούν κατ' αρχάς δημογραφικά στοιχεία για τους ερωτώμενους έγγαμους και πληροφορίες για το γάμο τους. Επιπλέον, στόχος μας είναι να αναζητηθούν οι ανάγκες που τυχόν καλύφθηκαν μέσα από τον γάμο τους ενώ παράλληλα να διερευνηθούν τα βιώματα και η ποιότητα των διαπροσωπικών τους σχέσεων, καθώς και ο τρόπος που αντιμετωπίζουν ανακύπτοντα προβλήματα.

Σκοπός μας είναι να δοθούν ερεθίσματα για προβληματισμό σε όλους όσους ως επαγγελματίες θα ασχοληθούν με θέματα σχετικά με το γάμο και την ποιότητα της συντροφικής σχέσης, αλλά και σε εκείνους τελικά που αναζητούν και επιδιώκουν την δημιουργία λειτουργικών και ουσιαστικότερων ανθρώπινων σχέσεων.

1.4 Ορισμοί όρων

Άτομο: Στην ψυχολογία και την κοινωνιολογία, το άτομο καλείται αυτό που μπορούμε να ξεχωρίσουμε από το σύνολο (την κοινωνία ή την ομάδα) και που ωστόσο είναι μέλος της ομάδας ή της κοινωνίας.

Άτομο είναι ο επιμέρους άνθρωπος που και αυτοτέλεια έχει, και σύνδεση με την ομάδα παρουσιάζει. Για την Ατομική ψυχολογία, κάθε άτομο έχει την δική του ξεχωριστή και ανεπανάληπτη ψυχική φυσιογνωμία, τα δικά του ψυχικά χαρακτηριστικά. (Γκίκους, 1998).

Ζευγάρι: Δυο άτομα μεταξύ των οποίων έχει αναπτυχθεί σχέση έγγαμου βίου, ερωτική σχέση ή σχέση επαγγελματικής συνεργασίας. (Μπαμπινιώτης, 1998).

Γάμος: Ο όρος γάμος έχει δυο σημασίες. Πρώτον, σημαίνει την ειδική εκείνη τελετή με την οποία συνιστάται και αναγνωρίζεται μια νόμιμη γενετήσια ένωση που θα οδηγήσει στην δημιουργία μιας οικογένειας. Αναφέρεται δηλαδή, σε μια «διαβατήρια τελετουργία», που σφραγίζει το πέρασμα του ατόμου, από την μια κατάσταση σε μια άλλη. Η δεύτερη έννοια του γάμου αναφέρεται στην ήδη συνεστημένη νόμιμη γενετήσια ένωση. Με την έννοια αυτή, ο γάμος είναι ένας θεσμός, και μπορεί να οριστεί ως κοινωνικά αναγνωρισμένη ένωση δυο ετερόφυλων προσώπων, που χαρακτηρίζεται από:

- ✓ Την αμοιβαία πρόθεση μακρόχρονης διατήρησής της,
- ✓ Την κατά κανόνα συνοίκηση των συζύγων,
- ✓ Την ρύθμιση των γενετήσιων σχέσεων, μεταξύ των συζύγων και των υπολοίπων προσώπων εντός και εκτός της οικογένειας,

- ✓ Την οικονομική συνεργασία των συζύγων, και
- ✓ Την από κοινού ανάληψη υποχρεώσεων διατροφής, ανατροφής και αποκατάστασης των κοινών τέκνων. (Τσαούσης, 2001, σελ. 438).

Θρησκευτικός γάμος: Είναι ο γάμος, που συνάπτεται με την παρουσία θρησκευτικού ή εκκλησιαστικού αντιπροσώπου. Είναι ένα από τα επτά μυστήρια της εκκλησίας, και η τέλεσή του, γίνεται με την αντίστοιχη ιερολογία. (Χ. Γιοβάνης, Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας «Θησαυρός»).

Πολιτικός γάμος: Είναι ο γάμος, που τελείται σύμφωνα με τους νόμους της Πολιτείας. Η εγκυρότητα του, αναγνωρίζεται εφόσον γίνεται ενώπιον των πολιτικών αρχών του Δήμου ή της Κοινότητας, που το ζευγάρι επέλεξε για την τέλεση του. (Χ. Γιοβάνης, Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας «Θησαυρός»).

Οικογένεια: Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι, που αποτελεί την διαρκή και νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα, που συνδέονται με στενούς συγγενικούς δεσμούς με τους συζύγους. (Τσαούσης, 2001).

Συμβουλευτική: « Η Συμβουλευτική συνιστάται σε μια σειρά άμεσων επαφών με το άτομο, που αποσκοπούν στο να προσφέρουν βοήθεια ώστε να αλλάξει τις στάσεις και την συμπεριφορά του.» (Rogers, 1942a, στη Μαλικιώση – Λοΐζου, 1999).

Στόχος της είναι κυρίως η συναισθηματική κατανόηση και υποστήριξη του ασθενή, η παροχή πληροφοριών, και η επίλυση προβλημάτων. Η συμβουλευτική δρα προς την κατοχύρωση της ομαλής συναισθηματικής και γνωστικής εξέλιξης, την πρόληψη προβλημάτων και την προαγωγή της ψυχικής υγείας και ευημερίας. Ενδιαφέρεται περισσότερο για την σωστή και επικοινωνιακή λειτουργία του ανθρώπου σε θέματα της καθημερινής ζωής και έχει στόχο να βοηθήσει το άτομο να πετύχει τους σκοπούς του (εκπαιδευτικούς και επαγγελματικούς, οικογενειακούς και προσωπικούς)

Η γνησιότητα της σχέσης θεραπευτή - πελάτη είναι το κύριο συστατικό της θεραπευτικής προσέγγισης. (American Psychological Association, 1956 στη Μαλικιώση – Λοΐζου, 1999).

Ψυχοθεραπεία: Η ψυχοθεραπεία είναι μια θεραπευτική μέθοδος αντιμετώπισης ψυχολογικών προβλημάτων ή απόκτησης γνώσης των ψυχικών μας μηχανισμών, μέσα από την θεραπευτική επικοινωνία και την ανάπτυξη θεραπευτικής σχέσης, μεταξύ ενός ατόμου και του εκπαιδευμένου θεραπευτή. Μέσα από την ψυχοθεραπεία, το άτομο διερευνά μερικές φορές δύσκολες καταστάσεις και συχνά οδυνηρά συναισθήματα και εμπειρίες. Τέτοια συναισθήματα μπορεί να είναι αγχώδη, καταθλιπτικά, τραυματικά ή ίσως και η αίσθηση απώλειας του νοήματος της ζωής.

Ο στόχος της ψυχοθεραπείας, είναι να βοηθήσει το άτομο να ανακαλύψει πτυχές του εαυτού του που αγνοεί, να ξαναβρεί τη δύναμή του, τις δικές του προτεραιότητες στη ζωή και το θάρρος να πάρει τις αποφάσεις που χρειάζεται. Το άτομο ξέρει τι είναι καλύτερο για αυτό. Αρκεί να καταλάβει τι συμβαίνει μέσα του και στις σχέσεις του με τους άλλους. Η ψυχοθεραπεία αποσκοπεί στη γνώση και κατανόηση του εαυτού μας. Αποτελεί μια

προσωπική εμπειρία που γίνεται τόσο σε συνειδητό όσο και σε υποσυνείδητο επίπεδο. (Μάνος, 1997).

Συζυγική θεραπεία ή θεραπεία ζεύγους: Η συζυγική θεραπεία ή θεραπεία γάμου, προοδευτικά έχει μετονομασθεί σε θεραπεία ζεύγους, για να συμπεριλάβει κάθε ζεύγος ατόμων που ζουν μαζί σε στενή σχέση. Έτσι απευθύνεται σε συζύγους, αλλά και σε ζεύγη που ζουν μαζί χωρίς να έχουν παντρευτεί, ακόμη και σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια. Σκοπός της θεραπείας είναι να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, που δημιουργούνται στην σχέση των δυο φύλων. (Μάνος, 1997).

Οικογενειακή θεραπεία: Είναι η θεραπεία που βασίζεται στο σκεπτικό ότι τα προβλήματα δεν αναφύονται μόνο από το ίδιο το άτομο, αλλά μέσα στο πλαίσιο λειτουργίας της οικογένειας.

Η προσδοκία της θεραπείας αυτής είναι ότι η βελτίωση της λειτουργίας της οικογένειας θα οδηγήσει στη βελτίωση της κατάστασης του άρρωστου μέλους. (Μάνος, 1997).

Θεραπευτής: Είναι το ειδικά εκπαιδευμένο άτομο, το οποίο έχει μεγάλη εμπειρία στο να βοηθάει ανθρώπους να διαπραγματεύονται αποτελεσματικά τα συναισθηματικά και άλλα προσωπικά τους προβλήματα. (Μάνος, 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Α. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Α1. Παλιές θεωρίες περί γάμου

Στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αναλύθηκε ο θεσμός του γάμου, με την ιστορική και συγκριτική μέθοδο, κυρίως από τους θεωρητικούς: Μόργκαν, Ένγκελς, Ντυρκάϊμ και Μως. Μέχρι το 1861, δεν μπορεί να μιλήσει κανείς για ιστορία του θεσμού του γάμου και της οικογένειας.

Στον Μόργκαν οφείλεται η υπογράμμιση της επίδρασης της κοινωνίας πάνω στη μορφή και στη δομή της οικογένειας. Κατά τον Μόργκαν, η οικογένεια δεν είναι ποτέ στατική, περνά από μια κατώτερη σε μια ανώτερη μορφή στο μέτρο που η κοινωνία αναπτύσσεται, αναφέρει δε ότι στην αρχή κυριαρχούν «οι ελεύθερες σεξουαλικές σχέσεις» όπου κάθε άνδρας ανήκει σε κάθε γυναίκα και το αντίθετο. Από κει και πέρα όμως, εμφανίζονται διάφορες μορφές οικογενειών. Πρώτη η όμαιμη οικογένεια (αιματοσυγγενική οικογένεια), δηλαδή ο γάμος μεταξύ αδελφών και ξαδέλφων, αποτέλεσμα της απαγόρευσης των σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιών.

Έπειτα σε μεταγενέστερη περίοδο, εμφανίζεται η ομαδογαμική οικογένεια (στη γλώσσα των Ιροκέζων τους οποίους μελέτησε ο Μόργκαν, γάμος καθ' ομάδες: «όλα τα μέλη του ίδιου φύλου της μισής φυλής μπορούν να έχουν σεξουαλικές σχέσεις με όλα τα μέλη του άλλου φύλου της άλλης μισής, απαγορεύεται μόνο η ένωση μεταξύ αδελφών»). (Μισέλ, 1987 σελ. 38 - 39).

Ακολουθεί, σύμφωνα με τον Μόργκαν, η συνδυασμική οικογένεια (ζευγαρωτή οικογένεια) όπου ο άνδρας ζει μόνο με μία γυναίκα αλλά, όπου η περιπτωσιακή πολυγαμία και η απιστία είναι δικαίωμά του. Τέλος ακολουθεί, ο σύγχρονος μονογαμικός γάμος, όπου αποτελεί εξέλιξη του προηγούμενου. (Μισέλ, 1987).

Ο Ένγκελς, (1984), κάνει την διάκριση ανάμεσα στον ετυμολογικά μονογαμικό γάμο (δηλαδή την ελεύθερα αποφασισμένη ένωση δύο ατόμων) και τον ιστορικό μονογαμικό γάμο, τον οποίο θεωρεί ως την τέταρτη μορφή γάμου που διαδέχθηκε την πρωτόγονη ελευθερομιξία των φύλων.

Ο ιστορικός μονογαμικός γάμος χαρακτηρίζεται από την συμβατική ένωση που αποφασίζουν οι γονείς, από την υπέρ των ανδρών ελευθεριότητα, από τη μοιχεία των γυναικών και από την ολοκληρωτική σχεδόν εξάρτηση της συζύγου από τον σύζυγο.

Σύμφωνα με τον ίδιο, (1984, σελ. 34 – 35), ο γάμος είναι διαφορετικός στις κοινωνίες των κυνηγών – καρπολόγων (αγρίων) και των πρώτο - καλλιεργητών (βαρβάρων) από την μια και στις ταξικές κοινωνίες (πολιτισμός), από την άλλη. Στο πρώτο στάδιο της αγριότητας, επικρατεί αρχικά η ελευθερομιξία και σε μεταγενέστερη περίοδο η ομαδογαμία, που εμφανίζεται με διάφορες μορφές, οι οποίες αποτελούν όλο και πιο περιορισμένο κύκλο επιλογής συζύγου.

Ο όρος « ομαδικός γάμος », τονίζει ο Ένγκελς, είναι μια μορφή χαλαρής μονογαμίας κάπου - κάπου πολυγαμία, και σε μερικές περιπτώσεις συζυγική απιστία. (Ένγκελς, 1984). Στο στάδιο αυτό, σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, εμφανίζεται και ο θεσμός της μητριαρχίας. Ο καθορισμός, δηλαδή της συγγένειας και της κληρονομιάς με βάση την μητρική γραμμή καταγωγής. (Τσαούσης, 2001).

Η εποχή της μητριαρχίας, σύμφωνα με τον Κουρκουβάτη, (1973), επικράτησε στους περισσότερους πρωτόγονους λαούς στους προϊστορικούς χρόνους. Κύριος άξονας στην οικογένεια ήταν η γυναίκα - μητέρα και δεδομένου ότι επικρατούσε κοινογαμία, η γενιά κάθε ατόμου καθοριζόταν από την μητρική γραμμή. Οι λόγοι που ευνόησαν την μητριαρχία είναι οι εξής: 1) η γυναίκα είναι η δημιουργός της ομάδας, 2) η άγνοια του ρόλου του άρρενος στην αναπαραγωγή, 3) ο θαυμασμός προς την μητρότητα και 4) ισότητα φυσικής ρώμης ανδρών και γυναικών στους πρωτόγονους.

Στην συνέχεια ο Ένγκελς, αναφέρει το δεύτερο στάδιο, το στάδιο της βαρβαρότητας. Χαρακτηριστική μορφή οικογένειας στο δεύτερο στάδιο είναι η ζευγαρωτή οικογένεια. Η ζευγαρωτή οικογένεια, οδηγεί στην ανατροπή του μητρογραμμικού και στην εγκατάσταση του πατρογραμμικού γένους. (Ένγκελς, 1984). Εμφανίζεται έτσι η πατριαρχία, που κύριο χαρακτηριστικό της, είναι η οικονομική υπεροχή των ανδρών η οποία απειλεί την παραδοσιακή υπεροχή των γυναικών, την οποία αποδυναμώνουν με το να περιορίζουν σταδιακά την ελευθερία και κοινωνική δραστηριότητα των γυναικών. Οι λόγοι για τους οποίους υποχώρησε η μητριαρχία, σύμφωνα με τον (Κουρκουβάτη, 1973) ήταν τρεις: α) θρησκευτικοί λόγοι (άνδρες ιερείς), β) βιολογικοί ή βιολογικοί λόγοι (η επίγνωση του ρόλου των ανδρών στην σύλληψη των παιδιών, και η απορρόφηση των γυναικών στην φροντίδα των παιδιών, αφήνει το πεδίο ελεύθερο στους άνδρες για να αναλάβουν τα άλλα καθήκοντα), γ) οικονομικοί λόγοι (η γεωργία, η κτηνοτροφία και η βιοτεχνία περιέρχονται στους άνδρες. Έτσι δημιουργείται η ατομική ιδιοκτησία και η ανάγκη των ανδρών για αναγνώριση φυσικών κληρονομιών).

Ο γάμος στην εποχή της πατριαρχίας, ήταν ένα συνοικέσιο που καθορίζεται από τους συγγενείς ανάλογα με την κοινωνική τους θέση, και είχε την μορφή συναλλαγής (από εκεί βγήκε κι ο θεσμός της προίκας). (Κουρκουβάτης, 1973).

Ο ζευγαρωτός γάμος, περιβάλλεται από πολλούς περιορισμούς. Οι γονείς επεμβαίνουν στην επιλογή συντρόφου, και οι γάμοι στεριώνουν μέσα από την ανταλλαγή αγαθών μεταξύ συγγενών της νύφης και του γαμπρού. Έτσι η νομιμοποίηση του γάμου συνδέεται με επενδυμένα συμφέροντα των συγγενών του νέου ζευγαριού.

Στο τρίτο στάδιο, το στάδιο πολιτισμού, χαρακτηριστική μορφή οικογένειας, είναι η μονογαμική, που βασίζεται στην κυριαρχία του άντρα, με σκοπό την γέννηση των παιδιών, τα οποία θα γίνουν μια μέρα οι άμεσοι κληρονόμοι της πατρικής περιουσίας. Η μονογαμία, ξεκινάει από ένα μεταβατικό στάδιο πολυγαμίας, όπου οι άνδρες έχουν δούλες γυναίκες στην υπηρεσία τους. Συνοδεύεται από την μοιχεία και την πορνεία, και αποτελεί μονογαμία μόνο για τις γυναίκες. Στην μονογαμία η γυναίκα είναι εξαρτημένη από τον άνδρα και αρχίζει, η μεταμόρφωση της πυρηνικής οικογένειας σε βασική οικονομική μονάδα της κοινωνίας. Αυτή η μεταμόρφωση που εμφανίστηκε σε ταξικές σχέσεις εκμετάλλευσης κατέληξε στην καταπίεση των γυναικών ακόμη και σήμερα. (Ένγκελς, 1984).

Ένας άλλος θεωρητικός για το θεσμό του γάμου είναι ο Ντυρκάϊμ, (στη Μισέλ, 1987), ο οποίος πιστεύει πως ο γάμος, είναι ένας κοινωνικός θεσμός που προήλθε από κοινωνικά αίτια, μια και ένας βασικός κανόνας για τον ίδιο, είναι η εξήγηση κάθε κοινωνικού γεγονότος με ένα κοινωνικό αίτιο. Από την άλλη πλευρά η συζυγική οικογένεια είναι η κατάληξη μιας εξέλιξης, κατά την οποία η οικογένεια συστέλλεται, καθώς μεγαλώνει το κοινωνικό περιβάλλον με το οποίο κάθε άτομο έρχεται σε άμεση σχέση.

Η ίδια συγγραφέας αναφέρει έναν ακόμη θεωρητικό του γάμου τον Μώζ, ο οποίος υποστηρίζει, πως στην πράξη η συζυγική οικογένεια υπάρχει παντού, τα άτομα ξέρουν πάντα ποιος είναι ο πραγματικός τους πατέρας, ποια η πραγματική τους μητέρα και τους ξέρουν ακόμη κι αφού αυτοί πεθάνουν.

Οι πρώτες αλλαγές στον θεσμό του γάμου και στην μορφή της οικογένειας άρχισαν με την αντίδραση του χριστιανισμού, που αναγνωρίζει την θεολογική ισότητα των γυναικών και των ανδρών, και έγινε ευκολότερη η πρόοδος προς μια καλύτερη κατάσταση.

A2. Σύγχρονες θεωρίες περί γάμου

Σύμφωνα με την Μισέλ, 1987, υπάρχουν και σύγχρονοι θεωρητικοί, οι οποίοι τοποθετούν το πρόβλημα του γάμου και της συγγένειας, στα πλαίσια της καθολικής κοινωνίας, είτε είναι αρχαϊκή, είτε σύγχρονη βιομηχανική.

Μια σπουδαία σύγχρονη θεωρητικός του γάμου είναι η Ζερμαίν Τιγιόν, η οποία υποστηρίζει, πως υπάρχουν δυο κατηγορίες κοινωνιών. Οι εξωγαμικές κοινωνίες, που τις αποτελούν άγριοι πληθυσμοί, διάσπαρτοι στον κόσμο, με μικρή πυκνότητα και υποεξαφάνιση, και οι ενδογαμικές κοινωνίες που βρίσκονται γύρω από την λεκάνη της Μεσογείου. Οι δομές συγγένειας αυτών των δυο τύπων, έχει σχέση με τις κοινωνικές, οικονομικές και τις δημογραφικές συνθήκες.

Η εξωγαμία χαρακτηρίζει τις κοινωνίες όπου οι κάτοικοι, ζούσαν από την αλιεία, το κυνήγι και την συλλογή καρπών. Οι κάτοικοι αναγκάζονται να δημιουργούν συμμαχίες με τους γείτονες τους, προκειμένου να διατηρήσουν ασφαλείς τους κυνηγότοπους. Χρησιμοποιούν τις θυγατέρες τους για το σκοπό αυτό. Απαγορεύεται να παντρευτεί κανείς και τους μακρινούς συγγενείς του.

Στις στοιχειώδεις δομές που είναι πρωτογενείς αντιπαρατίθενται οι ενδογαμικές δομές που είναι δευτερογενείς. Οι δευτερογενείς δομές εμφανίστηκαν εκεί, όπου δημιουργήθηκε μια έντονη διαφοροποίηση της γενικής οικονομίας των ανθρώπων – αποτέλεσμα μιας σειράς σχεδόν ταυτόχρονων επινοήσεων – καλλιέργεια δημητριακών, εξημέρωση ζώων, πρώτα μέσα μεταφοράς, αστική ζωή.

Οι σύγχρονες ευρωπαϊκές και αμερικανικές δομές συγγένειας, υποστηρίζει η Ζερμαίν Τιγιόν, (στη Μισέλ, 1987), έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

i. Μια μόνιμη πατρογραμμική συγγένεια που αντικαθιστά προοδευτική ή φυσική συγγένεια. Το γένος του πατέρα εξακολουθεί να μεταβιβάζει το οικογενειακό όνομα.

ii. Εξαφάνιση του γάμου με ξάδερφο και αντικατάσταση με άτομο της ίδιας κοινωνικής τάξης.

iii. Όλο και περισσότερο διαδεδομένη η τάση να θεωρείται η γυναίκα ανθρώπινο όν.

iv. Γενίκευση του ελέγχου των γεννήσεων, αλλά άσκηση του, με πολλούς ενδοιασμούς από την πλευρά της εκκλησίας όσο και της πολιτείας.

Ένας ακόμη θεωρητικός, ο Λεβί Στρώς, (στη Μισέλ, 1987), ακολουθεί την παράδοση του Ντυρκάϊμ και του Μώς για τον γάμο, με μια διαφοροποίηση, δηλαδή ο γάμος είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής οργάνωσης και όχι των φυσιολογικών ή ψυχολογικών τάσεων. Έτσι ο Στρώς, εξηγεί την βασική σημασία του γάμου και της απαγόρευσης της αιμομιξίας. Αναφέρεται κυρίως σε εξωγαμικές κοινωνίες, που τις αποτελούν πληθυσμοί, τους οποίους χαρακτηρίζει η μικρή πυκνότητα και οι οποίοι ζουν σε απέραντες εκτάσεις.

Η αιμομικτική απαγόρευση, είναι η πρώτη πράξη κοινωνικής οργάνωσης. Ο πρωτόγονος άνθρωπος δημιουργεί με βάση το σεξουαλικό ένστικτο, μια πρώτη προσπάθεια κοινωνικής οργάνωσης, διαιρώντας τους συγγενείς σε εκείνους που θα μπορούσε να βρει σύζυγο, και εκείνους που αποκλείονται ως σύζυγοι. Η διχοτόμηση αυτή δημιουργεί ένα είδος κοινωνικής αλλαγής, βασισμένη στην αμοιβαιότητα. Είναι ένας κανόνας, που φανερώνει μια άμεση και από διαίσθηση, αντίληψη του κοινωνικού ανθρώπου. Επίσης ο ίδιος υποστηρίζει, πως και η εξωγαμία, που είναι διευρυμένη κοινωνική της, είναι ένας κανόνας αμοιβαιότητας. Οι πολυάριθμοι κανόνες που απαγορεύουν ορισμένους τύπους συζύγων, και η αιμομικτική απαγόρευση εξηγούνται από την στιγμή που υπάρχει ανάγκη να δημιουργηθεί η κοινωνία. Η ανθρώπινη φύση τείνει προς την πολυγαμία και όχι την μονογαμία. Ο γάμος έχει ζωτική σημασία στην αρχαϊκή κοινωνία, όπου η επίλυση των οικονομικών προβλημάτων βασίζονται στο συζυγικό συνεταιρισμό και στον καταμερισμό της εργασίας ανάμεσα στα φύλα. Ο γάμος αποτελεί ένα μέρος, της ατελείωτης αλυσίδας αμοιβαίων υποχωρήσεων, που χαρακτηρίζουν τις κοινωνικές σχέσεις στην αρχαιότητα.

Επίσης σημαντικός θεωρητικός για το θεσμό του γάμου, ο Τάλκοτ Πάρσονς, στην (Μισέλ, 1987), περιέγραψε τον αμερικάνικο συζυγικό γάμο. Ο Τάλκοτ Πάρσονς υποστηρίζει, πως ο σύγχρονος αμερικάνικος γάμος έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

✓ Είναι μια συζυγική οικογένεια, απομακρυσμένη από τους συγγενείς.

✓ Είναι νεοτοπικός γάμος, ως προς την κατοικία. Βασίζεται σε ένα αμφίπλευρο σύστημα συγγένειας και διαφοροποιείται έντονα στους ρόλους των φύλων.

✓ Το άτομο στην Παρσονική οικογένεια είναι ελεύθερο να επιλέξει το σύντροφό του, χωρίς καμιά ανάμειξη των γονιών του, και είναι περισσότερο αφοσιωμένο στο σύζυγό του παρά στους γονιούς του.

✓ Ο σύζυγος έχει τον εκτελεστικό ρόλο συνδέσμου με την οικογένεια και είναι προμηθευτής των υλικών αγαθών ενώ η σύζυγος έχει τον εκφραστικό ρόλο. Πρωταρχικός ρόλος του συζύγου είναι η εξασφάλιση των πόρων ζωής της οικογένειας, ενώ η συμμετοχή του στις οικιακές εργασίες ελάχιστη. Η σύζυγος παίζει το συναισθηματικό ρόλο. Ασχολείται με τις δουλειές του σπιτιού και είναι βοηθός του άντρα.

Σύμφωνα με την Μισέλ, 1987, η εφαρμογή της θεωρίας του Πάρσονς, δέχτηκε επικρίσεις. Συγκεκριμένα η Σουηδική κυβέρνηση πρότεινε στη Σουηδική κοινωνία, ένα πρότυπο κατάργησης των παραδοσιακών συζυγικών

ρόλων. Κεντρική ιδέα αυτού του προτύπου, είναι ότι ο διπλός ρόλος δεν πρέπει να ανατίθεται αποκλειστικά στην γυναίκα και το δικαίωμα του συνδυασμού της αμειβόμενης απασχόλησης με τον ενεργό γονεϊκό ρόλο, αποτελεί στοιχείο της ποιότητας της ζωής, στο οποίο έχουν όλοι δικαίωμα.

Σύμφωνα με το Σουηδικό πρότυπο, η ελαστικότητα των ρόλων και η κατανομή τους από τους συζύγους, θα αντικαταστήσει τον ξεπερασμένο διαχωρισμό ρόλων. Η γυναίκα μπορεί να εργάζεται έξω από το σπίτι και ο σύζυγος να ασχολείται με το σπίτι και την οικογένεια.

Η ίδια συγγραφέας αναφέρει ότι, στα μαθήματα κοινωνιολογίας, που παραδίδονται στα πανεπιστήμια της Αμερικής, προτείνεται σαν εναλλακτικό είδος συζυγικής ζωής, ο ανοιχτός γάμος, ο οποίος βασίζεται στην συντροφικότητα και την ελαστικότητα των ρόλων. Ο γάμος αυτός θεωρείται ότι ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνίες.

Υπάρχει ακόμα μια θεωρητικός για το θεσμό του γάμου, η Ντόροθυ Σμίθ, που συγκαταλέγεται μεταξύ των φεμινιστικών κοινωνιολόγων. (Μισέλ, 1987). Η Σμίθ αναφέρει δυο μορφές γάμου για τις χώρες του μονοπωλιακού καπιταλισμού. Ο γάμος του εργάτη και των μεσαίων και ανωτέρων διοικητικών στελεχών.

Στην οικογένεια του εργάτη, υπάρχει αντιφατικότητα στην σχέση άντρα – γυναίκα. Ο άντρας είναι καταπιεσμένος στην δουλειά από τον εργοδότη του. Ο ίδιος καταπιέζει την γυναίκα του, η οποία είναι εξαρτημένη από αυτόν. Η σχέση τους χαρακτηρίζεται από αλλοτρίωση. Διαφορετική είναι η αλλοτρίωση των γυναικών στις αστικές οικογένειες. Ο σύζυγος αγωνίζεται, για την υποστήριξη, της ηθικής της κυρίαρχης τάξης που υποδηλώνει ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Η γυναίκα προσπαθεί να υιοθετήσει αυτόν τον τρόπο ζωής, με αποτέλεσμα να καθιστά άθελα της, μεγαλύτερη την εξάρτηση της από τον σύζυγο. (Μισέλ, 1987).

A3. Η παραδοσιακή μορφή του γάμου και η μετάβαση του στο μεταβιομηχανικό στάδιο

Ο παραδοσιακός γάμος αναπτύχθηκε και διατηρήθηκε για αιώνες στην ελληνική κοινωνία λόγω, του αγροτικού τρόπου ζωής, που θεωρούσε απαραίτητη προϋπόθεση την σύσφιξη των οικογενειακών δεσμών και τη μη αποκοπή του συζυγικού ζεύγους από την ομάδα των συγγενών και την κοινότητα. Το παραδοσιακό αυτό σχήμα σύμφωνα με την Μουσούρου, (1984), αναπαράγει την έννοια της εξουσίας του άνδρα πάνω στην γυναίκα.

Σύμφωνα με την Κατάκη, (1984), τα πρώτα χρόνια ζωής το νέο ανδρόγυνο, συγκατοικούσε με τους γονείς του γαμπρού. Μόνο αν έκριναν εκείνοι πως το ζευγάρι μπορούσε να τα βγάλει πέρα μόνο του, το άφηναν να ζήσει μόνο του, δίνοντάς τους μερίδιο από την περιουσία. Οι γονείς βέβαια πάντα ασκούσαν εξουσία στο ζευγάρι. Εξαιρείται βέβαια, ο πρωτότοκος γιος που ήταν υποχρέωση του να μείνει με τους γονείς του.

Η σύζυγος αποκτούσε αξία στα μάτια του συζύγου της, αλλά και στην κοινωνία με τον ερχομό του πρώτου παιδιού, σημαντικά αν ήταν αγόρι. Παρόλο που η γυναίκα με τον ρόλο της μητέρας αποκτούσε κύρος, εκπρόσωπος της οικογένειας ήταν ο άνδρας. Μπροστά του δεν μιλούσε και δεν είχε γνώμη η ίδια. Μέσα στο σπίτι είχε σημαντικό ρόλο στην ουσία, διότι αυτή αποφάσιζε για σπουδαία οικογενειακά θέματα, κοινωνικά όμως,

προβάλλεται ο άνδρας. Η γυναίκα είχε έναν ξεκάθαρο σκοπό ζωής. Ήταν συνυφασμένη με τον σκοπό ζωής της ανθρώπινης ομάδας όπου ζούσε. Ο ξεκάθαρος ρόλος της, της έδινε κουράγιο.

Τέλος ο άντρας και η γυναίκα στην παραδοσιακή κοινωνία, μοιράζονταν τις ευθύνες και τον κόπο. Η αποτυχία του συζύγου να προστατέψει την οικογένεια του, δεν είχε τις ψυχολογικές επιπτώσεις που έχει στην πυρηνική οικογένεια.

Η ίδια συγγραφέας αναφέρει, ότι μέσα δυο δεκαετίες, ο τόπος μας περνάει αστραπιαία από τον παραδοσιακό – αγροτικό τρόπο ζωής, στο μεταβιομηχανικό στάδιο της εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών. Οικονομικοπολιτικές, κοινωνικοπολιτιστικές και ψυχοκοινωνικές διεργασίες, που συνδέονται με τις τρεις διαδοχικές περιόδους – αγροτική, βιομηχανική και μεταβιομηχανική, διάρκεσαν στις δυτικές χώρες εκατόν – πενήντα χρόνια, στην Ελλάδα έγιναν σε πολύ γρήγορο χρονικό διάστημα. Οι συνεχείς και ταχύρυθμες αλλαγές δημιούργησαν ανακατατάξεις που είχαν επίδραση στην δομή του γάμου.

Αποτέλεσμα των ανακατατάξεων στον κοινωνικό περίγυρο, είναι η δημιουργία ενός άλλου τύπου γάμου που έχει παιδοκεντρική αντίληψη. Στην αστική οικογένεια ένα μέλος της, το παιδί, αποκτά ξαφνικά πρωταρχικό ρόλο. Πάνω σε αυτό στηρίζεται ο γάμος και η δημιουργία της οικογένειας. Σύμφωνα με την ίδια συγγραφέα, (ό.,π., σελ. 63), « η παιδοκεντρική αντίληψη του γάμου, εξυπηρέτησε τη βασική ανάγκη για την σταθερότητα της οικογένειας, όπου οι συνεχείς αλλαγές και ανακατατάξεις την απειλούσαν με διάλυση».

Στην πυρηνική οικογένεια, ο σύζυγος είναι κυρίως αυτός που φέρνει τα οικονομικά βάρη του γάμου. Ο αγώνας για την επίτευξη προσωπικών επιδιώξεων, είναι απαραίτητος όχι μόνο για την υλική ευημερία, αλλά και για την στήριξη της προσωπικότητας, ο οποίος συγκρούεται με τις προσδοκίες της συζύγου για φροντίδα, υποστήριξη και συντροφικότητα.

Ο σύζυγος εργάζεται σε έναν χώρο αποκομμένο από την οικογένεια. Στην αστική κοινωνία επικρατεί το πιο σκληρό και ανταγωνιστικό πνεύμα, που συχνά υποβόσκει τις σχέσεις του με τους στενούς συνεργάτες του. Αισθάνεται πως το αφεντικό τον εκμεταλλεύεται και δεν τον υπολογίζει. Η πίκρα, η απογοήτευση και η μοναξιά μεγαλώνουν. Από την άλλη πλευρά η γυναίκα, περνάει κυρίως στο βοηθητικό ρόλο της νοικοκυράς και παραπονιέται πως άντρας της λείπει αρκετές ώρες από το σπίτι. Νιώθει την ερημιά και την αποξένωση περισσότερο από τον άντρα της, που τον απορροφούν οι υλικές ανάγκες, και αναζητάει την ανθρώπινη επαφή.

Αργότερα όμως οι γυναίκες, τονίζει η ίδια συγγραφέας, αποζητούν διέξοδο στην επαγγελματική απασχόληση. Η γυναίκα είτε εργάζεται για την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος, είτε για τις προσωπικές της ανάγκες. Μετά από πολύ μικρό χρονικό διάστημα οι γυναίκες σπουδάζουν, και θέλουν να πετύχουν κοινωνική αναγνώριση. Οι αλλαγές όμως αυτές, οδήγησαν την γυναίκα, μέσα στην πυρηνική οικογένεια, να διχάζεται. Όταν ασχολείται με την δουλειά της, αισθάνεται ότι δεν φροντίζει όσο πρέπει τον σύντροφό της και τα παιδιά της, ενώ όταν ασχολείται με το σπίτι, αισθάνεται ότι αδικεί τον εαυτό της.

Το αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων, είναι η ένωση του ζευγαριού να οφείλεται στην ύπαρξη των παιδιών. Πολλές φορές όταν τα παιδιά μεγαλώνουν, το ζευγάρι δεν βρίσκει το λόγο να μείνει μαζί και χωρίζει.

A4. Ο γάμος ως κοινωνικός θεσμός

Ο γάμος είναι ένας κοινωνικός θεσμός, είναι όμως και μια διαβατήρια τελετουργία, δηλαδή μια τελετουργία με την οποία συνιστάται και αναγνωρίζεται δημόσια, μια νόμιμη, μόνιμη και τυπική ένωση, που θα οδηγήσει στην δημιουργία οικογένειας. (Μουσούρου, 2002).

Ο γάμος σημαίνει πίστη και αφοσίωση δυο ανθρώπων, που είναι «φορτωμένοι» από τις όποιες καλές ή κακές σχέσεις της παιδικής τους ηλικίας, δοκιμάζεται από την ύπαρξη ή ανυπαρξία του βασικού ζωτικού χώρου και ψυχικών αποθεμάτων, απαραίτητων για τη συμβίωση. Σε λίγο καιρό ίσως ο γάμος να δοκιμαστεί από πνιγηρά αισθήματα, αυτά που δημιουργεί η εξάρτηση και η πανταχού παρουσία του άλλου στη ζωή και τον χώρο μας. Ίσως διαπιστώσουμε ότι ο βασικός φόβος της μοναξιάς και της ανασφάλειας δεν καλύπτεται έτσι απλά, χρειάζεται περισσότερα πράγματα, όπως να μάθουμε να ζούμε μαζί και να μη χρεώνουμε ο ένας τον άλλο για τα αισθήματα δυσφορίας, αλλά να συζητάμε όλες τις δυσκολίες της κοινής πορείας.

Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότεροι γάμοι διαλύονται στα δυο πρώτα χρόνια , αφού προηγηθούν συγκρούσεις, που αφορούν τον έλεγχο, δηλαδή ποιος εξουσιάζει ποιόν, ποιος χρησιμοποιεί τον άλλο, ποιος επιβαρύνεται περισσότερο από τις υποχρεώσεις, ποιος ξοδεύει περισσότερα χρήματα ή ποιος εξαρτάται και πως. Αυτό όμως που είναι αναπόφευκτο, φαίνεται να μην είναι αναμενόμενο και αποδεκτό και από τους δυο συντρόφους. Στο γάμο , η εγγύτητα είναι βέβαιη , γεγονός που αφυπνίζει φόβους, θυμούς και μερικές φορές την αίσθηση του εγκλωβισμού. Όμως, από το αναμενόμενο επίπεδο εγγύτητας μέχρι την εξάρτηση υπάρχει μεγάλη απόσταση.(www.selftherapy.gr).

Ως κοινωνικός θεσμός η οικογένεια, έχει κοινωνικά σημαντικούς σκοπούς που συνοψίζονται στην εξασφάλιση της συνέχειας της κοινωνίας, και στην μεταβίβαση του πολιτισμού από την μια γενιά στην άλλη. Ως θεσμός, έχει αφενός ένα χαρακτήρα δημόσιο, όσον αφορά την οργάνωση του συλλογικού βίου και συνδέεται με την εν γένει θέσμιση του βίου αυτού (νομοθεσία) και με την υλική διάσταση (τρόπο παραγωγής). Αφετέρου, η οικογένεια έχει και ιδιωτικό χαρακτήρα, όσον αφορά την οργάνωση του ιδιωτικού βίου.(Μουσούρου, 2002).

Επίσης, η οικογένεια θεωρείται θεσμός, αφού συνιστάται σε ένα σταθερό πλέγμα σχέσεων, μεταξύ κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων (σύζυγος, μητέρα, γιος, αδελφός κ.λ.π.). Έχει λειτουργίες με τις οποίες προωθείται η ικανοποίηση σημαντικών στόχων, τόσο για το άτομο, αλλά και το σύνολο, ώστε ο θεσμός να εμφανίζεται (με παραλλαγές φυσικά) σε όλες τις εποχές και τις κοινωνίες.

Φυσικά καθώς η κοινωνία εξελίσσεται, οι κοινωνικοί θεσμοί χάνουν λειτουργίες, τις οποίες αναλαμβάνουν καινούργιοι εξειδικευμένοι. Στον κανόνα αυτό, η οικογένεια δεν αποτελεί εξαίρεση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το προξενικό ως θεσμός, το οποίο βαίνει σταθερά και αμετάκλητα προς εξαφάνιση. Η επιλογή του συζύγου θεωρείται πλέον αποκλειστικά προσωπική υπόθεση του ενδιαφερόμενου μέλους της οικογένειας. Στις ημέρες μας η δημιουργία της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας κατά κύριο λόγο βασίζεται στο συναίσθημα «των συνεργομένων εις γάμου κοινωνίαν» και όχι στις

διαπραγματευτικές παρεμβάσεις των προξενητών που αφορούσαν τη διευθέτηση της προίκας. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999).

Υπάρχουν δυο είδη τέλεσης γάμου: ο θρησκευτικός και ο πολιτικός, στα οποία θα αναφερθούμε αναλυτικότερα παρακάτω.

A4.1. Θρησκευτικός γάμος

Η ένωση δύο ανθρώπων με την ευλογία του Θεού και τη μυστηριακή υπόσταση που τελείται στον Ορθόδοξο Ναό, αποκαλείται γάμος. Γάμος είναι η εν Χριστώ κοινωνία δύο προσώπων, ως κοινή απόφαση ζωής, να ενωθούν με τα δεσμά του, με κέντρο και στήριγμα το Χριστό και την αγία Του Εκκλησία. Ο άνθρωπος γεννιέται, παντρεύεται, τεκνοποιεί και πεθαίνει. Αυτή είναι η επίγεια διαδρομή που διανύει σύμφωνα με τους νόμους της φύσης, τους οποίους ο ίδιος ο θεός τους καθόρισε και ευλόγησε. (Π. Ι. Μέγιεντορφ, 2004).

Ο Γάμος, είναι ένα από τα επτά μυστήρια της Εκκλησίας μας, και ως τελετή διατηρείται αιώνες τώρα, ίδιος και अपαράλλαχτος. Από τα πανάρχαια ακόμη χρόνια, ήταν και είναι σταθμός στην ιστορία του ανθρώπου. Δύο άνθρωποι, με τις ευχές των γονιών τους και τις ευλογίες της Εκκλησίας, καλούνται «εις γάμου κοινωνίαν» «εις σάρκα μίαν», να μοιραστούν τις χαρές και τις λύπες της ζωής. Λόγω λοιπόν αυτού του μυστηριακού του χαρακτήρα, ο γάμος δεν είναι μόνο φυσικός δεσμός (η αμοιβαία αγάπη και συγκατάθεση δυο ανθρώπων), αλλά και θείος δεσμός.

Δυο είναι τα αισθητά σημεία στο μυστήριο του γάμου: α) η αμοιβαία και ελεύθερη συγκατάθεση των μελλονύμφων και β) η ευλογία του ιερέα και η ανάγνωση της ευχής. Σύμφωνα με την εκκλησία, η λύση του γάμου θεωρείται φυσική, ο θάνατος ενός από τους συζύγους. Η εκκλησία επίσης αναγνωρίζει ένα μόνο αίτιο για την λύση του γάμου: την μοιχεία – πορνεία. (Πρ. Καρδαμάκης, 2004 σελ.47 - 55).

Για την τέλεση του θρησκευτικού γάμου, πρέπει να υπάρχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- Ηλικία μεγαλύτερη των 18 ετών. Στην αντίθετη περίπτωση, η πολιτεία δέχεται το γάμο μόνο αν η ηλικία δεν είναι μικρότερη των 14 ετών κι εφόσον υπάρχει γραπτή συγκατάθεση των κηδεμόνων ή υπεύθυνων για την επιμέλεια των ανηλίκων.
- Διανοητική κατάσταση τέτοια που να επιτρέπει στους μελλονύμφους να αντιλαμβάνονται το μυστήριο.
- Να μην υπάρχει συγγένεια μέχρι τρίτου βαθμού.
- Να είναι κι οι δυο Χριστιανοί. Εάν ο ένας είναι αλλόθρησκος, θα πρέπει να βαπτιστεί πρώτα Χριστιανός.
- Εάν πρόκειται για δεύτερο γάμο, πρέπει να έχει παρέλθει ένας χρόνος από το διαζύγιο ή τη χηρεία

Για να εκδοθεί η άδεια γάμου, πρέπει προηγουμένως οι μελλονύμφοι να έχουν συγκεντρώσει όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά:

- Πιστοποιητικό αγαμίας: εκδίδεται από την ενορία του τόπου της τελευταίας κατοικίας των μελλονύμφων κι απαιτεί την αστυνομική ταυτότητα και δυο ενήλικες μάρτυρες με τις ταυτότητές τους, που θα πιστοποιήσουν ότι οι μελλονύμφοι είναι άγαμοι. Σε περίπτωση που ένας από τους μελλονύμφους τελεί γάμο για δεύτερη φορά, απαιτείται το διαζευκτήριο και μια

βεβαίωση από τη μητρόπολη που να αναφέρει το βαθμό του τελευταίου γάμου.

- Άδεια γάμου: εκδίδεται από την ενορία που θα τελεστεί ο γάμος και προϋποθέτει την κατάθεση πιστοποιητικών αγαμίας, φωτοτυπίες της αστυνομικής ταυτότητας, παράβολο από την εφορία (15 ευρώ), αναγγελία του γάμου σε εφημερίδα της περιοχής που θα παντρευτεί το ζευγάρι, και δύο μάρτυρες που θα υπογράψουν μαζί τους την αίτηση έκδοσης άδειας γάμου. Η άδεια γάμου επικυρώνεται αυθημερόν από την Αρχιεπισκοπή κι υπογράφεται από τον ιερέα που θα τους παντρέψει. (www.ekklisia.gr)

A4.2. Πολιτικός γάμος

Σύμφωνα με τον Ν. 1250 / 1982, καθιερώθηκε η δυνατότητα τέλεσης γάμου, με δήλωση των προσώπων που πρόκειται να παντρευτούν στον δήμαρχο ή στον πρόεδρο της κοινότητας. Η καθιέρωση του πολιτικού γάμου, συνοδεύτηκε από την κατάργηση κωλυμάτων όπως η διαφορά θρησκείας, η προϋπαρξη τριών έγκυρων γάμων, συγγένεια των συζύγων, καταδίκη για μοιχεία, ιδιότητα κληρικού ή μοναχού.(Δρ. Μαυρή, 1998).

Για την τέλεση του πολιτικού γάμου, ισχύουν οι ίδιες προϋποθέσεις με το θρησκευτικό, με τις ακόλουθες διαφοροποιήσεις:

- Εάν ένας από τους δύο μελλόνυμφους είναι αλλοδαπός, πρέπει να καταθέσει: βεβαίωση του προξενείου της χώρας του στην Ελλάδα ότι δεν έχει κώλυμα γάμου, ληξιαρχική πράξη γεννήσεως (μεταφρασμένα όλα στα ελληνικά), όπως επίσης, άδεια παραμονής ή κάρτα προσωρινής άδειας παραμονής.

- Οι Κύπριοι πρέπει να φέρουν πιστοποιητικό ελευθερίας, ληξιαρχικής πράξης γεννήσεως, αίτηση, και αναγγελία σε εφημερίδα.

Η άδεια γάμου για τους μελλόνυμφους εκδίδεται από το δήμο που θα τελεστεί ο γάμος κι απαιτεί τα ακόλουθα δικαιολογητικά:

- Αίτηση χορήγησης άδειας γάμου.
- Ληξιαρχική πράξη γεννήσεως.
- Υπεύθυνη δήλωση που βεβαιώνει ότι, ο μελλόνυμφος δεν έχει νομικό κώλυμα για την τέλεση του γάμου, κι ότι είναι κάτοικος κάποιου Δήμου.
- Διαζευκτήριο, για την περίπτωση που υπάρχει. (www.pandrevomai.gr)

A5. Μορφές οικογένειας

Η οικογένεια είναι μια ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι. Υπάρχουν διάφορα είδη οικογένειας, τα οποία κατατάσσονται σε δυο κατηγορίες: I) στις μονογαμικές και II) στις πολυγαμικές.

I. ΜΟΝΟΓΑΜΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Μονογαμικές, είναι οικογένειες που ως πυρήνα τους έχουν το ζεύγος των συζύγων. Διακρίνονται σε δυο κατηγορίες:

α) Την συζυγική οικογένεια: την αποτελούν το ζευγάρι των συζύγων και τα ανήλικα παιδιά τους. Είναι η συμβατική μορφή της σύγχρονης οικογένειας.

β) Την εκτεταμένη οικογένεια: περιλαμβάνει τρεις ή περισσότερες γενιές. Η εκτεταμένη οικογένεια, μπορεί να έχει ως πυρήνα της μια συζυγική οικογένεια και στενούς συγγενείς των συζύγων, π.χ. επιζώντες γονείς.

II. ΠΟΛΥΓΑΜΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Οι πολυγαμικές οικογένειες αποτελούνται από δυο ή περισσότερες παράλληλες οικογένειες, που συνδέονται μεταξύ τους, με πολλαπλούς γάμους του ενός τουλάχιστον από τους συζύγους. Για να υπάρχει πολυγαμική μορφή οικογένειας, είναι απαραίτητο ο οικογενειακός αυτός τύπος, να αναγνωρίζεται κοινωνικά ως θεμιτός. (π.χ. η αναγνώριση της πολυγυνίας από το Κοράνι). Διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

α) Την ομαδογαμική οικογένεια: πρόκειται για οικογένειες που δημιουργούνται από τον γάμο κατά ομάδες. Η ομαδογαμία αποτέλεσε την βάση του έργου του Ένγκελς, για την καταγωγή της οικογένειας.

β) Την πολυανδρική οικογένεια: πρόκειται για την ένωση, με περισσότερους γάμους, μιας γυναίκας, με δυο ή περισσότερους άνδρες. Κατά τον Μάρντοκ στον (Τσαούση, 2001), η πολυανδρική οικογένεια εμφανίζεται σπάνια.

γ) Την πολυγυνιακή οικογένεια: πρόκειται για την ένωση, με περισσότερους γάμους, ενός άνδρα, με δυο ή περισσότερες γυναίκες.

Επίσης οι οικογένειες διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον τόπο κατοικίας των συζύγων. Έτσι έχουμε:

1) ΠΑΤΡΟΤΟΠΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ: Πρόκειται για οικογένειες, όπου η νύφη εγκαθίσταται στο πατρικό σπίτι του γαμπρού ή κοντά του.

2) ΜΗΤΡΟΤΟΠΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ: Πρόκειται για οικογένειες, όπου ο γαμπρός εγκαθίσταται στο πατρικό σπίτι της νύφης ή κοντά του. Τέτοια περίπτωση είναι η οικογένεια του σώγαμπρου.

3) ΝΕΟΤΟΠΙΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ: Είναι οι οικογένειες, που εγκαθίστανται ανεξάρτητα από τις γονεϊκές οικογένειες των συζύγων. (Τσαούσης, 2001).

A6. Εναλλακτικά σχήματα συμβατικής οικογένειας

Σύμφωνα με την Μουσούρου, (2002), υπάρχουν και άλλα σχήματα συμβατικής οικογένειας στις σύγχρονες κοινωνίες. Προκειμένου η ίδια συγγραφέας, να προσδιορίσει τα εναλλακτικά σχήματα της συμβατικής οικογένειας, χρησιμοποιεί τρία κριτήρια: α) η άρνηση ή ανυπαρξία της μιας ή και των δυο σχέσεων, δηλαδή της συζυγικής και της γονεϊκής, β) η ουσιαστική διαφοροποίηση στην δομή των οικογενειακών σχέσεων, γ) η αναζήτηση νέων, υποκατάστατων σχημάτων οργάνωσης της οικογένειας.

Με βάση το πρώτο κριτήριο, διαμορφώνεται η πρώτη κατηγορία σχημάτων:

- i. Της μοναχικότητας.
- ii. Της μονογονεϊκής οικογένειας.
- iii. Του άτεκνου ζευγαριού.

I. ΜΟΝΑΧΙΚΟΤΗΤΑ

Η μοναχικότητα αναφέρεται στο κάποιο ποσοστό ενηλίκων, οι οποίοι για διάφορους λόγους παραμένουν άγαμοι και άτεκνοι. Στις σύγχρονες κοινωνίες παρατηρείται ένα αυξανόμενο ποσοστό ανδρών και γυναικών, οι οποίοι αποφεύγουν την σύναψη ενός μόνιμου (νομότυπου ή μη)δεσμού και την απόκτηση παιδιών, επιλέγοντας να ζουν μόνοι.

II. ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η μονογονεϊκή οικογένεια αναφέρεται στην επιλογή της άρνησης της συζυγικής σχέσης, αλλά όχι της γονεϊκής. Αποτελείτε από τον έναν γονιό και το παιδί ή παιδιά. Οι μονογονεϊκές οικογένειες μπορεί να έχουν αρχηγό είτε γυναίκα, αλλά είτε και άνδρα.

III. ΑΤΕΚΝΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

Αναφέρεται στην επιλογή της ηθελημένης ατεκνίας των ζευγαριών και στην συνειδητή άρνηση της γονεϊκότητας. Όπως και στις μονογονεϊκές οικογένειες, το σχήμα αυτό οργάνωσης του ιδιωτικού βίου, μπορεί να έχει ορισμένη μόνον διάρκεια στην ζωή των ζευγαριών.

Με βάση το δεύτερο κριτήριο, διαμορφώνεται η δεύτερη κατηγορία σχημάτων:

- i. Οικογένειες που δημιουργούνται από τον δεύτερο γάμο του ενός ή και των δυο συζύγων.
- ii. Οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας.
- iii. Χωλές οικογένειες.

I. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟ ΓΑΜΟ ΤΟΥ ΕΝΟΣ Ή ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΥΖΥΓΩΝ

Πρόκειται για τις οικογένειες που δημιουργούνται λόγω της αύξησης των διαζυγίων. Η σημαντική αύξηση του ποσοστού των διαζυγίων, έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία των δεύτερων γάμων, όπου ο σύζυγος ή σύζυγος δημιουργεί μια νέα οικογένεια. Η οικογένεια που δημιουργείται ύστερα από έναν δεύτερο γάμο, είναι άλλος θεσμός και μάλιστα ατελής. Λόγω της πολύπλοκης δομής τους, οι οικογένειες αυτές περιλαμβάνουν προβλήματα άγνωστα στους άλλους τύπους οικογένειας.

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πρόκειται για το μικρό ποσοστό οικογενειών, όπου και οι δυο σύζυγοι αποβλέπουν στην επαγγελματική σταδιοδρομία. Οι οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας μπορεί να είναι:α) «παραδοσιακές», όπου παρά το γεγονός ότι και οι δυο σύζυγοι έχουν επαγγελματικές φιλοδοξίες, η σύζυγος αποδίδει κύρια σημασία στην οικογένεια, β) «οικογενειοκεντρικές», όπου και οι δυο σύζυγοι αποδίδουν κύρια σημασία στην οικογένεια και γ) «επαγγελματοκεντρικές», όπου η σύζυγος αποδίδει περισσότερο σημασία στην επαγγελματική της σταδιοδρομία και ο σύζυγος αποδίδει κύρια σημασία στην οικογένεια. (Μουσουρού, 2002, σελ. 95).

III. ΧΩΛΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

Πρόκειται για συζυγικές οικογένειες που έχουν διασπαστεί σε δυο τμήματα, και όχι γιατί οι σύζυγοι δεν επιθυμούν να συζούν μαζί, αλλά γιατί μη οικογενειακοί λόγοι τους αναγκάζουν να ζουν χωριστά για μακρά χρονικά διαστήματα. π.χ επαγγελματικές υποχρεώσεις, μετανάστευση.

Με βάση το τρίτο κριτήριο διαμορφώνεται η τρίτη κατηγορία σχημάτων:

- i. Τα κοινόβια.
- ii. Τα σχήματα μη συμβατικής συζυγικής σχέσης.
- iii. Τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια.

I. ΤΑ ΚΟΙΝΟΒΙΑ

Υπάρχουν δυο τύποι κοινοβιακής συμβίωσης. Ο πρώτος (συλλογικό νοικοκυριό) έχει ως βασική μονάδα την οικογένεια, η οποία συγκατοικεί με άλλες συζυγικές οικογένειες, και διατηρεί την οργανική αυτοτέλεια, αλλά και συμμετέχει σε κοινές δραστηριότητες. Ο δεύτερος τύπος (κοινοβιακό νοικοκυριό), έχει ως βασική ομάδα το άτομο, το οποίο κατοικεί με άλλα άτομα και συμμετέχει σε κοινές δραστηριότητες.

II. ΣΧΗΜΑΤΑ ΜΗ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΣΥΖΥΓΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ

Πρόκειται για σχήματα οργάνωσης ιδιωτικού βίου που δεν στηρίζονται στην συμβατική συζυγική σχέση. Τα κυριότερα από αυτά είναι: α) ο ομαδικός γάμος, ο οποίος είναι ένα σχήμα, όπου η αποκλειστικότητα των σεξουαλικών σχέσεων, αναφέρεται στα μέλη μιας ομάδας, β) ο ανοιχτός γάμος, ο οποίος είναι ένα σχήμα, όπου οι σύζυγοι έχουν εξωσυζυγικές σχέσεις, αλλά αναγνωρίζουν την όλη μεταξύ τους σχέση, η οποία έχει πρωταρχική σημασία στην ζωή τους και γ) η ανταλλαγή συντρόφων. Ένα σχήμα που εμφανίστηκε την εποχή της σεξουαλικής απελευθέρωσης κατά το 1960 στις Η.Π.Α. Το σχήμα αυτό, το χαρακτηρίζει ο διαχωρισμός της αναπαραγωγής από τις γενετήσιες σχέσεις. Πρόκειται περί σεξ για ψυχαγωγία και όχι για αναπαραγωγή, χωρίς κανενός είδους συναισθηματικής δέσμευσης.

III. ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

Πρόκειται για σύναψη σχέσεων μεταξύ του ίδιου φύλου. Η έρευνα στον χώρο αυτό ήταν περιορισμένη μέχρι την δεκαετία του 1970. Αυτή την περίοδο, παρατηρείται αύξηση της συχνότητας των σχέσεων αυτών, καθώς και πίεση να δεχθεί η κοινωνία να θεσμοθετήσει τον γάμο μεταξύ των ομοφυλόφιλων ζευγαριών και την υιοθέτηση παιδιών σε αυτά. (Μουσούρου, 2002).

Σήμερα η Δανία, η Σουηδία, η Ολλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία και πιο πρόσφατα η Φινλανδία έχουν θεσπίσει ένα νόμο, που επιτρέπει «τον γάμο των ομοφυλόφιλων», όπως συχνά παραπλανητικά ονομάζεται. Παραπλανητικά, επειδή στις περισσότερες χώρες ο νόμος δεν εξασφαλίζει στα ομοφυλόφιλα ζευγάρια εξ' ολοκλήρου, τα ίδια δικαιώματα με τα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια, και οι περισσότεροι κληρικοί – συμπεριλαμβανομένων και των γυναικών – κληρικών, αρνούνται να ευλογήσουν αυτό το είδος δέσμευσης.

Στην Ελλάδα ακόμη δεν έχει θεσπιστεί ο νόμος αυτός, αλλά και σε άλλα μέλη κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (www.cmc.gr)

B. ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

B1. Κίνητρα που οδηγούν τα άτομα σε γάμο

Στις μέρες μας, πολύ πριν φτάσουν το στάδιο του γάμου, πολλά ζευγάρια συζούν και έχουν σεξουαλική ζωή. Η λογική πίσω από την συμβίωση είναι η πεποίθηση ότι, εάν καταφέρει κανείς να ζήσει μαζί με τον σύντροφό του, πριν από τον γάμο, θα μπορούσε να καταλάβει το κατά πόσο ταιριάζει ο ένας με τον άλλον. Παρόλα αυτά η κοινή γνώμη είναι διχασμένη μεταξύ της συμβίωσης και του άμεσου γάμου. Σε έρευνα που σφυγμομετρούσε την κοινή γνώμη γύρω από το γάμο και την συμβίωση, η πλειοψηφία θεώρησε την συμβίωση πριν από το γάμο ως ένα σοφό προληπτικό μέτρο εξέτασης της συζυγικής σταθερότητας. Έτσι υπάρχει η πεποίθηση ότι η συμβίωση έχει κάτι να προσφέρει στο γάμο που έπεται, χρησιμεύοντας στον εντοπισμό εν δυνάμει ασύμβατων συντρόφων με πιο αποτελεσματικό τρόπο.

Παρόλο όμως τα στοιχεία της ανωτέρω μελέτης, σχετικές μελέτες οι οποίες διερευνούσαν κατά πόσο η συμβίωση οδηγεί σε ένα λειτουργικό γάμο, έδειξαν ότι, αυτοί οι οποίοι συμβιώνουν πριν από τον γάμο διατρέχουν σημαντικά υψηλότερο κίνδυνο συζυγικής διάλυσης. Αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι η συμβίωση δεν περιλαμβάνει καμία μαγική φόρμουλα, μέσω της οποίας αποφεύγονται ή αντιμετωπίζονται καλύτερα τα προβλήματα του γάμου. (Dominian, 1998).

Παρόλα αυτά ο γάμος, για τα άτομα που είτε συμβιώνουν είτε όχι δεν παύει να είναι ένα βασικό στοιχείο του ορισμού της ταυτότητας τους. Για έναν αριθμό ανθρώπων αποτελεί σημαντική ανάγκη κοινωνικής αναγνώρισης. Όπως δείχνουν πολλές έρευνες, ο σκοπός για τον οποίο ένα ζευγάρι οδηγείται στο γάμο, και κατ' επέκταση στην δημιουργία οικογένειας, αλλάζει από εποχή σε εποχή(www.alex.eled.duth.gr).

Το άτομο χρειάζεται ή έστω επιζητεί το γάμο. Παλαιότερα, τα κίνητρα ήταν πολλαπλά : η επίλυση του οικονομικού προβλήματος, του σεξουαλικού, η κοινωνική προαγωγή, η αποκατάσταση, η απόκτηση νόμιμων απογόνων κ. άλλα. (Χουρδάκη, 1989).

Σήμερα τα κίνητρα, είναι διαφορετικά. Μια και η σεξουαλική ανάγκη, το οικονομικό πρόβλημα, η απόκτηση παιδιών, μπορούν να αντιμετωπιστούν και έξω από το γάμο, μένουν σα βασικό κίνητρο, οι ψυχολογικές ανάγκες του νέου ανθρώπου. Αυτές ζητούν ικανοποίηση, αυτές αγνοούνται και τελικά αυτές εκδικούνται.

Σαν τέτοιες ψυχολογικές ανάγκες θεωρούμε:α) την έντονη τάση του ανθρώπου να αγαπήσει και να αγαπηθεί, να πάρει συναισθηματικά και να δώσει, β) να αποφύγει την μοναξιά, διάχυτο στοιχείο της εποχής μας, σύμπτωμα αποπρωσοποίησης και της αλλοτρίωσης, γ) να δημιουργήσει την δική του μικρή ομάδα και να ακουμπήσει σ' αυτήν, δημιουργώντας το κλίμα εμπιστοσύνης και προστασίας για κάθε μελλοντικό κίνδυνο, δ) να έχει κοντά του το δικό του άνθρωπο, πολύτιμο σύντροφο και συζητητή στον αναγκαίο καθημερινό διάλογο της ζωής, μα και το γενικότερο προβληματισμό της εποχής μας, ε) να προωθήσει ιδανικά και αξίες ζωής που θα περάσουν σιγά – σιγά στους απογόνους, συνεχιστές της προσωπικής του ζωής. Αυτοί και άλλοι παραπλήσιοι λόγοι, συνειδητοί ή υποσυνειδητοί, είναι τα κίνητρα που η δύσκολη, αγχώδης, ανασφαλής εποχή μας, δημιουργεί στους νέους και τους

σπρώχνει όπως δείχνουν οι σχετικές έρευνες, να επιζητούν και πάλι τον γάμο. (Χουρδάκη, 1989).

Η Κατάκη, 1984, (σελ. 53) αναφέρει τις αλλαγές στο σκοπό για την δημιουργία οικογένειας που έχουν γίνει στην Ελλάδα (η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Ήπειρο), μέσα σε τρεις γενιές. Στο ερώτημα « γιατί κάνουν οικογένεια οι άνθρωποι σήμερα; », η γενιά των παππούδων απαντά: ότι αυτός « είναι ο προορισμός του ανθρώπου ». Η γενιά του παιδιού απαντά: « για να κάνουν παιδιά και να τα κάνουν χρήσιμους ανθρώπους στην κοινωνία ». Η τρίτη γενιά, του εγγονού, ως αιτία για την δημιουργία οικογένειας, θεωρεί την σχέση ανάμεσα στο ζευγάρι: « οι άνθρωποι παντρεύονται για να έχουν σχέση και επικοινωνία ». Η σχέση, με άλλα λόγια η συναλλαγή και η επικοινωνία είναι κίνητρα που οδηγούν στο γάμο. Την οικογένεια που στηρίζεται στα παιδιά την απορρίπτουν κατηγορηματικά.

Η ανάγκη απόκτησης παιδιών είναι ένα πανίσχυρο φυσικό ένστικτο. Έρευνα που έγινε στη Γαλλία το 1990, έδειξε ότι τα 3/4 των ατόμων που ερωτήθηκαν σχετικά με το μέλλον ενός άντρα και μιας γυναίκας, οι οποίοι έχουν σταθερό ερωτικό δεσμό, θεωρούν καλύτερο γι' αυτούς να συνεχίσουν να ζουν μαζί χωρίς να παντρευτούν, εκτός βέβαια και αν θέλουν να αποκτήσουν παιδί. Κοντολογίς, η προσφυγή στο γάμο ακολουθείται κατά πλειονότητα στις περιπτώσεις που το ζευγάρι επιθυμεί την απόκτηση παιδιών. (www.alex.eled.duth.gr).

Όπως τονίζει και η Κατάκη, 1984, (σελ.63), οι επιδιώξεις και οι φιλοδοξίες δυο ανθρώπων που αποφασίζουν να παντρευτούν εναποτίθενται τελικά σε ένα τρίτο, στο παιδί. Δυο άνθρωποι δηλαδή ενώνουν τις ζωές τους με σκοπό να εκπληρωθούν οι στόχοι ενός τρίτου. Είναι φανερό, ότι χωρίς την επιθυμία απόκτησης παιδιών, δεν υπάρχει λόγος να οδηγηθούν στο γάμο.

Σημαντικός επίσης είναι ο ρόλος της αγάπης και του έρωτα, ως κίνητρα και παράγοντες που συμβάλλουν στην απόφαση του ζευγαριού να οδηγηθούν στον γάμο. Το ρόλο όμως του έρωτα και της αγάπης, θα τους εξετάσουμε αναλυτικότερα παρακάτω.

B1.1. Έρωτας

Γιατί δυο άνθρωποι αποφασίζουν να παντρευτούν; Επειδή είναι ερωτευμένοι. Σύμφωνα με τον R. Skynner – J. Cleese, (1989), το πώς όμως ερωτεύεται κανείς είναι πολύ παράξενο. Είναι κάτι πολύ περισσότερο από την σεξουαλική έλξη, είναι μια έντονη και βαθιά έλξη που αισθανόμαστε για κάποιον, που οφείλεται στο γεγονός ότι βασικά είναι όμοιος με μας από ψυχολογική άποψη.

Ο έρωτας είναι μια έντονη έλξη που νιώθουμε για κάποιον και ο οποίος μπορεί να δημιουργηθεί μέσα σε δευτερόλεπτα. Ο έρωτας είναι ο συνδυασμός δυο συναισθημάτων. Έντονη έλξη και ταυτόχρονα αγωνία. Γι' αυτό άλλωστε η φράση είμαι « ερωτευμένος », μπορεί να έχει θετική και αρνητική έννοια. Μπορεί να σημαίνει « πετάω στα σύννεφα από ευτυχία », μπορεί όμως και να σημαίνει « υποφέρω από δυστυχία ». (Πιντέρης, 1984 σελ.24).

Ο έρωτας όπως κάθε άλλη συγκίνηση, πάντα λειτουργεί για να υποστηρίξει τους βασικούς στόχους του ατόμου. Η παρουσία ή απουσία του έρωτα, η κατεύθυνση, ο βαθμός και η διάρκεια του, εξαρτώνται σε κάθε

περίπτωση, από τις βασικές τοποθετήσεις μας απέναντι στη σχέση μεταξύ του εγώ και του άλλου. (Ντραϊκωρς , 1974).

Έρωτας σημαίνει ευχάριστη οικειότητα, μοιρασιά. Ένα σύνολο συναισθημάτων αλλά και πράξεων. Ένα ερωτευμένο ζευγάρι θέλει να είναι μαζί, να μοιράζεται πράγματα. Συνήθως διακρίνουμε τα επιμέρους στοιχεία της οικειότητας, όπως: Αυξημένη προσοχή για τον άλλο και συνήθως αυτό λέγεται και με δηλώσεις του τύπου « Θέλω να σου χαρίσω την ευτυχία » ή με ενέργειες, όπως ανταπόκριση στις επιθυμίες του άλλου και πράξεις, που αρέσουν στο σύντροφο. Επίσης, στη σχέση οικειότητας, βλέπουμε τον θαυμασμό και το σεβασμό του ενός συντρόφου προς τον άλλο, καλή επικοινωνία και συνεχή διάλογο, με καλή πρόθεση για την διευθέτηση των συγκρούσεων και των διαφορών. Είναι λάθος να νομίζουμε ότι σε μια σχέση πρέπει να υπάρχουν μόνο ομοιότητες. Αντίθετα, τις πιο πολλές φορές υπάρχουν αρκετές διαφορές, αρκεί να μην είναι διαφορές αξιών. (Ε. Ιάσων, 2004, σελ. 53).

Ο έρωτας σημαίνει πάθος. Αυτό είναι το συνηθέστερο στοιχείο του έρωτα, που κάνει δυνατή τη σχέση, συναίσθημα παράφορο, δημιουργείται πριν καν γνωρίσουμε το αντικείμενο του πόθου μας, τρέφεται από την αμφιβολία, την ανησυχία και την αβεβαιότητα. Ο έρωτας σημαίνει δέσμευση.

Απόφαση και πίστη στο ουσιαστικό γεγονός ότι υπάρχει αγάπη και επιθυμία να έχει διάρκεια η σχέση. Στην απόφαση δέσμευσης κι οι δυο σύντροφοι αναλαμβάνουν τις ατομικές τους ευθύνες και την φροντίδα της σχέσης, με στόχο το ξεπέραςμα των εμποδίων.

Αν αυτό το τρίπτυχο της Οικειότητας, Πάθους και Δέσμευσης είναι ελλειμματικό, τότε έχουμε επίσης ελλειμματικές σχέσεις, όπως:

Ρομαντικό έρωτα: Οικειότητα και Πάθος.

Επιπόλαιο Έρωτα: Μόνο Πάθος.

Συντροφική Αγάπη: Οικειότητα και Δέσμευση, συνήθως την συναντάμε στους μακροχρόνιους γάμους, που δεν κατάφεραν να διατηρήσουν το Πάθος.

Είναι ευκολονόητο ότι ο έρωτας, εκφράζεται με την φυσική έλξη, την συντροφικότητα και με την απόφαση των ζευγαριών να παντρευτούν και να ολοκληρώσουν την σχέση τους. (www.selftherapy.gr).

B1.2. Αγάπη

Η αγάπη αποτελεί το βασικότερο συναίσθημα, που πάνω της στηρίζεται η ατομική, οικογενειακή, κοινωνική και εθνική υπόσταση. Διακρίνεται :α) στην αγάπη για τον εαυτό μας. Είναι έμφυτη, επειδή μ' αυτή αντιμετωπίζεται η αυτοσυντήρηση και η εξέλιξη. Η υπερβολή όμως οδηγεί στον εγωισμό και β) στην αγάπη για κάτι έξω από τον εαυτό μας. Από αυτή προέρχεται ο αλtruισμός, με τον οποίο κατορθώθηκε ότι υψηλότερο και καλύτερο δημιούργησε ο άνθρωπος στην ιστορική του πορεία.

Ανάλογα με την σχέση των ατόμων, την διακρίνουμε: α) στην οικογενειακή (γονεϊκή, αδελφική συζυγική), β) στην κοινωνική (φιλία), και γ) στην φιλοπατρία κ.λ.π. (Χ. Γιοβάνης, Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας «Θησαυρός»).

Μπορούμε να κατανοήσουμε τη συνθετότητα της αγάπης, αν την δούμε σαν ένα αίσθημα που του μεταβιβάζουμε την ενέργεια των συγκινήσεων μας,

ή καλύτερα την συναισθηματική μας ενέργεια. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988).

Πως δείχνει κανείς την αγάπη του στην πράξη; Πως μπορεί να καταλάβει αν η συμπεριφορά του άλλου δείχνει αγάπη ή όχι;

Πρώτα – πρώτα όλοι μας έχουμε δυο ρόλους στην αγάπη: Ο ένας ρόλος είναι όταν δίνουμε αγάπη, όταν είμαστε δηλαδή « πομπός ». Ο άλλος, όταν παίρνουμε αγάπη, οπότε είμαστε « δέκτης ». Σαν πομπός δεν αρκεί να αγαπάς τον άλλον μόνο με τον δικό σου τρόπο. Χρειάζεται να εισπράττει κι εκείνος την συμπεριφορά σου σαν αγάπη. Μέρος της ευθύνης σου είναι μπεις στον κόπο να μάθεις με ποιον τρόπο ο σύντροφος σου θέλει να τον αγαπάς. Σαν δέκτης πάλι, έχει δυο ευθύνες: η πρώτη είναι να διδάξεις στον σύντρόφό σου ποια συμπεριφορά εισπράττει σαν αγάπη και να μην περιμένεις να την μαντέψει μόνος του. Η δεύτερη ευθύνη που έχεις, είναι να μάθεις να αναγνωρίζεις και την δική του γλώσσα αγάπης, γιατί έχει και εκείνος το δικαίωμα να εκφράζει την αγάπη του με τον τρόπο που του είναι έμφυτος. (Πιντέρης, 1983 , σελ. 95 - 96).

Κάθε ζευγάρι χρειάζεται αγάπη. Για τους περισσότερους από μας, η αγάπη είναι ένωση του νου και της καρδιάς, η οποία περιλαμβάνει την σωματική έλξη, το θαυμασμό για τις προσωπικές αρετές του / της συζύγου μας, και την επιθυμία για κοινές εμπειρίες. Η αγάπη επίσης περιλαμβάνει μια δέσμευση για την ευτυχία του /της συντρόφου μας, την υγεία και την ευεξία του/ της, καθώς και την επιθυμία να ικανοποιούμε ο ένας τις επιθυμίες, τις ανάγκες , τις απαιτήσεις του άλλου. Τότε γιατί τα παντρεμένα ζευγάρια χάνουν αυτή την αγάπη; Διότι, παρά την βαθιά αγάπη και τη συναισθηματική ένωση στην αρχή της σχέσης τους, οι εραστές είναι δυο διαφορετικά άτομα, των οποίων οι ανάγκες και οι επιθυμίες δεν εναρμονίζονται πάντα τέλεια.(E. Hallowell, 2002).

Ο E. Berne, (1996), ιδρυτής της Συνδιαλεκτικής Ανάλυσης των ανθρώπινων σχέσεων, στο εξαιρετικό βιβλίο του «παιχνίδια που παίζουν οι άνθρωποι», δίνει τις δικές του εξηγήσεις, για τους τρόπους, με τους οποίους συσχετιζόμαστε με τους άλλους και, ιδιαίτερα, στις πιο στενές μας σχέσεις. Ονομάζει λοιπόν «παιχνίδια» την πολλαπλότητα και την εναλλαγή των ρόλων μας, τον τρόπο που ασυνείδητα μεταμφιεζόμαστε, για να επικοινωνήσουμε και να ελέγξουμε με επιτυχία την συσχέτισή μας με άλλα πρόσωπα, για να βρεθούμε σε πλεονεκτικότερη, από αυτά, θέση. Διαπιστώνει, λοιπόν, πως όλοι έχουμε μέσα μας «ένα ενήλικα» κι «ένα παιδάκι». Αυτό το παιδάκι, γράφει τις χαριτωμένες ιστοριούλες του και κατασκευάζει, υποσυνείδητα πάντα, τα δικά του σενάρια και σχέδια ζωής. Πώς, όμως, γίνεται αυτό; Το παιδί που είναι μέσα μας, καθηλώνεται στο παρελθόν και σε δύσκολες, με την πατρική οικογένεια, σχέσεις. Είναι σχεδόν αδύνατον για όλους μας να μην έχουμε καθηλώσεις - ελλείμματα δηλαδή, στα διάφορα στάδια της ανάπτυξής μας, να μη νοιώσαμε ότι οι γονείς μας επικροτούν και επιβραβεύουν συμπεριφορές που αυτοί επιλέγουν και όχι εμείς, και πως μόνο τότε μας αγαπούν. Έτσι, αναζητούμε στην ενήλικη ζωή μας την αγάπη και την αποδοχή, που δεν είχαμε απόλυτα από τον ένα ή κι από τους δυο γονιούς μας και που μας δημιούργησαν απόκρυφα συναισθήματα πόνου θλίψης, ντροπής κι οργής. Είναι εκπληκτικό πόσο διαλέγουμε συντρόφους σύμφωνα με τον πατρικό οικογενειακό μας υπόβαθρο, σύμφωνα με τα ελλείμματα που κληρονομήσαμε από αυτές τις σχέσεις.

Φυσικά, αυτά τα συναισθήματα τα αποκηρύσσουμε, και στην ενήλικη ζωή μας καταλήγουμε να τα αγνοούμε, λογοκρίνοντας το παιδί μέσα μας και τις επιθυμίες του. Η καθήλωση, λοιπόν, στις παιδικές εμπειρίες μας δυσκολεύει την παρουσία μας και την αίσθησή μας στο παρόν, βαθιά και ενοχικά συνδεδεμένοι με την πατρική οικογένεια. Σε μεγάλο βαθμό είχαμε μάθει ότι είμαστε αποδεκτοί κι αγαπητοί μόνο αν δεν είμαστε ο εαυτός μας. (Berne, 1996, σελ. 27 – 29).

B1.2.1. Μορφές αγάπης

I. Κτητική αγάπη

Η κτητική αγάπη δημιουργείται όταν επενδύσουμε το αίσθημα της αγάπης με υπερβολική συναισθηματική ενέργεια που ανασύρουμε από λανθασμένες πηγές – από αισθήματα εξάρτησης και ανασφάλειας. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988).

II. Ρομαντική αγάπη

Η «καρδιά κυβερνά το νου», λένε για την περίπτωση του ρομαντικού εραστή. Όταν ένα άτομο, είναι σε κατάσταση ρομαντικής αγάπης, μια υπερβολική ποσότητα ενέργειας διοχετεύεται στον συναισθηματικό του κόσμο. Η ρομαντική αγάπη είναι τυφλή και συχνά παράλογη. Πολλά ζευγάρια παντρεύονται ενώ βρίσκονται ακόμα στις οδύνες της ρομαντικής αγάπης, χωρίς ποτέ να μπορέσουν να κοιταχτούν καθαρά μέσα από την ομίχλη του ρομαντισμού, και να δουν αν πραγματικά αρέσει ο ένας στον άλλον. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988, σελ. 205).

III. Περιορισμένη αγάπη

Η περιορισμένη αγάπη είναι ο συνηθισμένος τύπος αγάπης που καταφεύγουν τα ζευγάρια στον γάμο, όταν η ρομαντική αγάπη έχει τελειώσει. Είναι το είδος της αγάπης που η συναισθηματική δέσμευση περιορίζεται σε ένα πρόσωπο. Η επίδραση της αγάπης αυτής φαίνεται καθαρά στην σχέση των νιόπαντρων ζευγαριών προς το πρώτο παιδί. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988).

III. Η ανοιχτή αγάπη δεν έχει όρια

Η ανοιχτή αγάπη χτίζει πάνω στον εαυτό της και τον επεκτείνει. Η ανοιχτή αγάπη, στηρίζεται στην ατομικότητα και την ισότητα των εταίρων του γάμου, και είναι μη κτητική.

Καθώς ολοκληρώνεσαι σαν άτομο, η αγάπη γίνεται το ξεχείλισμα της ολοκλήρωσης σου. Στην ανοιχτή αγάπη νιώθεις να ανήκεις με κάποιον και όχι σε κάποιον. Είναι ελεύθερη από περιορισμούς, προσταγές και απαγορεύσεις στην συμπεριφορά σου. Τα ζευγάρια που αποδέχονται ο ένας τον άλλον, που επικοινωνούν ανοιχτά και με ειλικρίνεια, δέχονται τον αμοιβαίο σεβασμό και την αγάπη. Είναι ώριμα σαν άτομα και μπορούν να βρεθούν ουσιαστικά με τον σύντροφό τους. Αγαπούν χωρίς κριτική διάθεση και είναι έτοιμα να την διοχετεύσουν και γύρω τους σε άλλα άτομα. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988).

B1.3. Επιλογή συντρόφου

Όπως αναφέρουν οι Acock και Demo, 1994, στη (B. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000), σε όλες τις πολιτισμικές ομάδες φαίνεται να υπάρχει μια ομοιογένεια στην επιλογή συντρόφου. Συνήθως οι σύντροφοι επιλέγονται με βάση την κοινή εθνικότητα, τα κοινά ενδιαφέροντα και αξίες, το κοινό μορφωτικό επίπεδο κ.τ.λ. Είναι αρκετές οι έρευνες που δείχνουν ότι η μεγάλη διαφορά μεταξύ των συντρόφων σε αυτούς τους παράγοντες, συνδέεται με αποτυχία και σπάσιμο της σχέσης.

Σύμφωνα με τον Ντράϊκωρς, (1974), το πώς διαλέγουμε το σύντροφο μας, αποτελεί κριτήριο των αντιλήψεων μας για τον έρωτα και τον γάμο. Τη στιγμή της επιλογής μπαίνουν σε ενέργεια όλες οι περασμένες σκέψεις, αναμონές και φόβοι.

Η διαδικασία της επιλογής συντρόφου είναι ασυνείδητη. Το άτομο δεν έχει επίγνωση των αναζητήσεων του. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση, το άτομο, κατά την συναλλαγή του με τον / την άλλη, φαίνεται ότι προβάλλει το ασυνείδητο τμήμα του εαυτού του, το οποίο προσλαμβάνει το ασυνείδητο επίσης τμήμα του άλλου ατόμου. (Murstein, στη B. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000).

Αντίθετα ο Ντράϊκωρς, (1974), αναφέρει ότι η εκλογή δεν είναι ποτέ τυχαία. Ο άνθρωπος που μας ελκύει με την προσωπικότητα του, μας δίνει την ευκαιρία να πραγματοποιήσουμε το προσωπικό μας σχέδιο, που ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις και τις απόψεις μας για την ζωή. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει ότι, ένα δεύτερο στοιχείο που επηρεάζει την επιλογή συντρόφου είναι η ομοιότητα του με άλλα πρόσωπα που αγαπήσαμε στο παρελθόν. Η ομοιότητα μπορεί να είναι σε σωματικά χαρακτηριστικά, ή σε σημεία του χαρακτήρα. Επίσης η σημασία της ομορφιάς είναι στενά συνδεδεμένη με τις προτιμήσεις μας, η οποία είναι κάτι τελείως υποκειμενικό.

Η Ι. Αντρουλιδάκη – Δημητριάδη, (1977), αναφέρει ότι προηγούμενες εμπειρίες με πρόσωπο άλλου φύλου, επηρεάζουν την στάση του ατόμου σε κάθε γνωριμία. Όσο πιο έντονες ήταν οι προηγούμενες εμπειρίες τόσο περισσότερο επηρεάζουν την νέα σχέση.

Ο Ντράϊκωρς, (1974), τονίζει, ότι υπάρχουν άνθρωποι που παντρεύονται για οικονομική και κοινωνική αναγνώριση και βελτίωση. Αυτή η στάση δείχνει ένα πολύ προσωπικό και γενικό σκοπό. Οι αληθινές αιτίες της επιλογής ενός συντρόφου, συνήθως παραμένουν κρυφές και αποκαλύπτονται από αξιόπιστες εκλογικές ύψεις.

Η Ψυχολόγος Μ. Λασσιθιωτάκη επίσης αναφέρει, ότι βρισκόμαστε με έναν άλλο άνθρωπο, άνδρα ή γυναίκα, γιατί θέλουμε και πιστεύουμε ότι βρήκαμε αυτόν ή αυτήν που θα καλύψει τις πιο ζωτικές μας ανάγκες. Τα πιο συνηθισμένα κριτήρια για την επιλογή ερωτικού συντρόφου, χωρίς να αποτελούν «χρυσό κανόνα» ούτε να αναφέρονται στο 100% των περιπτώσεων, είναι:

Η εξωτερική εμφάνιση

Η εξωτερική όψη, δεν υπάρχει αμφιβολία είναι από τα πιο σημαντικά στοιχεία, που αφυπνίζουν ένα έρωτα, αν και περιέχει εν δυνάμει ένα πολύ μεγάλο κίνδυνο: Την εντύπωση ότι, ό,τι ωραίο είναι και καλό, ευχάριστο, έξυπνο.

Ομοιο αγχογόνο περιβάλλον

Έχει παρατηρηθεί ότι αμοιβαία ερωτική έλξη νιώθουν άτομα που ζουν κάτω από ίδιες ψυχοπιεστικές συνθήκες, δουλειάς, οικογένειας, σχέσεων, κοινωνίας, έστω κι αν αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα. Η ψυχική ομοιότητα προσφέρει ασφάλεια και προσδοκία κατανόησης. Αυτή η συνθήκη μπορεί να αποδειχθεί, εκτός από λανθασμένη, και επικίνδυνη για τη σχέση.

Αυτοεκτίμηση

Η αυτοεκτίμηση είναι βασικός παράγοντας της ερωτικής και σταθερής ερωτικής έλξης, με την προϋπόθεση του είδους και της έντασης των αμυντικών μηχανισμών. Παράδειγμα, Η υψηλή αυτοεκτίμηση, αν συνοδεύεται από χαμηλά επίπεδα συναισθηματικής αντίστασης, (εκλογίκευση, μετάθεση, άρνηση κλπ) οδηγεί σε συχνή και δυνατή ερωτική έλξη. Χαμηλός βαθμός αυτοεκτίμησης οδηγεί, συνήθως, σε έντονα ερωτικά συναισθήματα και σε ενέργειες χωρίς πολλή λογική.

Εγγύτητα- αποφυγή

Άτομα, που έχουν διαμορφώσει μια συμπεριφορά ανοίγματος και εμπιστοσύνης προς τους άλλους, τείνουν να επιλέγουν ανθρώπους, που έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Αντίθετα, άτομα, που είναι καχύποπτα, θέλουν μεν να ανοιχθούν, όμως δεν μπορούν να το αντέξουν και προσπαθούν να αποφύγουν την έλξη (αγχωτική προσκόλληση).

Αμοιβαιότητα

Αν και υπάρχουν κάποια δεδομένα ότι μια ερωτική έλξη ενισχύεται από την απόρριψη του ατόμου, που έχουμε επιλέξει, τα περισσότερα δεδομένα δείχνουν ότι χωρίς αμοιβαιότητα η έλξη δεν μπορεί να διατηρηθεί για πολύ. Συνήθως θα εισπράξουμε ό,τι έχουμε δώσει.

Ομοια στοιχεία

Φαίνεται ότι οι ομοιότητες, ως προς την ηλικία, το μορφωτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, την υγεία και πάνω απ' όλα την αυτοεκτίμηση, αυξάνουν την πιθανότητα μιας σταθερής σχέσης. Δυστυχώς, στο ζήτημα της αυτοεκτίμησης, οι διαφορές οδηγούν σε ματαιώση και τους δυο συντρόφους, και αυτόν που προσπαθεί να στηρίξει όσο και αυτόν που ζητά να στηριχθεί.

Η κτητικότητα

Έχει παρατηρηθεί ότι τα δεσμευμένα άτομα, π.χ σ' ένα γάμο, είναι περισσότερο ελκυστικά εντός παρά εκτός του γάμου. Η έλλειψη δυνατότητας να έχεις κάποιον, η έλλειψη δέσμευσης, μπορούν να γίνουν κριτήριο επιλογής και να διατηρήσουν προσωρινά την ένταση μιας σχέσης. Μ. Λασιθιωτάκη (στη www.selftherapy.gr).

Παρακάτω παραθέτουμε αναλυτικά, τα κριτήρια για την επιλογή συντρόφου, ξεχωριστά για το κάθε φύλο.

A. Τα κριτήρια των ανδρών για την επιλογή συντρόφου.

Για την πλειοψηφία των ανδρών τα βασικά κριτήρια για την επιλογή συντρόφου είναι:

❖ Η εμφάνιση της γυναίκας ώστε να τον διεγείρει σεξουαλικά (η εμφάνιση είναι ένας υποκειμενικός ορισμός. Παρόλο που υπάρχουν τα κοινωνικά πρότυπα που ασκούν μεγάλη επιρροή στο άτομο, ο κάθε άνδρας

μπορεί να δίνει και έναν δικό του ορισμό για την ομορφιά της γυναίκας).

❖ Να βρίσκεται σε παρόμοιο με το δικό του κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

❖ Να είναι έξυπνη και κοινωνική - Θέλει να προκαλεί το θαυμασμό των άλλων αλλά ταυτόχρονα υπάρχει και κτητικότητα. Θέλει να νιώθει την ασφάλεια ότι η συγκεκριμένη γυναίκα είναι "δική" του.

❖ Να τον προδιαθέτει ότι θα είναι καλή μητέρα, σύζυγος και σύντροφος (έχοντας ως πρότυπο συνήθως τη δική του μητέρα).

❖ Να ταιριάζουν μεταξύ τους σαν άτομα, να αποδέχεται την προσωπικότητά της - να έχουν κοινά ενδιαφέροντα, κοινά ιδανικά και αξίες και να μπορούν να επικοινωνούν. (www.minou.gr).

B. Τα κριτήρια των γυναικών για την επιλογή συντρόφου.

Για την πλειοψηφία των γυναικών τα βασικά κριτήρια για την επιλογή συντρόφου είναι:

❖ Οι οικονομικές απολαβές, η μόρφωση του άνδρα και η κοινωνική του θέση, (να κερδίζει αρκετά χρήματα από τη δουλειά του, να είναι δυναμικός και φιλόδοξος, να προέρχεται από καλή οικογένεια, να είναι αρεστός στους άλλους, να της προκαλεί θαυμασμό)

❖ Η ποιοτική συναισθηματική επικοινωνία, (να δείχνει κατανόηση, να υπάρχει σεβασμός μεταξύ τους τρυφερότητα).

❖ Να την κάνει να νιώθει συναισθηματικά ασφαλής.

❖ Να την προδιαθέτει ότι θα είναι πιστός σύντροφος και καλός πατέρας.

❖ Να μην την υποτιμά, να την υπολογίζει, να την αναγνωρίζει και να την επιβεβαιώνει.

❖ Να έλκεται από την εξωτερική του εμφάνιση. (www.minou.gr).

Από την στιγμή που το άτομο καταλαβαίνει τον εαυτό του και αρχίζει και διαμορφώνει τις αντιλήψεις του για την ζωή και τους γύρω του, αυτόματα και ασυνείδητα σχηματίζονται και τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία θα επιλέξει το μελλοντικό σύντροφο ή σύζυγο. (Πιντέρης, 1995).

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι άνδρες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους επιλέγουν γυναίκες κατώτερές τους ως προς το επάγγελμα, τη μόρφωση και το εισόδημα για τους εξής λόγους:

i. Οι ίδιες οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους προτιμούν να έχουν σχέση και να παντρεύονται άντρες που βρίσκονται σε υψηλότερο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

ii. Συχνά οι γυναίκες καριέρας δεν καλύπτουν τις προδιαγραφές τους, όσον αφορά στην εξωτερική εμφάνιση (ντύνονται πιο συντηρητικά, δεν ακολουθούν ιδιαίτερα τη μόδα της εποχής).

iii. Οι περισσότεροι άνδρες θέλουν γυναίκες που θα μπορούν να διακόψουν προσωρινά την καριέρα τους, όταν το ζευγάρι θα έχει μικρά παιδιά.

iv. Συνήθως οι άντρες συμβαδίζουν με τα κοινωνικά στερεότυπα που τον θέλουν "ισχυρότερο" από τη γυναίκα. Μία σύντροφος το ίδιο "ισχυρή" με αυτόν πολλές φορές δημιουργεί ανταγωνιστική διάθεση και αυτό προκαλεί φόβο στον άνδρα.

Τα κριτήρια των γυναικών είναι πιο ελαστικά και πιο ποικίλα από αυτά των ανδρών.

Για τις γυναίκες καθώς περνούν τα χρόνια, η ηλικία των επιθυμητών συντρόφων αυξάνει ανάλογα, ενώ στους άντρες παρατηρούμε την τάση να προτιμούν νεότερες γυναίκες, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η διαφορά ηλικίας. Όσο βελτιώνεται το εισόδημα και η κοινωνική θέση των γυναικών, οι προδιαγραφές τους για τους συντρόφους τους ανεβαίνουν αντίστοιχα. Καθώς οι γυναίκες αναρριχώνται στα ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, παρατηρείται ότι τα κριτήριά τους αλλάζουν γιατί επέρχεται σύγκριση, τόσο μεταξύ των ανδρών που συναντούν στο νέο περιβάλλον, όσο και με αυτά που έχουν καταφέρει οι ίδιες. Αυτό τις κατευθύνει προς τους άντρες εκείνους που θα τους εξασφαλίσουν κάποιο όφελος, που θα μπορούν να τις στηρίξουν, να τις φροντίζουν και να τις βοηθούν, ώστε να νιώθουν την ασφάλεια και την ευτυχία που ζητούν. Ωστόσο θα πρέπει να αναφερθεί ότι τα κριτήρια ποικίλλουν και μεταξύ των ίδιων των γυναικών, γιατί εξαρτώνται και από την κατάσταση την οποία βρίσκεται και η ίδια η γυναίκα. Δηλαδή, από την ηλικία της, το εισόδημά της, τον τρόπο ζωής της, τις συναισθηματικές και υλικές τις ανάγκες καθώς και με τα όσα μπορεί και εκείνη να αποκτήσει σύμφωνα με τις δυνατότητες αλλά και τις φιλοδοξίες της. (www.minou.gr)

Πολλοί άνθρωποι Ντράϊκωρς, (1974), αισθάνονται γοητευμένοι ή ερωτεύονται με πρόσωπα που δεν προσφέρονται για αρμονική συμβίωση. Πολλές φορές απορρίπτονται καλές συζυγικές προοπτικές, για μια αμφίβολη επιλογή. Δυο κρυφές τάσεις, είναι υπεύθυνες γι' αυτό, η ελπίδα διατήρησης της υπεροχής και η ελπίδα ότι θα υποφέρουμε.

Τι μπορεί να φταίει για τις λάθος επιλογές συντρόφων;

✓ Όταν η επιλογή συντρόφου γίνεται κάτω από την πίεση του χρόνου. Πολλές φορές "η κοινωνική προσταγή" του γάμου αγχώνει εφόσον τα χρόνια περνούν ειδικότερα όσον αφορά το γυναικείο φύλο, που το βιολογικό ρολόι για τη μητρότητα έχει ημερομηνία λήξης. Έτσι γίνεται ένας συμβιβασμός και επιλέγουμε έναν σύντροφο που συνήθως δεν πληρεί τα κριτήριά μας, προκειμένου να απαντήσουμε σε πρώτο επίπεδο ίσως στην ανάγκη, την πίεση ή τα μηνύματα της πατρικής μας οικογένειας, αλλά και της κοινωνίας εφόσον ο γάμος ορίζεται ως στόχος για την ανθρώπινη ολοκλήρωση.

✓ Τα προσωπικά βιώματα μέσα από την πατρική οικογένεια και οι τραυματικές εμπειρίες που πιθανότατα έχουμε από τη σχέση των γονιών μας, πολλές φορές εμπλέκονται και στην προσωπική μας ζωή. Είναι πιθανό, λοιπόν, να επαναλάβουμε την προβληματική σχέση, που έχουμε ήδη βιώσει και μας είναι οικεία, ή ασυνείδητα να την προκαλέσουμε.

✓ Η εξάρτηση που απορρέει από μία μακρόχρονη συμβίωση σε συνδυασμό με το φόβο και την ανασφάλεια που μπορεί να μας προκαλεί η ιδέα του καινούργιου συντρόφου.

✓ Η έλλειψη αυτογνωσίας. Δεν έχουμε προσδιορίσει τις ανάγκες και τις επιθυμίες μας μέσα στη σχέση.

✓ Ο αρχικός παρορμητισμός που μπορεί να ξεκινήσει μία σχέση και στη συνέχεια η αδυναμία μας να διακόψουμε.

✓ Η χαμηλή αυτό-εκτίμηση είναι άλλος ένας λόγος για να εγκλωβιστούμε σε μία σχέση. (Dr. W. Dryden – J. Gordon, 2003).

B2. Αιτίες που δεν οδηγούν τα άτομα σε γάμο

Όπως αναφέρει η Χουρδάκη, (1982), συμβαίνει πολλές φορές οι ενήλικοι να μην έχουν σαφέστερη εικόνα του γάμου. Βασική σημασία έχει ποια εικόνα για το γάμο, έδωσαν στον νέο άνθρωπο οι γονείς του. Το πρώτο παράδειγμα που παίρνει ο άνθρωπος για το γάμο του, είναι πως έζησε, αυτό το φαινόμενο που το λένε συμβίωση, μέσα στην οικογένεια του. Έχουν γίνει στο θέμα αυτό, διάφορες έρευνες και το συμπέρασμα είναι πως ευτυχισμένα ζευγάρια γίνονται βασικά από ευτυχισμένους γονείς.

Η Κατάκη, (1984), αναφέρει πως οι νέοι που έχουν δυσάρεστες, αν όχι επώδυνες εμπειρίες από την οικογένεια τους, συμβιώνουν με τον ίδιο ή με διαφορετικούς συντρόφους αναβάλλοντας συχνά επ' αόριστον τον γάμο, γιατί φοβούνται την δέσμευση. Πιστεύουν ότι θα τα καταφέρουν καλύτερα, αν δεν εμπλακούν σε ένα δεσμό που έχει τόσο μικρές πιθανότητες επιτυχίας.

Υπάρχουν ενήλικοι σύμφωνα με την Χουρδάκη, (1982), που απωθούν την ιδέα του γάμου, και υποφέρουν κι όταν ακόμα τους κάνει κάποιος κάποια συζήτηση σχετικά με αυτό. Είναι οι νευρωσικοί τύποι. Υπάρχουν άντρες που έχουν πετύχει πολλά στην ζωή τους, και δεν μπορούν να συνηθίσουν σε μια ιδέα γάμου, εξάρτησης, προσαρμογής. Αντιμετωπίζουν τον γάμο με φόβο, άγχος, δέος και αναστολές.

Μια άλλη κατηγορία ενηλίκων είναι αυτοί που βλέπουν το γάμο σαν πεπρωμένο. Δεν θέλουν να το δουν σαν κάτι δικό τους, που το σταθμίσουν οι ίδιοι και θα το αντιμετωπίσουν υπεύθυνα.

Μια τρίτη κατηγορία μεγάλων είναι εκείνοι, που φοβούνται το γάμο σαν δέσμευση, μήπως χάσουν την ελευθερία τους και την ανεξαρτησία τους. Πρόκειται γι' ανθρώπους που κατά κανόνα έχουν καταπιεστεί από την οικογένεια τους.

Συχνά τα κορίτσια αισθάνονται πως δεν μπορούν να παντρευτούν εύκολα, όταν έχουν επηρεαστεί από τους γονείς και περιμένουν την ιδανική λύση. Ο λόγος γι' αυτό το αποτέλεσμα οφείλεται στους γονείς, που δίνουν στα κορίτσια τους την ιδέα να περιμένουν να παρουσιαστεί ο ιδανικός σύζυγος. Η Κατάκη, (1984), αναφέρει πως υπάρχουν μερικές περιπτώσεις κοριτσιών, που φοβούνται και απορρίπτουν τον γάμο, γιατί έχουν ζήσει τις απιστίες του πατέρα, την ανικανότητα του να αντεπεξέλθει στις οικογενειακές υποχρεώσεις και μεταφέρουν τις απιστίες και την ανικανότητα του πατέρα στον σύζυγο που πρόκειται να παντρευτούν.

Το ίδιο μπορεί να συμβεί και στα αγόρια. Πολλές φορές η σύζυγος μπορεί να μην είναι πιστή, συνεπής στις οικογενειακές υποχρεώσεις, οπότε το αγόρι πιστεύει, πως όλες οι γυναίκες είναι όπως η μητέρα του, διότι έχει σαν υπόδειγμα την μητέρα. Πολλοί άντρες θέλουν να βλέπουν στο πρόσωπο της γυναίκας τους, την μητέρα τους. Δεν γνωρίζουν πως πρόκειται για δυο διαφορετικούς ρόλους. Υπάρχουν όμως, γυναίκες που ζητάνε στο πρόσωπο του συζύγου τον προστάτη, τον κηδεμόνα, τον πατέρα, εκείνον που θα τις φροντίσει για το κάθε τι. Πρόκειται γι' ανθρώπους που παντρεύονται χωρίς ψυχολογική ωριμότητα.

Υπάρχει ακόμα μια τάση, όπως αναφέρει η Χουρδάκη, (1982), ιδίως των αγοριών που επηρεάζονται από τους γονείς, να βλέπουν το γάμο, σαν ένα είδος αγοροπωλησίας. Επίσης, η Κατάκη, (1984), αναφέρει, ότι υπάρχουν γυναίκες που όχι μόνον δεν θέλουν να παντρευτούν, αλλά δεν θέλουν και την απόκτηση παιδιών.

Είναι γεγονός ότι οι αποτυχημένοι γάμοι λειτουργούν ως ανασταλτικό στοιχείο στην απόφαση να δημιουργήσει κανείς οικογένεια. Οι αρνητικές εμπειρίες από την οικογενειακή ζωή επιδρούν όχι μόνον ψυχολογικά στα άτομα, αλλά και στην υγεία τους με μορφή ορισμένων αδιαθεσιών (πονοκεφάλων, πόνων στα χέρια, αλλεργιών, κατάθλιψης κ.ά.). Σε σχετική έρευνα του Καθηγητή Δ. Γεώργα στην Αθήνα, αλλά και άλλη παρεμφερής έρευνα στη Γαλλία το 1990, τουλάχιστον 28% των ερωτηθέντων, δήλωσαν ότι έχουν επηρεαστεί αρνητικά είτε από την πραγματικότητα, είτε από το δικό τους οικογενειακό και προσωπικό τους χώρο. Παρά ταύτα περίπου οι μισοί δήλωσαν ότι έχουν επηρεαστεί θετικά κυρίως από την πατρική τους οικογένεια, αλλά και από φίλους που είχαν επιτυχημένους γάμους ή από άλλα καλά παραδείγματα επιτυχημένων ζευγαριών. (www.alex.eled.duth.gr)

Άλλος ανασταλτικός παράγων, είναι ο φόβος του πιθανού διαζυγίου. Ο φόβος αυτός δημιουργεί στους υποψήφιους συζύγους, μια μεγάλη επιφύλαξη ώστε να δείχνουν δειλία μπροστά στο εγχείρημα να δεσμευτούν για γάμο. Είναι πάντως πολύ ενδιαφέρον το γεγονός, ότι ελάχιστοι ήταν αυτοί οι οποίοι έμειναν άγαμοι εκ πεποιθήσεως. Αναφέρονται πλείστες όσες αιτίες της αγαμίας τους πλην της συνειδητής, της σκόπιμης, που είναι αντίθετη με την ιδέα του γάμου.

Στις ημέρες μας όλο και λιγότερο γίνεται λόγος για ευτυχισμένη οικογένεια, ενώ αντιθέτως υπερτονίζεται η ευτυχία του ατόμου. Ως επίκεντρο πολύ συχνά δεν τίθεται η οικογένεια ως ομάδα αλλά η ατομική επιτυχία και ευτυχία. Επιπλέον, όλο και περισσότερο προβάλλεται η ιδέα της μεγαλύτερης αυτονομίας του ζευγαριού απέναντι στους συγγενείς και στις προηγούμενες γενεές. Και ενώ ο γάμος αποτελεί ουσιαστικά δέσμευση, κάτι που αντιστρατεύεται στο πνεύμα του ατομισμού και της προσωπικής ελευθερίας, σε αντίθεση μ' αυτόν η ελεύθερη συμβίωση, ένωση, συγκατοίκηση, θεωρείται ως μορφή λιγότερο δύσκαμπτη γι' αυτό και εμφανίζεται συχνά προτιμότερη.

Υπογραμμίζεται ακόμη ότι μια μορφή ατομοκεντρισμού αποτελεί και η εμμονή στις απόψεις μας. Είναι γνωστό ότι στις διανθρώπινες σχέσεις είμαστε υποχρεωμένοι να κάνουμε συχνά υποχωρήσεις, όπως και ότι η οικογενειακή ζωή πολύ συχνά απαιτεί να υποχωρούμε πάνω σε διάφορα ζητήματα. Πώς μπορεί λοιπόν να σκέφτεται κανείς τη δημιουργία οικογένειας αποκλείοντας εκ των πρότερων κάθε παραχώρηση, μικρή ή μεγάλη; Και όμως 53%, των υποκειμένων δήλωσαν ότι είναι ανέτοιμα να κάνουν υποχωρήσεις. Φυσικά δεν αναφέρονται σε θέματα αρχών, αλλά για διαφορές στην καθημερινή ζωή.

Επιλέγοντας κάποιος τα δεσμά του γάμου, επιλέγει ενσυνείδητος να θυσιάσει μέρος της ατομικότητάς του. Γνωρίζει ότι με την τέλεση του γάμου χάνει σημαντικό μέρος της αυτονομίας του και της αυτοτέλειάς του. Καθένας των συζύγων, θυσιάζει μέρος του «εγώ» του χάριν του «εμείς». Η ουσία όμως αυτή έχει και την αντιπροσφορά. Ο άνδρας γίνεται σύζυγος, πατέρας, η γυναίκα γίνεται σύζυγος, μητέρα

Η ελευθερία στις γενετήσιες σχέσεις είναι άλλη μια διέξοδος για την αναβολή του γάμου για μικρό ή πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Αφού κατά κάποιον τρόπο «λύνεται» το πρόβλημα της ανάγκης για γενετήσια επαφή και η τεκνογονία, δεν φαίνεται να αποτελεί στόχο του γάμου, τότε ο επίσημος γάμος και να αναβληθεί μπορεί και να πάψει να υπάρχει σαν άλυτο πρόβλημα. Με δεδομένο ότι περίπου το 60% των υποκειμένων έχουν σταθερή ή περιστασιακή σχέση, ο γάμος μπορεί να αναβάλλεται μέχρι να

καλυφθούν οι προβαλλόμενες προϋποθέσεις, μέχρι να συναντήσει κανείς τον « κατάλληλο » άνδρα ή την « κατάλληλη » γυναίκα. (www.alex.eled.duth.gr)

Γ. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΖΕΥΓΑΡΙΟΥ – ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΝΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

Γ1. Βασικές προϋποθέσεις για έναν λειτουργικό γάμο

Σύμφωνα με την Χουρδάκη, 1982, οι βασικές προϋποθέσεις είναι οι εξής:

i. Η πρώτη βασική προϋπόθεση του γάμου είναι οπωσδήποτε η βιολογική ωριμότητα. Η βιολογική ωριμότητα προϋποθέτει κατάλληλη σωματική διάπλαση, ικανότητα για ορισμένες ικανοποιήσεις σεξουαλικές, εκπληρώσεις αναγκών κ.λ.π. Η βιολογική ωριμότητα έχει το χαρακτηριστικό πως γίνεται χωρίς την συνειδητή συμμετοχή του ατόμου. Δηλαδή, ο άνθρωπος θα φτάσει σε μια βιολογική πληρότητα είτε το θέλει είτε όχι.

ii. Η δεύτερη βασική προϋπόθεση είναι η πνευματική ωριμότητα. Η πνευματική ωριμότητα είναι διαδικασία νευρολογική και ψυχολογική και αναφέρεται στην εξέλιξη και την ολοκλήρωση της νοημοσύνης. Το χαρακτηριστικό της είναι πως και αυτή έρχεται χωρίς την ενεργό συμμετοχή του ανθρώπου.

iii. Τέλος, υπάρχει και η ψυχολογική ωριμότητα. Ο ψυχολογικά ώριμος άνθρωπος έχει ολοκληρωμένη και υπεύθυνη προσωπικότητα. Το κύριο χαρακτηριστικό της άρτιας προσωπικότητας είναι η ψυχολογική ωριμότητα, η οποία αναφέρεται στην δυνατότητα του ατόμου ν' αναλαμβάνει με υπεύθυνη συμπεριφορά τις ευθύνες του, σε κάθε ρόλο στην ζωή του. Η ψυχολογική ωριμότητα δεν δίνεται στο άτομο έτοιμο, αλλά είναι κάτι που πρέπει να προσπαθήσει να το κατακτήσει. Ποιες είναι όμως οι ιδιότητες που καθορίζουν ένα ψυχολογικά ώριμο άνθρωπο; Σ' αυτές τις ιδιότητες θα αναφερθούμε παρακάτω.

Γ1.1. Ψυχολογική ωριμότητα

Σύμφωνα με την A. Johnson – Tourna , (1998), σελ. 17 η ψυχολογική ωριμότητα μπορεί να ορισθεί ως « μια δια βίου εξελεγκτική διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα διαφοροποιούνται - αποχωρίζονται συναισθηματικά από την οικογένεια τους, διατηρώντας ταυτόχρονα μια συναισθηματική επαφή μαζί της, επιτυγχάνοντας μια κατάσταση σχετικής διαφοροποίησης, αυτονομίας ή αυθύπαρκτης ατομικότητας ».

Η ωριμότητα είναι μια στατική αλλά και μια δυναμική έννοια. Είναι στατική ως προς την καθορισμένη και ξεχωριστή φάση της, αναδυόμενη από τις περιπλοκές, τις αναζητήσεις και αποκαλύψεις της παιδικής ηλικίας και της εφηβείας. Από την λατινική της ρίζα υποδηλώνει μια κατάσταση ενηλικίωσης, πλήρους ανάπτυξης και εξέλιξης, μια κατάσταση ολοκλήρωσης. Αντίθετα από τις προηγούμενες φάσεις της παιδικής και εφηβικής ηλικίας, η ωριμότητα του ανθρώπου θα εξελίσσεται πάντα και μπορεί να προσδιοριστεί από το μέγεθος και την ποιότητα της παρουσίας της σε όλη την υπόλοιπη μελλοντική του ζωή. (Λ. Μπουσκάλια, 1990).

Η Χουρδάκη, (1982), αναφέρει τις εξής ψυχολογικές ιδιότητες ενός ώριμου ατόμου:

i. Η πρώτη ιδιότητα που πρέπει να έχει ο ώριμος άνθρωπος είναι η αυτογνωσία, που σημαίνει ότι ο άνθρωπος πρέπει να στραφεί προς τον εαυτό του, να τον γνωρίσει, να δει τα θετικά και τα αρνητικά του σημεία. Έτσι με αυτό τον τρόπο γνωρίζει τα ελαττώματα και τα προτερήματα του, καθώς επίσης ελέγχει τον εαυτό του, παρακολουθεί την συναισθηματική του κατάσταση και γνωρίζει γιατί αντιδρά και πως αισθάνεται απέναντι σε κάθε άνθρωπο.

ii. Η αυτογνωσία έχει σαν επακόλουθο την αυτοκριτική. Ο άνθρωπος που γνωρίζει τον εαυτό του θα κάνει αυτοκριτική. Παραδέχεται τα λάθη του και παραδειγματίζεται για να μην τα επαναλάβει στο μέλλον. Η διαφορά του ώριμου από τον ανώριμο άνθρωπο, είναι πως ο ανώριμος άνθρωπος σπεύδει να βρει πάντα δικαιολογίες, να δημιουργήσει υπεκφυγές σε κάποιο θέμα και δεν παραδέχεται ποτέ τα λάθη του.

iii. Η τρίτη ιδιότητα του ώριμου ατόμου είναι πως ενδιαφέρεται για τα γενικά προβλήματα της ζωής. Δεν μπορεί να είναι ώριμος ένας άνθρωπος που αδιαφορεί για το τι συμβαίνει γύρω του και δεν παρακολουθεί τις εξελίξεις, οι οποίες αφορούν και το δικό του μέλλον. Επίσης ο ώριμος άνθρωπος δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στους μικρό – ερεθισμούς που συμβαίνουν καθημερινά γύρω του. Ο ώριμος άνθρωπος δεν ερεθίζεται με το παραμικρό αλλά φροντίζει να το ξεπερνά.

iv. Μια άλλη ιδιότητα του ψυχολογικά ώριμου ατόμου, είναι πως δεν συζητάει συνέχεια τα δικά του προβλήματα. Υπάρχουν άνθρωποι που βασανίζουν τους άλλους με τα δικά τους προβλήματα, ενώ δεν μπορούν να ακούσουν το πρόβλημα του άλλου. Οι ανώριμοι άνθρωποι κινούνται κατά σύστημα το εγωκεντρικό της νηπιακής και της εφηβικής κρίσης.

v. Η πέμπτη ιδιότητα του ψυχολογικά ώριμου ατόμου είναι η ενσυναίσθηση, δηλαδή μεταφέρεται στη θέση του άλλου και τον καταλαβαίνει. Αυτό όμως συμβαίνει όταν ο άνθρωπος δεν είναι εγωκεντρικός. Αυτό έχει μεγάλη σημασία για την συζυγική ζωή, διότι θα αποφεύγονταν οι συγκρούσεις μεταξύ των συζύγων, αν ο ένας ερχόταν στην θέση του άλλου.

vi. Επίσης σημαντική ιδιότητα του ώριμου ατόμου είναι πως παραδέχεται τον συνάνθρωπο του και συνεργάζεται μαζί του. Αυτή η ιδιότητα έχει ιδιαίτερη σημασία κυρίως στην συζυγική ζωή, διότι ο συζυγικός βίος είναι θέμα ανθρωπίνων σχέσεων, θέμα συνεργασίας ανάμεσα σε έναν άντρα και μια γυναίκα.

vii. Μια ακόμη ιδιότητα του ψυχολογικά ώριμου ατόμου, είναι να νιώθει το θετικό σημείο της ζωής του. Υπάρχουν άνθρωποι που συνεχώς βλέπουν τα αρνητικά σημεία της ζωής τους και είναι απαισιόδοξοι. Οι απαισιόδοξοι άνθρωποι δεν μπορούν να χαρούν και αυτό έχει αντίκτυπο και στην συζυγική ζωή. Επί παραδείγματι, έρχεται ο σύζυγος να αναγγείλει ένα χαρούμενο γεγονός ή χαίρεται για κάτι και αντιμετωπίζει την εριστικότητα, την αδιαφορία ή και την επίθεση.

viii. Η τελευταία ιδιότητα που αναφέρει η Χουρδάκη, (1982), είναι πως ο ώριμος άνθρωπος έχει ξεκόψει από τα βιώματα της παιδικής και της εφηβικής του ψυχολογίας. Αν το άτομο πραγματικά έχει ξεπεράσει της δυσκολίες της προσωπικότητας του, τότε έχει έναν ολοκληρωμένο τύπο που μπορεί υπεύθυνα να αντιμετωπίζει και να κατευθύνει τα προβλήματα της ζωής του.

Ο Μπουσκάλια, (1990), αναφέρει πως οι ώριμοι άνθρωποι έχουν ειλικρινή διάθεση να είναι παραγωγικοί και να προσφέρουν στους άλλους. Θέλουν να δημιουργούν και να μοιράζονται τα δημιουργήματά τους. Δέχονται την ζωή και την εργασία με ικανοποίηση και χαρά. Είναι αυθόρμητοι, ανεκτικοί, δεκτικοί σε καινούργιες εμπειρίες και ευέλικτοι. Έχουν αρμονία με τις εξωτερικές επιδράσεις, αλλά είναι αυτόνομοι και απασχολημένοι με την διαδικασία σύνθεσης της δικής τους ζωής. Είναι υπεύθυνοι για τις επιλογές τους και ενδιαφέρονται για την κοινωνία, μέσα στην οποία ζουν. Πιστεύουν στις προσωπικές τους ανάγκες και δυνατότητες και αντιλαμβάνονται, ότι αυτές μπορούν να συγκρουστούν πολλές φορές με των άλλων, αλλά γνωρίζουν ότι η σύγκρουση μπορεί ν' αποτελέσει θετικό παράγοντα ανάπτυξης και αλλαγής. Κάνει πλήρη χρήση των δυνατοτήτων του, αποδέχεται τον εαυτό του και μοιράζεται την αγάπη, την χαρά και την γνώση του με έναν ανοιχτό ανιδιοτελή, υπεύθυνο τρόπο.

Τέλος, ο ίδιος συγγραφέας τονίζει, πως στην ουσία ο ολοκληρωμένος άνθρωπος αναπτύσσεται συνεχώς, γιατί αντιλαμβάνεται, ότι η ουσία της ωριμότητας βρίσκεται στις δημιουργικές και υπεύθυνες επιλογές · έχει μια ευέλικτη, όχι όμως συμβατική αίσθηση ταυτότητας, μια ανεκτική και ζωντανή αίσθηση του ποιος είναι, τι μπορεί να γίνει και που βρίσκονται οι δυνάμεις του, στον ώριμο άνθρωπο είναι θεμελιακή η ικανότητα να δημιουργήσει βαθιές, οικείες γεμάτες νόημα σχέσεις, που βασίζονται πάνω στην ασυμβίβαστη εκτίμηση της μοναδικότητας των άλλων. Εκτός των προαναφερόμενων προϋποθέσεων, επίσης εξίσου σημαντική προϋπόθεση είναι και η *επικοινωνία*.

Γ1.2. Λειτουργική επικοινωνία

Ο Thornes και Collard (στη Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000) επισημαίνουν πως η επικοινωνία ανάμεσα στο ζευγάρι είναι ένας από τους βασικότερους παράγοντες που συνδέονται με την καλή σχέση των συντρόφων και τη διατήρηση του γάμου. Οι ίδιοι συγγραφείς αναφέρουν: « η επικοινωνία αποτελεί την κύρια διεργασία με βάση την οποία οι σύζυγοι μαθαίνουν να κατανοούν τις ανάγκες και τις προσδοκίες ο ένας του άλλου ».(Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000, σελ.161).

Η επικοινωνία καθορίζει τι είδους σχέσεις ο καθένας θα δημιουργήσει με τους άλλους και τι θα του συμβεί στη ζωή. Είναι το μέτρο με το οποίο οι άνθρωποι μετρούν την αξία του εαυτού, ο ένας του άλλου. Μπορεί ακόμη να αλλάζει την ιδέα που έχει κάποιος για τον εαυτό του. Περιλαμβάνει τις πληροφορίες που δίνονται και παίρνονται, τους τρόπους, που χρησιμοποιούνται και που ερμηνεύονται. Η επικοινωνία είναι κάτι που μαθαίνεται στο άτομο μόλις έρθει στη ζωή. (Satir, 1989). Η λειτουργική επικοινωνία οδηγεί σε μοίρασμα, αρμονία, συνεργασία, αγάπη και ειρήνη.(Jenni Adams, 1998), ενώ ξεκινάει πρωτίστως από το σπίτι μας. Τα πρώτα επικοινωνιακά μας βήματα τα μαθαίνουμε και τα κάνουμε μέσα στο οικογενειακό μας περιβάλλον.

Η επικοινωνία δεν είναι μόνο σημαντική στις σχέσεις μας, αλλά και γενικότερα στην ζωή μας. Όταν ξέρουμε να επικοινωνήσουμε μπορούμε να καλυτερέψουμε το επίπεδο της ζωής μας.(Ν. Γεωργιάδου, 2004).

Σύμφωνα με την Χουρδάκη, (1993), η επικοινωνιακή και

αποτελεσματική επικοινωνία, είναι αυτή που σε φέρνει κοντά στον άλλον, που εκφράζει τις δικές σου ανάγκες και επιτρέπει στον άλλον να τις καταλαβαίνει. Παράλληλα δίνει τις ίδιες ευκαιρίες στο συνομιλητή μας: να εκφραστεί ελεύθερα, έτσι που και εμείς να νιώσουμε τις δικές του ανάγκες, τις δικές του σκέψεις και τα συναισθήματά του.

Για να επικοινωνήσουμε εποικοδομητικά με τον σύντροφο μας, χρειάζονται δυο ικανότητες: την τέχνη να τον ακούμε, όχι μόνο με τα αυτιά αλλά με το μυαλό και την καρδιά, και την ικανότητα να ακούμε τον εαυτό μας, τις σκέψεις και τα συναισθήματά μας. Έτσι ο σύντροφος μας θα μας γνωρίσει καλύτερα. Θα έχει την ευκαιρία να διαλύσει κάποια λανθασμένη μας εντύπωση και να μας ξεκαθαρίσει τις σκέψεις και τις προθέσεις του.

Όταν υπάρχει επικοινωνία μέσα στη σχέση, εξασφαλίζεται η προσωπική εξέλιξη του ενός συντρόφου παράλληλα με την εξέλιξη του άλλου, ο κάθε σύντροφος διατηρεί την προσωπικότητά του, ανανεώνεται, νιώθει αποδεκτός και γενικότερα εντάσσονται τα πλαίσια των ευμενών προϋποθέσεων της συμβίωσης. (www.minou.gr). Επιπροσθέτως, ερευνητικές μελέτες έχουν αποφανθεί, ότι όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο και των δύο συντρόφων, τόσο λειτουργικότερη είναι η επικοινωνία τους και τόσο μεγαλύτερη η σταθερότητα του γάμου. (Dominian, 1998).

Η έννοια της επικοινωνιακής, μεταξύ των συζύγων, σχέσης, δεν περιλαμβάνει μόνο την λεκτική επικοινωνία, τον γλωσσικό δηλαδή κώδικα, αλλά και κάθε εξωλεκτική ανταλλαγή μηνυμάτων, την στάση και την κίνηση του σώματος, το βλέμμα κλπ., που συνθέτουν με ακρίβεια το επίπεδο και την ποιότητα της συναισθηματικής σχέσης. (www.selftherapy.gr). Αυτές οι μορφές επικοινωνίας θα αναλυθούν παρακάτω.

Γ1.2.1. Μορφές επικοινωνίας

Λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία

Η ανθρώπινη επικοινωνία διεξάγεται σε δύο επίπεδα συγχρόνως Watzlawick 1967, (στη Χ. Κατάκη, 1984). Το πρώτο που ονομάστηκε επίπεδο περιεχομένου, αφορά το συγκεκριμένο και πραγματικό θέμα της συζήτησης. Το δεύτερο που ονομάστηκε επίπεδο της σχέσης, οι συνομιλητές εκπέμπουν μηνύματα ο ένας προς τον άλλο που αφορούν το πως ο ένας βλέπει τον άλλον και πως αισθάνεται γ' αυτόν. Η έκφραση του προσώπου, η στάση του σώματος, οι χειρονομίες, οι κινήσεις, ο τόνος και η ένταση της φωνής, καθώς και οι λέξεις που επιλέγονται είναι το μέσον με το οποίο διαβιβάζονται τα μηνύματα σ' αυτό το επίπεδο. Όταν τα μηνύματα σε αυτό το επίπεδο εκφράζουν θετικές στάσεις και συναισθήματα, λείπει δηλαδή η σύγκρουση και ο ανταγωνισμός, εκλείπουν και οι εμπλοκές. Και τότε τα μηνύματα, που αφορούν το πρώτο επίπεδο επικοινωνίας, τα μηνύματα εκπέμπονται και παραλαμβάνονται καθαρά. (Χ. Κατάκη, 1984).

Λεκτική επικοινωνία

Σύμφωνα με την V. Satir 1992, σπουδαία εργαλεία στην επικοινωνία είναι οι λέξεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται πιο συνειδητά από οποιαδήποτε άλλη μορφή επικοινωνίας. Επιδρούν αποφασιστικά στις συναισθηματικές

σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και στο τρόπο συνεργασίας τους.

Η λεκτική επικοινωνία είναι λογικότερη και έχει περισσότερες δυνατότητες από την μη λεκτική. Μέσα από τις λέξεις κάποιος μπορεί να εκφράσει τη χαρά του, τη λύπη του, το θυμό του και όλα όσα αισθάνεται τη συγκεκριμένη στιγμή. (Vansteenwegen, 1995).

Οι J. Wilkinson και S. Canter 1991, αναφέρουν ότι οι Ervin – Tripp, 1973, πιστεύουν πως ο λόγος χρησιμοποιείται για ποικίλους στόχους όπως για παράδειγμα να μεταδώσει ιδέες, να περιγράψει αισθήματα, να αιτιολογήσει και να επιχειρηματολογήσει. Οι λέξεις που χρησιμοποιούνται « εξαρτώνται » απ' την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το άτομο, το ρόλο του σε αυτή, καθώς και το θέμα συζήτησης και από το τι προσπαθεί να πετύχει. (J. Wilkinson και S. Canter 1991, σελ. 66).

Τέλος η Νένα και ο Τζώρτζ Ο' Νέιλ 1988, αναφέρουν πως η κατάκτηση της μη λεκτικής επικοινωνίας, η ικανότητα να είναι κάποιος αισθαντικός και να εκφράζει σωματικά τα αισθήματά του, η γνώση της αποκρυπτογράφησης της γλώσσας που μιλά το σώμα του συντρόφου αποτελούν το 70% της επικοινωνίας του ζευγαριού. Το υπόλοιπο 30% εκφράζεται με τον ζωντανό λόγο. Η πραγματική γέφυρα που θα πλουτίσει την σχέση, την οικειότητα και την αγάπη του ζευγαριού είναι ο ζωντανός προφορικός λόγος. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νέιλ 1988, σελ. 99).

Μη Λεκτική επικοινωνία

Η μη λεκτική επικοινωνία στον τρόπο που οι άνθρωποι επικοινωνούν χωρίς τον ζωντανό προφορικό λόγο. Οι άνθρωποι στέλνουν και δέχονται μια συνεχή και πολύπλοκη σειρά μηνυμάτων, για το τι συμβαίνει μέσα τους, ποιοι είναι, τι σκέφτονται, πως αισθάνονται, ποια η στάση τους, η προσωπικότητα τους, η κοινωνικό – οικονομική τους θέση. Πολλοί λίγοι είναι οι άνθρωποι οι οποίοι θα μπορούσαν να περιγράψουν τι ακριβώς κάνουν και μάλιστα όταν το σκέφτονται, είναι σχεδόν αδύνατον να στείλουν τα ίδια μηνύματα, με τον ίδιο τρόπο, στο συνειδητό επίπεδο. (Οι Μάικλ Αργκάουλ και Πήτερ Τράουερ, 1981).

Η μη λεκτική επικοινωνία μπορεί να αποτελέσει πολύ σημαντικό δείκτη για την ποιότητα της σχέσης ενός ζευγαριού. (Dominian, 1998). Αναφέρεται στον τρόπο που ο / η σύντροφος περπατά, στέκεται, κρατά το κεφάλι του, χτυπά τα δάχτυλά του, χαμογελά ή συνοφρυώνεται, ένα ιδιαίτερα ερμηνευτικό κώδικα που τον διαβάζουν οι άλλοι. Αποκαλύπτει δηλαδή πολλά περισσότερα από τις λέξεις. (Τζώρτζ και Νένα Ο' Νέιλ, 1988).

Η μη λεκτική επικοινωνία αποτελείται :

- Την έκφραση του προσώπου: Οι Μάικλ Αργκάουλ και ο Πήτερ Τράουερ, (1981), αναφέρουν πως το πρόσωπο είναι η πιο εκφραστική περιοχή του σώματος. Ο άνθρωπος δείχνει περισσότερο τα συναισθήματά του με το πρόσωπο από οποιοδήποτε μέρος του σώματος του.

Ο Vansteenwegen, (1995) αναφέρει ότι με τα χρόνια οι εκφράσεις μένουν σταθερές στο πρόσωπο, κι έτσι αναγνωρίζουμε τους ανθρώπους με πικρή, ήπια, ανοιχτή ή κλειστή έκφραση.

- Εκφράσεις σώματος, Χειρονομίες: Όπως αναφέρουν οι Μάικλ Αργκάλ και Πήτερ Τράουερ, (1981, σελ. 28) «μερικοί άνθρωποι μιλάνε με τα χέρια τους».

Η επικοινωνία μέσω των χειρονομιών αποτελεί την κινητήρια δύναμη στις ομάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες (π.χ. κωφάλαλοι), εφόσον έρχονται σε επαφή με τους συνανθρώπους τους, μέσω των κινήσεων των χεριών, του σώματος και των νοημάτων της γλώσσας. Το σώμα του ανθρώπου μεταφέρει μηνύματα που θέλει να στείλει και με έναν ακόμα σημαντικό τρόπο, το άγγιγμα. Όταν τα ζευγάρια χαίρονται το άγγιγμα μεταξύ τους, τότε και η σχέση καλυτερεύει σε όλα τα επίπεδα. (Satir, 1989).

- Ακοή : Η V.Satir, (1992),αναφέρει πως πολλές φορές , ενώ κάποιος είναι παρών, όταν του μιλά ένα άλλο πρόσωπο είναι τόσο απασχολημένος με το τι θα του πει όταν τελειώσει, η ελέγχει την ορθότητα ή μη του ομιλητή, ή είναι απασχολημένος με κάποιον ή κάτι άλλο και έτσι ακούει μόνο αποσπάσματα.

- Όραση: Η V.Satir, (1992),αναφέρει πως ο άνθρωπος που δεν κοιτάζει γύρω του κατασκευάζει πράγματα. Είναι καλύτερα να είναι κανείς δέκτης αυτού που στην πραγματικότητα βλέπει, αντί αυτού που κατασκεύασε.

- Στάση και βάδισμα: Σύμφωνα με τους J.Wilkinson και S. Canter, 1991, αναφέρουν πως η θέση του κορμού και των άκρων, ο τρόπος που το άτομο κάθεται και περπατά αντανακλά τις διαθέσεις και τα συναισθήματα του για τον εαυτό του και τις σχέσεις του με τους άλλους.

Γ1.2.2. Τεχνικές που δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια πιο αποτελεσματική επικοινωνία

Για να πετύχουμε πιο αποτελεσματική επικοινωνία με τους σημαντικούς για μας ανθρώπους είναι απαραίτητο -αφού πρώτα έρθουμε εμείς οι ίδιοι σε επαφή με τις δικές μας ανάγκες, να τους επιτρέψουμε να ανακαλύψουν και να εκφράσουν τις δικές τους ανάγκες σε μας, με τον πιο καθαρό και ειλικρινή τρόπο.

Υπάρχουν τεχνικές που βοηθούν να αναπτυχθεί αυτού του είδους η επικοινωνία και είναι οι εξής:

1. Αφήστε τον άλλον να μιλήσει χωρίς να τον διακόψετε.

Μη σταματάτε τον ειρμό της σκέψης του, κάθε φορά που εσείς έχετε την ανάγκη να προβάλετε τις δικές σας ιδέες. Όταν διακόπτετε τον άλλον σταματάτε την ροή της σκέψης και των λόγων του. Αυτή, όμως, ή ροή μπορεί να φέρει στην επιφάνεια την αιτία του προβλήματος, που ίσως ούτε ο ίδιος να μην έχει ακόμα ανακαλύψει.

2. Κοιτάξτε τον άλλον στα μάτια και μη γυρίζετε το βλέμμα σας αλλού.

Το σώμα σας να βρίσκεται ακριβώς απέναντι από τον άλλον και στο πλάι. Δείξτε του ενδιαφέρον για ό,τι σας λέει και δώστε του να καταλάβει πως τον ακούτε προσεχτικά συμμετέχοντας, και ότι ενδιαφέρεστε για ό,τι σας λέει.

3. Σε καμία περίπτωση μην αρχίσετε να κάνετε κριτική ή να δίνετε συμβουλές.

Η τεχνική της ενεργητική ακρόασης είναι παρόμοια με την « μαιευτική μέθοδο » του Σωκράτη, που χρησιμοποιούσε ερωτήσεις, για να μπορέσει να εκμαιεύσει την αλήθεια, που ο άλλος έκρυβε μέσα του. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να μην υπάρχει κριτική, διαφωνία, ή απόρριψη κατά τη διάρκεια της ενεργητικής ακρόασης. Στο τέλος της συζήτησης μπορούμε να εκφράσουμε πως αισθανόμαστε. Όταν η συζήτηση θα έχει ολοκληρωθεί, εάν δεν συμφωνούμε, έχουμε κάθε δικαίωμα να το δηλώσουμε. Στην διάρκεια όμως της ενεργητικής ακρόασης, μη κόβετε τον άλλον με κριτική ή απόρριψη.

4. Κάντε ερωτήσεις που θα σας βοηθήσουν να καταλάβετε πιο καθαρά τι νιώθει ο άλλος.

Ερωτήσεις που θα βοηθήσουν κι εσάς και τον άλλον να κατανοήσει πιο είναι το πρόβλημα. Για να μπορέσετε να βρείτε τις κατάλληλες ερωτήσεις θα σας βοηθήσει εάν φανταστείτε ότι είστε ο άλλος. Αναρωτηθείτε πως νιώθει ο σύντροφός σας και τι του συμβαίνει. Έτσι θα οδηγηθείτε σε χρήσιμες ερωτήσεις. Το πιο πιθανό είναι στην αρχή η τακτική των ερωτήσεων να σας φανεί πιο δύσκολη από τις συμβουλές και τις επικρίσεις. Σίγουρα δεν είναι εύκολη. Όμως, τα περισσότερα ζευγάρια που τη δοκίμασαν, βρήκαν τη μέθοδο αυτή πολύ αποδοτική με εκπληκτικά αποτελέσματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ο ένας σύντροφος χρησιμοποιεί μηχανικά την τεχνική αυτή, ο άλλος μπορεί να ξαφνιαστεί και να αντιδράσει αρνητικά, και ιδιαίτερα στην περίπτωση που έχει συνηθίσει να δέχεται συνεχή κριτική από τον σύντροφό του, θα δείξει κάποια επιφυλακτικότητα. Αν όμως εξακολουθήσετε να δείχνετε ενδιαφέρον και σταματήσετε την κριτική, θα έρθει η στιγμή που ο σύντροφός σας θα ανοίξει την καρδιά του. Χρειάζεται βέβαια, να έχει κανείς κάποια ευαισθησία σχετικά με τον σωστό τόπο και χρόνο που θα πλησιάζει τον άλλον. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να πιεστεί ο σύντροφός σας να συζητήσει κάτι χωρίς να το θέλει. Σιγά - σιγά η ανάγκη του εταίρου της σχέσης σας να σας πλησιάσει θα τον βοηθήσει να ανοιχτεί, εάν βέβαια πρώτα του δώσουμε σημάδια ότι μπορούμε να τον δεχτούμε όπως είναι.

5. Μπορούμε επίσης να ζητάμε να επιβεβαιώσουμε εάν αυτό που καταλάβαμε απ' την επικοινωνία μας με τον σύντροφό μας είναι σωστό, ή όχι.

Αυτή η τεχνική βοηθά κάποιον να συνειδητοποιήσει και να εκφράσει τα συναισθήματά του. Επαναλαμβάνουμε απλά τα όσα μας είπε ο άλλος με δικά μας λόγια. Αυτό βοηθά κι εμάς να διαπιστώσουμε εάν καταλάβαμε καλά αυτά που λέει ο σύντροφός μας, κι εκείνος να νιώσει ότι τον δεχόμαστε. Αν αισθανθεί πως δεν καταλάβαμε κάτι καλά, θα προσπαθήσει να μας το εξηγήσει με διαφορετικό τρόπο. Έτσι και τα δύο μέρη της σχέσης θα αποκτήσουν μια πιο καθαρή εικόνα για το τι απασχολεί τον καθέναν απ' τους δύο, τι σκέφτεται ή αισθάνεται. (Δρ. Γρηγόρης Βασιλειάδης στο www.sitemaker.gr).

Γ2. Δευτερεύουσες προϋποθέσεις για έναν λειτουργικό γάμο

Σύμφωνα με την Χουρδάκη, (1982), υπάρχουν και άλλες προϋποθέσεις για έναν γάμο, οι οποίες ονομάζονται δευτερεύουσες. Αυτές είναι:

- Πρώτα είναι οι οικονομικές προϋποθέσεις. Οι οικονομικές προϋποθέσεις διευκολύνουν ή δυσκολεύουν έναν γάμο, ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του ζευγαριού. Όταν ένα ζευγάρι ξεκινά να φτιάξει την ζωή του, θα πρέπει να 'χει εξασφαλίσει έστω και λίγες, μα βασικές οικονομικές προϋποθέσεις. Από πλευρά ψυχολογίας, είναι σημαντικό το ζευγάρι να είναι κάπως ανεξάρτητο απέναντι στους συγγενείς, γιατί εάν δεν έχει την οικονομική βάση δεν μπορεί να κτίσει την ανεξαρτησία του πάνω σε άλλο τεκμήριο.

- Η κοινωνική – μορφωτική κατάσταση των ατόμων είναι προϋπόθεση της συζυγικής συμβίωσης. Όταν δυο άνθρωποι ζουν μαζί ενώ ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές – μορφωτικές τάξεις, θα αντιμετωπίζουν δυσκολίες συνεννόησης επειδή θα έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα, διαφορετικό τρόπο ψυχαγωγίας και διαφορετικές συναναστροφές.

- Η σεξουαλική έλξη είναι σοβαρή προϋπόθεση, για να μπορέσει ένα ζευγάρι να στηρίζει το ψυχολογικό οικοδόμημα. Η γυναίκα κυρίως αναζητάει την σεξουαλική έλξη μαζί με την συναισθηματική, ενώ ο άντρας δεν χρειάζεται απαραίτητα τη σεξουαλική έλξη δεμένη με την συναισθηματική.

- Το θέμα του χαρακτήρα αποτελεί μια ακόμα δευτερεύουσα προϋπόθεση. Ο γάλλος χαρακτηρολόγος Le Senne, και η γαλλική σχολή πήραν τρεις χαρακτηρολογικές ιδιότητες και πάνω σε αυτές ξεχώρισαν έξι τύπους ανθρώπων. Οι ιδιότητες αυτές:

α) Η δραστηριότητα. Πάνω στην δραστηριότητα χώρισε τους ανθρώπους σε δραστήριους και μη δραστήριους.

β) Η ευσυγκινησία. Η ευσυγκινησία είναι γνωστή ιδιότητα. Είναι ο άνθρωπος που συγκινείται εύκολα ή συγκινείται λιγότερο και χώρισε τους ανθρώπους σε ευσυγκίνητους και υποσυγκίνητους.

γ) Η συναισθηματική απήχηση είναι μια ιδιότητα του ατόμου, που μπορεί να συγκρατήσει λιγότερο ή περισσότερο διάστημα τα συναισθήματα του. Σύμφωνα με την ιδιότητα αυτή χώρισε τους ανθρώπους σε πρωτογενείς, δηλαδή σε αυτούς που ζουν λίγο καιρό τον συναισθηματικό τους κόσμο, τα συναισθηματικά τους βιώματα και δευτερογενείς, σε αυτούς που κρατούν περισσότερο χρονικό διάστημα τα βιώματα αυτά.

- Μια άλλη δευτερεύουσα προϋπόθεση είναι και η ηλικία, που είναι μια προϋπόθεση που έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα. Παλαιότερα το θέμα της ηλικίας είχε ιδιαίτερο ρόλο, επειδή τα ζευγάρια τότε προέρχονταν συχνά από συνοικέσιο .

- Τέλος ο Andre Isambert που είναι ιδρυτής και πρόεδρος της « Διεθνούς Ένωσης Γονέων » στο Παρίσι, υποστηρίζει πως « δίπλα στο χαρακτήρα, παρουσιάζεται η προσωπικότητα. Για να μπορούν να προσαρμοστούν δυο σύζυγοι στο γάμο, πρέπει να προσέξουν την προσωπικότητα, από ό,τι πρέπει να προσέξουν τον χαρακτήρα ».(στη, ό.,π., σελ 234).

Γ3. Στάδια εξέλιξης και κρίσεις της συζυγικής σχέσης

Οι Bater και Pearson, (1968), στη (Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000), αναφέρουν, ότι όπως υπάρχει κύκλος στην ζωή του ατόμου, έτσι υφίσταται και ένας αντίστοιχος κύκλος στην εξέλιξη της ζωής του ζευγαριού. Στο δυτικό πολιτισμό η σχέση του ζευγαριού ακολουθεί σύμφωνα με τους Bater και Pearson, τα παρακάτω στάδια:

1. Το συμβιωτικό στάδιο: Κύριο χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού, ιδίως στην αρχή της σχέσης, είναι το ότι οι σύντροφοι θέλουν να είναι πολύ κοντά ο ένας με τον άλλο και ότι τονίζουν τα κοινά τους σημεία. Οποιαδήποτε συμπεριφορά ανεξαρτητοποίησης του ενός από τους συντρόφους, σε αυτό το στάδιο, θεωρείται εγκατάλειψη και αδιαφορία.

2. Το στάδιο της διαφοροποίησης: Στο στάδιο της διαφοροποίησης οι σύντροφοι απομακρύνονται ο ένας από τον άλλο, αναζητώντας τον προσωπικό τους χώρο και θέτοντας τα όρια τους. Στη φάση αυτή οι σύντροφοι μαθαίνουν να συναλλάσσονται και να είναι κοντά όχι με το να έχουν τις ίδιες ανάγκες, αλλά αποδεχόμενοι τις διαφορές του καθενός και εκφράζοντάς αυτές στα πλαίσια της σχέσης τους. Πρόκειται για μια κατάσταση που μπορεί να απογοητεύει κάποιους μετά το διάστημα της ταύτισης του ζευγαριού, είναι ωστόσο ένα φυσιολογικό στάδιο από το οποίο περνούν τα περισσότερα ζευγάρια. Προβλήματα στη φάση αυτή, μπορεί να δημιουργηθούν όταν ο ένας από τους συντρόφους, παραμένει στο προηγούμενο στάδιο και εκλαμβάνει ως εγκατάλειψη την τάση του άλλου για διαφοροποίηση.

3. Το στάδιο της εξερεύνησης: Στο στάδιο αυτό, καθώς ο ενθουσιασμός από την αρχική σχέση μειώνεται, οι σύντροφοι στρέφονται προς την ανακάλυψη άλλων χώρων δραστηριοποίησης. Αρχίζουν να εξερευνούν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και να επενδύουν περισσότερο στο επάγγελμά τους και σε άλλες δραστηριότητες, όπως είναι τα ταξίδια, οι διάφορες προσωπικές σχέσεις και τα χόμπι, τα οποία μπορούν και να μοιράζονται με το σύντροφο τους.

4. Το στάδιο της επανασύνδεσης (επαναπροσκόλλησης): Αυτό είναι το τελευταίο στάδιο στη ζωή του ζευγαριού. Στην τρίτη ηλικία, όπου παρατηρείται περιορισμός των δραστηριοτήτων, οι σύζυγοι επιστρέφουν σε δραστηριότητες μέσα ή κοντά στην οικογένεια και έρχονται πιο κοντά ο ένας στον άλλο.

Η Χουρδάκη, (1982), αναφέρεται σε τρία επίπεδα – στάδια που περνούν συνήθως τα ζευγάρια:

➤ Το πρώτο στάδιο, το πρωτογενές στάδιο, είναι εκείνο όπου οι σχέσεις είναι απλοϊκές. Αυτό το στάδιο υπάρχει συνήθως στα χωριά, στις επαρχίες, στις μικρές πόλεις, όπου οι άνθρωποι δεν έχουν πολλές αξιώσεις μεταξύ τους. Στις απλοϊκές σχέσεις, υπάρχει ευτυχία και πραγματική αρμονία στα ζευγάρια.

➤ Ακολουθεί, το μεσαίο στάδιο ζευγαριών, το κοινό, το γνωστό. Είναι το στάδιο των ζευγαριών, που σχηματίστηκε από ανώριμους ανθρώπους, που κάνουν προσπάθειες να ωριμάσουν μαζί, και μια πηγαίνουν μπροστά και δυο πίσω. Άλλοτε συμβιβάζονται και άλλοτε όχι, με αποτέλεσμα να καταποντίζονται και τα προβλήματα να ξαναπαρουσιάζονται στην επιφάνεια.

➤ Τέλος, υπάρχει το ανώτερο στάδιο, στο οποίο ανήκουν όσα ζευγάρια κατάφεραν να περάσουν τα διάφορα στάδια με τις δοκιμασίες τους και

βγήκαν νικηφόροι της συζυγικής ζωής. Στο ανώτερο στάδιο υπάρχουν ζευγάρια, τα οποία έχουν επεξεργαστεί το ψυχισμό τους, έχουν λυτρωθεί από τις προσωπικές τους ανωριμότητες και έχουν ωριμάσει οι ίδιοι προσωπικά. Τέλος έχουν δεθεί μεταξύ τους, έχουν εξισορροπηθεί στην κοινή συμβίωση και έχουν φτάσει σε μια κατάσταση συνεννόησης. Στο στάδιο αυτό δεν συναντάμε αποκλειστικά μορφωμένα άτομα και αυτό συμβαίνει γιατί καταποντίζονται στο μεσαίο στάδιο, από εγωισμό. Στη συζυγική ζωή δεν παίζει ρόλο το επίπεδο των σπουδών, μα, η εσωτερική καλλιέργεια και η ωριμότητα των ανθρώπων.

Η Χ. Κατάκη (1984), αναφέρει ότι η κρίση που περνάει ο γάμος είναι γεγονός, αλλά ο γάμος παραμένει ένας βασικός, και αναντικατάστατος κοινωνικός θεσμός. Οι σύζυγοι, αλλά και όλα τα μέλη της οικογένειας, αναλαμβάνουν ευθύνες και υποχρεώσεις με αποτέλεσμα να καταπιέζονται και να αισθάνονται ότι θυσιάζονται. Αυτή είναι μια αναμενόμενη κατάσταση, η οποία οδηγεί στην καταπίεση και σε κρίση.

Η Χουρδάκη (1982), τονίζει ότι τα ζευγάρια, κατά την διάρκεια της συζυγικής τους ζωής, περνούν ορισμένες ομαλές περιόδους, που έπειτα από αυτές μπορεί να ακολουθούν περιόδους κρίσεων. Αυτές δημιουργούν, ορισμένα προβλήματα, τα οποία αντιμετωπίζονται και στην συνέχεια ακολουθούν ομαλές περιόδους, και έπειτα πάλι κρίσεις. Αυτό γίνεται, γιατί αυτή είναι η εξέλιξη της ψυχολογίας του ζευγαριού και δεν μπορεί να υπάρξει ζευγάρι, που να μην περάσει τις κρίσεις του. Η ίδια συγγραφέας συνεχίζοντας αναφέρει σαν πρώτη ψυχολογική δοκιμασία που περνά το ζευγάρι, τον ερχομό του πρώτου παιδιού. Από την περίοδο εγκυμοσύνης, όσο και αν το ζευγάρι έχει ταυτιστεί, αρχίζουν οι δυο ρόλοι να διαφοροποιούνται. Η γυναίκα επωμίζεται ορισμένες βιολογικές και συναισθηματικές καταστάσεις, οι οποίες είναι διαφορετικές, ανάλογα με το αν η γυναίκα θέλησε την εγκυμοσύνη ή όχι.

Όταν η εγκυμοσύνη είναι επιθυμητή, όλα εξελίσσονται ομαλά από πλευρά ψυχολογίας, αντίθετα όταν η εγκυμοσύνη δεν είναι επιθυμητή, τότε οι ψυχολογικές αντιδράσεις της γυναίκας είναι έντονες και πολύ σημαντικές στην εξέλιξη της σχέσης του ζευγαριού. Εξ' άλλου, στην εποχή της εγκυμοσύνης, οι σύζυγοι πρέπει να διευθετήσουν ορισμένα θέματα πολύ σημαντικά, όπως η οικονομικές επιβαρύνσεις, η διαρρύθμιση του χώρου του σπιτιού, τους ανθρώπους που θα βοηθήσουν στην νέα κατάσταση, τους γιατρούς και τέλος πρέπει να αντιμετωπίσουν και το θέμα της δικής τους ενημέρωσης, σε ότι αφορά την αγωγή του παιδιού.

Είναι μια περίοδος προετοιμασίας για το ζευγάρι, ώστε να είναι προετοιμασμένο, για το ποιες είναι οι ανάγκες του βρέφους, του νηπίου, του παιδιού, ώστε να μπορεί να τις αντιμετωπίσει σωστά. Η γέννηση του πρώτου παιδιού, δημιουργεί υποκειμενικές και αντικειμενικές αναστατώσεις στο ζευγάρι. Στις περιπτώσεις όπου το ζευγάρι, προχωρήσει σε δυο ή και περισσότερα παιδιά τότε περνά στο στάδιο της « διαστελλόμενης », οικογένειας, (ό.π, σελ. 251), δηλαδή στην οικογένεια που μεγαλώνει.

Η δεύτερη κρίση στο ζευγάρι, συνεχίζει η ίδια συγγραφέας, επέρχεται όταν τα παιδιά φθάσουν στην εφηβική ηλικία. Αυτή είναι μια περίοδος δοκιμασίας, όχι μόνο για τα παιδιά, αλλά και για το ζευγάρι. Αυτό γιατί όπως γνωρίζουμε, η εφηβική ηλικία έχει κάποια χαρακτηριστικά. Ανάμεσα σε αυτά είναι ότι ο νέος παίρνει θέση αυστηρή απέναντι στο περιβάλλον του. Ξεκινά να κρίνει και να κατακρίνει την κοινωνία και τις διάφορες αξίες, που έχει συνηθίσει να μαθαίνει από την οικογένεια και το σχολείο. Μια αξία που

αμφισβητεί είναι η οικογένεια του. Όταν το ζευγάρι είναι ενημερωμένο και ενωμένο, μπορεί να βοηθήσει το νέο να ξεπεράσει την δοκιμασία της εφηβικής ηλικίας. Συνήθως όμως, οι γονείς χάνονται μέσα σε αυτήν την κατάσταση, με αποτέλεσμα να περνά μια σοβαρή κρίση η οποία μπορεί να οδηγήσει ακόμα και στο διαζύγιο.

Όταν τα παιδιά φθάσουν στην ηλικία των είκοσι χρόνων, και αρχίζουν να σπουδάζουν ή να παντρεύονται και να φεύγουν από το σπίτι, τότε από την ηλικία αυτή, αρχίζει η περίοδος της « συστελλόμενης » οικογένειας (ό.,π, σελ. 251). Αυτό σημαίνει ότι η οικογένεια, αρχίζει πλέον να περιορίζεται, και οι σύζυγοι επανέρχονται πάλι στην αρχή, δηλαδή στην ομάδα του ζευγαριού, με τα νέα της τώρα προβλήματα.

Τέλος, έρχεται η κρίση της γεροντικής ηλικίας που πλήττει τα ζευγάρια. Συχνά σε αυτή την φάση ο ένας από τους δυο συζύγους αφήνει την ζωή, οπότε ο άλλος δύσκολα ξεπερνά τον θάνατο του και συχνά δεν μπορεί να τον ξεπεράσει ως το τέλος. Ωστόσο όμως να συμβεί αυτό, οι σύζυγοι βρίσκουν νέο περιεχόμενο στην ζωή τους, τα εγγόνια, με αποτέλεσμα να διατηρούν μια ψυχολογική αυτάρκεια, που είναι απαραίτητη για τα τελευταία χρόνια της ζωής τους.

Γ4. Παράγοντες που καθορίζουν την διαμόρφωση των ρόλων μέσα στο γάμο

Οι ρόλοι που επιτελούν τα μέλη σε μια οικογένεια καθορίζονται συνήθως από το τι έχουν μάθει οι δύο σύζυγοι στην οικογένεια καταγωγής τους, από τους ρόλους τους οποίους το ζευγάρι έχει ορίσει για τη σχέση του, ασυνείδητα στις περισσότερες περιπτώσεις, από τους ρόλους που επιβάλλει το ευρύτερο κοινωνικό σύστημα και από την προσωπική εμπειρία του κάθε μέλους. (Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000).

Οι οικογένειες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τους σκοπούς που θέτουν, τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν και τη δομή τους. Η θέση την οποία ένα άτομο κατέχει στην οικογένεια και ο ρόλος που επιτελεί καθορίζονται από δύο κυρίως παράγοντες:

1) Από γενικούς, πανανθρώπινους νόμους που ελέγχουν την οργάνωση της οικογένειας. Στην οικογένεια, για παράδειγμα, υφίσταται μια ιεραρχία, η οποία καθορίζεται από την ίδια τη φύση της: υπάρχουν οι γεννήτορες και τα παιδιά. Η φυσική αυτή ιεράρχηση στην οικογένεια αποτελεί τη βάση για την κατοχή διαφορετικής θέσης και την ανάληψη διαφορετικού ρόλου από τους γονείς και τα παιδιά. Σε όλες τις κοινωνίες οι γονείς έχουν περισσότερη εξουσία και κύρος από ό,τι τα παιδιά. Λόγω της φύσης της οικογένειας υπάρχει επίσης συνεργασία και εξάρτηση μεταξύ των συζύγων, οι οποίοι λειτουργούν ως ομάδα, ξεχωριστή από την ομάδα των παιδιών.

2) Από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της οικογένειας, την ιδιαιτερότητα δηλαδή κάθε οικογένειας ως προς τον τρόπο επικοινωνίας των μελών της και τη λειτουργία της γενικότερα. Τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά, τα οποία καθορίζουν τον τρόπο επικοινωνίας των μελών σε μια οικογένεια και τον τρόπο επικοινωνίας της με τον έξω κόσμο, αποτελούν σε σημαντικό βαθμό προσαρμογές των κοινωνικών κανόνων στις ανάγκες της οικογένειας. Η ευρύτερη κοινωνική ομάδα διαμορφώνει κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία στις οικογένειες που μοιράζονται τον ίδιο πολιτισμό. Εκτός από τα

κοινά αυτά χαρακτηριστικά όμως, η κάθε οικογένεια διαφοροποιείται από τις άλλες ως προς άλλα στοιχεία, όπως είναι ο βαθμός ελευθερίας που παρέχει στα μέλη της, η σημασία που μπορεί να δίνει στην επιτυχία ή σε θέματα θρησκείας, και πολλές ακόμη διαστάσεις και χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με τον Britn, (1996), στη (B. Παπαδικώτη – Αθανασίου, 2000), ο ρόλος ή ρόλοι, που κατέχει ένα άτομο μέσα στην οικογένεια, καθορίζει και την συμπεριφορά του. Ο ρόλος του κάθε ατόμου μέσα στην οικογένεια τονίζει ο ίδιος συγγραφέας, δεν είναι απλώς μια θέση που καταλαμβάνεται, αλλά περιέχει αλληλεπιδράσεις και προσαρμογή μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντός του. Η διαδικασία προσαρμογής του ρόλου, είναι μια διαδικασία απαραίτητη για την επιβίωση του ατόμου, και η εξέλιξη του προέρχεται τόσο από αλλαγές μέσα στο περιβάλλον του αλλά και από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Γ4.1. Ο ρόλος των δυο φύλων μέσα στο γάμο

Οι σχέσεις των δυο φύλων επί αιώνες, υπαγορεύονταν από την αρχή ότι οι άντρες είναι προμηθευτές της τροφής και προστάτες, ενώ οι γυναίκες πρέπει να είναι ευχάριστες και βολικές. ([www.Psychologia.Gr.](http://www.Psychologia.Gr)) Η θρησκεία και οι κοινωνικές συμβάσεις ενθάρρυναν για χιλιάδες χρόνια, τις διαφορές ανάμεσα στα δυο φύλα, καθορίζοντας διαφορετικούς ρόλους για τους άντρες και τις γυναίκες. Αντρικές δουλειές ήταν, η παροχή αγαθών, η προστασία και βασική ευθύνη για την οικογένεια και την κοινότητα, ενώ γυναικείες δουλειές, ήταν γενικά η ανατροφή των παιδιών, το νοικοκυριό και η φροντίδα της οικογένειας.

Η Χουρδάκη, (1982), αναφέρει, ότι ο άντρας και η γυναίκα έχουν να διαδραματίσουν διαφορετικό ρόλο μέσα στην οικογενειακή ομάδα. Άλλες διαφορές είναι επίκτητες, και άλλες διαφορές πολιτισμού. Σε διάφορες φάσεις της ιστορίας, η γυναίκα στάθηκε δίπλα στον άντρα, ή υπεράνω του, ή θεωρήθηκε κατώτερη, ανάλογα με τις κοινωνικές και πολιτιστικές, φιλοσοφικές και θρησκευτικές συνθήκες που υπήρχαν. Η γυναίκα ταυτίστηκε με την μητρότητα, και εφόσον αυτή διεκπεραιώνεται μέσα στο σπίτι, εγκλωβίστηκε μέσα σε αυτό.

Σύμφωνα με την Κακλαμανάκη, (1979), η θέση της γυναίκας εκτός από την περίοδο Μητριαρχίας, ήταν κατώτερη από εκείνη του άντρα. Χαρακτηριστικά αναφέρει: « Ο άντρας και η γυναίκα, αν και δεν βαδίσανε χέρι – χέρι , στην ανάπτυξη του πολιτισμού, δεν έφτασαν ποτέ στην ρήξη. Η σύγκρουσή τους, βραδυφλεγής και ανεπαίσθητη, διαποτίζει τη ζωή και τις σχέσεις τους αιώνες, κατατρώνοντας την σάρκα και των δυο, ώστε παρά την σαφή ύπαρξη του νικητή και της ηττημένης, η πληρωμή της ήττας να πέφτει πάνω στους ώμους και των δυο, καλά και επιδέξια ριγμένη από τους πραγματικούς δεσπότες της ανθρώπινης κοινωνίας, που έχουν πάντα την δύναμη να εκμεταλλεύονται κάθε αντίφαση και αδυναμία του πλήθους». (ό.π.,σελ. 20).

Σύμφωνα με την Χουρδάκη, (1989), μια τάση για την ανεξαρτητοποίηση της γυναίκας μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ήταν το φεμινιστικό κίνημα. Οι πρωτοπόρες της κίνησης οδηγήθηκαν σε ακραίες εκδηλώσεις, όπως η απόρριψη κάθε χαρακτηριστικό που η κοινωνία θεωρούσε θηλυκό, η έκφραση ευαισθησίας και γλυκύτητας και γενικότερα

κάθε συναισθηματικής εκδήλωσης. Ο φεμινισμός οδηγήθηκε στην απόρριψη μιας ανθρωπίνης πλευράς, κοινή σε άντρες και γυναίκες.

Ο Ντράϊκωρς, (1974), αναφέρεται σχετικά για την ισότητα των δυο φύλων που έχει θεσμοθετηθεί, αλλά και τις δυσκολίες που έχει επιφέρει στις σχέσεις των δυο φύλων: « Όσο μεγαλώνει ο ανταγωνισμός των γυναικών, οι άντρες γίνονται καχύποπτοι και η προσπάθεια του άντρα να κρατήσει την γυναίκα στα περιθώρια της, την πικραίνει. Ο καθένας κοιτά τον άλλον, όχι σαν σύντροφο, αλλά σαν εχθρό. Ζουν μαζί, αλλά δεν καταλαβαίνει ο ένας τον άλλον, όπως επίσης δεν μπορούν να ζήσουν ο ένας χωρίς τον άλλον » (σελ. 46).

Σήμερα οι παλιοί κανόνες των ανθρωπίνων σχέσεων, όχι μόνο δεν ισχύουν πλέον, αλλά συχνά αποδεικνύονται και αντιπαραγωγικοί. Οι ρόλοι των δυο φύλων, που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό και την ποιότητα της σχέσης τους, δεν είναι πλέον τόσο αυστηρά οριοθετημένοι και οδεύουν προς την ολότητα. Στα πλαίσια των νέων τους ρόλων, οι άντρες θα προσφέρουν στις γυναίκες αυτό που χρειάζονται περισσότερο, και οι γυναίκες θα δίνουν στους άντρες αυτό που πραγματικά θέλουν. Αυτό συμβαίνει σήμερα, διότι, οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στους ρόλους ξεθωριάζουν. Οι άντρες έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στην ανατροφή των παιδιών τους, και απολαμβάνουν τις σχέσεις τους μέσα στο σπίτι, ενώ οι γυναίκες αναπτύσσουν την ανταγωνιστικότητα που είναι απαραίτητο στο ανδρικό πεδίο δραστηριοτήτων.

Αυτές οι μεταβολές στους ρόλους των δυο φύλων, επέφεραν και σημαντικές αλλαγές στις σχέσεις μέσα στην οικογένεια. Αποτελούν από την μία πηγή ικανοποίησης και ελευθερίας, ενώ από την άλλη, πηγή άγχους και προβλημάτων. (www.Psychologia.Gr).

Γ4.2. Η παρουσία του παιδιού και ο γονεϊκός ρόλος των συζύγων

Η προσθήκη ενός νέου μέλους, του παιδιού, στη ζωή του ζευγαριού, επηρεάζει την ενότητα του και διαμορφώνει τη νέα ταυτότητα της οικογένειας. Το παιδί αλλάζει τη ζωή των συντρόφων με ποικίλους τρόπους. Οι σύντροφοι, από ζευγάρι που ήταν, αποκτούν έναν άλλο ρόλο, αυτών των γονέων. Τα παιδιά, αναφέρουν οι Johnson και Medinnus (1965), στη (Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000), από τον άντρα και τη γυναίκα δημιουργούν τον πατέρα και τη μητέρα. Το νέο άτομο θα γίνει στο εξής ένας νέος κοινωνός της πραγματικότητας του ζευγαριού και θα μοιράζεται μαζί τους, την ιδιωτική ζωή της οικογένειας. Η παρουσία του παιδιού δημιουργεί νέες προϋποθέσεις ζωής στην οικογένεια. Οι κοινές δραστηριότητες του ζευγαριού ως γονέων, συνιστούν σημαντικές εμπειρίες οι οποίες σηματοδοτούν την ταυτότητα της οικογένειας.

Με την γέννηση του πρώτου παιδιού, μια νέα δομή δημιουργείται στην οικογένεια. Το σύστημα των συζύγων διαφοροποιείται, για να συμπεριλάβει το νέο μέλος στο χώρο της οικογένειας και για να επιτελέσει το ρόλο του στην ανάπτυξη και την κοινωνικοποίηση του μέλους αυτού. Σύμφωνα με τον Britn, (1996), στη (Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000), ο γονεϊκός ρόλος αλλάζει τον χαρακτήρα του ατόμου. Θεωρεί ότι η αμοιβαία αλληλεπίδραση γονέα – παιδιού, επιφέρει μια βασική αλλαγή στο καθένα από τα δυο μέρη.

Ο Kestenberg, (1975), αναφέρει πως ο ρόλος του γονέα, προσαρμόζεται στην εικόνα του παιδιού που αλλάζει συνεχώς. Γονέας και

παιδί αναπτύσσονται συγχρόνως. Επίσης τονίζει, πως οι γονείς για να προσαρμόσουν, το γονεϊκό ρόλο τους στο στάδιο ανάπτυξης του παιδιού, χρησιμοποιούν συνήθως τους ακόλουθους τρόπους:

➤ Παρατηρούν την φυσιολογική ωρίμανση του παιδιού, όπως αυτή εκδηλώνεται στην εικόνα του σώματος και στα επιτεύγματα του κάθε σταδίου.

➤ Ακολουθούν τεχνικές που επικρατούν στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον για την ανατροφή του παιδιού σε σχέση, π.χ. με την ηλικία απογαλακτισμού και άσκησης στην τουαλέτα. κ.τ.λ.

➤ Ακολουθούν τους ρόλους των δικών τους γονέων. Όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο περισσότερο οι γονείς στηρίζονται στην ταύτιση του ρόλου τους, με αυτόν των δικών τους γονέων και στη διαίσθηση για το γονεϊκό τους ρόλο.

Γ5. Η ενότητα του ζευγαριού

Ο Γκουλότα, (1979), αναφέρει για την ψυχολογική ενότητα του ζευγαριού, πως το ζευγάρι αποτελείται από τρία στοιχεία, το Εγώ, το Εσύ και το Εμείς. Αυτό πολλοί μελετητές το ονομάζουν σύστημα. Το σύστημα ορίζεται σαν ένα σύνολο αντικειμένων και σχέσεων ανάμεσα σ' αυτά τα αντικείμενα και τις ιδιότητες τους. Στον γάμο, τα αντικείμενα είναι ο άντρας και η γυναίκα. Η στάση των συζύγων απέναντι στο γάμο μπορεί να είναι συνεργατική ή ατομιστική. Στην συνεργατική στάση ο άντρας και η γυναίκα προσπαθούν να δημιουργήσουν κάποιες κοινές αξίες και πολιτική. Σαν ατομιστική στάση διαφυλάσσουν δυνάμεις για να υπερασπιστούν το άτομο και τις συνήθειες του σε βάρος του Εμείς.

Η Χουρδάκη, (1989), πιστεύει πως η ψυχολογία του νέου ζευγαριού, περνά από στάδια εξέλιξης για να οδηγηθεί στην ωριμότητα και κατά συνέπεια στην ψυχολογική ενότητα. Η ίδια συγγραφέας, ορίζει την ωριμότητα στην συζυγική ζωή, τον σεβασμό της προσωπικότητας και των αναγκών του άλλου, την διάθεση φιλίας και συντροφικότητας, την αμοιβαία υπευθυνότητα απέναντι στη ζωή. Τονίζει επίσης, ότι πολλά ζευγάρια έχουν την απαιτούμενη ψυχολογική ωριμότητα από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, άλλα απαιτείται περισσότερο χρονικό διάστημα και άλλα δεν καταφέρνουν να την αποκτήσουν ποτέ.

Το θεμελιακό στοιχείο για το ξεκίνημα της συζυγικής ζωής, είναι να μπορεί ο κάθε σύζυγος να ερμηνεύει την προσωπική του ψυχολογία και συμπεριφορά. Αυτό όμως θα μπορούσε να επιτευχθεί, μόνο στην περίπτωση που το άτομο είχε εκπαιδευτεί στο σχολείο ή μέσα στην οικογένεια. Λόγω της έλλειψης της απαιτούμενη ψυχολογικής ωριμότητας, συχνά δημιουργούνται προστριβές ανάμεσα τους, υπάρχει επιθετικότητα του ενός συντρόφου απέναντι στον άλλον και μόνιμη προβολή του Εγώ που δυσχεραίνει την ταύτιση και το πέρασμα στο Εμείς.

Υπάρχουν όμως και άλλες δυσκολίες στην συμβίωση του ζευγαριού, οι οποίες συμβάλλουν αρνητικά στην ψυχολογική τους ενότητα. Οι δυσκολίες αυτές οφείλονται σε κοινωνικούς παράγοντες. Σαν τέτοιοι μπορεί να είναι:

ι. Η ανασφάλεια της εποχής μας, η οποία δημιουργεί άγχος και αγωνία για το μέλλον του κάθε πολίτη. Αυτό έχει αντίκτυπο και στους συζύγους.

ii. Η γρήγορη κοινωνική – πολιτική εξέλιξη επέφερα αλλαγές στην ζωή του ατόμου. Η προσαρμογή στην ομάδα, στην οικογένεια γίνεται προβληματική και δύσκολη.

iii. Η νέα προσωπικότητα της σύγχρονης γυναίκας, η καριέρα, η συμμετοχή στα κοινά, η αλλαγή νοοτροπίας.

iv. Οι μεγαλύτερες αξιώσεις που έχει ο νέος άνθρωπος σχετικά με την συζυγική του ζωή. Αναζητά περισσότερη κατανόηση, παραδοχή, με σεβασμό στην προσωπικότητα του κάθε συντρόφου.

v. Η ψυχολογική ανωριμότητα των νέων συζύγων.

Γ5.1. Ευμενείς παράγοντες για την ενότητα του ζευγαριού

Η Χουρδάκη, (1982), αναφέρει ότι ο πρώτος παράγοντας, είναι η αυθυπαρξία του ζευγαριού. Όταν λέμε αυθυπαρξία του ζευγαριού, εννοούμε το ζευγάρι να έχει την δυνατότητα να ζήσει μόνο του χωρίς τις παρεμβάσεις από τους γονείς, φίλους ή άλλων προσώπων. Βασικό είναι το νέο ζευγάρι να έχει ξεχωριστή στέγη από τους γονείς του. Η όποια συγκατοίκηση, εξυπηρετεί την οικονομική πλευρά της ζωής του ζευγαριού, μα αναστέλλει την ψυχολογική αυθυπαρξία. Οι επεμβάσεις, ο επηρεασμός των συντρόφων από τους συγγενείς, δημιουργούν ατμόσφαιρα συγκρούσεων, χωρίς να αφήνουν περιθώρια αξιοποίησης της πείρας των νέων συζύγων.

Υπάρχουν πολλές γυναίκες που θέλουν την μητέρα τους κοντά τους, αλλά και ο σύζυγος που θέλει συνεχώς τον πατέρα του και την μητέρα του κοντά του, βιώματα τονίζει η Χουρδάκη, (1982), της παιδικής ψυχολογίας που δεν έχουν ξεπεραστεί.

Ο Πιντέρης, (1993), αναφέρει ότι η γέννηση του πρώτου παιδιού, είναι συνήθως μια καλή αφορμή για τους γονείς να εισβάλλουν στο σπίτι του ζεύγους με το πρόσχημα της βοήθειας, με αποτέλεσμα να χάσει ένα σημαντικό κομμάτι της προσωπικής του ζωής.

Επίσης υπάρχουν και οι παλιοί φίλοι, που δημιουργούν στο ζευγάρι παρεξηγήσεις όταν χρειάζεται να ξεκόψουν.(Χουρδάκη, 1982). Το θεωρούν προδοσία. Συχνά πολλά ζευγάρια χρειάζεται να ξεκόψουν από τους παλιούς τους φίλους και δημιουργούν νέες συναναστροφές. Με αυτό τον τρόπο ανανεώνονται.

Μια άλλη προϋπόθεση για την καλή διαμόρφωση της ενότητας του ζευγαριού, είναι η διατήρηση της προσωπικότητας του καθενός από τους δυο συζύγους. Πολλές φορές, παντρεύονται δυο άνθρωποι και έχουν την υποσυνείδητη διάθεση να υποτάξει ο ένας τον άλλον. Ο ανταγωνισμός που δημιουργείται έχει αρνητικές συνέπειες για την συζυγική ζωή. Δεν μπορεί να υπάρξει αρμονική συμβίωση, όταν ο ένας δεν διατηρεί την προσωπικότητα του δίπλα στον άλλον. Πολλοί άντρες αγαπούν την γυναίκα τους, μα δεν τη δέχονται με κάποια προσωπικότητα δίπλα τους. Υπάρχουν γυναίκες που θεωρούν φυσικό να έχει ο άντρας τους ισχυρή προσωπικότητα και εκείνες να μένουν στο περιθώριο.

Επίσης υπάρχουν γυναίκες, που μόλις παντρεύονται σταματούν τα ενδιαφέροντά τους, επειδή ο σύζυγος δεν τα εγκρίνει και δεν τα θέλει. Αυτό όμως στερεί την δυνατότητα εξέλιξης της προσωπικότητας του κάθε συζύγου, σαν άτομο. Όταν στερήσεις τον άνθρωπο από το πολύτιμο πράγμα που τον διακρίνει, και αυτό ονομάζεται προσωπικότητα, τότε διαμαρτύρεται και

δημιουργούνται προστριβές στην ζωή του ζευγαριού. Σωστό είναι λοιπόν, να διατηρήσει ο καθένας την προσωπικότητα του, να μην επισκιάσει ο ένας την προσωπικότητα του άλλου. Όταν διατηρούν την προσωπικότητα τους ο κάθε ένας από τους δυο συζύγους, τότε εξασφαλίζουν την προσωπική τους εξέλιξη.

Ο Πιντέρης, (1992), τονίζει έναν ακόμη σημαντικό παράγοντα στην ευμενή εξέλιξη των συζύγων, την αυτονομία. Δηλαδή την ελευθερία που έχει το κάθε μέλος του ζευγαριού, να ικανοποιεί τις ανάγκες του, να εξελίσσεται και να αναπτύσσει το δυναμικό που διαθέτει σαν άνθρωπος.

Ένας άλλος παράγοντας είναι και η οικονομική αυτάρκεια του ζευγαριού, (Χουρδάκη, 1989), ώστε να στηρίζεται στις δικές του οικονομικές δυνατότητες.

Μια άλλη προϋπόθεση είναι, το ζευγάρι να έχει δύναμη προσαρμογής. Το ζευγάρι δεν πρέπει να χάνεται να καταποντίζεται, πρέπει να προσαρμόζεται στις αλλαγές, όπως εμπόδια, ατυχήματα κ.λ.π., και να είναι ενωμένο, για να μπορεί να τα αντιμετωπίσει και να διατηρεί μια ωριμότητα προσαρμογής. (ό.,π).

Η V. Satir, (1992), αναφέρεται στην επικοινωνία, σαν σημαντικό παράγοντα που καθορίζει τις ανθρώπινες σχέσεις και βοηθά στην ευμενή εξέλιξη του ζευγαριού. Βασικό στοιχείο για να μπορέσει το ζευγάρι να επικοινωνήσει τονίζει η Χουρδάκη, (1989), είναι η ύπαρξη κοινών ιδανικών. Η ύπαρξη κοινών απόψεων ως προς τον τρόπο συμβίωσης, τις απόψεις για ισότητα, ισοτιμία, απόκτηση και ανατροφή παιδιών, αντιμετώπιση κρίσιμων θεμάτων της εποχής, συμβάλλουν στην καλύτερη επικοινωνία του ζευγαριού.

Ο Πιντέρης, (1983), αναφέρεται στην συντροφικότητα σαν ευμενή παράγοντα εξέλιξης του ζευγαριού. Με την συντροφικότητα το άτομο μοιράζεται τα συναισθήματά του, τις σκέψεις του, τις επιτυχίες και αποτυχίες του. Το μοίρασμα αυτό δίνει νόημα στην ύπαρξη του ατόμου. Με την συντροφικότητα το άτομο αισθάνεται συναισθηματική ασφάλεια, η οποία είναι μια προστασία από την μοναξιά.

Επίσης ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας είναι η δύναμη της πίστης. (Μπλούμενταλ, 1998). Ο συγγραφέας με τον όρο πίστη δεν αναφέρεται απαραίτητα στην θρησκευτική πίστη, παρ' όλο που η θρησκευτική πίστη αποτελεί αναμφισβήτητα μια ευγενή έκφραση της ανθρώπινης πίστης. Αναφέρεται σε μια λειτουργία που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι, σε όλη την διάρκεια της ημέρας, αν και όχι απαραίτητα σε συνειδητό επίπεδο, επειδή έχουν την ανάγκη να πιστεύουν σε κάτι πριν το πράξουν.

Όλοι μας έχουμε την ανάγκη να πιστεύουμε σε κάτι στην ζωή μας. Η πίστη είναι το μοναδικό πράγμα στον κόσμο, που μας δίνει μια αίσθηση βεβαιότητας. Όταν πιστεύουμε, είμαστε σίγουροι γι' αυτό που κάνουμε. Δεν έχει σημασία σε τι πιστεύουμε, μπορούμε να πιστεύουμε είτε την Εκκλησία μας, είτε σε μια ιδέα, είτε στην οικογένεια μας, στους συντρόφους μας, στα παιδιά μας ή και στην ίδια την ζωή.

Οι πιο συχνές μορφές πίστης είναι:

- Η πίστη στον εαυτό μας: την πίστη στον εαυτό μας θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε θάρρος ή αυτοπεποίθηση. Είναι ένα είδος διάθεσης να κάνουμε κάτι, μια ετοιμότητα να αντιμετωπίσουμε τις δυσκολίες και να δράσουμε.

- Η πίστη στους άλλους: πρόκειται για την πίστη που δείχνουμε στους άλλους, είτε αυτοί λέγονται φίλοι, σύζυγος, σύντροφος ή και παιδιά.

▪ Θρησκευτική πίστη: για την ανάπτυξη της θρησκευτικής – πνευματικής πίστης, δεν αρκεί να έχουμε γεννηθεί μέσα στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης θρησκείας και να συμμετέχουμε λόγω της δύναμης της συνήθειας, στις τελετουργίες που έχουμε μάθει από τους γονείς μας.

Η θρησκευτική πίστη, αποτελεί ευθύνη του κάθε ανθρώπου να την αναπτύξει. Όταν στρεφόμαστε προς τον Θεό, ή προς την δική μας αίσθηση αλήθειας, στρεφόμαστε προς το ύψιστο αγαθό, και έτσι ακριβώς όπως στρέφονται οι σκέψεις μας, τα συναισθήματά μας και οι πράξεις μας θα ακολουθήσουν.

Οι πραγματικά θρησκευόμενοι άνθρωποι, όταν προσεύχονται ζητούν από τον Θεό να τους βοηθήσει, ώστε οι επιθυμίες τους, να είναι σύμφωνες με τη θέλησή του. Αυτός είναι ο δρόμος της ειρήνης και της εσωτερικής ικανοποίησης, στον οποίο οδηγούνται οι άνθρωποι μέσω της προσευχής. Ο λόγος του Θεού για κάποιους ανθρώπους είναι η μεγαλύτερη δύναμη. Οι άνθρωποι που έχουν τεράστια ικανότητα πίστης στον θεό, νιώθουν πως συμβάλλει με θετικό τρόπο στην ζωή τους. (Μπλούμενταλ, 1998).

Τέλος η Χουρδάκη, (1982), αναφέρει κάποια σημαντικά σημεία, που πρέπει να προσέχουν οι δυο σύντροφοι, για μια αρμονική συμβίωση:

I. Όταν δεν φοβόμαστε τον εαυτό μας, δεν φοβόμαστε και το άλλο φύλλο. Δεν τον βλέπουμε σαν ανταγωνιστή ή σαν πανούργο. Δεχόμαστε τον / την σύντρόφο μας με τα ελαττώματα του / της, τα χαρίσματα του / της, και τις αδυναμίες του / της. Από την στιγμή που κάθε σύντροφος αναγνωρίζει και δέχεται τις αδυναμίες του, όπως και του συντρόφου του, παύουν αυτές να παίζουν καθοριστικό ρόλο στην σχέση.

II. Μια συμπεριφορά που εκδηλώνει ο / η σύντροφος, και γίνεται ενοχλητική, πρέπει να συζητηθεί. Η συζήτηση γίνεται για την βελτίωση της σχέσης και όχι για να επικριθεί ο / η σύντροφος που την εκδηλώνει αυτή την συμπεριφορά.

III. Κάθε σύντροφος θέλει να νιώσει ότι αγαπάει και αγαπιέται γι' αυτό που είναι. Πρέπει να εκφράζει ελεύθερα αυτό που είναι και όχι αυτό που ο / η σύντροφος απαιτεί να είναι.

Γ5.2. Δυσμενείς παράγοντες που εμποδίζουν την ένωση του ζευγαριού

Η Χουρδάκη, 1982, αναφέρει τους δυσμενείς παράγοντες που επηρεάζουν την ομαλή συμβίωση του ζευγαριού.

Πρώτα είναι οι οικονομικές δυσκολίες, που οδηγούν το ζευγάρι στην οικονομική δυσφορία, με αποτέλεσμα να οδηγείται στην σύγκρουση.

Δεύτερο δυσμενή παράγοντα αναφέρει την πρόωρη γέννηση παιδιών, και τέλος τα εμπόδια συναισθηματικής μορφής.

Στο παρακάτω κεφάλαιο θα αναπτυχθούν διεξοδικά τα προβλήματα και οι συγκρούσεις, που εμποδίζουν την ψυχολογική ενότητα του ζευγαριού.

Δ. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙΤΙΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΟ ΓΑΜΟ – ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Δ1. Τα προβλήματα και οι συγκρούσεις στο γάμο

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα σύγχρονα ζευγάρια στην Ελλάδα, είναι πολλά και ποικίλα και δεν διαφέρουν, από εκείνα που αντιμετωπίζουν τα ζευγάρια άλλων χωρών. Το στοιχείο που τα διαφοροποιεί είναι η συχνότητα εμφάνισης των προβλημάτων αυτών, η οποία είναι σχετικά μικρότερη.

Η χαμηλότερη συχνότητα εμφάνισης προβληματικών καταστάσεων στο γάμο, θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι τα νέα ζευγάρια βρίσκονται ακόμα σε ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμογής σε ό,τι αφορά τους νέους ρόλους που καλούνται να εκπληρώσουν στο νέο τους αστικό περιβάλλον. Ένα άλλος λόγος είναι, ότι δεν έχουν απορρίψει τις παραδοσιακές αξίες, τις οποίες πρέσβευαν στο παρελθόν τα ζευγάρια. Ενώ, ένας ακόμα τελευταίος λόγος, μπορεί να είναι το γεγονός ότι οι κοινωνικές μεταβολές στην οικονομία, στις ευκαιρίες εργασίας, καθώς και οι άλλες πολιτικές και πολιτισμικές αλλαγές παρουσιάζουν βραδύτερο ρυθμό εξέλιξης στην κοινωνία μας. (Ζαφείρης, Μουζακίτης, Ζαφείρη, 1999).

Παρόλα αυτά γεγονός είναι, ότι, αν και τα προβλήματα παρουσιάζονται σε χαμηλότερη συχνότητα, είναι συμπτώματα δυσλειτουργίας και οφείλονται ως ένα βαθμό στην νέα δομή του γάμου, στην αναπροσαρμογή των ρόλων και στις μεταβαλλόμενες επικοινωνιακές σχέσεις. Η Χ. Κατάκη αναφέρει, πως σήμερα ο άνθρωπος αντιμετωπίζει μια φοβερή πολυπλοκότητα που δημιουργήθηκε από ραγδαίες, σαρωτικές και συνεχείς αλλαγές σ' όλα τα επίπεδα. Η πολυπλοκότητα κάνει πιο δύσκολο στον άνθρωπο να διεργαστεί τις πάρα πολλές πληροφορίες που του λαμβάνει από το εξωτερικό περιβάλλον και κάνει πιο πιθανό να γίνει κανείς αντιφατικός. Στο ζευγάρι ο καθένας βλέπει τις αντιφάσεις του άλλου ή τουλάχιστον βλέπει μια συμπεριφορά που δεν του αρέσει, με αποτέλεσμα να θυμώνει προσπαθώντας να αλλάξει τον σύντροφό του. Εκείνο που δεν βλέπει είναι ότι και ο ίδιος αντιμετωπίζει τα πράγματα πολλές φορές με αντιφατικό τρόπο.

Σε μια σύγκρουση, η συμπεριφορά του κάθε συντρόφου έχει σημαντικές επιπτώσεις στον άλλον, συνήθως ισχυρές, αρνητικές συναισθηματικές επιπτώσεις. Η οποιαδήποτε σημαντικά αρνητική εμπειρία μέσα σε μια σχέση, είναι πιθανό να οδηγήσει τόσο σε έντονα όσο και σε ήπια συναισθήματα, τόσο σε έντονες όσο και σε ήπιες σκέψεις. Τέτοια συναισθήματα συνήθως είναι: ο θυμός, η οργή, η αγανάκτηση, ο πόνος, η απογοήτευση και η απέχθεια. Συνήθως σε ένα συγκεκριμένο προκλητικό γεγονός, η συμπεριφορά του ενός ή και των δυο συντρόφων, πυροδοτεί μια ασυμβατότητα ή μια ευαισθησία του ενός ή και των δυο συντρόφων, και στην συνέχεια οδηγεί σε συναισθηματικής φύσης αντιδράσεις.

Ακριβώς επειδή αυτά τα συναισθήματα μπορεί να είναι ισχυρά, εκείνος που τα βιώνει μπορεί να θεωρήσει ότι ο άλλος είχε την πρόθεση να τα δυναμιτίσει. Κατά την διάρκεια της φιλονικίας για κάποιο περιστατικό, τα συναισθήματα μπορεί να κλιμακωθούν και από τις δυο πλευρές, μέχρις ότου ο ένας ή και οι δυο σύντροφοι να κάνουν κάτι ιδιαίτερα αρνητικό, όπως π.χ. να προσβάλλουν τον άλλον ή να αδιαφορήσουν εντελώς για την άποψή του. Έτσι παγιδεύονται σε ένα γόρδιο δεσμό συναισθημάτων, που διαβρώνει την μεταξύ τους αγάπη και αφοσίωση.

Ο θυμός είναι το πιο συνηθισμένο συναίσθημα που προκαλείται από μια φιλονικία, και πολλές φορές μεταμορφώνεται σε χρόνιο πρόβλημα, αν νιώσουν ότι οι ανάγκες τους δεν καλύπτονται ποτέ. Οι καβγάδες μπορεί να γίνουν τόσο συνηθισμένο φαινόμενο σε ένα ζευγάρι, και οι αντιδράσεις των δυο συντρόφων τόσο αυτόματες, ώστε ο καθένας να παίζει απλά το ρόλο του, χωρίς ν' αναρωτιέται για την βαθύτερη αιτία της σύγκρουσης. Μπορεί δυο σύντροφοι να μην παρατηρήσουν καν τις ιδιαίτερες συνθήκες που προκάλεσαν την έντονη συζήτηση μεταξύ τους, και ας είναι διαφορετική από όλες τις προηγούμενες. Μέσα στην έντονη συζήτηση οι δυο σύντροφοι νιώθουν πολύ θυμωμένοι και ευάλωτοι, για να μπορέσουν ν' ανακαλύψουν στον άλλον την ευαίσθητη πλευρά τους κατά την διάρκεια της. (A. Christensen, N. S. Jacobson, 2004).

Τα προβλήματα λοιπόν που δημιουργούνται στο γάμο, έχουν κυρίως να κάνουν με την ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού. Σε πολλά ζευγάρια παρατηρείται σταδιακά με το πέρασ των χρόνων, μια απόσταση, κυρίως συναισθηματική, του ενός συντρόφου από τον άλλον. Η απόσταση αυτή χαρακτηρίζεται από έλλειψη επικοινωνίας, συνεχείς συγκρούσεις, διάσταση των συντρόφων, ακόμα και ακραίες καταστάσεις που μπορεί να οδηγήσουν στην διάλυση της σχέσης. Αξιοσημείωτο είναι δε, ότι τα προβλήματα στο γάμο αξιολογούνται διαφορετικά από τα δύο φύλα. Οι γυναίκες έχουν περισσότερα παράπονα από τους άντρες και αυτά αναφέρονται, στην προσωπικότητα του συζύγου, στον αυταρχισμό, στον αλκοολισμό, στα σεξουαλικά προβλήματα, στην μη υποστήριξη και στην απιστία. Αντίθετα οι άντρες, συχνότερα παραπονιούνται για την απιστία της συζύγου τους και για προβλήματα με του συγγενείς.

Ο Peterson προσδιορίζει την σύγκρουση ως « τη διαπροσωπική εκείνη διαδικασία που εκδηλώνεται κάθε φορά που οι ενέργειες του ενός έρχονται σε αντίθεση με τις ενέργειες του άλλου » (Dominian, 1998, σελ. 99). Οι συγκρούσεις μεταξύ των ζευγαριών είναι κάτι που παρατηρείται αρκετά συχνά και θα έλεγε κανείς πως είναι απόλυτα φυσιολογικές. Σύμφωνα με τους Nena and George O' Neil, (1988, σελ. 124-5) η διαρκής και πλήρης συζυγική αρμονία είναι μύθος. Αυτό λοιπόν που έχει σημασία είναι τι μορφή παίρνουν οι συγκρούσεις και με τι τρόπο αντιμετωπίζονται.

Σύμφωνα με τον Dominian (1998, σελ. 99) οι συγκρούσεις μπορεί να πάρουν μορφή γενικευμένης διαμάχης. Δηλαδή, ενώ στην αρχή υπάρχει μια διαφωνία για ένα συγκεκριμένο θέμα, στην συνέχεια προστίθενται παράπονα και για άλλα ζητήματα, με αποτέλεσμα η διαφωνία να γίνει σύγκρουση χωρίς συγκεκριμένο λόγο. Όταν η διαφωνία περιορίζεται στα πλαίσια της απλής συζήτησης δύο ατόμων που έχουν διαφορετική άποψη τότε δεν υπάρχει κίνδυνος για την σχέση. Όταν όμως η διαφωνία γενικεύεται και όταν το ζευγάρι διαφωνεί περισσότερο από το φυσιολογικό, τότε διαπιστώνεται πρόβλημα.

Κατωτέρω, θα αναφερθούν τα αίτια και οι λόγοι που οδηγούν το ζευγάρι στην σύγκρουση.

Δ2. Μορφές, αίτια και συνέπειες προβλημάτων

Δ2.1. Προβλήματα επικοινωνίας

« Δεν επικοινωνώ με τους άλλους γιατί δεν επικοινωνώ με τον εαυτό μου.»

« Δεν μπορώ να επικοινωνήσω μαζί σου , γιατί εσύ δε καταλαβαίνεις, γιατί εσύ δε μου δίνεις αυτά που χρειάζομαι.» (Χ. Κατάκη, 1984, σελ. 179).

Η Virginia Satir στο βιβλίο της Πλάθοντας Ανθρώπους αναφέρει ότι η επικοινωνία αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία. ανταλλαγής μηνυμάτων, μέσα από την οποία το άτομο καλύπτει πολύ βασικές του ανάγκες όπως η γνωριμία με το περιβάλλον, η αυτοαντίληψη, η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, η αποδοχή και η προστασία από τους άλλους.

Η επικοινωνία καθορίζει τι είδους σχέσεις ο καθένας θα δημιουργήσει με τους άλλους και τι θα του συμβεί στη ζωή. Είναι το μέτρο με το οποίο οι άνθρωποι μετρούν την αξία του εαυτού, ο ένας του άλλου. Μπορεί ακόμη να αλλάζει την ιδέα που έχει κάποιος για τον εαυτό του. Περιλαμβάνει τις πληροφορίες που δίνονται και παίρνονται, τους τρόπους, που χρησιμοποιούνται και που ερμηνεύονται. Η επικοινωνία είναι κάτι που μαθαίνεται στο άτομο μόλις έρθει στη ζωή. (Satir, 1989).

Δ2.1.1. Έλλειψη επικοινωνίας

Η Νένα και ο Τζώρτζ Ο' Νέλ 1988, αναφέρουν πως πολλά ζευγάρια, πιστεύουν πως ξέρουν πολύ καλά ένας τον άλλο. Στην πραγματικότητα δεν ξέρει τόσα πολλά ο ένας για τον άλλο. Από πρόσφατες έρευνες σε παντρεμένα ζευγάρια, φάνηκε πως υπάρχει έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα τους .

Για να μπορέσουμε να επικοινωνήσουμε με τον σύντροφο μας, πρώτα πρέπει, να επικοινωνούμε με τον εαυτό μας. Ο κάθε σύντροφος πρέπει να μιλάει για τα αισθήματά του, τα κίνητρα του και να μην αφήνει, το σύντροφο του να μαντεύει. Η αλήθεια δεν θεωρείται πάντα η καλύτερη πολιτική στη σχέση του ζευγαριού. Συγκεκριμένα, η "βάνουση" ειλικρίνεια, σπάνια αποτελεί μορφή βαθιάς αποκάλυψης. Συνήθως παίρνει την μορφή αχρείαστης και καταστροφικής τακτικής. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νέλ 1988, σελ. 105 - 106)

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη ,1989, πολλά είναι τα ζευγάρια, οι γονείς και οι έφηβοι που παραπονιούνται για έλλειψη επικοινωνίας. Η έλλειψη επικοινωνίας παίζει θεμελιακό ρόλο στις ανθρώπινες σχέσεις και αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Δ2.1.2. Αντιφατικά μηνύματα

Ο Bateson, 1956, (στη Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000) αναφέρει ότι στα αντιφατικά μηνύματα η έκφραση του μηνύματος στο λεκτικό επίπεδο έρχεται σε αντίφαση με την έκφραση του ίδιου μηνύματος στο μη λεκτικό επίπεδο. Η διαφορά ανάμεσα στο μήνυμα που εκπέμπει το σώμα και σε εκείνο που εκπέμπουν τα λόγια, δείχνει καθαρά μια προβληματική περιοχή στη σχέση ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα. Τα μηνύματα αυτά

εμφανίζονται όταν οι λεκτικοί και μη λεκτικοί τύποι επικοινωνίας αντιφάσκουν μεταξύ τους και προκαλούν συγχύσεις στο ζευγάρι. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ 1988).

Στην επικοινωνία πάντα τα μηνύματα που στέλνονται είναι δυο. Το ένα μήνυμα είναι τα λόγια και το άλλο είναι το ύφος και ο τρόπος, με το οποίο εκφράζεται το μήνυμα.(Πιντέρης, 1983). Τα άτομα συνήθως στέλνουν διπλά μηνύματα όχι με συνειδητό τρόπο και έτσι δημιουργούνται συγχύσεις, καθώς ο δέκτης δεν μπορεί να καταλάβει ποιο είναι τελικά το πραγματικό μήνυμα. Όταν συμβαίνει αυτό στην επικοινωνία των συντρόφων, έχει σαν αποτέλεσμα την απογοήτευση και την αποξένωση μεταξύ τους.(Beck, 1996).

Τέλος όταν η επικοινωνία ανάμεσα στο ζευγάρι ή την οικογένεια, αποτελείται από διπτά μηνύματα, η σχέση τότε μπορεί να κατακυλήσει προς την δυσπιστία, την πτώση και την αποκαρδίωση. (Satir, 1989).

Δ2.1.3. Διπλός δεσμός

Προβλήματα επικοινωνίας δημιουργούνται στο ζευγάρι, όταν τα μηνύματα λεκτικού επιπέδου περιέχουν στοιχεία αντιφατικότητας. Ο Barker,1998, σελ. 30, αναφέρει ότι υπάρχει η επικοινωνία του διπλού δεσμού. Ο διπλός δεσμός είναι μια μορφή παράδοξης επικοινωνίας. Παράδοξη επικοινωνία υπάρχει όταν το μήνυμα που μεταδίδεται σε ένα πρώτο επίπεδο αναιρείται από ένα συνεχόμενο μήνυμα το οποίο δίνεται σε ένα άλλο επίπεδο. Στο παράδοξο υπάρχει λογική αντίφαση. Για παράδειγμα «θα σε επισκεφτώ απροσδόκητα αυτό το βράδυ». Τέτοιου είδους μηνύματα σύμφωνα με τον Barker, οδηγούν την σχέση του ζευγαριού σε συγκρούσεις, άγχος και αμηχανία.

Δ2.1.4. Αρνητικός τρόπος σκέψης - αδυναμία ερμηνείας μηνυμάτων

Οι άνθρωποι δυσκολεύονται να συμφωνήσουν σε συγκεκριμένα θέματα που συζητούν, επειδή δίνουν διαφορετική σημασία στα λεκτικά μηνύματα που λαμβάνουν. Ο Πιντέρης, (1983), αναφέρει ως μεγαλύτερο πρόβλημα από την λανθασμένη ερμηνεία των μηνυμάτων, την παρεξήγηση ανάμεσα στους συντρόφους. Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει πως είναι πολύ συχνό φαινόμενο, πως άλλο μήνυμα εστάλη και άλλο μήνυμα ελήφθη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα σύμφωνα με την Satir, (1989), ο / η σύντροφος να βγάζει λάθος συμπεράσματα, να δημιουργούνται εντάσεις και απογοητεύσεις στο ζευγάρι.

Ο ένας θα σκεφτεί πως ο σύντροφος του δεν ενδιαφέρεται για την συναισθηματική του κατάσταση, ενώ ο και άλλος θα θεωρεί πως ο σύντροφος του νοιάζεται μόνο για τον εαυτό του. Σπάνια κάποιος σκέφτεται πως τα συμπεράσματα που έχει βγάλει δεν είναι σωστά και ίσως υπάρχουν και άλλες εξηγήσεις. Αυτό συμβαίνει κυρίως στα ζευγάρια που δεν έχουν ιδιαίτερα καλές σχέσεις, και έχουν την τάση να παρεξηγούν ο ένας τον άλλον. Στους μη ευτυχισμένους γάμους η αρνητική συμπεριφορά και η αρνητική σκέψη εκδηλώνεται πιο συχνά και μάλιστα οι σύζυγοι είναι πιο ευαίσθητοι στα αρνητικά μηνύματα. (Dominian, 1998).

Δ2.1.5. Κοινωνικοί ρόλοι – επιδιώξεις – αξίες

Δεν είναι δυνατόν ένα άτομο ή τα μέλη της οικογένειας να οργανώνει στο κενό τις πληροφορίες που αφορούν το ποιος είναι, το που πάει και γιατί. Αυτό μπορεί να γίνει μόνο με την συναλλαγή του με τους γύρω του. Όλα τα ζωντανά οργανώνονται μέσα από την αλληλεπίδραση τους με το περιβάλλον. Τα ζευγάρια καθώς και τα μέλη της οικογένειας δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν, επειδή αντιφατικά στοιχεία συγκρούονται μέσα τους μέσα τους και παρεμβάλλονται στην συναλλαγή τους.

Οι εμπλοκές στην επικοινωνία μας σήμερα απορρέουν από την αμφισβήτηση και τις συγκρούσεις που αφορούν την κοινή μας πορεία με τους άλλους. Συγκεκριμένα :

- Οι κοινωνικοί ρόλοι που έχουν οι άντρες και οι γυναίκες έρχονται σε συγκρούσεις με τους ενδό - οικογενειακούς ρόλους του συντρόφου, του γονιού του παιδιού.

- Οι επιδιώξεις του ατόμου δηλαδή οι προσωπικοί σκοποί και στόχοι συγκρούονται με τους σκοπούς και τους στόχους του συντρόφου ή της οικογένειας.

- Οι αξίες που καθορίζουν για το άτομο ποιος είναι, ποιος θα ήθελε να είναι, ή θα έπρεπε να είναι, και το πώς είναι αναπόφευκτα συγκρούονται με τους κανόνες και τα πρέπει της κοινωνίας. (Χ. Κατάκη, 1984).

Η Μισέλ, 1987, αναφέρει πως από έρευνα που έγινε στην Γαλλία αποδεικνύεται πως ικανοποίηση της γαλλίδας από το γάμο της συνδέεται περισσότερο με τις τρεις διαστάσεις της επικοινωνίας ανάμεσα στο ζευγάρι που είναι η επικοινωνία του συζύγου με την σύζυγο, της συζύγου με το σύζυγο, αμοιβαία επικοινωνία, με την εναλλακτικότητα των ρόλων και όχι με τις κοινωνικο – οικονομικές μεταβλητές.

Δ2.1.6. Άλλες αιτίες που οι σύντροφοι δεν επικοινωνούν

Οι λόγοι που μπορεί να συμβάλλουν στη δυσκολία κάποιου να επικοινωνήσει με το σύντροφο του εκτός των παραπάνω είναι:

1. Τα βιώματα από την πατρική του οικογένεια (π.χ μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον όπου μπορεί να έλλειπε ο διάλογος, ο αυθορμητισμός, κ.ά).

2. Η έλλειψη ψυχολογικής ωριμότητας: δηλαδή το άτομο δεν έχει αυτογνωσία, δεν έχει διάθεση συνεργασίας, δεν μπορεί να μεταφερθεί στη θέση του άλλου, υπερβάλλει, δεν περιορίζει τον εγωκεντρισμό και τον εγωισμό του.

3. Ο φόβος και η ανασφάλεια για το πως θα αξιολογηθεί από το σύντροφό του (από τα πρώτα κιόλας στάδια της παιδικής ηλικίας ο άνθρωπος αξιολογείται από την οικογένεια, το σχολείο, το εργασιακό περιβάλλον, την κοινωνία).

4. Η χαμηλή αυτοεικόνα, η αδυναμία πολλών ανθρώπων να εστιάσουν στον εαυτό τους, να αφουγκραστούν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους, είναι η αιτία να μην ξέρουν τι ακριβώς θέλουν. Αυτό σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στους ρυθμούς της ζωής που δε μας αφήνουν «να σταθούμε στον εαυτό μας». (www.minou.gr)

Δ2.2. Συναισθηματικός αποχωρισμός (προσκόλληση)

Ο Bowen, (1987), αναφέρει για τη διαμόρφωση της ενότητας του ζευγαριού και την εξασφάλιση στενής σχέσης μεταξύ των συζύγων, είναι ο συναισθηματικός αποχωρισμός του κάθε μέλους από την οικογένεια καταγωγής, την πατρική του οικογένεια.

Θεωρεί ότι τα ζευγάρια, στα οποία ο ένας ή και οι δύο σύντροφοι δεν έχουν αποχωριστεί από την οικογένεια καταγωγής τους, παρουσιάζονται συχνά προβλήματα στις μεταξύ τους σχέσεις. Συγκεκριμένα αναφέρει: «Όλοι οι άνθρωποι έχουν συναισθηματική σχέση με τους γονείς τους, ο καθένας σε διαφορετικό βαθμό. Στο ένα άκρο ανήκουν τα άτομα τα οποία εξακολουθούν να ζουν μέσα στο συναισθηματικό κλίμα των γονέων και μετά την ενηλικίωση τους. Είναι αυτοί που, ενώ αρνούνται την προσκόλληση, ζουν κοντά με τους γονείς. Στο άλλο άκρο βρίσκονται αυτοί που διακόπτουν τη σχέση με τους γονείς, φεύγουν μακριά και δεν επιστρέφουν ποτέ, ούτε έχουν επικοινωνία μαζί τους. Τα άτομα αυτά συνήθως αφιερώνονται στις οικογένειες των συζύγων τους. Πιο συνήθεις περιπτώσεις είναι τα άτομα τα οποία φεύγουν από τις πατρικές οικογένειες, αλλά διατηρούν μια επικοινωνία και επαφή μαζί τους».

Ο τρόπος διακοπής της προσκόλλησης με την πατρική οικογένεια φαίνεται ότι επηρεάζει σημαντικά τη σχέση του ζευγαριού και τη σχέση γονέων-παιδιών στην πυρηνική οικογένεια. Κατά τον ίδιο συγγραφέα «όσο πιο πολύ αρνείται κανείς τη συναισθηματική σχέση με το παρελθόν, τόσο πιο δύσκολο είναι να δημιουργήσει συναισθηματική σχέση με το ή τη σύντροφο του και τα παιδιά του». (ό.π., σελ. 433) Και συνεχίζει: «Η διακοπή και η άρνηση της συναισθηματικής σχέσης με την πατρική οικογένεια αυξάνουν την ένταση και τα συμπτώματα στην πυρηνική οικογένεια. Η έναρξη σχέσεων με την πατρική και την ευρύτερη οικογένεια αυτόματα μειώνει την ένταση και τα συμπτώματα στην πυρηνική οικογένεια» (ό.π.,σελ. 434).

Επίσης, επισήμανε ακόμη ότι η διαφοροποίηση του εαυτού που το άτομο πραγματοποιεί στην πατρική του οικογένεια αποτελεί παράγοντα ωρίμασης του ατόμου και επομένως επηρεάζει τη συζυγική σχέση. Ο ίδιος μάλιστα υποστήριξε ότι μπορούμε να προβλέψουμε πριν από το γάμο τον τύπο της οικογένειας, που ένα ζευγάρι θα δημιουργήσει με βάση τη διαφοροποίηση του εαυτού των συντρόφων στις πατρικές τους οικογένειες. Η μη διαφοροποίηση του εαυτού στις πατρικές οικογένειες δημιουργεί μη διαφοροποίηση στη σχέση όταν οι δύο ψευδός - εαυτοί γίνονται «ένα»: «εμείς». Τα συμπτώματα της μη διαφοροποίησης, εκδηλώνονται αμέσως μετά το γάμο ή λίγο αργότερα. Στις περιπτώσεις αυτές, υπάρχει συνήθως μια συναισθηματική απόσταση του ενός από τον άλλο σύντροφο, που είναι δύσκολο να διαρκεί συνέχεια και αντιμετωπίζεται με τρεις βασικούς τρόπους:

❖ Ένας τρόπος είναι η σύγκρουση των συντρόφων, που τους επιτρέπει να διατηρούν ανάμεσα τους συναισθηματική απόσταση. Η σύγκρουση αυτή διακόπτεται από κάποιες έντονες σχέσεις επαφής στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα.

❖ Ένας άλλος τρόπος είναι η συνέχιση της μη διαφοροποίησης. Στην περίπτωση αυτή ο ένας σύντροφος, με τη θέληση του ή κάτω από πίεση, μπαίνει σε μια κατώτερη θέση εξάρτησης, αφήνοντας τον άλλο να παίρνει θέση για το «εμείς». Ο εξαρτημένος σύντροφος μπορεί να νιώθει καλά ως ψευδός - εαυτός, αν όμως αυτό συνεχιστεί για πολύ, τότε αναπτύσσει

σωματικά, συναισθηματικά ή κοινωνικά προβλήματα, όπως σχέση με το ποτό και αντικοινωνική συμπεριφορά.

❖ Ο τρίτος τρόπος αντιμετώπισης της κατάστασης της σύγχυσης εαυτών στο νέο ζευγάρι, είναι η μεταβίβαση του προβλήματος στο παιδί. Οι τρεις αυτές αντιδράσεις είναι συνέπειες της υπερβολικής εγγύτητας στο ζευγάρι, ως αποτέλεσμα της μη διαφοροποίησης των εαυτών στις πατρικές τους οικογένειες. Πρόκειται για τρόπους τους οποίους χρησιμοποιούν τα άτομα προκειμένου να εξασφαλίσουν χώρο για τον εαυτό τους. (Bowen, 1987).

Δ2.3. Όρια

Η έννοια των ορίων της οικογένειας αναφέρεται στις διαδικασίες «του μαζί και του χωριστά», στο ποια μέλη συμμετέχουν σε κάποια διαδικασία και στον τρόπο που πραγματοποιείται αυτή η συμμετοχή. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτη, 1999, σελ.75).

Τα όρια στην οικογένεια, σύμφωνα με την συστημική προσέγγιση, καθορίζονται με βάση τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι συμβάλλουν στην διαμόρφωση της ταυτότητας της οικογένειας και της διαφοροποίησης της από άλλες ομάδες. Τέτοιοι παράγοντες είναι εμπειρίες που μοιράζονται τα μέλη της μιας οικογένειας, ο χώρος, η περιουσία, διάφορες ρουτίνες και πιστεύω. (Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000).

Τα όρια σε μια οικογένεια μπορεί να είναι σαφή και διαπερατά, κλειστά και άκαμπτα, όπως επίσης και συγκεχυμένα. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτη, 1999, σελ.75). Όταν τα όρια στην οικογένεια είναι σαφή και διαπερατά, επιτρέπεται η ανταλλαγή πληροφορίας από και προς το σύστημα (οικογένεια) π.χ. όταν οι γονείς επιτρέπουν στο παιδί να συμμετέχει σε ομάδες έξω από αυτήν. Τα σαφή και διαπερατά όρια διασφαλίζουν την υγιή λειτουργία της οικογένειας και της επιτρέπουν όχι μόνο να επιβιώσει αλλά και να εξελίσσεται.

Αντίθετα, όταν τα όρια είναι κλειστά και άκαμπτα, τότε η οικογένεια απομονώνεται και δεν μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί στις εξωτερικές αλλά και στις εσωτερικές επιδράσεις. Στην περίπτωση δε, που είναι συγκεχυμένα, τότε τα μέλη της οικογένειας δεν επικοινωνούν μεταξύ τους και υπάρχει συναισθηματική απόσταση και όχι μόνο, από το σύνολο. Επίσης από την έλλειψη της συναισθηματικής εμπλοκής και της έλλειψης επικοινωνίας, τα μέλη της οικογένειας νιώθουν ότι δεν ανήκουν σε μια οργανωμένη ομάδα με αποτέλεσμα να εμφανίζονται και περιπτώσεις «αποδιοπομπαίου τράγου». (Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000 σελ. 125 – 129).

Συνεπώς, όταν η οικογένεια λειτουργεί με τους παραπάνω τρόπους για μεγάλα χρονικά διαστήματα, τότε δεν μπορεί να διατηρήσει μια ομαλή λειτουργία και εμφανίζονται δυσλειτουργικές καταστάσεις και προβλήματα. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999, σελ.75).

Για να μπορέσει μια οικογένεια να λειτουργήσει χωρίς προβλήματα, τα όρια δεν πρέπει να είναι ούτε πολύ ανοιχτά, αλλά ούτε και πολύ κλειστά, ώστε να επιτευχθεί μια καλή ισορροπία και να προσαρμοστεί μέσα και έξω από αυτήν, καθώς και να αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη ευελιξία καταστάσεις κρίσης. (Minuchin, 1991, στην Β. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000 σελ. 132).

Δ2.4. Έλλειψη αυτονομίας και συνεξάρτησης

Βασικές διεργασίες οι οποίες ορίζουν την ταυτότητα του ζευγαριού είναι η αυτονομία και η συνεξάρτηση. Το κύριο πρόβλημα στη σχέση αυτή είναι να υπάρξει μια ισορροπία ανάμεσα στην αυτονομία και τη συνεξάρτηση. (Πιντέρης, 1984).

Η ανάγκη να είναι μαζί και χωριστά συγχρόνως το ζευγάρι, είναι έμφυτη και φυσιολογική. Η εναλλαγή της ανάγκης για κοινωνική επαφή και για απόσυρση είναι χαρακτηριστική σε όλους τους ανθρώπους. (Gurman και Krinsken, 1981).

Με την έλλειψη της αυτονομίας στον γάμο, ο κάθε σύντροφος περιμένει από τον άλλον να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, σε τέτοιο βαθμό, που κανένας τους δεν ξέρει πια να λειτουργεί σαν χωριστό και ανεξάρτητο άτομο. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988). Στο είδος αυτής της σχέσης, οι σύζυγοι προεκτείνουν τμήματα του εαυτού τους, ο ένας στον άλλον. Το ταίρι τους γίνεται προέκταση του εαυτού τους. Τα λάθη του συντρόφου τους τα βλέπουν σαν δικά τους λάθη. Οι σύζυγοι δεν κατορθώνουν εξαιτίας της έλλειψης της ατομικότητάς τους, να αναγνωρίσουν το σύντροφο τους σαν χωριστό άτομο. Το εγώ του ενός συντρόφου έχει μπερδευτεί με το εγώ του άλλου, σε σημείο που αρχίζει η αμοιβαία σύγχυση.

Χωρίς την αυτοεκτίμηση που έρχεται μέσα από την ατομικότητα, είναι πολύ πιο δύσκολο για τον άνθρωπο να μοιραστεί την ζωή και την αγάπη. Όπως τονίζει ο Έρικσον (Παρασκευόπουλος, 1985) στις μελέτες του, για το σχηματισμό της ατομικότητας, « μόνο όταν ένας άνθρωπος κερδίσει την ατομικότητα είναι έτοιμος για ενδόψυχη σχέση». Όταν το κάθε μέλος του ζευγαριού έχει το ελεύθερο να αναπτύσσεται ατομικά, σε κατευθύνσεις που μπορεί να τις βρίσκει ενδιαφέρουσες, αν έχει το ελεύθερο να αναζητά την παρακίνηση και τον ερεθισμό για ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, τότε το κάθε μέλος του ζευγαριού θα συνεχίσει να αναπτύσσεται και να αλλάζει και θα υπάρχουν πάντοτε καινούργια πράγματα ν' ανακαλύπτει ο ένας στον άλλον. Αν αυτή η ανακάλυψη είναι συνεχής, αν υπάρχει αδιάκοπη εξέλιξη και ανάπτυξη τότε και οι δυο οι σύντροφοι οδηγούνται στην αυτοπραγμάτωση. Στην περίπτωση που οι σύντροφοι επιμένουν στην αποκλειστικότητα και την εξάρτηση του ενός από τον άλλον, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να πάψει τελικά η σχέση τους.

Επίσης υπάρχουν και άνθρωποι που δίνουν τόση έμφαση στην αυτονομία τους, που φτάνουν στην αποξένωση από το σύντροφο τους, με αποτέλεσμα την μοναξιά. Γιατί ένας άνθρωπος να φτάνει στα άκρα, σε τι είναι αντίβαρο αυτή η υπερβολή, τι φοβάται μην του συμβεί; Η απάντηση είναι πως υπερβολική έμφαση στην αυτονομία ξεκινά από το φόβο που έχει το άτομο μήπως και γίνει εξαρτημένο, να μην χάσει την ελεύθερη βούληση του. (Πιντέρης, 1983). Όπως η αυτονομία έτσι και η συντροφικότητα φαίνεται πως είναι απαραίτητη για την ομαλή λειτουργία, την δημιουργικότητα και την εξέλιξη του ατόμου, γιατί κατά πρώτον είναι το μοίρασμα των συναισθημάτων με κάποιον άλλον, και κατά δεύτερον η συντροφικότητα έχει να κάνει με την συναισθηματική ασφάλεια. Οι άνθρωποι νιώθουν την ανάγκη να έχουν έναν σύντροφο που μπορούν να βασιστούν πάνω του σε μια δύσκολη στιγμή.

Άλλωστε η συναισθηματική ασφάλεια είναι και μια προστασία από την μοναξιά.

Το πρόβλημα όμως ξεκινά όταν ο / η σύντροφος δίνει υπερβολική έμφαση στην συντροφικότητα. Αυτό συμβαίνει όταν τα άτομα φοβούνται την εγκατάλειψη από τον /την σύντρόφό του και προκειμένου να μην συμβεί κάτι τέτοιο, περιορίζουν την αυτονομία και δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης και προσκόλλησης. Πίσω από την δυσκολία των περισσότερων ζευγαριών να δημιουργήσουν μια ισορροπημένη σχέση, είναι δυο φόβοι. Ο φόβος της ισοπέδωσης της προσωπικότητας και ο φόβος της εγκατάλειψης. Φόβοι που προέρχονται από προηγούμενες εμπειρίες της παιδικής ηλικίας.

Αν κάποιος δηλαδή, είχε υπερβολικά προστατευτικούς γονείς που τον καταπίεζαν, φοβάται να δημιουργήσει μια συντροφική σχέση, για να μην ξανάπαθει εκείνο που έπαθε στην πρώτη κοντινή σχέση που είχε, δηλαδή στη σχέση με τους γονείς του. Αντίθετα κάποιος που ένιωσε συναισθηματικά εγκαταλειμμένος στην παιδική ηλικία από τους γονείς του, γαντζώνεται από τον σύντροφο του να μην του ξανασυμβεί το ίδιο.

Τέλος κάθε ακραία συμπεριφορά στις σχέσεις συντροφικότητας είναι συνήθως αντίβαρο σε κάποιον έντονο φόβο που συνήθως είναι ή ο φόβος της εγκατάλειψης από τον σύντροφο μας ή της ισοπέδωσης της προσωπικότητας μας. Φυσικά δεν αποκλείεται ένας άνθρωπος να έχει τους δυο αυτούς φόβους. (Πιντέρης, 1983)

Δ2.5. Εξωπραγματικές προσδοκίες

Κάθε άτομο κατά την διάρκεια μιας σχέσης και συμβίωσης, έχει από τον σύντροφό του κάποιες προσδοκίες. Οι προσδοκίες αυτές σύμφωνα με τον Beck (1996), διαμορφώνονται από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής του ανθρώπου και βασίζονται σε παιδικές εμπειρίες. Κάποιος λοιπόν, μπορεί να μιμείται τη συμπεριφορά του πατέρα του και να αναμένει από τον σύντροφό του ανάλογη συμπεριφορά με της μητέρας του.

Πολλές φορές το άτομο περιμένει από τον σύντροφό του να είναι αφοσιωμένος, να τον αποδέχεται, να μοιράζεται τα συναισθήματά του, και σε αντάλλαγμα είναι έτοιμος να θυσιάσει για να τον ευχαριστήσει. Όπως αναφέρει και η Satir (1989), οι προσδοκίες μεταξύ των συντρόφων μπορεί να είναι συναισθηματική και οικονομική ασφάλεια, σεξουαλική ικανοποίηση, κ.ά. Λίγα όμως ζευγάρια καταφέρνουν να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες τους που δεν έχουν να κάνουν καθόλου με την πραγματικότητα με αποτέλεσμα να απογοητεύονται και να βρίσκονται σε συνεχείς διαμάχες.

Δ2.6. Οικονομικές δυσκολίες

Για τις οικονομικές δυσκολίες ο Παυλόπουλος αναφέρει: «Μετά την ερωτική αποτυχία του ζευγαριού η οικονομική του αποτυχία είναι ο σημαντικότερος λόγος διαζυγίου. Διότι όταν τα οικονομικά του ζευγαριού δεν πάνε καλά αρχίζουν οι γκρίνιες, οι προστριβές, οι κατηγορίες, οι βρισιές, οι ξυλοδαρμοί. Οικονομική εξαθλίωση σημαίνει καθημερινό άγχος. Σημαίνει οικονομικός αναστεναγμός που χτυπά επικίνδυνα την ψυχική αρμονία και την ψυχική ενότητα των συζύγων». (Παυλόπουλος,

1975, σελ. 234).

Δε χρειάζεται να πούμε ότι τα χρήματα, όπως ακριβώς και το σπίτι, αποτελούν μία αναγκαιότητα για τη λειτουργία του γάμου. Τα χρήματα είναι η βάση για τόσα πράγματα που θέλει να κάνει μία οικογένεια, ώστε πραγματικά αποτελούν έναν πολύ μεγάλο και θεμελιακό παράγοντα της ευτυχίας της. Στην πράξη, ακούγοντας τα ζευγάρια με προβλήματα στο γάμο τους, τα χρήματα φαίνεται να έχουν τρεις σημασίες, η πρώτη είναι η απόλυτη νομισματική τους αξία που σημαίνει, ότι θα πρέπει να υπάρχουν αρκετά χρήματα σε μία οικογένεια για να καλυφθούν οι ελάχιστες των αναγκών της. Όταν οι οικονομικές δυσκολίες έχουν τις ρίζες τους στην ανεργία, υπάρχουν επιπρόσθετες ψυχολογικές πιέσεις από την απώλεια του γοήτρου, την αντιδραστική θλίψη, την ντροπή, την κατάθλιψη και την απόγνωση που συνεπάγονται, συνθήκες που στο σύνολο τους επιβαρύνουν τη σχέση μεταξύ των συζύγων.

Η δεύτερη σημασία των χρημάτων σχετίζεται με την αγάπη. Αυτή που παραδοσιακά ένιωθε τη στέρηση των πόρων ήταν συνήθως η γυναίκα και το παράπονο της στον άντρα ήταν: «Εάν με αγαπούσες, δε θα με άφηνες έτσι απένταρη». Στη συμβουλευτική πρακτική, οι γυναίκες παραπονιούνται για πολλά πράγματα, αλλά το ότι μένουν χωρίς χρήματα είναι ένα θέμα που εκδηλώνεται συχνά. Ο άντρας από την άλλη μεριά, ο οποίος δε νιώθει να τον αγαπούν και να τον εκτιμούν γι' αυτό που είναι, νιώθει ότι το μόνο πράγμα για το οποίο τον υπολογίζουν είναι τα χρήματα του. Η γυναίκα που νιώθει ότι δεν αγαπιέται θεωρεί ότι την εκμεταλλεύονται σεξουαλικά και ο άντρας που νιώθει ανάλογα θεωρεί ότι τον εκμεταλλεύονται οικονομικά. Οι θέσεις αυτές μπορεί να αλλάξουν, καθώς οι γυναίκες γίνονται πιο ανεξάρτητες οικονομικά.

Η κοινή λογική και η εμπειρία λένε ότι όταν υπάρχουν οικονομικές δυσκολίες, υπάρχει αυξημένη σύγκρουση στο ζευγάρι. Η έρευνα έχει δείξει ότι η οικονομική πίεση μπορεί να οδηγήσει σε απομάκρυνση και έλλειψη προσοχής μεταξύ των συζυγών. Σε μία εργασία των Conger και Elder, έγινε η υπόθεση ότι «τα οικονομικά προβλήματα θα δημιουργούσαν δυσκολίες στην αλληλεπίδραση του ζευγαριού μόνο όταν ο ένας από τους δυο βίωνε ψυχολογικό στρες από την αναγνώριση, ότι οι πόροι της οικογένειας δεν επαρκούσαν για τη διατήρηση του προσδοκώμενου ή επιθυμητού επιπέδου ζωής». Στην πράξη βρέθηκε πως, όταν για τις θεωρούμενες ως απαραίτητες ανάγκες της οικογένειας δεν επαρκούσαν οι πόροι, με συνέπεια τη δημιουργία οικονομικής πίεσης, αυτό αύξανε την εχθρότητα και μείωνε τη ζεστασιά της υποστήριξης των αντρών προς τις γυναίκες τους. Η εχθρότητα των αντρών σχετιζόταν με την αυξημένη αντίληψη συζυγικής αστάθειας και τα χαμηλότερα επίπεδα ικανοποίησης από τις γυναίκες. Η εχθρότητα από τους άντρες, ως αποτέλεσμα της οικονομικής έντασης, επιβεβαιώθηκε από τη μελέτη των Liker και Elder.(J.Dominiou, 1998, σελ. 81).

«Όταν η φτώχεια μπαίνει απ' την πόρτα, η αγάπη φεύγει από το παράθυρο». Ακούγεται ωραία! Άλλα είναι αληθινό ;

Δεν μπορεί ν' αρνηθεί κανείς, ότι οι οικονομικές δυσχέρειες πολύ συχνά είναι οι αιτίες για την κατάρρευση ενός γάμου. Η οικονομική ανάγκη πρόλαβε τη διάλυση πολλών γάμων κι αυτό όχι γιατί δεν μπορούσαν να πληρώσουν το διαζύγιο. Και σε εποχή ευημερίας δεν είναι η οικονομική άνεση που αυξάνει τον αριθμό των διαζυγίων. Η δυστυχία μπορεί να φέρει δυο ανθρώπους πολύ κοντά όπως μπορεί και να διαλύσει, το συζυγικό δεσμό τους.

Η οικονομική κρίση ένωσε βαθύτερα γάμους και διέλυσε άλλους. Κάθε είδος δυσκολίας είναι μια δοκιμασία για το θάρρος και την ειλικρίνεια των συντρόφων. Είναι ένα κριτήριο για τα θεμέλια πάνω στα οποία χτίστηκε ο γάμος. Αν η γυναίκα παντρεύτηκε μόνο για να εξασφαλιστεί οικονομικά, τότε βέβαια η απώλεια του καταλλήλου εισοδήματος αφαιρεί τη μόνη βάση πάνω στην οποία στηριζόταν αυτός ο γάμος. Απ' την άλλη μεριά όμως, αν μεταξύ του το ζευγάρι έχει το αίσθημα ότι ανήκει ο ένας στον άλλον ή δυστυχία θα το δυναμώσει.

Η επιθυμία να είμαστε καλύτεροι, ο φόβος μη φάνουμε κατώτεροι, χάνει κάθε νόημα, Η τρίτη συνδέεται με τη σχέση δύναμης του ζευγαριού. Το χρήμα δίνει δύναμη σ' αυτόν που το κατέχει. Παραδοσιακά οι άντρες είχαν δύναμη πάνω στις γυναίκες, επειδή ήταν αυτοί που είχαν τον οικονομικό έλεγχο. Σήμερα, για άλλη μία φορά η κατάσταση αλλάζει, και καθώς οι γυναίκες αποκτούν μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία, νιώθουν ότι έχουν μεγαλύτερη δύναμη στα χέρια τους.

Η έλλειψη χρημάτων δημιουργεί ένταση μεταξύ των συζύγων, όμως το ποιος τα κατέχει και το πώς διανέμονται, αποτελούν και παραμέτρους έκφρασης αγάπης. Ο σφιχτοχέρης σύζυγος (και συνήθως είναι ο άντρας) δεν είναι ελκυστικός, όχι μόνο επειδή δε δίνει αρκετά χρήματα στη γυναίκα του, αλλά επειδή η τσιγγουνιά του όταν ή ίδια μας η ύπαρξη απειλείται σωματικά, οικονομικά ή κοινωνικά. Γυναίκες που το μόνο τους ενδιαφέρον ήταν πρώτα διασκεδάσεις, ή εμφάνιση και η πολυτέλεια γίνονται πραγματικοί σύντροφοι των συζύγων τους, θυσιάζοντας την άνεση για να τους παρασταθούν, ακόμη και δουλεύοντας για οικονομική ενίσχυση. Πολλά ζευγάρια κάτω από τέτοιες συνθήκες ανακάλυψαν αμοιβαία χαρίσματα και προσόντα που ούτε καν τα είχαν υποψιασθεί πριν.

Κάτω από πραγματικά δύσκολες συνθήκες πολλές προστριβές, που συχνά καταστρέφουν την αμοιβαία κατανόηση εξαφανίζονται. Γιατί η πραγματική καταστροφή δεν αφήνει περιθώριο για την αναμέτρηση του προσωπικού γοήτρου. (Ντραϊκωρς, 1974, σελ. 154 - 155).

Έτσι για μερικούς ανθρώπους, τα χρήματα είναι, πρωταρχικά, ένα σύμβολο της δύναμης ή της κοινωνικής θέσης τους - της θέσης τους στην ιεραρχία. Για μερικούς, ιδιαίτερα για ορισμένους Πουριτανούς, η κατοχή χρημάτων τους δίνει πραγματικά την αίσθηση της ηθικής υπεροχής. Και για μερικούς που έχουν υποφέρει από αληθινή φτώχεια στο παρελθόν, συμβολίζει την ασφάλεια και τη μη-επιστροφή σ' εκείνη τη γεμάτη στερήσεις κατάσταση. Για πολλούς ανθρώπους που τους έχει λείψει η αγάπη και η συναισθηματική ασφάλεια στην παιδική τους ηλικία, τα χρήματα γίνονται ένα υποκατάστατο, μια πηγή ασφάλειας και ικανοποίησης την οποία ελέγχουν πλήρως. Αυτός είναι ένας λόγος που πολλοί άνθρωποι δεν αισθάνονται ποτέ ότι έχουν αρκετά χρήματα. Ποτέ δεν αρκούν για να ικανοποιήσουν την πραγματική ανάγκη τους. (R. Skynner – J. Cleese, 1998).

Δ2.7. Άσκηση εξουσίας και δύναμης στο ζευγάρι – έλλειψη ισότητας

Η άσκηση δύναμης μπορεί να οριστεί με πολλούς τρόπους. Ένας γενικότερος ορισμός περιλαμβάνει θέματα όπως το ποιος είναι υπεύθυνος να παίρνει και να εκτελεί αποφάσεις και το ποιος παρακολουθεί αυτή τη διαδικασία. Η άσκηση δύναμης έχει οριστεί επίσης σε σχέση με τη δυνατότητα

που έχει κάποιος να κερδίζει αμφισβητούμενες αποφάσεις. Η άσκηση δύναμης και εξουσίας σχετίζεται με θέματα όπως «ποιος ασκεί εξουσία», «σε ποιους τομείς» και «σε βάρος ποιου». (B. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000, σελ. 162)

Σύμφωνα με την ίδια συγγραφέα, ο Finch, 1983 υπάρχουν ζευγάρια στα οποία, το ένα μέλος υπερέχει έναντι του άλλου στη λήψη αποφάσεων, αυτό όμως δεν ισχύει ως γενική υπόθεση για όλες τις περιπτώσεις. Από παλαιότερη έρευνα για την άσκηση εξουσίας στα ζευγάρια, παρατηρήθηκε ότι σε ζευγάρια μεσαίας τάξης, οι καθημερινές αποφάσεις για τη λειτουργία του σπιτιού λαμβάνονταν συνήθως από τη σύζυγο, ενώ οι αποφάσεις που αφορούσαν την επαγγελματική σταδιοδρομία και το εισόδημα λαμβάνονταν από το σύζυγο.

Η άσκηση δύναμης και εξουσίας στο ζευγάρι συνδέονται με τις ευρύτερες, αρχές και την πολιτική της οικογένειας. Ο Broderick, 1993, (στη B. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000, σελ. 164), διακρίνει τρεις διαφορετικούς τύπους οικογένειας ως προς την πολιτική άσκησης εξουσίας, οι οποίες αναφέρονται με τον όρο «παράδειγμα»:

Το ανταγωνιστικό παράδειγμα. Σε αυτό τον τύπο οικογένειας το κάθε μέλος επιδιώκει το δικό του συμφέρον, χωρίς να ενδιαφέρεται για το συμφέρον των άλλων. Υπάρχουν έντονοι ανταγωνισμοί και ατομικές διεκδικήσεις. Καθένας διεκδικεί οφέλη για τον εαυτό του, χωρίς να υπολογίζει τις επιπτώσεις στα άλλα μέλη της οικογένειας.

Το παράδειγμα με βάση την αρχή της συνεργασίας. Σε αυτό τον τύπο οικογένειας, η συμπεριφορά του κάθε μέλους υπερβαίνει την ατομική θέληση και το ατομικό συμφέρον και στρέφεται στην εξυπηρέτηση όλων των μελών. Υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες, αλλά διαμορφώνονται με βάση τις ανάγκες του κάθε ατόμου και γίνονται αποδεκτοί από όλα τα μέλη.

Το παράδειγμα με βάση την αρχή της αμοιβαίας κατανόησης. Η πολιτική αυτή εφαρμόζεται από οικογένειες με υψηλό επίπεδο ωριμότητας των μελών της, γιατί δεν στηρίζεται σε συγκεκριμένους κανόνες, αλλά σε γενικές αρχές αμοιβαίου σεβασμού, συμπάθειας και επιείκειας. Στις περιπτώσεις αυτές τα μέλη ορίζουν τους κανόνες στηριζόμενα στις βασικές αρχές της οικογένειας και ανάλογα με την περίπτωση.

Η κατανομή του κύρους στα μέλη της οικογένειας, είναι ένα θέμα που συνδέεται με την άσκηση δύναμης. Σε ορισμένους τομείς έχει περισσότερο κύρος ο πατέρας και σε κάποιους άλλους η μητέρα. Επίσης η άσκηση δύναμης και εξουσίας στο ζευγάρι, έχει σχέση και με την ανισότητα των δυο συζύγων μέσα στην οικογένεια. Δύναμη είναι η ικανότητα να κάνεις τους άλλους να συμπεριφέρονται όπως θέλει κάποιος, μια στάση που συχνά υιοθετούν οι σύζυγοι απέναντι στις συζύγους τους. (Napier, 1997, σελ. 175). Στις παραδοσιακές οικογένειες, η γυναίκα είχε αποδεχτεί τον κατώτερο ρόλο που είχε και έτσι ανάμεσα στους συζύγους δεν υπήρχε πρόβλημα. Στην σημερινή εποχή όμως, η ανισότητα στο ζευγάρι προκαλεί συγκρούσεις καθώς η γυναίκα, δεν ανέχεται πλέον να υποβιβάζεται από τον άντρα.

Η άσκηση δύναμης και εξουσίας στην οικογένεια έχει μελετηθεί επίσης σε σχέση με την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την αμοιβή, καθώς και σε σχέση με το χρόνο που διαθέτει ο κάθε σύντροφος στις καθημερινές ασχολίες της οικογένειας. (B. Παπαδιώτη – Αθανασίου, 2000).

Ο Martin και Roberts, 1984 (στη Μαραγκουδάκη, 1997), αναφέρουν πως παρόλο που σήμερα οι σχέσεις ανάμεσα στο ζευγάρι θεωρούνται

περισσότερο συμμετρικές και ισότιμες, σε ποικίλους τομείς υπάρχει ανισότητα εις βάρος των γυναικών. Η ανάληψη από τις γυναίκες της κύριας ευθύνης για τη λειτουργία του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών θεωρείται ένας από τους κύριους λόγους για τους οποίους οι γυναίκες ασκούν (είτε επειδή τους προσφέρονται είτε επειδή οι ίδιες αναλαμβάνουν) επαγγέλματα με λιγότερες ευθύνες και κατά συνέπεια με χαμηλότερες αμοιβές. Επιπλέον, ο χρόνος τον οποίο οι γυναίκες διαθέτουν για τις καθημερινές ρουτίνες της οικογένειας όπως: προετοιμασία φαγητού, καθάρισμα σπιτιού, φροντίδα των παιδιών και των ενηλίκων, είναι πολύ περισσότερος έναντι του αντιστοίχου χρόνου που διαθέτουν οι άντρες. (Μαραγκουδάκη, 1997).

Εκτός από την άσκηση δύναμης και εξουσίας σε συνειδητό, εξωτερικό επίπεδο, υπάρχει η άσκηση δύναμης που γίνεται με έναν καλυμμένο τρόπο, τις περισσότερες φορές σε ασυνείδητο επίπεδο. Ένα παράδειγμα της άσκησης δύναμης σε ασυνείδητο επίπεδο είναι η τριγωνοποίηση ανάμεσα στην μητέρα και τα παιδιά, στην προσπάθειά της να αποκτήσει δύναμη έναντι του πατέρα για να αναπληρώσει μέρος της δύναμής της που χάνει εξαιτίας των αυξημένων γονεϊκών υποχρεώσεων, μετά τη γέννηση των παιδιών. (Jones, 1993).

Ο E. Burges και P. Wallin, (1953), αναφέρουν πως οι γάμοι στους οποίους οι σύζυγοι δεσμεύονται με ένα υψηλό επίπεδο κριτικής ή καταναγκασμού είναι σχεδόν πάντοτε δυστυχείς. Επίσης αναφέρουν πως ο τρόπος επικοινωνίας, ή ο τρόπος που ασκείται η εξουσία, είναι ο πιο σημαντικός για τον καθορισμό της ευτυχίας σ' έναν γάμο.

Δ2.8. Η βία στο γάμο

Ένας συνηθισμένος τύπος προβληματικού γάμου είναι εκείνος στον οποίο ο σύζυγος απομονώνεται συναισθηματικά και «περιχαράκωνεται» απέναντι στην δυσαρέσκεια και το θυμό του συζύγου του. Αυτή η σίγουρη συνταγή συζυγικής δυσαρέσκειας συχνά καταλήγει σε χωρισμό και διαζύγιο. Ωστόσο ορισμένοι γάμοι παρουσιάζουν μια διαφορετική εικόνα, οι οποίοι συνοδεύονται από σωματική επιθετικότητα.

Όταν αναφερόμαστε στην συζυγική βία εννοούμε τις διαταραγμένες σχέσεις των συζύγων που εκδηλώνονται με βίαιη ή μη βίαιη κακοποίηση αμφότερων και κατά κύριο λόγο της συζύγου. Οι βίαιες αυτές καταστάσεις δεν είναι απλές υποθέσεις ή σποραδικά συμβάντα που διαβάζουμε στον ημερήσιο τύπο ή ακούμε και βλέπουμε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αλλά συχνά πραγματικότητες πιστοποιημένες από εκτεταμένες εμπειρικές έρευνες.

Στην Αμερική έχουν γίνει συστηματικές έρευνες. Μια από αυτές είναι των Straus, Gelles και Steinmetz, σε 2143 νοικοκυριά, βρήκε ότι ένα 12 τοις εκατό των αντρών είχαν υπάρξει τον προηγούμενο χρόνο αντικείμενα σωματικής επιθετικότητας. Μια πολύ μεγαλύτερη αναλογία, το 28 τοις εκατό των γυναικών και των αντρών, είπαν ότι κάποια στιγμή στο γάμο τους είχαν υποστεί βία, και περίπου 3,8 τοις εκατό των συζύγων είχαν υποστεί δριμύ ξυλοδαρμό τον προηγούμενο χρόνο από τον χρόνο της έρευνας. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι και οι άντρες και οι γυναίκες μπορεί να είναι επιθετικοί μεταξύ τους. Οι γυναίκες μπορούν να σπρώξουν, να δώσουν γροθιές, να γδάρουν, να χτυπήσουν ή να πετάξουν αντικείμενα, ενώ οι άντρες

χτυπούν και είναι φυσικά πολύ επικίνδυνοι, λόγω της φυσικής τους δύναμης. Dominian, (1998, σελ. 213,214).

Δ2.8.1. Μορφές κακοποίησης

Στην βία μεταξύ των συζύγων διακρίνονται τρεις μορφές κακοποίησης:

- A. Η σωματική κακοποίηση
- B. Η ψυχολογική κακοποίηση
- Γ. Η σεξουαλική κακοποίηση (βιασμός)

A. Η σωματική κακοποίηση, αναφέρεται στην βίαιη συμπεριφορά των συζύγων που έχει ως αποτέλεσμα την παραβίαση της σωματικής ακεραιότητας, η οποία φαίνεται με τραυματισμούς μικρής ή μεγάλης έκτασης που πολλές φορές οδηγεί και στον θάνατο.

B. Η ψυχολογική κακοποίηση, αναφέρεται στην δημιουργία ενός τέτοιου κλίματος στην επικοινωνία μεταξύ των συζύγων και στο περιβάλλον τους, όπου ο σύζυγος ή η σύζυγος αισθάνεται απόρριψη και ανασφάλεια, ενώ τα επιτεύγματά του δεν αναγνωρίζονται.

Ενώ η σωματική και σεξουαλική βία είναι πιο εύκολες στο να αναγνωριστούν και να αξιολογηθούν, η ψυχολογική βία είναι πιο δύσκολη να ανιχνευθεί. Μπορεί να πάρει διάφορες μορφές όπως μειωτική συμπεριφορά, φωνές, προσπάθειες να μειωθούν ή να περιοριστούν οι δεσμοί του θύματος με την οικογένειά του ή τους φίλους του. Επιπρόσθετα η ψυχολογική κακοποίηση περιλαμβάνει την κατάχρηση της εξάσκησης δύναμης και ελέγχου πάνω στο θύμα, όπως επίσης και την κακοποίηση με τον προφορικό λόγο. (Σ. Δημητρίου, 2003).

Ερευνητές από το Πανεπιστήμιο την Νοτίου Καρολίνας, εξέτασαν την συχνότητα της ψυχολογικής βίας που υπάρχει στα ζευγάρια. Επίσης, κατέγραψαν τις επιπτώσεις της βίας αυτής, στη σωματική και ψυχική υγεία των θυμάτων. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 14.000 ενήλικες, ηλικίας από 18 έως 65 ετών. Η ψυχολογική βία αποτελούσε το 50% του συνόλου όλων των μορφών βίας στις γυναίκες. Στους άντρες η ψυχολογική βία αποτελούσε το 78% του συνόλου. Φαίνεται λοιπόν, ότι στους άντρες, από όλες τις μορφές κακοποίησης, η συχνότερη είναι η ψυχολογική βία. (www. Medlook.net.)

Γ. Η σεξουαλική κακοποίηση, αναφέρεται στην βίαιη επιβολή σεξουαλικών πράξεων παρά την αντίθετη ενός εκ των συζύγων και κατά κύριο λόγο της γυναίκας.

Ο Dominian (1998) αναφέρει ότι, οι άντρες που επιτίθενται πιστεύουν ότι είναι δικαίωμά τους να κάνουν σεξ, ενώ οι γυναίκες πολλές φορές ενδίδουν χωρίς να το επιθυμούν για την αποφυγή της σύγκρουσης.

Η οικονομική εξάρτηση, μπορεί επίσης να κάνει τις γυναίκες πιο ευάλωτες σ' αυτό, αφού βρισκόμενες σε μειονεκτική κατάσταση αναγκάζονται να υποστούν σεξουαλική επίθεση από τους συζύγους τους.

Επίσης, η χρήση αλκοόλ συχνά εμπλέκεται σε καταστάσεις σεξουαλικής επιθετικότητας. Ο σύζυγος επί παραδείγματι έρχεται αργά το βράδυ, σε άσχημη κατάσταση λόγω του ποτού, επιτίθεται στην σύζυγο και την εξαναγκάζει σε σεξουαλική επαφή.

Τέλος, έχει βρεθεί ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της οικογένειας προέλευσης και της σεξουαλικής επίθεσης. Οι γυναίκες που έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά ως παιδιά είναι πιο πιθανά θύματα σεξουαλικών επιθέσεων από τον σύζυγό τους. Οι γυναίκες αυτές συχνά δεν απολαμβάνουν το σεξ και καταλήγουν στην άρνηση στο σύζυγό τους, που με την σειρά τους τις εξαναγκάζει να υποκύψουν. Από την άλλη μεριά, εκείνοι που είναι σεξουαλικά και σωματικά κακοποιημένοι ως παιδιά, πιστεύουν ότι η κακοποίηση είναι ο κανόνας και συμβιβάζονται ευκολότερα με αυτήν. Έχει επίσης βρεθεί ότι οι άντρες που επιτίθενται στις συζύγους τους σεξουαλικά συχνά προέρχονται από οικογένειες στις οποίες ο πατέρας είχε κακοποιήσει τη μητέρα.

Όποια κι αν είναι η πηγή της σεξουαλικής κακοποίησης, η γυναίκα η οποία έχει υποστεί σεξουαλική επίθεση ανακαλύπτει ότι η εμπιστοσύνη στον άντρα της είναι μειωμένη. Η γυναίκα προσεγγίζει το σεξ με μια εξαρτημένη αντίδραση τρόμου και αγωνίας, ενώ είναι φοβισμένη όχι μόνο σωματικά αλλά και συναισθηματικά. Ορισμένες φορές μάλιστα δεν μπορούν να έχουν ξανά σεξουαλική επαφή χωρίς θεραπεία. (Dominian, 1998).

Δ2.8.2. Αιτίες που οδηγούν στην επιθετικότητα

Σύμφωνα με της συστημική προσέγγιση, και με βάση την κυκλικότητα και την αλληλεξάρτηση των σχέσεων, υπεύθυνοι για την βία που υπάρχει στο ζευγάρι θεωρήθηκαν και οι δύο σύντροφοι. Το θεωρούμενο «θύμα» προκαλεί το «θύτη». Η κυκλική λειτουργία των συστημάτων έθεσε το θέμα της συνυπευθυνότητας στον τρόπο λειτουργίας του ζευγαριού. (Βασιλική Παπαδιώτη- Αθανασίου, 2000, σελ. 168).

Η συστημική αυτή όμως θέση προκάλεσε έντονη αντίδραση των επιστημόνων με έντονες φεμινιστικές πεποιθήσεις, οι οποίοι αντιστάθηκαν στην ιδέα ότι οι γυναίκες που υφίστανται αδιάκοπη σωματική βία συνεργάζονται στην θυματοποίησή τους επειδή επιδιώκουν να βοηθήσουν την οικογένεια στο σύνολό της. Νιώθουν ότι ο άντρας κάνει απλώς κατάχρηση της άνισα μοιρασμένης δύναμής του, ότι θα έπρεπε να θεωρηθεί απόλυτα υπεύθυνος και να τιμωρηθεί. (R. Skynner, 1998, σελ. 82).

Σε τεύχος του περιοδικού Family Process, τέσσερις θεραπεύτριες του Ινστιτούτου Άκερμαν της Νέας Υόρκης, κέντρου οικογενειακής θεραπείας και εκπαίδευσης, αναφέρουν μια σειρά παντρεμένων ζευγαριών που παρακολουθούσαν και στα οποία οι άντρες επανειλημμένα είχαν ασκήσει βία στις γυναίκες τους. Αναζητώντας έτσι μια βαθύτερη εξήγηση κατέληξαν ότι, στους γάμους που τραυματίστηκαν από την βιαιότητα του συζύγου, οι δυο γονείς είχαν μεγαλώσει σε οικογένειες γαλουχημένες με το ακραίο πρότυπο του «άντρα – αφέντη». Οι πατεράδες ήταν χαρακτηριστικοί «νταήδες» και κορόιδευαν κάθε εκδήλωση τρυφερότητας και ευαισθησίας στο αγόρι, θεωρώντας την ένδειξη αδυναμίας και «γυναικουλιστικής» συμπεριφορά. Το αγόρι ταυτιζόταν με τη συμπεριφορά του «νταή» μπαμπά, έκρυβε τα ευάλωτα συναισθήματά του από αυτόν, και κατέληγε στο τέλος να τα κρύβει από τον ίδιο του τον εαυτό. Βέβαια συμπονούσε και βοηθούσε κρυφά την βασανισμένη μητέρα του. Έτσι, όταν το αγόρι μεγαλώσει και παντρευτεί, τα συναισθήματά του απέναντι στην γυναίκα του επηρεάζονται και από τις δυο πεποιθήσεις. Με την προϋπόθεση εκείνη να διατηρήσει τον υποταγμένο ρόλο

της. Αν όμως αυτή η σχέση απειλείται από έλλειψη εμπιστοσύνης από μέρους του ή από την αναφεύμενη ανεξαρτητοποίηση και αυτοπεποίθηση της συζύγου, οι φόβοι της αδυναμίας και της εξάρτησης που έκρυβε από τον πατέρα του έρχονται πάλι στην επιφάνεια. Τότε οι αξίες του πατέρα παίρνουν προβάδισμα και προκαλούν τις απελτισμένες προσπάθειες του αγοριού να αποδείξει πόσο άντρας είναι. Τότε συνήθως συμβαίνουν βίαια γεγονότα.

Ο Dominian (1998, σελ. 215) δε αναφέρει, ότι για την επιθετική συμπεριφορά που πολλές φορές εκδηλώνουν οι άντρες και οι γυναίκες υπεύθυνη είναι η κακοποίηση που έχουν δεχθεί οι ίδιοι σαν παιδιά. Υπάρχουν θεωρητικά και κλινικά στοιχεία που στηρίζουν την άποψη ότι αυτούς που είναι σωματικά βίαιοι, τους είχαν με την σειρά τους χαστουκίσει, χτυπήσει ή ξυλοκοπήσει όταν ήταν παιδιά. αυτό μας οδηγεί στην μίμηση προτύπων. Όταν νιώθουν ματαίωση, αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες τους ανατρέχοντας στις πρώιμες τους εμπειρίες. Υπάρχουν στοιχεία που υποστηρίζουν την άποψη ότι αυτοί που είναι σωματικά επιθετικοί προέρχονται από σπίτια όπου είτε ήταν μάρτυρες σε περιστατικά βίας είτε θύματά τους.

Για την βίαιη συμπεριφορά των ατόμων στο γάμο έχουν ενοχοποιηθεί και άλλοι παράγοντες όπως ο συνδυασμός ποτού και σεξ, η κατάθλιψη που μπορεί να εκδηλώνει ο ένας εκ των δύο συζύγων, όπως επίσης και η ψυχοπαθητική προσωπικότητα. Γυναίκες συχνά μιλούν για άντρες που τις χτυπούν και μετά πέφτουν στα γόνατα κλαίγοντας, ζητώντας συγγνώμη και παίρνοντας όρκο ότι δεν θα το ξανακάνουν.

Το ερώτημα όμως που γεννάται είναι γιατί οι γυναίκες δεν φεύγουν;

Τα ευρήματα λοιπόν της έρευνας έδειξαν, πως οι γυναίκες δεν ήταν τα τρομαγμένα θύματα που θα περίμενε κανείς να δει, αλλά αντίθετα ήταν ισχυρές και αποφασιστικές προσωπικότητες. Η μανιώδης αφοσίωσή τους σ' αυτή την οδυνηρή σχέση με τους συζύγους τους προέρχονταν από αξίες που είχαν κληρονομήσει από τις μητέρες τους, σύμφωνα με τις οποίες το σημαντικότερο χάρισμα της γυναίκας ήταν η ικανότητά της να φροντίζει και να αφοσιώνεται, να καταλαβαίνει και να δέχεται τους άλλους. Είχαν παντρευτεί τους συντρόφους τους επειδή διέκριναν τον κρυμμένο ευάλωτο και απροστάτευτο χαρακτήρα τους και πίστευαν ότι εκείνες μπορούσαν να τον θεραπεύσουν.

Έτσι, και οι δυο παντρεύτηκαν επειδή η σχέση αυτή έμοιαζε να προσφέρει μια διέξοδο από τα περιοριστικά, άκαμπτα πρότυπα του φύλου, που ακολουθούσαν οι οικογένειες στις οποίες είχαν μεγαλώσει. (R. Skyhner, 1998, σελ. 84,85).

Δ2.8.3. Μύθοι περί συζυγικής βίας

Σκόπιμη θεωρείται η αναφορά σε ορισμένους μύθους σε σχέση με την συζυγική απιστία.

- Πρώτος μύθος: Ένα πολύ μικρό ποσοστό του πληθυσμού υφίσταται βία και κακοποίηση. Παλιά και νεότερα στοιχεία πιστοποιούν ακριβώς το αντίθετο.

- Δεύτερος μύθος: Η κακοποίηση είναι μια στιγμιαία απώλεια ελέγχου. Έχει όμως διαπιστωθεί ότι η κακοποίηση διαρκεί επί ώρες και πολλές φορές είναι σχεδιασμένη.

- Τρίτος μύθος: Η συζυγική κακοποίηση δεν προξενεί σοβαρό τραυματισμό και ότι είναι απλώς ένα χάδι αγάπης. Πολλές γυναίκες όμως σαν αποτέλεσμα της κακοποίησης βρίσκουν το θάνατο.

- Τέταρτο μύθος: Η χρήση αλκοόλ προξενεί την κακοποίηση. Πολλοί άντρες όμως κακοποιούν ακόμα και όταν δεν πίνουν, ενώ στην πραγματικότητα πίνουν για να πουν ότι δεν είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις και την συμπεριφορά τους.

- Πέμπτος μύθος: Οι κακοποιημένες γυναίκες κατά κανόνα είναι μαζοχίστριες, δηλαδή, τους αρέσει η βία. Πολλές όμως γυναίκες δεν έχουν εναλλακτικές λύσεις, ενώ ελπίζουν ότι ο σύζυγος θα αλλάξει και υπομένουν για να έχουν τα παιδιά πατέρα.

- Έκτος μύθος: είναι εύκολο για μια κακοποιημένη γυναίκα να αφήσει τον σύζυγό της. Συνήθως όμως είναι πολύ δύσκολο, ιδιαίτερα όταν υπάρχουν παιδιά και οικονομική εξάρτηση. (Μουζακίτης, 1990).

Δ2.9. Διαταραγμένες σεξουαλικές σχέσεις

Η σεξουαλική αρμονία θεωρείται θεμελιώδες στοιχείο στην κατανόηση του γάμου, αφού ο γάμος είναι ο νόμιμος θεσμός που παρέχει σεξουαλική ικανοποίηση. Παραδόξως όμως, η αμοιβαία σεξουαλική ικανοποίηση είναι μάλλον εξαίρεση παρά κανόνας στους σημερινούς γάμους.

Η Χουρδάκη, 1989, αναφέρει ότι το σεξ δεν είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα ξεκομμένη από την άλλη μας ζωή, απ' όλη την προσωπικότητα, αλλά είναι μέρος της και πλευρά της. Εκφράζει και αυτό τις ιδέες μας, τις πεπειθήσεις μας για τον άνθρωπο και για το άλλο φύλο, για την ζωή, για τον εαυτό μας. Εκφράζει την πίστη μας και το σεβασμό μας για τον άνθρωπο ή την έλλειψη τους, τους φόβους και την αισιοδοξία μας. Αισθανόμαστε πολύ ωραία, όταν συναντάμε το ερωτικό μας σύντροφο, μετά από ψυχολογική προετοιμασία σε ένα χώρο κατάλληλο και απρόσιτο σε ενοχλήσεις. Αυτά όμως δεν συμβαίνουν πάντα. Είναι πολύ διαφορετικά στην καθημερινή ζωή. Εκεί αντιμετωπίζουμε προβλήματα και υποχρεώσεις της καθημερινότητας, της κοινωνικής και οικογενειακής ζωής. Οι οικονομικές υποχρεώσεις, οι ατελείωτες δουλειές, η άφιξη των παιδιών, οι υπερβολικές φιλοδοξίες, ο αγώνας για καταξίωση, η εργασία, η κόπωση, πολλές φορές μας κλέβουν αρκετή από την διάθεση για σεξ με αποτέλεσμα την βαθμιαία πτώση της σεξουαλικής επαφής με το πέρασμα των χρόνων.

Ατυχες προηγούμενες ερωτικές εμπειρίες, κακές σχέσεις με τον γονιό του αντίθετου ή και του ίδιου φύλου, εγωκεντρικές τάσεις, μεγάλες πνευματικές διαφορές, συνεχείς γκρίνιες, έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό μας, όλα αυτά μπορεί να κλονίσουν μια σχέση, ιδίως αν δεν κουβεντιάζουμε ανοιχτά, με εμπιστοσύνη ό,τι μας σιγοτρώει.

Έλλειψη σεξουαλικού ενδιαφέροντος αδυναμία σεξουαλικής διέγερσης, ποικιλία στις σεξουαλικές απαιτήσεις, ακατάλληλη σεξουαλική τακτική, σεξουαλική απέχθεια και αποστροφή, όλα αυτά, δεν είναι οι αιτίες για εκείνο που λέμε « σεξουαλική ασυμφωνία » αλλά οι συνέπειες προσωπικών συγκρούσεων. Αντικατοπτρίζουν τις ανταγωνιστικές τάσεις μεταξύ συζύγων και αυτές οι τοποθετήσεις τους επηρεάζουν την σεξουαλική τους συμπεριφορά. (Dreikurs, 1974, σελ. 144).

Το σεξ τελικά, ενώ ξεκίνησε σαν βιολογική λειτουργία για τον άνθρωπο, έγινε μαζί και ψυχική διεργασία. Δεν είναι δυνατόν να νιώσεις αυτή την χαρά, που μπορεί να προσφέρει το σεξ, αν μισείς, περιφρονείς, υποπτεύεσαι τον σύντροφό σου ή κρατάς στεγανά κομμάτια του εαυτού σου.

Δ2.10. Συζυγική απιστία

Ο γάμος και η συζυγική αγάπη είναι συνδεδεμένα με την αποκλειστική σεξουαλική συζυγική πίστη. Σύμφωνα με σχετική έρευνα του Sexual Behaviour in Britain, η συζυγική πίστη θεωρήθηκε ως ο πρώτος παράγοντας ενός επιτυχημένου γάμου. Παρόλα αυτά σε βρετανική μελέτη της Annette Lawson, η οποία ολοκληρώθηκε στα έτη 1982-3, βρέθηκε ότι, οι σημερινοί άντρες και γυναίκες γίνονται πιο ανεκτικοί στην σεξουαλική απιστία. Φαίνεται λοιπόν, ότι στην εξέλιξη των μετέπειτα γάμων και η εμπειρία του έγγαμου βίου και η αλλαγή των στάσεων απέναντι στο σεξ αμβλύνουν τις προσδοκίες, εξίσου όμως και η σκληρή πραγματικότητα του διαζυγίου ενισχύει την απόφαση να παραμείνουν πιστοί. (Dominian, 1998, σελ. 183,184).

Δ2.10.1. Τύποι συζυγικής απιστίας

Σύμφωνα με τον (Dominian 1998, σελ.185) κλινικά η απιστία διαιρείται σε τρεις κατηγορίες:

- Στις ιστορίες της μιας νύχτας, οι οποίες συμβαίνουν όταν ο σύντροφος λείπει από το σπίτι για δουλειές, εκπαίδευση ή αναψυχή κ.ά. Οι ερωτικές αυτές σχέσεις κανονικά δεν απειλούν το γάμο.
- Στις ερωτικές σχέσεις που μπορεί να διαρκέσουν από λίγους μήνες έως ένα ή δύο χρόνια και στην συνέχεια λήγουν, βρίσκοντας τον γάμο σε νέα δομή, αλλά παρόντα.
- Σε μια συνεχιζόμενη ερωτική σχέση, η οποία καταλήγει σε νέα σοβαρή σχέση και ο σύντροφος φεύγει από το σπίτι.

Δ2.10.2. Αιτίες απιστίας

Σύμφωνα με την Χουρδάκη (1989, σελ. 67) στην εποχή μας το εξωσυζυγικό σεξ δεν αποτελεί αντρικό προνόμιο· επεκτείνεται με αρκετή συχνότητα και στα δύο φύλα. Στην σύγχρονη κοινωνία ο θεσμός του γάμου δοκιμάζεται με δυνατούς κλυδωνισμούς. Τώρα πια η λέξη μοιχεία έχει αντικατασταθεί από μια άλλη, πολύ ελαστικότερη, την απιστία. Τι οδηγεί όμως άντρες και γυναίκες στο να συνάπτουν παράνομους δεσμούς;

Έχει προταθεί ότι οι εξωσυζυγικές σχέσεις ξεκινούν περίπου την εποχή της γέννησης του πρώτου παιδιού, όταν το στρες είναι έντονο και το σεξ λιγότερο διαθέσιμο. Επίσης μια ασθένεια ή ένα ατύχημα δείχνει να έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην σύναψη εξωσυζυγικών σχέσεων, όπως και η κρίση της μέσης ηλικίας αναφέρεται συχνά ως αίτιο μοιχείας.

Στην πραγματικότητα, η πλειοψηφία των εξωσυζυγικών σχέσεων διαδραματίζονται σε ένα φόντο συζυγικής δυσαρέσκειας. Σύμφωνα με τον Dreikurs, (1974, σελ. 119) η ευαισθησία μας στο πειρασμό δημιουργείται από

την απογοήτευση, τους καυγάδες και τον ανταγωνισμό που είναι τόσο συχνά στο γάμο. Η επιθυμία δεν γεννιέται τυχαία, αλλά συνδέεται πάντα απ' ευθείας με κάποια συζυγική διαμάχη.

Πολυγαμικές τάσεις γεννιούνται σε άτομο απογοητευμένο από το έρωτα, που θέλει να αποσυρθεί, να τιμωρηθεί ή να επιδείξει τα προνόμια και δικαιώματα του φύλου του. Ο Dominian, (1998, σελ. 187), υποστηρίζει ότι τα δυο φύλα μπορεί να νιώθουν ότι δεν έχουν καμία οικειότητα ή δεν παίρνουν συναισθηματική ικανοποίηση από τον σύντροφό τους· νιώθουν ότι αγνοούνται ή δεν αναγνωρίζονται για αυτό που είναι· η αυτοεκτίμησή τους σταδιακά πέφτει στο γάμο· γίνονται καταθλιπτικοί και αποκτούν μια εξωσυζυγική σχέση για να νιώσουν και πάλι ότι είναι άτομα με αξία, τα οποία μπορούν να αξιώσουν την προσοχή του άλλου.

Κανένα άτομο απόλυτα ικανοποιημένο από το γάμο του δεν κοιτάζει αλλού. «Σχεδόν όλοι μας έχουμε αισθανθεί σε στιγμές που είμαστε αποθαρρημένοι και ταλαιπωρημένοι, χωρίς ικανότητα για αγάπη, την επιθυμία αλλαγής». (Dreikurs, 1974, σελ. 119).

Κατά τον Skynner, (1998, σελ. 22-23), σημαντικός παράγοντας στην απιστία του συντρόφου, είναι ο φόβος μιας επικίνδυνης «ταύτισης» με το νόμιμο σύντροφο και η ανάγκη να έρθει στο προσκήνιο και ένα τρίτο πρόσωπο, για να απομακρύνει την απειλή της πλήρους απώλειας της ανεξαρτησίας. Έτσι, η εξωσυζυγική σχέση είναι συχνά μια αντίδραση σε μια υπερβολική προσκόλληση, έστω και σε εξαρτητική μορφή, του τύπου γονιού-παιδιού, παρά μια συντριβή της σχέσης.

Πολλά ανασφαλή, ναρκισσιστικά, εγωιστικά άτομα που αμφιβάλλουν για τον εαυτό τους, για τον ανδρισμό ή την θηλυκότητά τους, χρησιμοποιούν το εξωσυζυγικό σεξ σαν απόδειξη της αξίας τους, της ελκυστικότητάς τους, της ικανότητάς τους για κατάκτηση. Πρόκειται για κυνηγούς που βραχυπρόθεσμα καθησυχάζουν τις αμφιβολίες για την αξία τους, αλλά αυτό το αίσθημα ασφάλειας όλο τους ξεφεύγει, γιατί το σεξ δεν αποτελεί πανάκεια.

Δ2.10.3. Η αποκάλυψη και οι συνέπειες της συζυγικής απιστίας

Όταν λοιπόν αποκαλύπτεται η εξωσυζυγική σχέση, ο σύντροφος συχνά νιώθει συντετριμμένος, προδομένος, αβοήθητος, φοβάται να μην εγκαταλειφθεί και είναι πολύ πιθανόν να ζηλέψει. Υπάρχει μια γενική και ειδική απώλεια εμπιστοσύνης, η οποία δύσκολα ξαναχτίζεται και ακόμη και τις μέρες που η σεξουαλική ελευθεριότητα είναι διάχυτη, η αίσθηση της πληγής συχνά παραμένει.

Η μοιχεία αποτελεί επίθεση στην αγάπη του γάμου, η οποία μπορεί να ξεπεραστεί και συχνά ξεπερνιέται, αλλά η οποία παραμένει ως επίτονη μνήμη στη σχέση. Dominia (1998, σελ. 188-189).

Παρ' όλο που η μοιχεία αποτελεί συνηθισμένη αιτία διαζυγίου, ο Πιντέρης (1984, σελ. 19,21) ισχυρίζεται ότι, η συχνότερη αντίδραση στην απιστία δεν είναι ο χωρισμός, αλλά αντίθετα, η αναβίωση του ερωτικού ενδιαφέροντος του απατημένου προς τον σύντροφο που τον απάτησε. Η εξήγηση που δίδεται από την κοινωνική ψυχολογία είναι: Κάθε τι που κινδυνεύουμε να το χάσουμε αποκτά ιδιαίτερη αξία. Έτσι ο φόβος της εγκατάλειψης ή της μοναξιάς σε ένα άτομο εξαρτημένο βάζει σε κίνδυνο τη

σιγουριά του, οπότε αυτός ο κίνδυνος αναβιώνει το ενδιαφέρον του προς τον σύντροφό του.

Η μοιχεία κατά ένα περίεργο τρόπο αποτελεί ένα από τα τιμήματα που πληρώνει ο συντροφικός γάμος, καθώς το στοίχημα της αγάπης αυξάνεται και οι προσδοκίες όλο και δυσκολότερα πραγματώνονται. Σήμερα όπως αναφέρει ο Dreikurs (1974, σελ. 116-117) η απόλυτη κατάκτηση ατόμου, είτε σωματικά είτε πνευματικά είναι τελείως αδύνατη. Τίποτα δεν εξασφαλίζει απόλυτα την πίστη του συντρόφου.

Ο χριστιανισμός που είναι ιστορικά η πρώτη αντίληψη της βασικής ανθρώπινης ισοτιμίας, έδωσε ειδική έμφαση στην μονογαμία σαν την ιδανική σχέση μεταξύ αντρών και γυναικών. Η μονογαμία δεν είναι στόχος κοινωνικών και ηθικών συνθηκών αλλά βαθύτερος ψυχολογικός πόθος μιας απόλυτης και μακριάς ένωσης, που την εξυψώνει σε όνειρο της ανθρωπότητας. Η «αδύνατη σάρξ» είναι η έκφραση του περιορισμού του κοινωνικού αισθήματος στην ανθρωπότητα. Ένα κόσμος που και σήμερα δυσκολεύονται οι άνθρωποι να φθάσουν στην στενή συνεργασία, στο θάρρος και στο συναίσθημα ότι «ανήκουν» σε κάποιον. Οι ψυχολογικοί παράγοντες που απειλούν τις ανθρώπινες σχέσεις, εμποδίζουν την χωρίς όρους συνεργασία και την απεριόριστη αμοιβαία παραδοχή. Κάνουν την αληθινή μονογαμία να είναι σήμερα μάλλον εξαίρεση και περιπλέκουν το αποκλειστικό μόνιμο σεξουαλικό ενδιαφέρον.

Δ2.11. Ζήλια

Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα στο γάμο είναι η ζήλια, η οποία δεν είναι λειτουργία της αγάπης και του έρωτα. Είναι μια λειτουργία, που θέτουν σε κίνηση η ανασφάλεια και οι εξαρτήσεις. Όσο περισσότερο ανασφάλεια υπάρχει μέσα στον / στην σύντροφο, τόσο μεγαλύτερο είναι το αίσθημα της ανασφάλειας που τον / την κυριεύει. (Τζώρτζ και Νένα Ο' Νέιλ, 1988).

Η ζήλια δεν εκφράζει μόνο τον ανταγωνισμό ανάμεσα στον άντρα και στην γυναίκα αλλά και τον αυξάνει. Τα ανταγωνιστικά συναισθήματα των συζύγων, εμποδίζουν να ομολογήσουν συνειδητά τις απόκρυφες τάσεις τους. Γιατί αυτές οι τάσεις δεν συμβιβάζονται με την επιθυμία να διατηρήσουν τον αυτοσεβασμό τους. Έτσι δικαιολογούν μια από τις χειρότερες τους προθέσεις, δηλαδή να πληγώνουν το αγαπημένο τους πρόσωπο, εν ονόματι των αξιών που παραδέχονται σημαντικότερες στη ζωή, τον έρωτα, την αφοσίωση, την αγνότητα και την πίστη. (Ντραϊκωρς, 1974).

Η ζήλια, ενεργεί σαν δικαίωση για τις απαιτήσεις που ο κοινός νους δεν θα μας επέτρεπε. Το άτομο που ζητά εγγύηση ασφάλειας από το σύντροφο του είναι συνεχώς ζηλιάρης χωρίς να ενδιαφέρεται για το τι του προσφέρει ο άλλος. Κι όσο μεγαλώνει το αίσθημα αυτής της αδυναμίας τόσο μεγαλώνει η προκλητική ζήλια.

Σ' αυτό το φαύλο κύκλο, η ζήλια κάνει τους συντρόφους επιθετικούς κι εχθρικούς. Από την στιγμή που μπαίνει στην συζυγική σχέση, αρχίζει η ανταγωνιστική κατάσταση, δηλαδή αντί να συνειδητοποιήσουν ότι η ζήλια του ενός εκ των δυο συζύγων είναι ένα κοινό πρόβλημα και των δυο, ο καθένας στρέφεται εναντίον του άλλου επιθετικά και εχθρικά και ζητά να λύσει ο άλλος τη διαμάχη.

Το μόνο που γίνεται είναι μια πάλη υπεροχής και ένας αγώνας για το ποιος θα υποχωρήσει πρώτος. Έτσι και οι δυο χάνουν την ελπίδα κι όσο χάνεται η αισιοδοξία τους, τόσο μεγαλώνει η επιθετικότητα και οι δυο πιστεύουν, ότι τίποτα πια δεν σώζεται παρά μόνο του καθενός το προσωπικό γόητρο. Μια πάλη χωρίς διέξοδο πληρώνουν με δυστυχία.

Το συναίσθημα αυτό, προκαλεί καυγάδες και απογοητεύσεις στην συζυγική σχέση, που με την σειρά τους αυξάνουν την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια. Η ζήλια δεν είναι ούτε βοηθητική ούτε αναγκαία. Αυτή γενικά οδηγεί σε μια από τις επόμενες τέσσερις κατευθύνσεις:

i. Δικαιολογία των αδυναμιών: βασικός παράγοντας είναι η αμφιβολία για τον εαυτό μας. Η έλλειψη θάρρους εμποδίζει την αναγνώριση. Εφόσον υπάρχει ο φόβος ότι είμαστε ανίκανοι να κάνουμε κάτι καλύτερο, έχουμε την ανάγκη μιας συγκίνησης για αναπλήρωση. Το αίσθημα της ανικανότητας μπορεί να αναφέρεται γενικά στην προσωπική αξία, στον αν οι σύζυγοι είναι καλοί σύζυγοι, ή τελικά στην θέση μας μεταξύ των ατόμων του ίδιου φύλου. Και παράδοξα, η ζήλια εμποδίζει τους ανθρώπους να είναι καλοί, όταν γνωρίζουν ότι δεν είναι αρκετά καλοί, με αποτέλεσμα να κυνηγούν την ασφάλεια που όμως ποτέ δε φτάνουν.

ii. Προσέλκυση προσοχής και απόκτηση δυνάμεως: το συναίσθημα αδυναμίας και κατωτερότητας προκαλεί αγώνα για ανταμοιβή. Η σημαντικότερη και ευκολότερη μέθοδος είναι η προσπάθεια να προσελκύσουμε την προσοχή. Άτομα που δεν είναι βέβαια εάν έχουν αρκετή εκτίμηση και αγάπη, συνεχώς αναζητούν αποδείξεις στοργής. Και η ζήλια εξυπηρετεί καλά το σκοπό τους. Αυτή η συνεχής απαίτηση προσοχής, είναι συχνά τυραννική, ειδικά όταν η αξίωση απεριόριστης προσοχής δεν ικανοποιείται πλήρως. Το συναίσθημα παραμέλησης που ακολουθεί, οδηγεί σε εντονότερες αξιώσεις. Με πρόφαση τον έρωτα, δεσμεύει κάθε βήμα του συντρόφου.

iii. Αναζητώντας εκδίκηση: η ζήλια χρησιμεύει σαν φοβερό όπλο εκδίκησης. Με πρόσχημα τον έξαλλο θυμό ξεστομίζονται οι χειρότερες προσβολές. Χτυπούν ανελέητα οι οξύτατες παρατηρήσεις τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια, έτσι που ν' απομένει μόνο ένας σωρός απόγνωσης, χωρίς ίχνος ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

iv. Η πρόκληση ζήλιας στο σύντροφο: συχνά οι σύντροφοι προκαλούν την ζήλια ο ένας στον άλλον, χωρίς να το συνειδητοποιούν. Κρατώντας το / την σύντροφο μετέωρο, με το να μην εκδηλώνονται, πιθανόν δημιουργούν ένα αίσθημα ανασφάλειας και αδυναμίας. Πολλές φορές άτομα προκαλούν την ζήλια στο σύντροφο για να κερδίσουν ή να ξανακερδίσουν την προσοχή του. Άλλες φορές την προκαλούν για να βρουν αιτία για μια διαμάχη ή άλλου σκοπού.

Δ2.12. Έλλειψη αμοιβαίου σεβασμού

Πολλοί πιστεύουν, όπως ήδη αναφέρθηκε, στην δύναμη της βίας, σωματικής, ηθικής ή πνευματικής. Αυτή η δυναμική ενέργεια σημαίνει πάντα παραβίαση του σεβασμού για κάποιον άλλον. Από την άλλη πλευρά, αντίσταση είναι σπανίως επιβολή, είναι ιδίως προστασία αυτοσεβασμού.

Οι αρχαίοι Ρωμαίοι έδιναν καλή ερμηνεία των κανόνων συνεργασίας, όταν ζητούσαν σαν απαραίτητη προϋπόθεση για κάποια ενέργεια την συμφωνία και των δυο συζύγων. Το Veto του ενός ήταν πάντα δυνατότερο από την απαίτηση του άλλου. Δεν είχε αξία η απαίτηση του ενός, εάν ο άλλος δεν συμφωνούσε.

Δυστυχώς όμως ο παλιός κανόνας του Veto, σπανίως εφαρμόζεται αφού οι άνθρωποι δεν διακρίνουν εύκολα την διαφορά μεταξύ επιβολής και απλής μη υποχώρησης. Έτσι, όταν δεν αποκτούν αυτό που θέλουν, αισθάνονται καταπίεση και κατάχρηση, όπως θα έκανε ένα παραχαϊδεμένο παιδί.

Σε περίπτωση συγκρουόμενων συμφερόντων θα ήταν καλύτερα να άφηνε κανείς τον κάθε ένα να κάνει ότι του αρέσει, ούτε να επιβάλλει αλλά και να μην επιτρέπει την επιβολή. Το εμπόδιο είναι συχνά, ότι δεν διακρίνεται εύκολα η διαφορά μεταξύ των δυο. Πίσω από αυτές τις δυσκολίες υπάρχει η έλλειψη σεβασμού μεταξύ των συζύγων, παρ' όλη την αναμφισβήτητη αγάπη και αφοσίωση. (Dreikurs, 1974, σελ.104).

Δ2.12.1. Πηγές αμοιβαίας έλλειψης σεβασμού

Πολλές είναι οι αιτίες που οι άνθρωποι, συχνά δυσκολεύονται να φερθούν στα άλλα μέλη της οικογένειάς τους, με τον ανάλογο σεβασμό. Όποια όμως και να είναι η αιτία, το βέβαιο είναι πως τα ίχνη της εντοπίζονται σε προσωπικούς φόβους και αισθήματα κατωτερότητας.

Κατ' αρχάς, μια σημαντική αιτία έλλειψης σεβασμού στην οικογένεια είναι στενά συνδεδεμένη με τον αυτοσεβασμό. Ένας άνθρωπος χωρίς αυτοσεβασμό δεν μπορεί να αντιμετωπίσει λάθη, ατυχίες και περιορισμούς με την σωστή αναλογία, χωρίς να τα θεωρεί αποδείξεις κοινωνικής αξίας. Αυτός που φοβάται την ατίμωση και την ταπείνωση στο κόσμο, γίνεται υπερευαίσθητος για ότι αφορά τις ατέλειες των συγγενών του. Επί πλέον, όποιος αισθάνεται τον εαυτό του αδύναμο μπρος στην αναπνοιά, δυσανασχετεί και εκφράζει την στενοχώρια του ή παθητικά ή μελαγχολικά ή με βίαιο και επιθετικό τρόπο. Και τα δυο οδηγούν στην περιφρόνηση της αξιοπρέπειας και αξίας των άλλων.

Άλλη αιτία έλλειψης σεβασμού σε πολλές οικογένειες είναι η υπάρχουσα ατμόσφαιρα ανταγωνισμού στον έξω κόσμο αλλά και στον οικογενειακό κύκλο. Έτσι στο γάμο, ο καθένας εκ των συζύγων θεωρεί ότι απειλούν την θέση του και αναπτύσσει ένα βαθύ αίσθημα ανταγωνιστικής πάλης, δημιουργώντας ατμόσφαιρα ανησυχίας και προστριβής στην οικογενειακή ζωή. (Dreikurs, 1974, σελ. 105-110).

Δ2.13. Έλλειψη εμπιστοσύνης

Η εμπιστοσύνη είναι το σημαντικότερο στοιχείο στο γάμο. Είναι η πεμπτουσία μιας δυναμικής και αναπτυσσόμενης σχέσης. Χωρίς εμπιστοσύνη ο γάμος είναι αδύνατον να λειτουργήσει. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988).

Στο γάμο, όπως και στη ζωή, ορισμένοι σύζυγοι (άντρες και γυναίκες), γίνονται προσεκτικοί και επιφυλακτικοί ο ένας για τον άλλον, εξαιτίας των νευρώσεων, των εξαρτήσεων και των ψυχολογικών προβλημάτων του ενός ή και των δυο.

Η εξαπάτηση είναι ο άμεσος εχθρός της εμπιστοσύνης. Οι περισσότερες μικρό – υπεκφυγές στο γάμο, και συχνά οι μεγάλες εξαπατήσεις γίνονται στο όνομα της ανθρωπιάς. Άντρες και γυναίκες λένε στον εαυτό τους, ότι καταφεύγοντας στην εξαπάτηση σώνουν το σύντροφο τους, από δυσάρεστα αισθήματα. Εκείνο που στην πραγματικότητα συμβαίνει είναι ότι τα αντρώγυνα που καταφεύγουν στο ψέμα και την εξαπάτηση, υποκρίνονται όλο και περισσότερο μεταξύ τους.

Μια πολύ σημαντική περιοχή για τη θεμελίωση της εμπιστοσύνης και της ειλικρίνειας, είναι το σεξ. Στην περιοχή αυτή αφθονούν οι μικρό – εξαπατήσεις. Η προσκόλληση στην παραδοσιακή άποψη για την κυριαρχία του άντρα, οδηγεί ή μάλλον αξιώνει, την εξαπάτηση στο συζυγικό κρεβάτι. Σε μια τέτοια σχέση, κυρίαρχου και υποταγμένου, η γυναίκα μιμείται τον οργασμό για να τονώσει τον αρσενικό εγωισμό του άντρα της και τη δική της εικόνα σαν γυναίκας που ανταποκρίνεται. Έτσι καλλιεργείται μια απατηλή σχέση ανάμεσα τους, που συντρίβει την εμπιστοσύνη της γυναίκας στον εαυτό της και φουσκώνει ψεύτικα τον ανδρισμό του συντρόφου της.

Τα ζευγάρια παντρεύονται με τόσες υποσχέσεις και όρκους που τις περισσότερες φορές είναι αδύνατο να κρατήσουν. Τέτοια ζευγάρια επιβάλλουν ο ένας στον άλλον, αυστηρά και απόλυτα πρότυπα εξιδανικευμένης συμπεριφοράς και όταν, κάτω από αναπόδραστες πραγματικότητες της ζωής, αποτυχαίνουν να σταθούν στο ύψος αυτό, νομίζουν ότι παραβιάστηκε η εμπιστοσύνη.

Η εμπιστοσύνη δεν έχει καμία σχέση με την προσδοκία της εκτέλεσης συγκεκριμένων και προκαθορισμένων υποχρεώσεων στο γάμο. Έχει σχέση με το μοίρασμα της γνώσης των άμεσων επιθυμιών και αναγκών των συντρόφων, με την σημερινή ζωή και όχι με την χθεσινή ή την αυριανή. Η εμπιστοσύνη είναι ελευθερία, η ελευθερία να είναι ο /η σύντροφος υπεύθυνος απέναντι στον εαυτό του πρώτα και μετά να μοιραστεί την ανθρώπινη ύπαρξη του σε έναν γάμο, που δεν οριοθετεί περιορισμούς στην ανάπτυξη. Διαφορετικά στο ζευγάρι θα υπάρξει μια κλίμακα οδύνης και πόνου με αποτέλεσμα τον κλονισμό της σχέσης, που θα οδηγήσει στο τέλος του γάμου. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988)

Δ2.14. Η έλλειψη διαθεσιμότητας και η επίδραση της στην συζυγική σχέση

Κεντρική σημασία αποκτά για την αγάπη και την συζυγική ευτυχία στην διάρκεια του έγγαμου βίου, η εγγύτητα και η διαθεσιμότητα αλλά και ο χρόνος που μοιράζονται οι σύντροφοι. Η θεωρία της συναλλαγής πρεσβεύει ότι οι κοινές δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου αντανακλούν επιβραβευτικές αλληλεπιδράσεις, οι οποίες έλκουν τους συζύγους κοντά και συμβάλλουν στην συζυγική ευτυχία.

Έχει λοιπόν επιβεβαιωθεί από τον Hill, ότι ο μεγάλος βαθμός κοινών δραστηριοτήτων σχετίζεται με αυξημένο βαθμό συζυγικής ευημερίας. Παράλληλα έχει βρεθεί ότι τα ζευγάρια που είναι δυσαρεστημένα από το γάμο τους αφιερώνουν λίγες ώρες σε κοινές δραστηριότητες. Οι Kingston και Nock υποστηρίζουν ότι παρόλο που ο απόλυτος χρόνος τον οποίο περνούν τα ζευγάρια μαζί δεν επηρεάζει την ποιότητα της αλληλεπίδρασης, ο χρόνος

πράγματι αποτελεί για το ζευγάρι μια πηγή που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για θετική αλληλεπίδραση. (Dominian, 1998)

Δ2.14.1. Παράγοντες που εμποδίζουν την αλληλεπίδραση του ζευγαριού

Πολλά είναι τα παράπονα γυναικών για τον άντρα που απουσιάζει, που συνεχώς αργεί το βράδυ, που εργάζεται τα σαββατοκύριακα ή που για κάποιο άλλο λόγο δεν είναι διαθέσιμος. Οι γυναίκες νιώθουν να έχουν «χηρέψει» από την απουσία του άντρα τους και νιώθουν πολλές φορές ότι δεν τις αγαπούν.

Άλλη μια ανησυχία που παίρνει διαστάσεις, αφορά στην επίδραση των χρονικών περιορισμών στη συζυγική ευτυχία, εξαιτίας της αύξησης συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό. Ο μειωμένος χρόνος ανάπαυσης και ο μειωμένος κοινός χρόνος του ζευγαριού έχουν αλλάξει το οικογενειακό μοντέλο. Έρευνητές έχουν εξετάσει από κοντά την αμοιβαία σχέση μεταξύ συζυγικής ευτυχίας και συζυγικής αλληλεπίδρασης, που σημαίνει το χρόνο που το ζευγάρι αφιερώνει σε κοινές δραστηριότητες. Έτσι η εργασιακή απασχόληση και των αντρών και των γυναικών συζύγων έχει αρνητική επίδραση στη συζυγική αλληλεπίδραση.

Επίσης, υπάρχουν κι άλλοι παράγοντες που εμποδίζουν την αλληλεπίδραση άντρα – γυναίκας αλλά και την διαθεσιμότητά τους όπως, η παρουσία και η ενασχόληση με τα παιδιά, αλλά και ο άνισος πολλές φορές καταμερισμός των εργασιών του νοικοκυριού.

Όπως αναφέρει ο Zuο: « Η ποσότητα του χρόνου που μοιράζεται το ζευγάρι σε κοινές δραστηριότητες δεν είναι αποκλειστικά μια συνάρτηση μακροκοινωνικών δομών (δηλαδή της εργασίας, των παιδιών, του καταμερισμού της εργασίας). Είναι επίσης αποτέλεσμα του βαθμού ευτυχίας των ατόμων μέσα στο γάμο τους... Τα άτομα που έχουν ικανοποιητικό γάμο ανακαλύπτουν τρόπους για αν βρουν κάποιο κοινό χρόνο».

Η αλληλεπίδραση όμως, χρειάζεται να έχει περιεχόμενο. Ένα ζευγάρι μπορεί να κάθεται μαζί και ο άντρας να βλέπει αποβλακωμένος τηλεόραση ή να διαβάζει εφημερίδα και να μην αντιλαμβάνεται στο ελάχιστο την παρουσία της γυναίκας ή των παιδιών του. Αλληλεπίδραση με περιεχόμενο δεν σημαίνει μόνο ο ένας να βρίσκεται κοντά στον άλλο, αλλά να μπορούν και οι δύο να αντλούν ευχαρίστηση από αυτή την παρουσία. Αυτό σημαίνει ότι η διαθεσιμότητα δεν είναι μόνο σωματική αλλά και συναισθηματική- που σημαίνει ότι ο ένας έχει επαφή με την διάθεση και τα συναισθήματα του άλλου και μπορεί να ανταποκριθεί σ' αυτά με ένα τρόπο αμοιβαίας κατανόησης. (Dominian, 1998, σελ. 85-89).

Δ2.15. Παρέμβαση τρίτων στην ζωή του ζευγαριού

Μια από τις πιο επικίνδυνες και σχεδόν παγκόσμια απειλή της συζυγικής αρμονίας είναι τα πεθερικά. Όχι πώς το πρόβλημα αυτό παρουσιάζει περισσότερη δυσκολία στον χειρισμό του από κάθε άλλο, αλλά στην περίπτωση αυτή ο πειρασμός είναι μεγάλος να κατηγορηθεί ο σύντροφος και το σόι του για τις προστριβές. Γενικά ή μητέρα και ή οικογένεια του άντρα είναι η πιο ενοχλητική. Ενώ ή μητέρα μιας κόρης συχνά

καλωσορίζει ένα νέο άντρα στην οικογένεια, ή μητέρα του γιου θεωρεί ότι κανένα κορίτσι δεν είναι αρκετά καλό για το «θησαυρό της». Άσχετα από που έρχεται ο κίνδυνος θα οδηγήσει σε προστριβή και απογοήτευση, εκτός αν και τα δυο μέρη με ωριμότητα αποφασίσουν, ότι το πρόβλημα είναι ένα κοινό τους ζήτημα. (Ντράϊκωρς , 1974, σελ. 151).

Σύμφωνα με την Χουρδάκη, 1989, έγινε μία μελέτη στα πλαίσια των Σχολών γονέων της Αθήνας για τις σχέσεις του νέου ζευγαριού πεθερικών και ιδιαίτερα νύφης - πεθεράς. Η εργασία έγινε σε ομάδες μητέρων Οικογενειακής Συμβουλευτικής και διερεύνησε τους δυσμενείς παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις σχέσεις.

Ο πρώτος αρνητικός παράγοντας είναι η συγκατοίκηση. Η νύφη χάνει την αυτονομία της, ενώ μπορεί να δέχεται καθημερινή κριτική από την πεθερά. Συχνά ζητάει από το σύζυγο να την υποστηρίξει. Εκείνος όμως πιέζεται ψυχολογικά και προσπαθεί να μείνει ουδέτερος. Πίκρα και οργή αισθάνονται οι νεαρές γυναίκες μαζί με εκνευρισμό που συχνά βρίσκει διέξοδο στα παιδιά τους.

Ο δεύτερος αρνητικός παράγοντας είναι η οικονομική βοήθεια. Οι νέοι συχνά για να ξεκινήσουν την ζωή τους χρειάζονται οικονομική βοήθεια που την δέχονται από τους γονείς με αντάλλαγμα τον έλεγχο της οικογενειακής ζωής και την εξασφάλιση μιας μόνιμης, συντροφιάς. Αποτέλεσμα οι οικονομικές παροχές και η φύλαξη των εγγονών είναι πηγές ελέγχου και προστριβών ανάμεσα στις δύο γενιές.

Ο τρίτος παράγοντας είναι η προκατάληψη. Η γυναίκα έχει αρνητική προδιάθεση απέναντι στην πεθερά της. Υπάρχει και από τις δύο πλευρές αντιζηλία. Η γυναίκα βρίσκεται αντιμέτωπη απέναντι σε μία στενή σχέση μάνας και γιου.

Ο τέταρτος παράγοντας είναι το καθήκον φροντίδας και περιποίησης των ηλικιωμένων γονιών. Η ελληνική κοινωνία είναι αυστηρή στο θέμα αυτό. Οι γονείς ανησυχούν μήπως όταν γεράσουν τα παιδιά τους δεν τους προσέχουν αλλά θα τους κλείσουν σ έναν οίκο ευγηρίας.

Ο πέμπτος παράγοντας είναι, η ίδια η πεθερά. Το πόσο μορφωμένη είναι, η ηλικία της, αν ζει ο άντρας της, αν έχει ενδιαφέροντα και δική της προσωπική ζωή. Η προσωπικότητα της, ο τρόπος που έζησε σαν παντρεμένη, η σχέση που έχει με τον γιο της, όλα αυτά τα στοιχεία είναι σημαντικά για να δημιουργηθεί μία καλή σχέση με το νέο ζευγάρι.

Ο έκτος παράγοντας είναι κατά πόσο το νέο ζευγάρι μπορεί να χαράζει τα όρια του. Όσα πιο νέο είναι το ζευγάρι, τόσο πιο δύσκολο. Πολλά ζευγάρια προτιμούν να παραμένουν κόρες και γιοι παρά να γίνουν σύζυγοι.

Ο έβδομος παράγοντας είναι η στάση που έχουν οι γονείς. Αν οι γονείς συμπεριφέρονται με ευγένεια και αξιοπρέπεια, οι νέοι σύζυγοι ζητούν το ίδιο από τα πεθερικά τους. Αν οι γονείς συμπεριφέρονται χωρίς αξιοπρέπεια οι νέοι σύζυγοι γίνονται πιο δεκτικοί προς τα πεθερικά τους. (Χουρδάκη, 1989).

Όλες οι συγκρούσεις γύρω από τα πεθερικά δεν λύνονται τόσο εύκολα. Χρειάζεται μεγαλύτερη αντοχή και υπομονή για να αντέξει κανείς ανθρώπους που θεωρούν την ίδια την ύπαρξη της συζύγου σαν προσβολή. (Ντράϊκωρς ,

1974).

Ο Καλλίνικος Ι. Καρούσος επισημαίνει στο βιβλίο της Προβλήματα στο γάμο, ότι οι γονείς θα πρέπει να διευκολύνουν το νέο ανδρόγυνο να αγαπιούνται μεταξύ τους, χωρίς να παρεμβάλλονται ασύνετα και άκαιρα. Πρέπει το νέο σπίτι που θεμελιώθηκε με το γάμο να στεριώσει.

Ο Ντράϊκωρς αναφέρει: " Όταν αναγνωρίσει την γυναίκα του σαν αληθινή και ειλικρινή σύντροφο και κερδίσει από αυτή εμπιστοσύνη και δύναμη, μπορεί να αξιωθεί να κάνει ένα φυσικό βήμα για να ανεξαρτοποιηθεί από την μητέρα του. Η κατάλληλη συμπεριφορά της συζύγου, που ούτε υποχωρεί ούτε πολεμά, αλλά καταλαβαίνει και βοηθά μπορεί να αποκαταστήσει μια ισορροπία μεταξύ μητέρας και γιου και να μην βάζει πια το γάμο σε κίνδυνο". (Ντράϊκωρς, 1974, σελ. 154).

Δ2.16. Η ρουτίνα της καθημερινότητας

Αν ρωτήσουμε κάποιον γιατί αποφάσισε να εγκαταλείψει το σύντροφο του, ποιοι είναι οι λόγοι που χωρίζει, κατά πάσα πιθανότητα θα αναφέρει πολλά πράγματα. Τις πιο πολλές φορές, τα αίτια του χωρισμού είναι κάποια ελαττώματα που έχει ο σύντροφος τους, τα οποία ανέχτηκαν για ορισμένα χρόνια, αλλά τώρα «το ποτήρι ξεχειλίστηκε» και δεν είναι πρόθυμοι να τα ανεχτούν άλλο. Η εξήγηση αυτή ακολουθεί ένα μοντέλο σκέψης, σύμφωνα με το οποίο ο χωρισμός είναι το αποτέλεσμα και τα «ελαττώματα» του συντρόφου τους είναι οι αιτίες που τους οδήγησαν εκεί. (Πιντέρης, 1983, σελ. 63).

Μια τέτοια εξήγηση δημιουργεί αυτόματα ένα ερώτημα: «τι άλλαξε στο περιβάλλον της σχέσης που συντέινει ώστε τα ελαττώματα του / της συντρόφου να γίνουν λόγος χωρισμού. Ποιος είναι δηλαδή ο παράγοντας που έκανε το ποτήρι να ξεχειλίσει;».

Ο Πιντέρης καταλήγει στο συμπέρασμα πως «Ανεχόμαστε τα ελαττώματα του / της συντρόφου μας όσο δεν τον / την έχουμε βαρεθεί. Από τη στιγμή που θα τον / την βαρεθούμε, τα ελαττώματα του γίνονται αιτίες χωρισμού. Μ' άλλα λόγια η βαρεμάρα δημιουργεί το ευνοϊκό περιβάλλον που επιτρέπει να γίνει η αντίδραση η οποία οδηγεί στο χωρισμό». (Πιντέρης, 1995, σελ. 151). Όσο ο / η σύντροφος εξακολουθεί να κρατά το ενδιαφέρον, τα ελαττώματα του / της μπορεί να ταλαιπωρούν την σχέση, να τον / την οδηγούν πιθανότατα σε γκρίνια, καυγάδες και συγκρούσεις, όμως παρόλα αυτά δεν χωρίζουν. Μόλις όμως ο / η σύντροφος πάψει ν' αποτελεί ερέθισμα, αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση που τελικά καταλήγει στη διάλυση της σχέσης.

Για να θεωρηθεί η ανία πρόβλημα, χρειάζεται να έχει μετατραπεί σε μια μόνιμη και επαναλαμβανόμενη κατάσταση η οποία να χαρακτηρίζει τη σχέση. Μ' άλλα λόγια παύει ο / η σύντροφος ν' αποτελεί ερέθισμα. Έτσι το ζευγάρι αρχίζει να τον / την αποφεύγει. Προτιμούν να δουλεύουν υπερωρίες, να ξοδεύουν το χρόνο τους οπουδήποτε αλλού σε οτιδήποτε άλλο παρά να είναι μαζί. Και αν βαρεθούν υποχρεωτικά μαζί, ανοίγουν την εφημερίδα ή κάθονται μπροστά στην τηλεόραση, η οποία μάλλον αποτελεί το παυσίπονο μιας σχέσης που νοσεί από την έλλειψη ουσιαστικής επαφής.

Η παρατεταμένη ανία μπορεί να έχει πολύ δυσάρεστες συνέπειες. Αν εμφανιστεί στο χώρο της δουλειάς, δημιουργεί το φαινόμενο του επαγγελματικού μαρασμού. Αν διεισδύσει στη σχέση οδηγεί στην αποξένωση

από τον / την σύντροφο και μπορεί να προκαλέσει το χωρισμό. Αν εμφανιστεί και στους δύο τομείς της ζωής και παράλληλα, συμβαίνει να μην έχουν άλλα προσωπικά ή κοινωνικά ενδιαφέροντα, τότε μπορεί να ρίξει κάποιον στην παγίδα του υπαρξιακού κενού και της κατάθλιψης. (Πιντέρης, 1995).

Δ2.17. Ανάγκη για μοναχικότητα

Η ανάγκη για μοναχικότητα είναι αναπόφευκτη για όλους μας. Μοναχικότητα δεν σημαίνει απαραίτητα ένα χώρο που θα παραμείνει κανείς εντελώς μόνος. Η ικανότητα του ζευγαριού να είναι μαζί στο ίδιο δωμάτιο, και ωστόσο να είναι ο καθένας μόνος του στον ίδιο χώρο, φανερώνει βαθύ σεβασμό του ενός προς τον άλλον. Λίγη ώρα παράμερα από τον / την σύντροφο, δίνει στον καθένα την ευκαιρία να διερευνήσει τις δικές του προτιμήσεις, τις ατομικές απεικονίσεις, τις εννοήσεις του, τα πιστεύω και τα αξίες του.

Ο άνθρωπος πάλλεται ανάμεσα στην επιθυμία για ομαδικότητα και στην μοναξιά. Είναι στιγμές της μοναξιάς που μπορούμε να κάνουμε την αναγνώμωση, να αναμετρηθούμε με τον εαυτό μας και να ανεφοδιαστούμε με νέα ζωτικότητα για την αντιμετώπιση προβλημάτων που είναι μπροστά μας. (Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ, 1988)

Η γυναίκα που μένει σπίτι βρίσκει πάντοτε την ευκαιρία να μένει για λίγα λεπτά με τον εαυτό της. Οι απαιτήσεις της δουλειάς του άντρα δεν δημιουργούν ανάλογες ευκαιρίες για πραγματική απομόνωση και μοναχικότητα, όπου να μπορεί να ηρεμήσει και να βάλει σε τάξη τα συναισθήματά του. Να δίνουμε ολόκληρο τον εαυτό μας, όλη την ώρα, σε αυτούς που διαλέξαμε να ζήσουμε μαζί τους, είναι μια άρνηση προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μας και προς τις ατομικές ανάγκες για ανανέωση. Να απαιτεί ο σύντροφος από τη σύντροφο ή το αντίστοιχο, να συμμετέχει διαρκώς στις αντιδράσεις του, δεν είναι μόνο μια παραβίαση του δικαιώματος στην μοναχικότητα, αλλά και ένα εμπόδιο στην ωρίμανση.

Ο Δρ. Κλάρκ Μουστάκας (στο Νένα και Τζώρτζ Ο' Νείλ ,1988), αναφέρει δυο βασικά μονοπάτια προς την ωρίμανση. Το ένα είναι των αλληλεπιδράσεων που έχουμε με τις άλλες ανθρώπινες υπάρξεις. Το δεύτερο είναι της αυτό – αποκάλυψης μέσα από την μοναχικότητα και την απομόνωση. Το πιο ακριβό πράγμα που δίνει κανείς στο γάμο είναι ο εαυτός του. Αν δεν του δίνεται η ευκαιρία να ανακαλύπτει αδιάκοπα τι είναι ο εαυτός του, τότε δεν μπορεί να ξέρει τι θα δώσει στον σύντροφο του.

Αν ο σύζυγος ή σύζυγος κατανοούν την ανάγκη για μοναχικότητα, τότε ούτε προσβολές, ούτε πληγωμένα αισθήματα, ούτε φόβοι απόρριψης και περιφρόνησης υπάρχουν. Η σύζυγος ή ο σύζυγος που αρνείται ολοκληρωτικά τη σημαντική αυτή ανάγκη του συντρόφου του, να μείνει για λίγο μόνος, πυργώνει την ένταση, που μοιραία θα εξαπλωθεί σε πολλές περιοχές της σχέσης.

Η μοναχικότητα είναι διαφορετική από την νευρωτική μοναξιά, από την μοναξιά της αποστέρησης και της αλλοτρίωσης. Στην περίπτωση αυτή ο / η σύντροφος, αποφεύγει την ομαλή μοναχικότητα και αποσύρεται από την οικογένεια και τις ευθύνες του. Το άτομο που έχει ελεύθερο από τον / την σύντροφο του να αποσυρθεί για λίγο στη μοναξιά του, δεν νιώθει την ανάγκη της απόδρασης.

Όταν η ανάγκη για μοναχικότητα είναι αποδεκτή και από τους δυο συντρόφους, βοηθά στην ενίσχυση και στο δυνάμωμα της προσωπικότητας και του ενός και του άλλου, και κάνει τη συνύπαρξη τους περισσότερο ζωντανή και ευχάριστη. Στην αντίθετη περίπτωση η μοναξιά και η αλλοτρίωση οδηγεί το ζευγάρι στην αποξένωση και κατά συνέπεια στο χωρισμό.

Δ2.18. Εργασιακό στρες και ζευγάρι

Ο σύγχρονος άνθρωπος αγωνίζεται να επιβιώσει σε ιδιαίτερα απαιτητικές συνθήκες που του έχουν επιβληθεί από την φύση και την κοινωνία. Οι συνθήκες αυτές διαβίωσης και τα άλλα βιοτικά προβλήματα, συνήθως δημιουργούν το υπόστρωμα για την εκδήλωση διαφόρων μορφών στρες. Για παράδειγμα, οι προβληματικές διαπροσωπικές σχέσεις στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή, δημιουργούνται από ένα πολυσύνθετο πλαίσιο καταστάσεων, που στην δίνη του τα εμπλεκόμενα μέρη προσπαθούν να αντεπεξέλθουν. Κάθε άνθρωπος από προσωπική εμπειρία γνωρίζει ότι αυτές οι πολυσύνθετες καταστάσεις, δημιουργούν στρες, όπου καθίσταται σοβαρός ανασταλτικός παράγοντας, για τις εν γένει δραστηριότητες του. (Cary. L. Και Rachel D. Cooper, Lynn H. Eaker, 1988).

Το στρες μπορεί να προκαλέσει πολλές συγκρούσεις, καθώς οι σύζυγοι αφοσιώνονται στην εργασία τους, και δεν έχουν την διάθεση να ασχοληθούν με τους ίδιους, αλλά και την φροντίδα του σπιτιού. Πολλές φορές η συνέπεια του υπερβολικού ζήλου για την εργασία, του ενός ή και των δυο συντρόφων μπορεί να οδηγήσουν το ζευγάρι, στο να υιοθετήσει μια απόμακρη σχέση. (Jenni Adams, 1998).

Οι εντάσεις που προκαλούνται από το στρες της εργασίας στο ζευγάρι, μπορεί να είναι μεγάλες, εφόσον και τα βάρη τους είναι υπερβολικά, π.χ. το να βρουν κατάλληλους ανθρώπους για την φύλαξη των παιδιών, η οικιακή διαχείριση κ.λ.π. Αυτές, μαζί με τα συναισθήματα ενοχής λόγω αδυναμίας να ανταποκριθούν με επιτυχία σε οποιοδήποτε τομέα, μπορούν να προκαλέσουν σοβαρή κατάρρευση, είτε συναισθηματική, είτε σωματική. (Cary. L. Και Rachel D. Cooper, Lynn H. Eaker, 1988).

Το στρες στην εργασία των συζύγων μεταφέρεται στο σπίτι και μπορεί να επηρεάσει πολύ αρνητικά τις συζυγικές σχέσεις. Η σωματική κούραση και εξουθένωση έχουν λιγότερες κακές συνέπειες στις σχέσεις των συζύγων, παρά το στρες που μεταφέρεται στο σπίτι από την εργασία. Τα υψηλά επίπεδα του εργασιακού στρες, οδηγούν σε ένταση και διαφωνίες που μπορεί να είναι γενεσιουργός ενός διαζυγίου. (Ρ. Π. Ρώτας, 1999).

Δ2.19. Οι διαπροσωπικές σχέσεις του ζευγαριού με τον ερχομό του πρώτου παιδιού

Η είσοδος ενός μωρού στη ζωή του ζευγαριού συχνά θεωρείται σαν μια σημαντική δοκιμασία της σχέσης. Για τους Χ. Φέλντμαν και Λε Μάστερς, όπως αναφέρει ο Michel Andree (1987), η γονεϊκότητα μεταφράζεται σε μια περίοδο κρίσης που απαιτεί καινούριες προσαρμογές ενώ θεωρείται ως περίοδο μεταβατική και πολύ δύσκολη.

Οι δύο σύντροφοι ξαφνικά πρέπει να γνωριστούν μεταξύ τους σαν γονείς. Πρέπει να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση, η οποία επιβάλλει να ζήσουν σαν οικογένεια, λαμβάνοντας διαρκώς υπόψη τους τις ιδιαίτερες ανάγκες ενός τρίτου προσώπου. Αυτό σημαίνει ότι θα επέλθουν αλλαγές στην ατομική ελευθερία τους, στην φροντίδα του μωρού, στην κατανομή της οικιακής εργασίας, ακόμα και στον διακανονισμό της σεξουαλικής τους ζωής. (Delli Quardi & Breckenridge, 1981).

Έχει διαπιστωθεί από ερευνητές, ότι κατά την φάση προσαρμογής στην παρουσία του πρώτου παιδιού, η παρατεταμένη και σοβαρή κρίση στις σχέσεις του ζευγαριού δεν είναι κάτι ασυνήθιστο. Σύμφωνα με τους Quardi & Breckenridge (1981, σελ. 209), « ένα παιδί πραγματικά προκαλεί αμετάκλητες αλλαγές σε μια σχέση. Τα θετικά σημεία ίσως να παραμείνουν και να ενισχυθούν. Οι ήδη υπάρχουσες δυσκολίες όμως, πιθανότατα να επιταθούν. Η προστριβή την οποία η παρουσία του παιδιού ίσως επισπεύσει ανάμεσα στο ζεύγος, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την προώθηση ή την οπισθοδρόμηση της σχέσης. Είναι πάντως μάλλον πιθανόν αυτή να παραμείνει αμετάβλητη».

Ο ερχομός ενός παιδιού είναι μια πιθανή αιτία στρες για το ζευγάρι. Επειδή το βρέφος είναι εντελώς ανήμπορο, αυτό σημαίνει ότι η μητέρα πρέπει να κάνει πολλές αλλαγές στην καθημερινή της ζωή και να εγκαταλείψει ένα πολύ μεγάλο μέρος από την αυτονομία και την ελευθερία της. (Τσάρλς Σπίλμπεργκερ, 1980). Όταν δε ο σύζυγος δεν συμμετέχει στα οικιακά καθήκοντα διακινδυνεύει άμεσα η διαπροσωπική σχέση του ζευγαριού. Οι Quardi & Breckenridge, (1981) αναφέρουν την μελέτη των Cheresheusky & Yarrow, η οποίας έδειξε ότι οι γυναίκες των οποίων οι σύζυγοι είχαν ελάχιστη συμμετοχή στα σχετικά καθήκοντα, παρουσίαζαν μεγάλη δυσχέρεια προσαρμογής στην μητρότητα. Αντίθετα, θετική προσαρμογή στην εγκυμοσύνη και την μητρότητα, είχαν οι γυναίκες οι οποίες έβρισκαν πραγματική υποστήριξη από τους συζύγους τους.

Επίσης, το γεγονός ότι το μωρό αποτελεί το επίκεντρο της σχέσης του ζευγαριού, τόσο ο σύζυγος όσο και η σύζυγος μπορεί να νιώσουν ζήλια από καιρό σε καιρό. Όπως αναφέρει και ο Μπέρτμαν Κράμερ (1992, σελ. 134) « Όταν από τους δύο γινόμαστε τρεις, υπάρχουν πολλές πιθανότητες κάποιος από τους τρεις να αισθάνεται ότι περισεύει. Τις περισσότερες φορές αυτός είναι ο πατέρας. Αυτόν τον τόσο στενό δεσμό ανάμεσα στην μητέρα και το παιδί, ο πατέρας το βιώνει ως αποκλεισμό και μπορεί αν αναπτύξει πολλών ειδών αντιδράσεις, όπως να λείπει συχνά από το σπίτι, να δημιουργεί μια εξωσυζυγική σχέση, να αρχίζει να γίνεται καταθλιπτικός. Στη σχέση με το παιδί, αυτό θα σηματοδοτήσει ζήλια, η οποία μεταφράζεται είτε από έλλειψη ενδιαφέροντος, είτε από κατηγορίες για το μωρό. Στη σχέση του με τη γυναίκα του η ζήλια αυτή μεταφράζεται σε μια μνησικακία, μια έλλειψη στοργής και αγάπης».

Ο τρόπος λοιπόν, με τον οποίο το ζευγάρι θα προσαρμοστεί σε αυτές τις μεταβολές, από την πρώτη μέρα μετά την επιστροφή από το νοσοκομείο θα έχει σημαντική επίπτωση στην μελλοντική εξέλιξη της σχέσης του. Η πληροφόρηση σχετικά με τις αλλαγές που πρέπει και οι δύο να προσδοκούν, η συναισθηματική προετοιμασία για την αμοιβαία και αναγκαία συμμετοχή στις ευθύνες, καθώς και η ειλικρινής έκφραση των συναισθηματικών τους αναγκών, αποτελούν σημεία κλειδιά για την επιβίωσή τους σαν ζευγάρι, για

την επιτυχία και τον εμπλουτισμό της σχέσης του. (Delli Quardi & Breckenridge, 1981).

Δ2.20. Προβλήματα ανατροφής των παιδιών

Το πρόβλημα της ανατροφής των παιδιών δεν διαφέρει από τα άλλα προβλήματα της συμβίωσης. Ο τρόπος εκπαίδευσης αποκαλύπτει την γενική αντιμετώπιση του ατόμου, την δική του φιλοσοφία της ζωής. Δεν είναι παράξενο πως πολλοί γονείς, αποτυγχάνουν στην ανατροφή των παιδιών τους, γιατί αυτό, είναι ένα από τα δυσκολότερα καθήκοντα της συζυγικής ζωής.

Τα παιδιά δεν διαφέρουν από τα άλλα ανθρώπινα όντα. Μπορούν να απειλήσουν το γόητρο των γονιών τους, όσο και ένας ανταγωνιστής στο επάγγελμά τους, ίσως και περισσότερο. Αυτό δικαιολογείται, αφού οι γονείς είναι πιο τρωτοί στην αντίδραση των παιδιών τους. Νομίζουν με την αγάπη τους, και την επιείκεια τους σαν γονείς, μπορούν να εξαγοράσουν την υποταγή. Απαιτούν παραδοχή και υπακοή μόνο και μόνο γιατί είναι γονείς. Κάθε αντίδραση ή ανυπακοή, είναι γι' αυτούς προσωπική προσβολή. Κι όσο προσπαθούν να επιβάλλουν την θέλησή τους στα παιδιά τους, τόσο λιγότερο πετυχαίνουν να κερδίσουν την συνεργασία τους, και το αίσθημα απογοήτευσης μεγαλώνει.

Η επιείκεια και το χαϊδεμα του παιδιού, φυσικά δεν προλαμβάνει την προστριβή, αλλά πάντα οδηγεί στον αγώνα. Κάτω από, και παρά την επίδειξη αγάπης και στοργής, μπορούμε πάντα να βρούμε την έκφραση φανεράς ή κρυφής εχθρότητας. Πολλοί λίγοι από τους γονείς αυτούς, τους γεμάτους αγάπης, μπορούν να αναγνωρίσουν την εχθρότητα και τον τρομερό πόλεμο, στον οποίο έχουν εμπλακεί αυτοί και τα παιδιά τους. Όλα τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών, είναι συμπτώματα εχθρότητας.

Προστατεύοντας ή εξουσιάζοντας ένα παιδί, όχι μόνο μητέρες, αλλά και πολλοί πατέρες προσπαθούν να αποδείξουν την δική τους ανωτερότητα που τόσο κινδυνεύει από τους σημερινούς όρους της ζωής. Από την στιγμή που υπάρχει εχθρότητα, δεν υπάρχει ανάπαυλα, ούτε ειρήνη μέσα στην οικογένεια. Τα λάθη των παιδιών χρησιμεύουν για βάση της αμοιβαίας αντέγκλησης, και ευκαιρίες για κάθε γονιό, να δικαιολογήσει την δική του έλλειψη κοινωνικής προσαρμογής ή πρόφασης να δικαιωθεί η δική του έκφραση εχθρότητας. Η εχθρότητα μπορεί να αρχίσει ακόμη και με την γέννηση του παιδιού, χωρίς αρχική περίοδο αγάπης και στοργής.

Κάθε γονιός αντιπροσωπεύει στη στάση του, γενιές που μιμείται. Συνήθως οι γονείς δοκιμάζουν να μιμηθούν τις πράξεις των γονιών τους, ξεχνώντας τελείως τι είχαν υποφέρει οι ίδιοι σαν παιδιά., π.χ. ένας πατέρας που έτρωγε ξύλο παιδί, έχει την τάση να δέρνει τα παιδιά του.

Γι' αυτό η κοινωνική ατμόσφαιρα μιας οικογένειας είναι πολύ σημαντικός παράγοντας στην ανατροφή των παιδιών. Σε όλα τα σφάλματα, τα λάθη και τις αδυναμίες του παιδιού, μπορούμε να βρούμε τα ίχνη του λανθασμένου τρόπου κατανόησης, που μεταχειρίζονται τα μέλη της οικογένειας στις μεταξύ τους σχέσεις. Και αυτό γιατί, πολύ συχνά οι γονείς μεταχειρίζονται μια σειρά κανόνων για τον εαυτό τους, και μια άλλη διαφορετική για τα παιδιά τους.

Εφ' όσον η οικογένεια για το παιδί είναι η πρώτη κοινότητα και κοινωνική ενότητα, αντιπροσωπεύει γι' αυτό, μια γενική εικόνα της ζωής και όλα εξαρτώνται από το πόσο αληθινά και πιστά, η οικογένεια εικονίζει τον πλατύτερο έξω κόσμο. Οπωσδήποτε οι διαμάχες μεταξύ γονιών και παιδιών, ο πόλεμος μέσα στην οικογένεια, στερεί πολλούς γονείς από την πλήρη ικανοποίηση που μας δίνουν τα παιδιά. (Ντράϊκωρς, 1974).

Όπως λοιπόν έχουν ήδη προαναφερθεί, πολλά είναι τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει μια οικογένεια. Υπάρχουν όμως και άλλα σημαντικής αξίας προβλήματα που δημιουργούνται κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου όπως, ο αλκοολισμός, η χρήση ναρκωτικών, η παραπρωματικότητα και η εγκληματικότητα ανηλίκων, που εμφανίζονται όλο και συχνότερα στην ελληνική οικογένεια.

Στην εμφάνιση αυτών των κοινωνικών φαινομένων συντελούν πολλοί παράγοντες και αποδίδονται συνήθως σε παθολογικές μορφές επικοινωνίας μεταξύ των συζύγων και των άλλων μελών της οικογένειας, στην βία, στην ένταση, στην δυσλειτουργία της σχέσης των συζύγων, στην έλλειψη συναισθήματος, στην απάθεια, στην παρορμητικότητα των γονιών και στην ασυμφωνία των γονιών για τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους.

Οι επιπτώσεις αυτών των προβλημάτων είναι ιδιαίτερα σοβαρές. Η οικογένεια γίνεται μέρος του προβλήματος και το παιδί τίθεται ν' αναζητήσει την προσωπική του επιβεβαίωση έξω από την οικογένεια, είτε με την χρήση αλκοόλ, ναρκωτικών, είτε με την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

Τέλος, προβλήματα όπως είναι, το AIDS, η νοητική καθυστέρηση, ο αυτισμός, τα παιδιά με ειδικές ανάγκες κ.ά. οδηγούν πολλές φορές την οικογένεια σε κρίση. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999). Αυτά τα προβλήματα απαιτούν διερεύνηση σε βάθος και διεξοδική προσέγγιση, θεωρώντας σκόπιμη μια περαιτέρω μελέτη.

Δ3. Το διαζύγιο

Το διαζύγιο, όπως αναφέρει η Μ. Χουρδάκη 1982, είναι η πλευρά του γάμου που δεν παρουσιάζει επιτυχία. Καθώς ο γάμος αλλάζει και τείνει στη συντροφική του παραλλαγή, με υψηλότερες προσδοκίες στοργής και σεξουαλικής εκπλήρωσης, και τα δύο φύλα, αλλά ιδιαίτερα οι γυναίκες, έχουν την τάση να τον εγκαταλείπουν εάν δεν καλύπτονται στις ελάχιστες ανάγκες που θεωρούν ότι έχουν.

Ο χωρισμός όμως δεν ξεκινά την ώρα που οι δικηγόροι αρχίζουν ν' αναλαμβάνουν την υπόθεση. Αρχίζει πολύ νωρίτερα δυστυχώς ή ευτυχώς. Δυστυχώς διότι τις περισσότερες φορές τα προβλήματα που πρόκειται να αντιμετωπιστούν είναι πολλά και μαζεμένα και ευτυχώς, διότι υπάρχει χρόνος για να βοηθηθούν οι άνθρωποι που ταλαντεύονται. Συμβαίνει δε πολλές φορές τα αποτελέσματα αυτής της βοήθειας να είναι θετικά.

Κατά τον Dreikurs 1974, υπάρχουν αναπόφευκτοι γάμοι που απειλούν όχι μόνο την αρμονία, αλλά και την πνευματική και κάποιες φορές και την σωματική κατάσταση των ενηλίκων και των παιδιών. Ο χωρισμός φαίνεται να είναι στην συγκεκριμένη περίπτωση η μόνη λύση για την επιβίωση. Από την άλλη πλευρά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι συχνά οι άνθρωποι αποφασίζουν να

χωρίσουν, ενώ θα μπορούσε να γίνει μια προσαρμογή είτε με ειλικρινή πρόθεση είτε ζητώντας κατάλληλη βοήθεια.

Δεν υπάρχει κανόνας για το πότε και κάτω από ποιες συνθήκες δικαιολογείται το διαζύγιο. Εν τούτοις φαίνεται, ότι συνήθως η πιο θαρραλέα λύση είναι η καλύτερη. Μερικοί αντιμετωπίζουν το διαζύγιο, γιατί είναι δειλοί και επιθυμούν ν' αποφύγουν το καθήκον της υποταγής, της συμμετοχής και της παραδοχής. Άλλοι αποφεύγουν το διαζύγιο κι εξακολουθούν ένα δυστυχισμένο και καταστρεπτικό γάμο γιατί φοβούνται ν' αντιμετωπίσουν την ζωή μόνοι και ν' αναλάβουν την ευθύνη να φροντίσουν τον εαυτό τους και τα παιδιά τους.

Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα, το διαζύγιο είναι ένα συζυγικό πρόβλημα και γι αυτό πρέπει να λυθεί μόνο με την συνεργασία των συζύγων. Αν το ζευγάρι δεν καταλάβει ότι το διαζύγιο είναι ένα κοινό καθήκον που πρέπει να λυθεί με την συνεργασία του, τότε η διαδικασία του διαζυγίου μπορεί εύκολα να γίνει πηγή συνεχών προστριβών, εχθρότητας και δυστυχίας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η συζυγική σύγκρουση μπορεί να εξακολουθεί αφού ο γάμος έχει πλέον διαλυθεί, ειδικά αν υπάρχουν παιδιά. Σε κάθε γάμο, το διαζύγιο είναι η τελευταία προσπάθεια συνεργασίας, αλλά για πολλούς είναι και η πρώτη.

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις Η.Π.Α. για να διερευνηθεί η συχνότητα των διαζυγίων, έδειξε ότι προοδευτικά τα διαζύγια συμβαίνουν όλο και σε πιο πρώιμες φάσεις του γάμου. Έτσι σε διάστημα μεταξύ 1961-91, αυξήθηκαν σημαντικά τα διαζύγια στα δύο πρώτα χρόνια του γάμου. Επίσης στατιστικά στοιχεία από την Μ. Βρετανία δείχνουν ότι, το ένα τέταρτο του συνόλου των διαζυγίων συμβαίνουν σήμερα στα πρώτα τέσσερα χρόνια του γάμου. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι το διαζύγιο συμβαίνει και μετά από πολλά χρόνια γάμου, όταν τα παιδιά έχουν μεγαλώσει.

Σύμφωνα με τους Ζαφείρης, Μουζακίτης, Ζαφείρη, (1999), η παγκόσμια συχνότητα των διαζυγίων αυξάνεται. Ειδικότερα στην Ελλάδα, ενώ πριν από μερικά χρόνια ο αριθμός των διαζυγίων ήταν συγκριτικά από τους πιο χαμηλούς στον ευρωπαϊκό χώρο, και εξακολουθεί να είναι χαμηλός, σήμερα παρουσιάζει μια σταθερή ανοδική πορεία που αγγίζει τα 9.500 διαζύγια ετησίως. Όπως αναφέρει και η Χ. Κατάκη, (1984) τα ποσοστά του διαζυγίου θα αυξηθούν τόσο πολύ, σε σημείο να φτάσουν τα ποσοστά της Ευρώπης λόγω αδιεξόδου της εποχής και ασυνεννοησίας.

Δ3.1. Στάδια διαζυγίου

Τα στάδια του διαζυγίου διακρίνονται σύμφωνα με την Μ. Χουρδάκη, 1982, σε τρία στάδια, τα οποία είναι:

Α/ Το στάδιο των πρώτων απογοητεύσεων

Το πρώτο στάδιο του διαζυγίου ονομάζεται στάδιο των πρώτων απογοητεύσεων. Είναι η εποχή που το ζευγάρι, αρχίζει να αισθάνεται πως κάτι δεν πάει καλά, αλλά απωθεί οποιαδήποτε σκέψη σχετική με το διαζύγιο. Αρχίζουν να δημιουργούνται οι πρώτες υπόνοιες, οι πρώτες σκέψεις στο μυαλό του καθενός, αυτό όμως είναι κάτι που θέλουν ν' αποδιώξουν, ενώ αποφεύγουν να το συζητήσουν μεταξύ τους.

B/ Το στάδιο του συναισθηματικού διαζυγίου

Το δεύτερο στάδιο είναι το στάδιο του συναισθηματικού διαζυγίου. Εδώ αρχίζει ο ένας από τους συζύγους να κατηγορεί τον άλλο πως δεν είναι αντάξιος του ιδανικού που οραματίστηκε, πως τον απογοήτευσε. Σ' αυτή την περίοδο του συναισθηματικού διαζυγίου γίνονται οι διαξιφισμοί και είναι πιο ξεκάθαρη η θέση που παίρνει τόσο ο ένα σύζυγος όσο και ο άλλος.

Το συναισθηματικό διαζύγιο είναι μια μορφή συζυγικής συμβίωσης, αρκετά συχνή στην εποχή μας, που δεν καταλήγει πάντα σε νομικό διαζύγιο για διαφόρους λόγους, όπως οικονομικοί λόγοι, που δεν επιτρέπουν στο ζευγάρι να ζήσει, όταν χωρίσει ή υπάρχουν αμοιβαία συμφέροντα που επιβάλλουν να διατηρείται αυτή η ενότητα όσο κι αν δεν είναι ενότητα πια από ψυχολογική άποψη. Τα παιδιά επίσης, μπορεί να γίνουν συχνά αφορμή να μην χωρίσει το ζευγάρι.

Γ/ Το στάδιο του νομικού διαζυγίου

Το τρίτο στάδιο είναι το στάδιο του νομικού διαζυγίου. Η προσπάθεια των δυο συντρόφων να διατηρήσουν τυπικά ένα γάμο, που ουσιαστικά έχει διαλυθεί αφήνει ανοικτή την πόρτα στο άγχος, στις διαμάχες, τις αντιπαλότητες, τον εγωκεντρισμό, την υποκρισία και τους εκβιασμούς. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ο γάμος γίνεται πηγή δυστυχίας για το ζευγάρι και την οικογένεια και αιτία κοινωνικής ανωμαλίας για το σύνολο. Η ομαλή διακοπή της συμβίωσης, με στόχο την δημιουργία σωστών προϋποθέσεων για μια καλύτερη ζωή, είναι κοινωνική και παραδεκτή. Το νομικό διαζύγιο εδώ παρουσιάζεται σαν λύση, μια λύτρωση, μια ελπίδα για μια ζωή μ' αξιοπρέπεια και αυτοσεβασμό.

Σ' αυτό το στάδιο λοιπόν οι σύζυγοι διαχωρίζουν τον δρόμο τους ενώ εμφανίζουν αυτή τους την απόφαση στην κοινωνία. Ο καθένας πλέον επωμίζεται τις ευθύνες του και το ζευγάρι λόγω της δύσκολης θέσης που βρίσκεται αναζητά την βοήθεια του δικηγόρου.

Δ3.2. Αιτίες διαζυγίου

Πολυάριθμες είναι οι αιτίες, όπως ήδη προαναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, που οδηγούν το ζευγάρι στην σύγκρουση και πολλές φορές στην απόφαση ενός διαζυγίου. Ο συγγραφέας Dominián, 1998, διαχωρίζει τις αιτίες σε καθολικούς παράγοντες και σε ειδικούς παράγοντες. Έτσι:

A) Καθολικοί παράγοντες

Για μια τόσο μεγάλη αλλαγή στη συμπεριφορά είναι σαφές ότι θα πρέπει να υπάρχουν μακροοικονομικοί παράγοντες που διεισδύουν στις δυτικές κοινωνίες. Αυτοί οι παράγοντες είναι:

1/ Η χειραφέτηση της γυναίκας η οποία οδήγησε σε μια διαφορετική σχέση άντρα-γυναίκας. Πλέον οι γυναίκες βγαίνουν από μια ιεραρχική πατριαρχική σχέση και κατευθύνονται σε μια σχέση μεγαλύτερης ισονομίας. Η επιβίωσή τους δεν εξαρτάται εντελώς από τους συζύγους τους, αφού όλο και περισσότερες εργάζονται.

2/ Οι υψηλές προσδοκίες αντρών και γυναικών. Σ' όλη την δυτική κοινωνία της μεταπολεμικής περιόδου σημειώθηκε άνοδος του βιοτικού επιπέδου και αύξηση των υλικών παροχών. Συνέπεια αυτού ήταν, η κάλυψη

των βασικών αναγκών προετοίμασε το έδαφος για αυξημένες προσδοκίες στον κόσμο των συναισθημάτων και της σεξουαλικής ικανοποίησης.

3/ Η φύση του γάμου έχει αλλάξει. Το παραδοσιακό συμβόλαιο κοινωνικών ρόλων που δίνει έμφαση στο ρόλο του άντρα ως στηρίγματος της οικογένειας και της γυναίκας ως του προσώπου που γεννά, ανατρέφει και φροντίζει παιδιά και νοικοκυριό, έχουν αλλάξει. Οι ρόλοι αυτοί διατηρούνται σε ένα βαθμό, αλλά αυτό που όλο και περισσότερο αναδύεται ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό του συντροφικού γάμου είναι η αγάπη. Η μετάβαση από τον θεσμικό στο συντροφικό γάμο έχει συμβεί ραγδαία, χωρίς την απαραίτητη προετοιμασία και υποστήριξη και το κενό έχει συμπληρωθεί από τα διαζύγια.

4/ Τέλος, η δυτική κοινωνία έχει εμπειρία εκατό περίπου χρόνων ψυχολογίας. Μαζί όμως με την έλευση της ψυχολογίας έχει εκδηλωθεί ένας ισχυρός προσανατολισμός στην κατεύθυνση της προσωπικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να έχει δυο δυνατότητες: μια ναρκισσιστική αυτοανάπτυξη, η οποία μπορεί να διαλύσει τη διαπροσωπική δέσμευση και/ ή μια πιο πλούσια συνειδητοποίηση ενός εαυτού που συμβάλλει στην αμοιβαία ανάπτυξη. Έτσι οι προσδοκίες πολλών ζευγαριών να βοηθήσουν το γάμο τους, επηρεάζονται από τις θεραπευτικές δυνατότητες της ψυχοθεραπείας, που κάποιες φορές προωθεί την ατομικότητα σε βάρος της συνύπαρξης.

B) Ειδικοί κοινωνικοί παράγοντες

Περνώντας από αυτούς τους καθολικούς παράγοντες, οι κοινωνιολόγοι έχουν βρει αρκετούς κοινωνικούς παράγοντες που σχετίζονται με τα διαζύγια όπως:

1/ Η ηλικία που παντρεύεται κανείς. Σύμφωνα με ερευνητικά ευρήματα, τα άτομα που παντρεύονται κάτω από την ηλικία των είκοσι ετών είναι πιο ευάλωτα στο διαζύγιο.

2/ Η προγαμιαία τεκνοποιία αυξάνει τον κίνδυνο διαζυγίου στον επακόλουθο γάμο.

3/ Ο συνδυασμός νεανικού γάμου και προγαμιαίας εγκυμοσύνης, δείχνει να έχει ιδιαίτερη συνάφεια με το διαζύγιο.

4/ Τα ζευγάρια τα οποία έχουν ανόμοια κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως, φυλή, θρησκεία, μορφωτικό επίπεδο, σημειώνουν περισσότερα διαζύγια από εκείνα με παρόμοια χαρακτηριστικά.

5/ Χαμηλότερα μορφωτικά επίπεδα σχετίζονται με μικρότερη σταθερότητα στο γάμο.

6/ Η αυξημένη υλική ευημερία που όπως αναφέρθηκε συμβάλλει στην ύπαρξη μεγαλύτερων προσδοκιών και πολλές φορές οδηγεί στο διαζύγιο, αντίστοιχα έχει βρεθεί ότι τα πολύ χαμηλά κοινωνικά και υλικά επίπεδα μπορεί εξίσου να συμβάλλουν στην διάλυση του γάμου.

Συμπληρώνοντας κάποιες επιπλέον αιτίες διαζυγίου οι οποίες έχουν να κάνουν με ψυχολογικούς παράγοντες η Μ. Χουρδάκη (1982) αναφέρει:

Γ) Ψυχολογικοί παράγοντες

1/ Η ψυχολογική ανωριμότητα και η έλλειψη προετοιμασίας των ζευγαριών. Δυστυχώς τις περισσότερες φορές, οι άνθρωποι παίρνουν μια τόσο σοβαρή απόφαση, έχοντας άγνοια για τις δεσμεύσεις, ευθύνες και υποχρεώσεις που δημιουργεί η συμβίωση.

2/ Η έλλειψη επικοινωνίας, διαλόγου, κοινών ιδανικών, η αίσθηση της αποξένωσης και μοναξιάς, αποτελούν συνηθισμένα φαινόμενα στα ζευγάρια, που έπαψαν ν' ανανεώνονται, ν' ανταλλάσσουν απόψεις, να συζητούν μεταξύ τους και να ενδιαφέρονται ο ένας για τα προβλήματα του άλλου.

3/ Ο υπέρμετρος εγωισμός, που εκδηλώνεται με πεισματική άκαμπτη και πολλές φορές αυταρχική, με τάσεις επιβολής συμπεριφορά του ενός ή και των δύο συζύγων, έχει αποδειχθεί καταστροφική για την ομαλή λειτουργία του ατόμου.

4/ Τα αρνητικά συναισθήματα, όπως έλλειψη αγάπης και κατανόησης, ζήλια, φόβοι εγκατάλειψης και απόρριψης, δυσπιστία, επιβαρύνουν πολύ τις διαπροσωπικές σχέσεις των συζύγων, με αποτέλεσμα να τις κάνουν δυσλειτουργικές και ανίκανες να προσφέρουν μια καλύτερη ζωή και ψυχική πληρότητα στους δύο συντρόφους.

Δ3.3. Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά και στους ενήλικες

Σύμφωνα με τον Dominian, 1998, πολλές μελέτες έχουν γίνει και δίνουν πληροφορίες για την επίδραση και τις δυσμενείς συνέπειες του διαζυγίου στα παιδιά και τους ενήλικες. Παρακάτω θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών.

A) Η επίδραση του διαζυγίου στα παιδιά

Τα παιδιά κάτω των πέντε ετών, έχουν τάση να παλινδρομούν στη φάση ελέγχου των σφικτήρων τους αρχίζουν πάλι να βρέχονται ή και να λερώνονται, ενώ ο ύπνος τους παρουσιάζει διαταραχές. Όσο είναι λίγο μεγαλύτερα γίνονται επιθετικά και προσκολλώνται στη μητέρα τους, διότι φοβούνται ότι εάν φύγει ο ένας γονιός από τους δύο, θα φύγει και ο άλλος.

Τα μεγαλύτερα παιδιά, ηλικίας πέντε έως έξι ετών, εκδήλωναν επίσης άγχος, επιθετικότητα και την επιθυμία η οικογένειά τους να είναι ενωμένη. Τα παιδιά μεταξύ επτά και οκτώ ετών, παρουσίαζαν θλίψη και ανασφάλεια γύρω από τις οικογενειακές σχέσεις.

Στις ηλικίες εννέα έως δώδεκα, οι αγωνίες και οι ανασφάλειες συνεχίζοντας, παρόλο που εξωτερικά έδειχναν πιο καθησυχασμένα. Επίσης, είχαν την τάση να είναι θυμωμένα με τον γονέα που θεωρούσαν υπεύθυνο για την διάλυση του γάμου.

Στην εφηβεία, οι νέοι αντιλαμβάνονται καλύτερα το τι ακριβώς συμβαίνει, δεν είναι όμως λιγότερο ταραγμένα. Οι πιέσεις που δέχονται είναι σημαντικές, γιατί χάνουν την σταθερότητα του σπιτιού. Πολλά ωριμάζουν πολύ γρήγορα και μπορεί να εμπλακούν σε πρώιμες σεξουαλικές σχέσεις.

Οι McClean και Wadsworth σε μελέτες τους βρήκαν, ότι η απόδοση των παιδιών στο σχολείο και γενικότερα στους εκπαιδευτικούς χώρους επηρεάζεται αρνητικά, ανεξάρτητα κοινωνικής ή οικογενειακής προέλευσης.

Μια ακόμα σημαντική μελέτη του Wallerstein, έδειξε ότι σημαντικός αριθμός νεαρών αντρών και γυναικών με ιστορικό διαζευγμένων γονέων έδειχναν να είναι ταλαιπωρημένοι, ανήσυχoi και αποτυχημένοι. Σχεδόν όλοι αντιμετώπιζαν με φόβο ζητήματα αγάπης, δέσμευσης και γάμου, ενώ οι μισοί από αυτούς σύναπταν βραχύχρονες σεξουαλικές σχέσεις και καταναγκαστικούς γάμους, που κατέληγαν σε διαζύγιο.

Υπάρχουν επίσης, αδιαμφισβήτητα στοιχεία για τα αυξημένα προβλήματα συμπεριφοράς και την τάση για παραπτώματα που παρουσίαζαν νεαρά άτομα και των δύο φύλων με χωρισμένους γονείς.

Στο επίκεντρο της διαμάχης γύρω από το συμφέρον του παιδιού βρίσκεται η διαφορά των απόψεων για το κατά πόσο είναι καλύτερο για το παιδί να μένει με δυστυχισμένους γονείς ή είναι καλύτερο να χωρίζουν. Τα στοιχεία της ανωτέρω έρευνας υποδηλώνουν ότι τα παιδιά θέλουν τους γονείς τους μαζί ακόμα και αν είναι δυστυχισμένοι, όμως τραυματίζονται εάν η γονεϊκή συμπεριφορά είναι επιθετική.

Τέλος, θα πρέπει να τονισθεί ότι τα ευρήματα των ερευνών είναι στατιστικά, που σημαίνει ότι δεν μπορούν να προβλέψουν την εξέλιξη της κάθε περίπτωσης παιδιού και κατά συνέπεια υπάρχουν πάντα άτομα που αναδύονται αλώβητα από την διαδικασία του διαζυγίου. (ό.π., 1998).

B) Η επίδραση του διαζυγίου στους ενήλικες

Ο χωρισμός και το διαζύγιο συνοδεύεται από έντονο στρες. Το στρες με την σειρά του θέτει σε κίνδυνο την ανοσοποιητική λειτουργία, καθιστώντας τον οργανισμό επιρρεπή σε νοσήματα. Πολλές φορές το άτομο μπορεί να προσαρμοστεί στο διαζύγιο ή να το αρνηθεί και να καταφύγει σε αντιδραστικές υπερβολές, σε αχαλίνωτες σεξουαλικές σχέσεις, σε υπερβολική εργασία, κάπνισμα ή αλκοόλ, θέτοντας έτσι τον εαυτό του σε κίνδυνο. Πολλαπλά είναι τα κρούσματα καρδιακών νοσημάτων, εγκεφαλικών συμφορήσεων και πρόωρων θανάτων από καρκίνο σε διαζευγμένους από ότι σε έγγαμους.

Τέλος, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο στο πυρήνα της συζυγικής σχέσης βρίσκεται ένας συναισθηματικός δεσμός ο οποίος, όταν απειλείται ή σπάζει, οδηγεί σε άγχος και κατάθλιψη. Η κατάθλιψη μπορεί να παρουσιαστεί κατά την διάρκεια της οξεία φάσης των συζυγικών προβλημάτων, κατά την περίοδο του χωρισμού. Η κατάθλιψη συνδέεται με τις απόπειρες αυτοκτονίας και τις αυτοκτονίες. Πολλές απόπειρες αυτοκτονίας είναι αποτέλεσμα μια τυφλής αντίδρασης στην απώλεια, για την οποία το άτομο ζητά άμεση ανακούφιση. Ένα άλλο κίνητρο είναι η αναζήτηση παρηγοριάς όταν όλες οι προσπάθειες του έχουν αποτύχει.

Η ψυχιατρική νοσηρότητα εκδηλώνεται με τη συνεχή παρουσία του άγχους, της οξυθυμίας, της έντασης, των κυκλοθυμιών, της κόπωσης, της αϋπνίας, της έλλειψης συγκέντρωσης και της λειτουργικής ανικανότητας.

Όπως λοιπόν και με τα παιδιά, οι δυσμενείς επιδράσεις του διαζυγίου στη σωματική και ψυχική υγεία των ενήλικων, είναι πραγματικές και δριμείες.

Ε. Η ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΓΑΜΟΥ

E1. Εννοιολογική προσέγγιση της συμβουλευτικής

Ένα από τα κύρια προβλήματα της συμβουλευτικής σχετίζεται με τον ορισμό της. Όλοι φαίνονται να κατανοούν τι είναι συμβουλευτική, αλλά όταν επιχειρούν να δώσουν έναν ορισμό της τα πράγματα γίνονται δύσκολα. Ιδιαίτερα στις χώρες που δεν έχουν παράδοση στον τομέα αυτόν, όπως συμβαίνει στην δική μας, η κατάσταση γίνεται πιο συγκεχυμένη, αφού μπορεί να υπάρχει σημαντική διάσταση μεταξύ αντίληψης της έννοιας και του περιεχομένου της συμβουλευτικής, από την μια πλευρά και αυτών που εμφανίζονται να γίνονται πράξη συμβουλευτικής, από την άλλη.

Παρόλα αυτά η συμβουλευτική θα μπορούσε να οριστεί σε τρεις άξονες αναφοράς, οι οποίοι σχετίζονται με: α) τη λειτουργία της και την μορφή της, β) τον επιστημονικό της χαρακτήρα και γ) το σκοπό της.

Σχετικά με τον πρώτο άξονα, η συμβουλευτική έχει οριστεί ως « η διαδικασία εκείνη κατά την οποία, είτε κατά τρόπο ομαδικό, είτε κατά τρόπο ατομικό, ένας ειδικός, που υπό ορισμένες προϋποθέσεις λέγεται σύμβουλος, συνεξετάζει με το άτομο ή κάποια άτομα, θέματα ή προβλήματα που απασχολούν το άτομο ή τα άτομα και διευκολύνει τη λύση τους».

Σχετικά με τον δεύτερο άξονα, η συμβουλευτική είναι μια επιστημονική περιοχή. Δεν αποτελεί βέβαια ακόμη από μόνη της ξεχωριστή επιστήμη, είναι όμως ένα ευδιάκριτος επιστημονικός χώρος, που επεκτείνεται δυναμικά και εξελίσσεται διαρκώς.

Τέλος, σχετικά με τον τρίτο άξονα, η συμβουλευτική είναι ακόμα μια μέθοδος προσέγγισης και παρέμβασης βοήθειας, ένα μέσο για εξασφάλιση αυτής της βοήθειας, προς το άτομο που αντιμετωπίζει ή προσπαθεί να προλάβει κάποιο πρόβλημα.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι την έννοια της συμβουλευτικής την κατανοεί κανείς όχι από τον ορισμό της, αλλά κυρίως μέσα από την μελέτη της θεωρίας και πράξης της, της φιλοσοφίας και ιδεολογία της, του περιεχομένου και των σκοπών της. (Δημητρακόπουλος 1993,σελ. 16-17).

E1.1. Σκοποί – αντικείμενο – περιεχόμενο της συμβουλευτικής

A/ Σκοποί

Οι λειτουργίες της συμβουλευτικής απευθύνονται σε άτομα, τα οποία αναζητούν λύσεις και διεξόδους αναφορικά με προβλήματα, κυρίως εξελικτικής μορφής. Από την κεντρική αυτή τοποθέτηση πηγάζουν και οι γενικοί σκοποί της, η διατύπωση των οποίων διαφοροποιείται σημαντικά ανά σχολή αλλά και ανά θεωρία.

Ο Krumboltz και Thoresen (1969) υποστηρίζουν ότι όταν καταρτίζονται οι σκοποί της συμβουλευτικής θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν τρία κριτήρια : α) ο σκοπός πρέπει να είναι επιθυμητός στο άτομο, β) ο σύμβουλος πρέπει να είναι πρόθυμος να βοηθήσει στην υλοποίηση του σκοπού και γ) πρέπει να είναι εύκολο να διαπιστωθεί αν υλοποιήθηκαν ή όχι οι σκοποί.

Ο Byrne (1963), προτείνει να θεωρούνται οι σκοποί της συμβουλευτικής σε τρεις άξονες διαρκείας : ως άμεσοι (βραχυπρόθεσμοι),

ως ενδιάμεσοι (μεσοπρόθεσμοι) και ως τελικοί (μακροπρόθεσμοι). Και οι τρεις αυτές κατηγορίες σκοπών είναι σημαντικές, αφού το άτομο μπορεί να το ενδιαφέρουν τα άμεσα αποτελέσματα της προσπάθειάς τους, αλλά κάποτε ο μακροπρόθεσμος τελικός σκοπός μπορεί να είναι πιο σημαντικός.

Οι σκοποί πρέπει να ορίζονται με βάση τις ανάγκες και τις επιδιώξεις του ατόμου και όχι με άξονα τις επιθυμίες του συμβούλου ή οποιοδήποτε άλλο.

Όπως σημειώνει η Tyler (1969), υπάρχουν δύο τάσεις, στις προσπάθειες ορισμού των σκοπών της συμβουλευτικής. Στην μια τάση ανήκουν εκείνοι οι οποίοι δίνουν έμφαση στην άποψη ότι η συμβουλευτική αποβλέπει στο να διευκολύνει την λήψη συνετών αποφάσεων, στο να βοηθήσει το άτομο να μάθει να πραγματοποιεί και να επιτύχει συνετές επιλογές. Σύμφωνα με την άλλη τάση, κεντρικός σκοπός της συμβουλευτικής είναι να διευκολύνει το άτομο να επιτύχει σωστή προσαρμογή και εξασφαλίσει, να διατηρήσει ή να προαγάγει την ψυχική του υγεία. Κατά μια γενική τοποθέτηση, σκοπός της συμβουλευτικής είναι αν διευκολύνει το άτομο να επιτύχει τις απαραίτητες αλλαγές στη συμπεριφορά του ή στη συμπεριφορά των άλλων, ώστε να εξασφαλίσει τη συνετότερη αξιοποίηση του εαυτού του.

Τέλος, ένας βασικός σκοπός της συμβουλευτικής είναι να βοηθήσει το άτομο, να εξασφαλίσει τέτοιου βαθμού αυτογνωσία και τέτοιου βαθμού αυτοέλεγχο, ώστε να εξελιχθεί σε ένα πρόσωπο αυτοελεγχόμενο που μέσω της δικής του βούλησης να ελέγχει την πορεία του στη ζωή και αυτά που του συμβαίνουν, να πρωταγωνιστεί στη ζωή του, να προγραμματίζει τις ενέργειές του και να θέτει στόχους, να αποφασίζει για τον εαυτό του, να τον αποδέχεται, και να αντισταθμίζει αποτελεσματικά τυχόν αδυναμίες του, ώστε να οδηγηθεί στην μερική και ολική αυτοπραγμάτωσή του. (Δημητρόπουλος, 1993, σελ. 21-22).

Β/ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

Η έννοια του αντικειμένου της συμβουλευτικής, μπορεί να προσεγγισθεί από δύο κατευθύνσεις : η μια κατεύθυνση αφορά το αντικείμενο ενδιαφέροντός της, δηλαδή, την πελατεία της, και σ' αυτή μπορεί να οδηγήσει κανείς κάνοντας το ερώτημα : « Προς ποιους απευθύνεται η συμβουλευτική; ». Η άλλη κατεύθυνση αφορά το επιστημονικό περιεχόμενό της, και σ' αυτό μπορεί να οδηγηθεί κανείς μέσω μιας « ανάλυσης περιεχομένου της ».

Η συμβουλευτική απευθύνεται προς πολλές ομάδες ατόμων, ανάλογα με τους χώρους της εκάστοτε εφαρμογής της. Όπως έχει ήδη αναφερθεί απευθύνεται σ' όλα τα υγιή άτομα του κάθε χώρου. Αυτό όμως δεν αποκλείει την αντισταθμική και επανορθωτική της χροιά, η οποία όμως δεν αποτελεί τον κύριο σκοπό της συμβουλευτικής. (ό.π., σελ. 22).

Γ/ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Ως αναφορά το επιστημονικό περιεχόμενο της συμβουλευτικής μπορούμε να καταλήξουμε στα παρακάτω:

1) Έχει ήδη γίνει μια βασική διάκριση της συμβουλευτικής σε προληπτική και θεραπευτική.

2) Μεταξύ των λειτουργιών της συμβουλευτικής οι κυριότερες, αλλά όχι οι μόνες, θεωρούνται οι παρακάτω: η επίλυση προβλημάτων, η αυτογνωσία και περιβαλλοντογνωσία, η τοποθέτηση, η παραπομπή, η πληροφόρηση, η

παρακολούθηση, και η παρέμβαση, η λήψη αποφάσεων η προσαρμογή ή η ανάπτυξη υγιών σχέσεων, η διατήρηση της ψυχικής υγείας, η απόκτηση δεξιοτήτων καθημερινής ζωής, η σωστή επικοινωνία, η ανάπτυξη αποτελεσματικών ανθρώπινων σχέσεων, η επιτυχής μετάβαση κ.ά.

3) Κατά μια άλλη θεώρηση, η συμβουλευτική μπορεί αν είναι Εκπαιδευτική, Επαγγελματική Συμβουλευτική, Κοινωνική Συμβουλευτική, Ψυχολογική ή και Φιλοσοφική Συμβουλευτική.

4) Τέλος, το περιεχόμενο της συμβουλευτικής οριοθετείται σε συνάρτηση με το χώρο εφαρμογής της. Έτσι, γίνεται λόγος για Σχολική Συμβουλευτική, ποιμαντική συμβουλευτική κ.λ.π. (ό.π., σελ. 23).

E1.2. Εφαρμογή της συμβουλευτικής στην Ελλάδα

Η συμβουλευτική στην Ελλάδα έχει μεν αρχίσει να γίνεται γνωστή και σε κάποιες περιπτώσεις να εφαρμόζεται, αλλά αυτό γίνεται προς το παρών με τρόπο, ασυστηματοποίητο, αμέθοδο. Είναι, οπωσδήποτε, χρήσιμο να εντοπιστούν οι χώροι στους οποίους, συνειδητά ή ασυναίσθητα, επιστημονικά ή εμπειρικά, επιχειρείται μια εφαρμογή της Συμβουλευτικής στην χώρα μας.

A) Ένας χώρος είναι αναμφισβήτητα ο ΟΑΕΔ με τις διάφορες υπηρεσίες του, που είναι κατά βάση οι υπηρεσίες απασχόλησης και οι υπηρεσίες Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Πέραν όμως αυτών είναι και τα διάφορα προγράμματα που κατά καιρούς οργανώνει ο ΟΑΕΔ, στα οποία κυρίαρχες είναι οι λειτουργίες της συμβουλευτικής. (προγράμματα για άτομα με ειδικές ανάγκες, για τους στρατευμένους, για τις γυναίκες, τους αποφυλακισμένους, κ.ά.).

B) Ένας άλλος χώρος, ίσως ο μεγαλύτερος, είναι η εκπαίδευση δημόσια και ιδιωτική. Οι προσπάθειες που έχουν γίνει έχουν απολήξει στην εφαρμογή του θεσμού « Συμβουλευτική – Προσανατολισμός» σ' όλα τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας.

Γ) Σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες ή ακόμη και υπηρεσίες του ευρύτερου δημοσίου τομέα συναντά κανείς ψήγματα Συμβουλευτικής που εφαρμόζονται από διάφορες κατηγορίες λειτουργών (ένοπλες δυνάμεις, ΟΤΑ, ΓΓΝΓ, τράπεζες κ.λ.π.)

Δ) Ο ιδιωτικός χώρος αποτελεί ίσως την ουσιαστικότερη εφαρμογή της συμβουλευτικής στη χώρα μας, κυρίως στη μορφή της ιδιωτικής πρακτικής.

Ε) Ένας χώρος με δυνατότητες για ευρεία εφαρμογή λειτουργιών της συμβουλευτικής είναι τα ιδρύματα υγείας και κοινωνικών υπηρεσιών γενικότερα. (νοσοκομεία, κλινικές, ιδρύματα περίθαλψης, αποκατάστασης, επανένταξης, κακοποίησης, κ.λ.π.).

Στους χώρους αυτούς, εφαρμόζεται σε έκταση η συμβουλευτική τόσο άμεσα (στα ίδια τα άτομα) όσο και έμμεσα (στο περιβάλλον τους : γονείς, οικογένεια κ.ά.) κυρίως από κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, ψυχιάτρους κ.λ.π. (ό.π., σελ. 29 - 30).

E2. Συμβουλευτική - ψυχοθεραπεία ζευγαριών και οικογένειας

Η συμβουλευτική ζευγαριών αποτελεί σήμερα έναν απ' τους κύριους τομείς εφαρμογής της συμβουλευτικής. Γίνεται συνήθως αναφορά σε διάφορες καταστάσεις: στη « Συμβουλευτική Ζευγαριών », στην « Συμβουλευτική Γονέων», στην « Συμβουλευτική Συζύγων», στη « Συμβουλευτική Γάμου» ή ακόμα στη « Συμβουλευτική Οικογένειας», στη « Συμβουλευτική Διαζυγίου» κ.ο.κ.

Η συμβουλευτική γάμου εφαρμόζεται σε πολλούς χώρους, αλλά την μεγαλύτερη ίσως εφαρμογή την έχει στην ιδιωτική πρακτική. Απευθύνεται δε προς κάθε ζευγάρι ή κάθε οικογένεια (ή ομάδες ζευγαριών και οικογενειών) που νιώθουν ότι με την συμβουλευτική βοήθεια θα εξασφαλίσει υγιέστερη συντροφικότητα και πιο ευτυχισμένη οικογενειακή ζωή και αυτοπραγμάτωση.

Σύμφωνα με τον Νίκο Μάνο (1997, σελ. 810) η συζυγική θεραπεία απευθύνεται ακόμα και σε ζεύγη που ζουν μαζί χωρίς να έχουν παντρευτεί , αλλά και σε ζεύγη ομοφυλοφίλων και στοχεύει να βελτιώσει την επικοινωνία του ζευγαριού, να διευκρινίσει τους ατομικούς στόχους του καθενός, να λύσει διαπρωσωπικές συγκρούσεις και να βοηθήσει κάθε ένα από τους συντρόφους να αντιληφθεί πως αντιδρούν στον άλλον διαστρεβλωμένα λόγω παλιότερων εμπειριών με γονείς, αδέρφια κ.ά.

Η συμβουλευτική γάμου εμφανίζεται από τις έρευνες ως η πιο αποτελεσματική μέθοδος της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας. Συγκεκριμένα, ο Δημητρόπουλος (1998, σελ. 302) αναφέρει πως έχει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα και τις πιο επιτυχημένες εφαρμογές. Η συμβουλευτική γάμου, μάλιστα, θα είχε καλύτερα αποτελέσματα, αν τα ζευγάρια απευθύνονταν έγκαιρα στο σύμβουλο γάμου και όχι όταν τα προβλήματα θα ήταν πολλά και η σχέση διέτρεχε κίνδυνο.

Παρ' όλη την αποτελεσματικότητα της μεθόδου, πολλά ζευγάρια είναι απρόθυμα να απευθυνθούν σε σύμβουλο γάμου και αυτό ίσως εξηγείται από το γεγονός ότι νιώθουν αποτυχημένοι στις σχέσεις τους και δεν είναι έτοιμοι να το παραδεχθούν. Σύμφωνα μάλιστα με έρευνα του Marriage Research Center (Dominion, 1998, σελ. 266), βρέθηκε ότι οι άντρες είναι ιδιαίτερα αρνητικοί στο θέμα της αποκάλυψης του εαυτού και των συναισθημάτων τους σε κάποιο ειδικό.

E2.1. Σκοποί – προβλήματα – ανάγκες της συμβουλευτικής θεραπείας

Σύμφωνα με τον Ε. Δημητρόπουλο, (1993, σελ. 241-243), πολλές φορές, οι οικογένειες αναζητούν συμβουλευτική βοήθεια σε προληπτική βάση. Τις περισσότερες φορές όμως προσφεύγουν στον ειδικό όταν έχουν ήδη κάνει την εμφάνιση τους κάποια προβλήματα ή μάλλον όταν τα προβλήματα γίνονται πειστικά. Μια επιλογή τέτοιων προβλημάτων, ίσως και τομέων ενδιαφέροντος της εφαρμογής αυτής, είναι οι παρακάτω:

1. Στην προ του γάμου σχέση, βασική ανάγκη των δύο ατόμων που αποτελούν το ζευγάρι είναι να αποκτήσουν την καλύτερη δυνατή γνώση, αντίληψη και γνωριμία ο ένας για τον άλλον, ώστε να είναι βέβαιοι ότι έχουν κάνει σωστή επιλογή συζύγου.

2. Προβλήματα σχετικά με την αναπροσαρμογή που χρειάζεται να κάνουν πολλά άτομα μετά τον γάμο σε σχέση με τις συνήθειές τους και την συμπεριφορά τους πριν από τον γάμο.

3. Προβλήματα σχέσεων με τρίτους, όπως για παράδειγμα με τους γονείς ου ενός ή του άλλου συζύγου, ιδίως όταν ο ένας σύζυγος συνεχίζει να διατηρεί στενούς δεσμούς με κάποιον από τους γονείς του.

4. Προβλήματα δεύτερου γάμου, που μπορεί να παίρνει διάφορες μορφές, όπως σχέση με πρώην σύζυγο, σχέση με παιδιά προηγούμενου γάμου, σχέσεις προηγούμενων παιδιών μ' εκείνα του νέου γάμου, κ.ά.

5. Προβλήματα επικοινωνίας. Είναι μια πολύ συνήθης ομάδα προβλημάτων τόσο στα νέα, όσο και στα παλιά ζευγάρια και αναφέρεται στην επικοινωνία τόσο μεταξύ των δύο συζύγων όσο και μεταξύ γονέων και παιδιών, γονέων και παππούδων και άλλων συγγενών, κ.λ.π.

6. Η σεξουαλική συμπεριφορά είναι ένας ακόμη τομέας στον οποίο τα ζευγάρια χρειάζονται βοήθεια. Η έλλειψη σεξουαλικής αγωγής σε νεότερες ηλικίες, προκαλεί σε πολλά ζευγάρια προβλήματα αργότερα. Τα προβλήματα αυτά μπορεί να σχετίζονται με λανθασμένες ή μη αποδεκτές συνήθειες, προδιαθέσεις και στάσεις, ιδίως στη σχέση μεταξύ σεξ και αγάπης. Τριβές μπορεί να δημιουργούν και οι διαφορετικές συνήθειες ή απαιτήσεις.

7. Προβλήματα σχετικά με την απιστία (εξωσυζυγικές σχέσεις). Τέτοια προβλήματα είναι συνήθη και η βοήθεια που αναζητείται μπορεί αν αφορά τρόπο επικοινωνίας, διαδικασίες χωρισμού, προβλήματα ζηλοτυπίας, κ.ά.

8. Προβλήματα οικονομικά είναι κάποτε πολύ σοβαρά. Μπορεί να αναφέρονται στην έλλειψη πόρων και ανέχεια, αλλά κάποτε αφορούν διχόνοιες λόγω τρόπου διαχείρισης των χρημάτων. Συναφή είναι και τα επαγγελματικά προβλήματα είτε του ενός είτε του άλλου, τα οποία μεταφέρονται στο σπίτι και τα προβλήματα λόγω ανεργίας.

9. Προβλήματα που σχετίζονται με κακοποιημένες συζύγους και κακοποιημένα παιδιά, με βάνουση συμπεριφορά, με απομάκρυνση απ' το σπίτι, εγκατάλειψη κ.ά.

10. Προβλήματα σχετικά με την ανατροφή και αγωγή των παιδιών είναι πολλές φορές η αιτία προστριβής. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στους γονείς που έχουν παιδιά με ειδικές ανάγκες διαφόρων κατηγοριών.

11. Προβλήματα χωρισμού – διαζυγίου. Ο σκοπός της προσπάθειας είναι κατ' αρχάς να αποφευχθεί η διάλυση της σχέσης, αλλά εάν αυτό είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο, η λύση της να συντελεστεί με την μικρότερη δυνατή φθορά για τα άτομα που συνδέονται στην σχέση αυτή. Μια άλλη διάσταση του θέματος αφορά τη βοήθεια προς τα άτομα ν' αντεπεξέλθουν στα προβλήματα που μπορεί να προκαλέσει ένας χωρισμός, τα οποία πολλές φορές οδηγούν ακόμα και σε από-οργάνωση της προσωπικότητας.

12. Στην περίπτωση των χωρισμένων γονιών, μεγάλη είναι η ανάγκη για συμβουλευτική υποστήριξη των παιδιών, ιδίως στις μικρότερες ηλικίες, ώστε να μην επεκταθούν σ' αυτά οι προεκτάσεις των προβλημάτων των γονέων τους. Το ίδιο ισχύει για την περίπτωση των γονέων με προβλήματα επικοινωνίας ή συγκρούσεων.

Γενικός σκοπός, λοιπόν, της Συμβουλευτικής ζευγαριών- οικογένειας είναι η εξασφάλιση κατ' αρχάς της λειτουργίας της οικογένειας και του ζευγαριού και φυσικά η βελτίωσή της σε βαθμό, ώστε να επιτευχθεί υγιής εξέλιξη στο πλαίσιο της οικογένειας, αυτοπραγμάτωσης των μελών της, ικανοποίηση από την λειτουργία της κ.ά.

Σήμερα έχουν αναπτυχθεί διάφορα μοντέλα ψυχοθεραπείας ζευγαριών – οικογένειας, στηριζόμενα στις θεωρίες της ψυχολογίας. Η ψυχοθεραπεία είναι η θεραπεία που εφαρμόζεται με ψυχολογικές μεθόδους. Ο θεραπευτικός

παράγοντας είναι η σχέση που δημιουργείται μεταξύ του θεραπευτή και του ατόμου, μια σχέση που δημιουργείται και αξιοποιείται συστηματικά κατά διάφορες μεθόδους. Ο ψυχοθεραπευτής προσπαθεί σε συνεργασία με τον ασθενή να προσπελάσει το διαταραγμένο ενσυνείδητο ή ασυνείδητο ψυχισμό του και να διανοίξει οδούς για την λύση κρίσεων και συγκρούσεων. (Πάπυρος, Lagousse Britanica, 1993, σελ. 433). Κάθε θεραπευτικό μοντέλο χρησιμοποιεί τεχνικές που σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο για την επίλυση των προβλημάτων, θα βοηθήσουν το ζευγάρι να ξεπεράσει την κρίση.

Κατωτέρω, θα αναφερθούν τα κυριότερα μοντέλα οικογενειακής – συζυγικής θεραπείας, τα οποία εφαρμόζονται από τις διάφορες θεωρητικές κατευθύνσεις.

ΣΤ. ΚΥΡΙΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΥΖΥΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΣΤ1. Η ΨΥΧΟΔΥΝΑΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΣΤ1.1. Βασικές έννοιες

Πυρήνας της ψυχοδυναμικής προσέγγισης είναι η κλασική ψυχανάλυση του Freud (1900), η οποία έχει επηρεάσει την επιστήμη της ψυχολογίας όσο καμία θεωρία έως τώρα.

Η θεωρία της ψυχανάλυσης διακρίνει τρεις διαστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης: τη δυναμική, τη δομική και την διαδοχική ή εξελικτική.

Η δυναμική διάσταση αφορά τη διαχείριση της ψυχικής ενέργειας, την καταλυτική λειτουργία των ενστίκτων και την ύπαρξη περισσότερων από ένα επίπεδο συνείδησης. Η ψυχική ενέργεια (libido), που έχει ο καθένας, επενδύεται σε στόχους ζωής ανάλογα με το στάδιο ανάπτυξης το οποίο διανύει και τη διαδρομή του. Η ανθρώπινη συμπεριφορά καθοδηγείται από βιολογικά ένστικτα. Τα δυο βασικά ένστικτα είναι ο έρωτας, που υποστηρίζει ενέργειες οι οποίες διατηρούν τη ζωή και την ανάπτυξη με την γενικότερη έννοια και ο θάνατος, που περιλαμβάνει ενέργειες οι οποίες οδηγούν στην κατάλυση της ζωής είτε με επιθετικότητα εναντίον άλλων είτε με αυτοκαταστροφική συμπεριφορά. Στην προσπάθεια εξήγησης της συμπεριφοράς καθοριστική σημασία έχει η ύπαρξη του ασυνείδητου, του μέρους εκείνου της συνείδησης στο οποίο βρίσκονται καταπιεσμένα συναισθήματα, κοινωνικά απαράδεκτες επιθυμίες, φόβοι και ανησυχίες του ατόμου.

Η δομή της ανθρώπινης προσωπικότητας καθορίζεται με τριαδικό τρόπο, και διακρίνει το απρόσωπο εκείνο (id), το εγώ (ego) και το υπερεγώ (superego). Οι ανάγκες για ηδονή του εκείνο, η αυτολογοκρισία και οι υπόλοιποι περιορισμοί που θέτει το υπερεγώ, αντιμάχονται διαρκώς με τον ρεαλισμό του εγώ.

Σημαντικό ρόλο στην καθημερινή συμπεριφορά του ατόμου, ιδιαίτερα στην προσπάθεια προστασίας του εγώ από τις απαιτήσεις του εκείνο και την κριτική του υπερεγώ, παίζουν οι μηχανισμοί άμυνας (π.χ. προβολή, απώθηση, μετάθεση, άρνηση, ματαιώση κ.ά.).

Τα στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης που έχουν περιγράψει οι ψυχαναλυτές (στοματικό, πρωκτικό, φαλλικό, λανθάνουσας σεξουαλικότητας και γενετήσιο) καθοδηγούν τον σύμβουλο στον εντοπισμό τυχόν προβλημάτων καθήλωσης ή παλινδρόμησης. Σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί κατά τα πρώτα στάδια της ζωής με σημαντικά άτομα του περιβάλλοντος όπως οι γονείς, και ιδιαίτερα οι συγκρουσιακές σχέσεις, καθορίζουν τη μετέπειτα προσαρμογή. (Σ. Γεωργίου, 2003, σελ. 200-202).

Η ψυχοδυναμική προσέγγιση στην οικογενειακή θεραπεία εφαρμόζει τις θεωρητικές αρχές και τις θεραπευτικές τεχνικές της ψυχανάλυσης του Freud για να κατανοήσει τις αλληλεπιδράσεις και τη δομή της οικογένειας. Βασικός στόχος της είναι η επίτευξη *εναισθησίας* για το κάθε μέλος της οικογένειας ξεχωριστά και η παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο τα υπόλοιπα μέλη αντιδρούν απέναντί του. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης 1999,σελ.79).

ΣΤ1.2. Η θεραπεία ζευγαριού - οικογένειας με βάση το ψυχοδυναμικό μοντέλο

ΣΤ1.2.1. Ομαδική αναλυτική προσέγγιση των ανοικτών συστημάτων

Εισηγητής αυτής της προσέγγισης είναι ο Robin Skynner (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης 1999,σελ.88), ο οποίος υποστηρίζει πως κάθε άτομο δημιουργεί αντιλήψεις, εξωπραγματικές προσδοκίες και προβολές που μεταφέρει στην ώριμη ηλικία.

Συνεπώς, το άτομο προσπαθεί να επιλέξει ένα σύντροφο με παρόμοιο σύστημα αντιλήψεων και προβολών. Πολλές φορές το σύστημα αυτό παρουσιάζει ελλείψεις κατά την ανάπτυξη του ατόμου. Αν οι δύο σύντροφοι έχουν παρόμοιες ελλείψεις, τότε δημιουργούνται προβλήματα και συγκρούσεις. Συχνά, τα συζυγικά προβολικά συστήματα δημιουργούν ένα παιδί με συμπτώματα τα οποία εξυπηρετούν τη διατήρηση της οικογένειας ως μονάδας.

Με την θεραπευτική του μέθοδο ο Skynner επιδιώκει:

- Να απομακρύνει την επίδραση των προβολικών συστημάτων από το παιδί και να επαναφέρει τις προβολές στο ζευγάρι.
- Να αποσαφηνίσει τους τρόπους επικοινωνίας ανάμεσα στο ζευγάρι.
- Να βοηθήσει το ζεύγος να αντιληφθεί τις απρόσφορες προσδοκίες.
- Να τροποποιήσει τη δομή της οικογένειας και μέσω τεχνικών παρατήρησης και μίμησης προτύπων να διδάξει στο ζευγάρι δεξιότητες που αφορούν στο ρόλο του, καθώς και περισσότερους τρόπους να σχετίζονται μεταξύ τους.

Η θεραπεία βοηθά τους συντρόφους να πετύχουν τη μεταξύ τους διαφοροποίηση, ώστε να μπορούν να απολαμβάνουν την σχέση τους, χωρίς απλά να χρειάζεται ο ένας τον άλλον.

Ο Skynner υποστηρίζει την ενεργή συμμετοχή του θεραπευτή στη διαδικασία της θεραπείας, ενώ θα πρέπει να έχει πλήρη επίγνωση της προσωπικής του εξέλιξης, ώστε να ταυτίζεται με την οικογένεια χωρίς να συγχωνεύεται μ' αυτή. (ό.π., σελ.89).

ΣΤ1.2.2. Η προσέγγιση των αντικειμενοτρόπων σχέσεων και της οικογένειας καταγωγής

Σημαντικότερος εκπρόσωπος αυτής της προσέγγισης είναι ο Otto Kernberg (1984) ο οποίος για την θεωρία των αντικειμενοτρόπων σχέσεων αναφέρει ότι, « πρόκειται για την ψυχαναλυτική μελέτη της φύσης και της καταγωγής των ενδόψυχων δομών η οποία απορρέει από την καθήλωση , την τροποποίηση και την επανενεργοποίηση παρελθουσών εσωτερικευμένων σχέσεων του ατόμου με άλλες στο πλαίσιο των σημερινών διαπροσωπικών του σχέσεων». Αντικειμενοτρόπες σχέσεις ονομάζονται οι τρόποι με τους οποίους σχετίζονται τα άτομα με τα αντικείμενα, δηλαδή με τα άλλα ανθρώπινα όντα. Άλλωστε ο Winnicott ήταν αυτός που έδειξε τη σημαντικότητα του ρόλου της μητέρας ως πρωταρχικό αντικείμενο για το παιδί και την ζωή του. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης 1999,σελ.83).

Ο Framo (1976), είναι ο πρώτος οικογενειακός θεραπευτής που εφάρμοσε στη θεραπεία ζευγαριών και οικογένειας τη θεωρία των αντικειμενοτρόπων σχέσεων. Συγκεκριμένα αναφέρει « όσο πιο οδυνηρές υπήρξαν, από ψυχολογική άποψη, οι πρώτες εμπειρίες της ζωής, τόσο πιο ισχυρή είναι η επένδυση στα εσωτερικά αντικείμενα, με αποτέλεσμα ο ενήλικας να εμπλέκεται έντονα σε μια ασυνείδητη προσπάθεια να ταιριάζει όλες τις κοντινές του σχέσεις με τα εσωτερικά πρότυπα που διαθέτει για τους ρόλους.»

Στα πλαίσια της συζυγικής σχέσης, υπάρχουν άτομα που προβάλλουν τις προσδοκίες τους που ως ένα βαθμό είναι διαστρεβλωμένες και ασυνείδητα προσπαθούν να ωθήσουν το σύντροφό τους να εναρμονιστεί με αυτές τις προσδοκίες. Στα πλαίσια τώρα της οικογένειας, ο ένας από τους γονείς μπορεί να προβάλει στα άλλα μέλη διάφορες ενδοβολές, δηλαδή η εσωτερική αναπαράσταση των γονεϊκών αντικειμένων, προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να αναπληρώσει τις ανεπαρκείς αντικειμενοτρόπες σχέσεις που είχε βιώσει στην παιδική του ηλικία.

Ο Framo (ό.π., σελ.85), χρησιμοποιεί τεχνικές που βοηθούν τα ζευγάρια και την οικογένεια ν' αντιμετωπίσουν άλυτα ζητήματα που ο καθένας μεταφέρει στο γάμο του από την οικογένεια καταγωγής.

Έτσι σχεδίασε ένα μοντέλο θεραπείας που αναλύεται σε τρία στάδια:

A) Διασυνδετική θεραπεία

Στις συνεδρίες λαμβάνουν μέρος μόνο οι δύο σύζυγοι. Έτσι, σε περίπτωση που υπάρχει παιδί, να βγαίνει από το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου και τη σχέση τριγωνοποίησης με το παιδί.

B) Ομαδική θεραπεία ζευγαριού

Στις συνεδρίες παρευρίσκονται περισσότερα από ένα ζευγάρια. Το κάθε ζευγάρι μπορεί να παρατηρήσει και να αξιολογήσει τα πρότυπα σχέσης που χρησιμοποιεί, καθώς και αυτά που εκδραματίζονται από τα άλλα ζευγάρια.

Γ) Συνεδρίες με την οικογένεια καταγωγής

Συμμετέχουν οι γονείς και τα αδέρφια των συντρόφων. Εδώ αναγνωρίζονται οι ενδοβολές, βγαίνουν από την ασυνείδητη κατάσταση και με την βοήθεια του θεραπευτή επιλύονται.

ΣΤ1.2.3. Η προσέγγιση του Ackerman

Ο Ackerman ειδικός της ψυχαναλυτικής κατεύθυνσης, δανείστηκε στοιχεία από την ψυχαναλυτική προσέγγιση αλλά και από την συστημική μέθοδο. Θεωρούσε πως η εμφάνιση ενός συμπτώματος ενός μέλους της οικογένειας ήταν αποτέλεσμα ενδόψυχης σύγκρουσης και αποτελούσε μια άμυνα που βοηθούσα το μέλος να αποφύγει το άγχος που του προκαλούσε η σύγκρουση. Από την άλλη μεριά, στα πλαίσια της οικογένειας θεωρούσε ότι το σύμπτωμα ήταν αποτέλεσμα ενός επαναλαμβανόμενου προτύπου αλληλεπίδρασης που αποσκοπούσε στην διατήρηση της ισορροπίας

Ο Ackerman εισήγαγε την έννοια της αλληδιαπλεκόμενης παθολογίας, σύμφωνα με την οποία η εκδήλωση ενός συμπτώματος από οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της σύγχυσης και των διαστρεβλώσεων που παρατηρούνται σε όλη την οικογένεια.

Ο θεραπευτής που εφαρμόζει την ανωτέρω προσέγγιση έχει τους ακόλουθους στόχους:

- Να βοηθήσει την οικογένεια να αποκτήσει μια πιο σαφή και ακριβή αντίληψη για την οικογενειακή σύγκρουση.
- Να ενεργοποιήσει την «εν ύπνωση» διαπροσωπική σύγκρουση.
- Να φέρει την ενδοψυχική σύγκρουση στο επίπεδο της διαπροσωπικής διεργασίας.
- Να επαναφέρει τη σύγκρουση στην αρχική της πηγή, εξαλείφοντας τις ακατάλληλες μεταθέσεις εχθρότητας και συγκρούσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας. (ό.π., σελ.81).

ΣΤ2. Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΣΤ2.1. Βασικές έννοιες

Ο Σύνδεσμος για την Προώθηση της Θεωρίας της Συμπεριφοράς, στην προσπάθειά του να δώσει τον ορισμό της θεραπείας, αναφέρει ότι τα στοιχεία - κλειδιά αυτής της προσέγγισης περιλαμβάνουν διαγνωστικές εκτιμήσεις και αξιολογήσεις που πραγματοποιούνται καθ' όλη την διάρκεια των φάσεων του σχεδιασμού και της θεραπευτικής αντιμετώπισης. Συνεπώς, η συμπεριφοριστική προσέγγιση αποτελείται από ένα σαφές και συγκεκριμένο σύνολο τεχνικών και χρησιμοποιεί ένα σύστημα πρακτικών και διαδικασιών, το οποίο υποβάλλεται σε συνεχή παρακολούθηση.

Σύμφωνα με τον Σ. Γεωργίου (2003, σελ.81-82), οι συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις χρησιμοποιούν αρχές της ανθρώπινης μάθησης και συμπεριφοράς. Η μάθηση της συμπεριφοράς επιτυγχάνεται με την εφαρμογή ενός από τα τρία μοντέλα ή συνδυασμού τους, τα οποία είναι η κλασική εξαρτημένη, η συντελεστική και η κοινωνική μάθηση.

Η κλασική εξαρτημένη μάθηση ακολουθεί τους νόμους της συνειρμικής σύνδεσης ερεθίσματος –αντίδρασης μετά από χωροχρονική συνάφεια, όπως τους περιέγραψε ο Ραβλόν (1927). Ο Watson (1930) εφαρμόζοντας τις αρχές αυτές έδειξε ότι με αυτό τον τρόπο μαθαίνονται συναισθήματα, όπως ο φόβος.

Στην συντελεστική μάθηση η έμφαση μετατοπίζεται από το ερέθισμα στην αντίδραση. Όπως έδειξε ο Skinner (1953) αν μια ενέργεια ακολουθηθεί από ένα θετικό αποτέλεσμα, τότε το άτομο θα τείνει να επαναλαμβάνει την ίδια ενέργεια την οποία θεωρεί συντελεστή της αμοιβής.

Τέλος, η κοινωνική μάθηση, όπως ανέπτυξε ο Bandura (1977), μπορεί να επιτευχθεί με παρατήρηση και μίμηση προτύπων. Η ύπαρξη θετικών μοντέλων στη ζωή του ατόμου – ιδιαίτερα κατά τις ευαίσθητες ηλικίες (παιδική- εφηβική) – και η ταύτιση με αυτά (αντί με επιθετικά, αυτοκαταστροφικά και αντικοινωνικά μοντέλα που βρίσκονται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον) μπορεί να οδηγήσει στην υγιή προσαρμογή του ατόμου και στην αποτροπή της απόκλισης.

Στόχος των εν λόγω προσεγγίσεων είναι η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των συντρόφων και των μελών της οικογένειας και η εκμάθηση των δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για την διατήρηση των αλλαγών και των βελτιώσεων που επέρχονται στις σχέσεις. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης 1999,σελ.148).

ΣΤ2.2. Η θεραπεία του ζευγαριού - οικογένειας με βάση την συμπεριφοριστική προσέγγιση

Στις τέσσερις προσεγγίσεις που ακολουθούν παρουσιάζονται ορισμένες σημαντικές θέσεις της θεραπείας της συμπεριφοράς. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης 1999).

ΣΤ2.2.1. Συμπεριφοριστική προσέγγιση στη θεραπεία ζεύγους

Στην παρούσα μορφή της, η προσέγγιση αυτή χαρακτηρίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία: 1) ανάλυση της συμπεριφοράς, 2) θετική αμοιβαιότητα, 3) εκπαίδευση στις δεξιότητες επικοινωνίας και 4) εκπαίδευση σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. (Halweg, Baucom, Markman, 1988).

Η ικανοποίηση από το γάμο απαιτεί από τους δυο συντρόφους προσπάθεια και δέσμευση, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να αναπτύξουν επικοινωνιακές δεξιότητες οι οποίες θα επιτρέψουν την ανοικτή και ειλικρινή επικοινωνία μεταξύ τους. Έτσι ο θεραπευτής, λειτουργεί ως εκπαιδευτής, προσπαθώντας να διδάξει στο τις δεξιότητες οι οποίες είναι απαραίτητες για την βελτίωση της σχέσης τους και την κατανόηση των αιτιών της ελλιπούς λειτουργίας τους.

Ο θεραπευτής αναλαμβάνει ενεργό ρόλο. Παρέχει στο ζευγάρι συγκεκριμένη και θετική ανατροφοδότηση και κάνει υποδείξεις εκεί που χρειάζεται και αναθέτει στο ζευγάρι ασκήσεις στο σπίτι. Διδάσκει πρώτα τις απλές και έπειτα τις περισσότερο πολύπλοκες δεξιότητες, θίγοντας στην αρχή θέματα λιγότερο συναισθηματικά φορτισμένα και στην συνέχεια θίγει θέματα με μεγαλύτερη συναισθηματική φόρτιση. Επίσης, ο θεραπευτής χρησιμοποιεί ασκήσεις θετικών αλληλεπιδράσεων, για αύξηση της αμοιβαιότητας στην επικοινωνία, αφού αυτή η αμοιβαιότητα είναι το κλειδί για την ικανοποίηση των προσωπικών, κοινωνικών και υλικών αναγκών των συντρόφων. Τέλος, το ζευγάρι διδάσκεται την τεχνική του συμβολαίου με την οποία οι δύο σύζυγοι μαθαίνουν τις διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις, έτσι όπως αυτές αποτυπώνονται βάσει του « ποιος κάνει τι, σε ποιον και πότε ».

(ό.π., σελ.140-142).

ΣΤ2.2.2. Εκπαίδευση στις γονεϊκές δεξιότητες

Ο Patterson (1976), υποστηρίζει ότι οι γονείς και τα παιδιά μπορούν ν' αλλάξουν και πράγματι αλλάζουν ο ένας την συμπεριφορά του άλλου και ότι αυτές οι αλλαγές είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν αν σχεδιαστούν. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης υποστηρίζει ότι τόσο οι θετικές όσο και οι προβληματικές συμπεριφορές μπορούν να μαθευτούν. Έτσι η εκπαίδευση στις γονεϊκές δεξιότητες βασίζεται στην θεωρία του Skinner (1953) για την ενίσχυση της συμπεριφοράς μέσω αμοιβών και για την χρήση αρνητικής ενίσχυσης ή τιμωρίας που αποδυναμώνει ή τροποποιεί την προβληματική συμπεριφορά.

Η συμπεριφοριστική εκπαίδευση των γονιών, από τον θεραπευτή έχει στόχο την αλλαγή της συμπεριφοράς του παιδιού μέσω της σταθερής ενίσχυσης νέων επιθυμητών συμπεριφορών και της τιμωρίας της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς.

Παρόλο που οι τεχνικές αυτές φαίνεται να έχουν αποτελέσματα σε μικρά παιδιά, όταν ο θεραπευτής έχει να κάνει με εφήβους, θα πρέπει να διενεργεί μια λειτουργική ανάλυση των στοιχείων που προκαλούν, ενισχύουν και συντηρούν την προβληματική συμπεριφορά τους. Αυτό γίνεται συνήθως με επίσκεψη του θεραπευτή στο σπίτι της οικογένειας, ώστε να παρατηρήσει την οικογένεια εν δράση.

Ο Patterson και Reid (1970), υποστηρίζουν ότι ένα αποτελεσματικό μέσο για το χειρισμό προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι γονείς στις σχέσεις τους με τους έφηβους είναι η χρήση *συμβολαίων*. Το συμβόλαιο θα πρέπει να ορίζει με ακρίβεια τι πρέπει να κάνει το κάθε μέλος, δηλαδή οι γονείς και ο έφηβος, καθώς και τις αναμενόμενες συνέπειες εφόσον δεν αλλάξει η αρνητική συμπεριφορά. (ό.π., σελ.142-143).

ΣΤ2.2.3. Λειτουργική προσέγγιση στην οικογενειακή θεραπεία

Το λειτουργικό μοντέλο υποθέτει ότι οι διεργασίες μέσα στην οικογένεια είναι κυκλικές και αμοιβαίες και ότι αυτό που δημιουργεί το νόημα οποιασδήποτε συμπεριφοράς δεν είναι η εστίαση στο άτομο αλλά η ύπαρξη ενός σχεσιακού πλαισίου.

Άρα, βάση αυτής της προσέγγισης, το αίτιο και το αιτιατό (αποτέλεσμα) έχουν κυκλική σχέση και το βασικό γνώρισμα της συμπεριφοράς είναι η επίδραση που έχει στις σχέσεις. Εδώ ο θεραπευτής θα πρέπει να κατανοήσει ότι η συμπεριφορά είναι το προϊόν της επίδρασης «συγκεκριμένων πλευρών του διαπροσωπικού πεδίου». Πρέπει επίσης να αναγνωρίσει ότι οι πελάτες μπορούν να βελτιώσουν την ικανότητά τους για συνειδητές αποφάσεις και επιλογές σε αυτό το διαπροσωπικό πεδίο.

Η λειτουργική προσέγγιση χρησιμοποιεί την *θεραπεία* και την *εκπαίδευση*. Η θεραπεία δημιουργεί το πλαίσιο, επιτρέπει ή κινητοποιεί τα μέλη της οικογένειας να αλλάξουν συμπεριφορά. Η εκπαίδευση βοηθάει τα μέλη της οικογένειας να μάθουν τον τρόπο επίτευξης λειτουργικών αποτελεσμάτων στις διαπροσωπικές τους σχέσεις και να διατηρήσουν τις αλλαγές από την θεραπεία.

Ο θεραπευτής προκειμένου να πετύχει τον σκοπό του, αξιολογεί τις διεργασίες των σχεσιακών αλληλεπιδράσεων καθώς και τα δυνατά και αδύναμα σημεία του κάθε μέλους, ενώ στην συνέχεια ωθεί τους συμμετέχοντες να αμφισβητήσουν τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τον εαυτό τους ως μέλος της οικογενειακής ομάδας η οποία αντιμετωπίζει ένα συγκεκριμένο πρόβλημα. Έτσι, ο θεραπευτής καταλήγει στον *επαναχαρακτηρισμό* συγκεκριμένων συμπεριφορών των μελών. Αυτό βοηθά τα μέλη να καταλάβουν καλύτερα το ένα το άλλο και να αλλάξουν τις αμοιβαίες αντιδράσεις τους τόσο σε συναισθηματικό όσο και σε επίπεδο συμπεριφοράς. (ό.π., σελ. 145-146).

ΣΤ2.2.4. Δυαδική σεξουαλική θεραπεία

Οι τεχνικές της συμπεριφορικής σεξουαλικής θεραπείας, έχει γενικά υψηλά ποσοστά επιτυχίας, ειδικά σε περιπτώσεις πρόωρης εκσπερμάτωσης και πρωτογενούς οργασμικής δυσλειτουργίας. Η εφαρμογή αυτής της προσέγγισης μειώνει αρκετά το άγχος κατά την διάρκεια της σεξουαλικής επαφής και βελτιώνει τις στάσεις και τις τεχνικές για τη διαμόρφωση ικανοποιητικότερων σεξουαλικών σχέσεων.

Παρά τα κοινά που έχουν τα διαφορετικά μοντέλα συμπεριφοριστικής σεξουαλικής θεραπείας, υπάρχουν και ορισμένες διαφορές ως προς τις αιτίες της σεξουαλικής δυσλειτουργίας στα ζευγάρια. Έτσι, οι Masters και Johnson

(1970), αποδίδουν την σεξουαλική δυσλειτουργία στην αδυναμία του ενός ή των δύο συντρόφων να αφεθούν στην εμπειρία του έρωτα. Ο θεραπευτής αντιμετωπίζει το ζευγάρι από κοινού και δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι η σεξουαλική δυσλειτουργία αποτελεί προϊόν διαταραγμένων αλληλεπιδράσεων του ζευγαριού.

Η Helen Singer Kaplan (1974), εστιάζει κυρίως στις σεξουαλικές στάσεις και δραστηριότητες των συντρόφων. Πιστεύει ότι για την επίλυση των σεξουαλικών προβλημάτων δεν απαιτείται παρέμβαση στις παρελθούσες ψυχοδυναμικές διεργασίες του ζευγαριού και ότι η σεξουαλική θεραπεία πρέπει να πραγματοποιείται στο «εδώ και τώρα». Οι στόχοι είναι συγκεκριμένοι και περιορισμένοι και οι τεχνικές αφορούν την εκτέλεση συγκεκριμένων έργων. Η θεραπευτική παρέμβαση μπορεί να περιλάβει σεξουαλικές ασκήσεις, συζυγική θεραπεία, υποστηρικτική θεραπεία και εκπαίδευση στην εναισθησία.

Στη σεξουαλική θεραπεία είναι απαραίτητη η καλή κατάρτιση και άριστη εκπαίδευση του θεραπευτή. Ουσιαστικό ρόλο παίζουν η ευαισθησία του θεραπευτή ως προς το ύφος αλληλεπίδρασης του ζευγαριού, η αποδοχή της αρχής ότι η σεξουαλική θεραπεία είναι κυρίως προσανατολισμένη στην εκτέλεση ασκήσεων και επικεντρωμένη στην ανακούφιση από την σεξουαλική δυσλειτουργία, καθώς και η σαφής αντίληψη σχετικά με το πότε θα πρέπει να λήξει η θεραπεία. (ό.π., σελ. 147).

ΣΤ3. Η ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΣΤ3.1. Βασικές έννοιες

Υπάρχουν απόψεις, που κατανοούν την ανθρώπινη συμπεριφορά σαν αποτέλεσμα «εξωτερικών» κυρίως δυνάμεων και επιρροών. Είναι οι απόψεις της λεγόμενης «εξωτερικής αιτιοκρατίας» σύμφωνα με τις οποίες το άτομο «ωθείται» προς δράση κυρίως από εξωτερικές δυνάμεις, που συνήθως αποκαλούνται «ερεθίσματα».

Στον αντίποδα διατυπώνονται απόψεις, που κατανοούν την ανθρώπινη συμπεριφορά σαν αποτέλεσμα «εσωτερικών» κυρίως δυνάμεων. Είναι οι απόψεις της λεγόμενης «εσωτερικής αιτιοκρατίας». Σύμφωνα με τις απόψεις αυτές, το άτομο «έλκεται» κυρίως προς δράση, από δυνάμεις «εσωτερικές», βιολογικές και ασυνείδητες, αποκαλούμενες συνήθως: «κίνητρα», «ένστικτα», «ανάγκες», «ενορμήσεις».

Είναι προφανές, λοιπόν, η ανάγκη και το αίτημα για δημιουργία υποθέσεων που θα αίρουν – ή τουλάχιστο θα ελαχιστοποιούν- τις παραπάνω αντιφάσεις, προσφέροντας ταυτόχρονα μια πιο αισιόδοξη προοπτική, αναφορικά με τη δυνατότητα κατανόησης και ελέγχου της συμπεριφοράς.

Στο σημείο αυτό κάνει την εμφάνισή της η γνωσιακή προσέγγιση. Στην εξωτερική αιτιοκρατία της συμπεριφορικής και στην εσωτερική αιτιοκρατία της ψυχαναλυτικής, η γνωσιακή προσέγγιση προτείνει την λεγόμενη «αμφίδρομη αιτιοκρατία». Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η ανθρώπινη συμπεριφορά θεωρείται προϊόν σύζευξης ή απαρτίωσης, εσωτερικών και εξωτερικών δυνάμεων. Για τη σύζευξη αυτή επινοείται η έννοια της γνωσιακής ή νοητικής κατασκευής («γνωσία» ή «σχήμα») που ορίζεται σαν «φορέας» των δυνάμεων αυτών και «πρόδρομος» της μετέπειτα δράσης και συμπεριφοράς. (Ι. Παπακώστας, 1994).

Η Γνωσιακή προσέγγιση έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα τα τελευταία 50 χρόνια με ραγδαία εξέλιξη. Πρωτεργάτης της προσέγγισης αυτής ήταν ο Aaron Beck και οι συνεργάτες του. Ο όρος λοιπόν, « γνωσιακή » χρησιμοποιήθηκε, επειδή αποτελεί βασική πεποίθηση του εισηγητή ότι οι ψυχολογικές διαταραχές εμφανίζονται στο άτομο όταν αυτό διαπράττει βασικά λογικά (γνωστικά) σφάλματα κατά την επεξεργασία γνωστικών δεδομένων, ερμηνεία σκέψεων κ.τ.λ.(Δημητρόπουλος, 1993, σελ.71).

Σύμφωνα με τους Datillio – Padesky (1995, σελ.28), η γνωσιακή θεωρία δίνει μεγάλη έμφαση στη σκέψη και την αντίληψη των γεγονότων από το άτομο, αλλά δεν θεωρεί τα στοιχεία αυτά αποκλειστικά αίτια ψυχολογικών διαταραχών. Τα συναισθήματα παίζουν σημαντικό ρόλο στην ψυχολογία του ατόμου. Η έρευνα του Beck έδειξε ότι οι παραποιήσεις στη σκέψη λειτουργούν συνήθως με τρόπο που διατηρεί τις δυσλειτουργικές καταστάσεις του συναισθήματος. Επίσης, οι αλλαγές στις αντιλήψεις μπορεί να οδηγήσουν σε αλλαγή στο συναίσθημα ή/ και στην συμπεριφορά, Γι' αυτό και οι σκέψεις θεωρούνται το σημείο – κλειδί της γνωσιακής θεραπείας.

Ο Δημητρόπουλος (1993, σελ.72) αναφέρει ότι ένας από τους σκοπούς της θεραπευτικής προσέγγισης είναι να βοηθήσει το άτομο να επιτύχει μια γνωστική αναδόμηση, ώστε να μπορεί να εντοπίσει τα γνωστικά σφάλματα στα οποία υποπίπτει και τις γνωστικές παραμορφώσεις που ακούσια πραγματοποιεί, ώστε να αποφεύγει να υποπίπτει σ' αυτά. Η διαδικασία αυτή

ονομάζεται « κατευθυνόμενη ανακάλυψη», η οποία οδηγεί στον εντοπισμό των « αυτόνομων συλλογισμών» που προηγούνται μιας αντίδρασης.

Συνεπώς, κύριος στόχος της θεραπευτικής διαδικασίας στα ζευγάρια είναι να βοηθηθούν, ώστε να επιλύσουν τις γνωσιακές παραπαιήσεις και να αναπτύξουν πιο συγκεκριμένους τρόπους αξιολόγησης των εμπειριών τους, αλλά και να διδαχθούν μεθόδους με τις οποίες θα επιλύσουν τα παρόντα προβλήματά τους και τις πηγές άγχους τους. (Datillio – Padesky, 1995, σελ.36).

Στην γνωσιακή θεωρία υπάρχουν τρεις γνωστικές πλευρές : α) η τροποποίηση των μη ρεαλιστικών προσδοκιών στη σχέση, β) η διόρθωση των λανθασμένων χειρισμών στο «πάρε-δώσε» της σχέσης και γ) η χρήση αυτοκαθοδηγούμενων διαδικασιών που μειώνουν την διαταραγμένη αλληλεπίδραση. (ό.π., σελ.40).

ΣΤ3.2. Η θεραπεία του ζευγαριού με βάση την γνωσιακή προσέγγιση

Η Γνωσιακή θεραπεία περιλαμβάνει κάποια στάδια μέχρι να ολοκληρωθεί, τα οποία είναι:

- Ιστορικό των προβλημάτων του ζευγαριού – οικογένειας
- Αντιμετώπιση του άγχους
- Αύξηση των θετικών συμπεριφορών στις σχέσεις
- Το ζευγάρι μαθαίνει να αναγνωρίζει, να ελέγχει και να αντιδρά στις αυτόματες σκέψεις
- Μάθηση δεξιοτήτων επικοινωνίας
- Διερεύνηση θεμάτων σχετικά με το θυμό
- Μάθηση στρατηγικών επίλυσης των προβλημάτων
- Αναγνώριση και αλλαγή δυσλειτουργικών αντιλήψεων
- Πρόγνωση παλινδρόμησης

Κάποιες από τις κυριότερες τεχνικές που χρησιμοποιεί η Γνωσιακή Θεραπεία είναι:

α) Οι ατομικές και ομαδικές συνεδρίες. Στις περισσότερες συνεδρίες είναι παρόντες και οι δύο σύντροφοι, ωστόσο στην αρχή της θεραπείας συχνά ο θεραπευτής συναντιέται με κάθε μέλος χωριστά, ώστε να εντοπίσει τα σημαντικά ατομικά ζητήματα που μπορεί να μην έλθουν στην επιφάνεια κατά την διάρκεια των κοινών συναντήσεων. Επίσης, ο θεραπευτής στις αρχικές συνεντεύξεις συλλέγει τις απαραίτητες εκείνες πληροφορίες για τις δυσλειτουργικές σκέψεις, τα προβλήματα επικοινωνίας, καθώς και τις ευχάριστες και δυσάρεστες συμπεριφορές. Αυτό επιτυγχάνεται συνήθως και με την χρήση ειδικών ερωτηματολογίων που χρησιμοποιούν οι γνωσιακοί θεραπευτές. Τέλος, ο θεραπευτής κάνοντας μια αξιολόγηση των στοιχείων που συνέλεξε, θα αποφασίσει για την πορεία και την ολοκλήρωση της θεραπείας. (ό.π., σελ.50-58).

β) Ο ορισμός των θεμάτων που θα συζητηθούν κάθε φορά. Σε αυτή τη φάση, ο θεραπευτής και ο πελάτης σε συνεργασία αποφασίζουν ποια θέματα έχουν προτεραιότητα να συζητηθούν σε κάθε συγκεκριμένη συνεδρία.

γ) Οι ασκήσεις στο σπίτι και οι τεχνικές επικοινωνίας. Το σκεπτικό πάνω στο οποίο στηρίζονται οι ασκήσεις στο σπίτι είναι ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν καλύτερα όταν εφαρμόζουν στην πράξη αυτό που μαθαίνουν. Οι

ασκήσεις στο σπίτι βοηθούν να επιτευχθούν οι στόχοι για την αλλαγή των αντιλήψεων ή την απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Για παράδειγμα, ο σύζυγος εξασκήθηκε να ακούει την σύζυγο, χωρίς να την διακόπτει ή να προχωράει πρόωρα στην επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος.

ΣΤ4. Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΣΤ4.1. Βασικές έννοιες

Οι εμπνευστές της προσέγγισης αυτής δεν είναι κατά βάση θεωρητικοί, αλλά έχουν αναπτύξει μια σειρά δημιουργικών εννοιών και πρωτοποριακών τεχνικών. Τέτοιες έννοιες είναι, η εμπειρία, η συνάντηση, η αντιπαράθεση, η διαίσθηση, η διεργασία, η ανάπτυξη, η ύπαρξη, το αυθόρμητο, η δράση και η χρονική στιγμή «εδώ και τώρα». Οι θεραπευτές αυτής της προσέγγισης θεωρούν την δυσλειτουργία μια αναστολή στη διαδικασία ανάπτυξης ενώ αναγνωρίζουν πόσο σημαντικό είναι να βοηθήσουν τους πελάτες τους να καλλιεργήσουν την ευαισθησία, τη δημιουργικότητα και την έκφραση των συναισθημάτων τους.

Κατωτέρω θα παρουσιαστούν τρεις σπουδαίοι εκπρόσωποι αυτής της προσέγγισης στην θεραπεία ζεύγους -οικογένειας. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης 1999,σελ.111).

ΣΤ4.2. Η Θεραπεία του ζευγαριού - οικογένειας με βάση την ανθρωπιστική - εμπειρική προσέγγιση

ΣΤ4.2.1. Η συμβολική – εμπειρική προσέγγιση

Σημαντικότερος εκπρόσωπος αυτής της προσέγγισης θεωρείται ο Whitaker. Η βασική του θέση για την θεραπεία είναι ότι αυτό που αλλάζει τις οικογένειες είναι η εμπειρία και όχι η εκπαίδευση. Οι εμπειρικοί θεραπευτές εισαγάγουν στο οικογενειακό σύστημα νέες εμπειρίες που αφορούν τόσο τον εαυτό όσο και τη σχέση του ενός με τον άλλο και διερευνούν τις εσωτερικές εμπειρίες του κάθε μέλους για να « ξεπαγώσουν » τις οικογενειακές αλληλεπιδράσεις.

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο στο ύφος του Whitaker είναι ο παιγνιώδης χαρακτήρας που υιοθετεί ενώ πολλές φορές αγγίζει τα όρια του παραλόγου. Έτσι συχνά χρησιμοποιεί αστεία, εδάφια από την Βίβλο, ελεύθερους συνειρμούς και φαντασιώσεις, χυδαιότητα, προσπαθώντας να προσφέρει στους πελάτες μια συγκλονιστική εμπειρία η οποία θα επανενεργοποιήσει την αναπτυξιακή τους πορεία.

Κύριος θεραπευτικός στόχος της προσέγγισης είναι η δημιουργία μιας οικογένειας της οποία τα μέλη έχουν αναπτύξει υγιή αυτονομία και υγιή διαχωρισμό μεταξύ τους. Για να επιτευχθεί λοιπόν αυτός ο σκοπός ο Whitaker δεν ξεκινά την θεραπεία εάν δεν είναι παρόντα όλα τα μέλη της οικογένειας, ενώ ακολουθούνται τα παρακάτω στάδια:

A) Η μάχη για δομή. Αυτό είναι το στάδιο αξιολόγησης και συλλογής πληροφοριών. Ο θεραπευτής σ' αυτή τη φάση εδραιώνει την θέση « Εγώ » και « Εμείς », για να δώσει έμφαση στο ότι δεν είναι μέλος της οικογένειας, ορίζει επίσης τις συνεδρίες και θέτει όρο ότι δεν θα επιτραπούν καβγάδες πριν, κατά την διάρκεια και μετά την θεραπευτική συνεδρία.

B) Η μάχη για πρωτοβουλία. Σ' αυτό το στάδιο ο θεραπευτής αμφισβητεί την θέση της οικογένειας και δεν αναλαμβάνει την ευθύνη για την

αλλαγή της. Επιστρέφει έτσι στην οικογένεια το ρόλο εκείνου που θα διευκολύνει την ανάπτυξη και την αλλαγή.

Γ) Η δοκιμή του κυρίως έργου. Εδώ ξεκινά η ενεργητική παρέμβαση. Πολλές είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται στο στάδιο αυτό όπως:

- η χρήση συνθεραπευτή, που δίνει την ευκαιρία στην οικογένεια να βιώσει υπόδειγμα υγιούς και δημιουργικής λειτουργίας.

- η συμμετοχή των γονέων και των δύο συζύγων, όπου καλούνται ως σύμβουλοι ενώ δίνεται η ευκαιρία να δουν ο ένας τον άλλον κάτω από ένα άλλο πρίσμα.

- η υιοθέτηση μιας μη καθυστερητικής στάσης από το θεραπευτή, ώστε να αποθαρρυνθεί η επιφανειακή αλληλεπίδραση κατά την διάρκεια της συνεδρίας.

- η προσωρινή υποστήριξη ενός μέλους, η οποία παρακινεί του συμμετέχοντες να επιλύσουν κάποια σύγκρουση.

Άλλες τεχνικές είναι η αντιπαράθεση, η οποία θα βοηθήσει να ξεδιαλύνει η απρόσφορη επικοινωνία το γέλιο και το χιούμορ, που βοηθά την οικογένεια να χαλαρώσει · η αποδοχή από τον θεραπευτή των σφαλμάτων που έχει κάνει, ώστε η οικογένεια να κατανοήσει ότι όλοι κάνουν λάθη · η χρήση οπτικών αναλογιών, με σκοπό η οικογένεια να αντιληφθεί τις δυσλειτουργίες της · και τέλος, ο επαναχαρακτηρισμός ή χρήση ετικετών, μέσα από την οποία αντιλαμβάνεται το ζευγάρι και η οικογένεια ότι η αρνητική συμπεριφορά είναι ένα μέσο για την μεταφορά θετικών στοιχείων. (ό.π., σελ.112-118).

ΣΤ4.2.2. Η μορφοδομική (Gestalt) προσέγγιση

Η μορφοδομική είναι προσανατολισμένη στην έννοια των συστημάτων, στην άμεση εμπειρία και στο συναίσθημα ενώ παράλληλα εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο κάθε μέλος αντιλαμβάνεται την άμεση εμπειρία του. Όταν η μορφοδομή του ατόμου, δηλαδή η οργανωμένη ολότητα του, παραμένει ατελής, ένα τμήμα της συναισθηματικής και γνωστικής ενέργειάς του δεσμεύεται σε ένα συγκεκριμένο συμβάν. Βασικός εισηγητής της προσέγγισης αυτής είναι ο ψυχίατρος Fritz Perls.

Στόχος της θεραπείας είναι να καταστήσει συνειδητές τις πλευρές της επαφής με την επίγνωση, έτσι ώστε να ολοκληρώσει την μορφοδομή. Οι θεραπευτές που χρησιμοποιούν τις αρχές της μορφοδομικής προσέγγισης διερευνούν κατ' αρχάς την παρουσία στοιχείων που παρεμποδίζουν την αυτογνωσία όπως, της ενδοβολής, όπου το άτομο κάνει αυτά που νομίζει ότι οι άλλοι θέλουν να κάνει · της προβολής, όπου το άτομο αποδίδει συναισθήματα και σκέψεις σε κάποιον άλλο · και της αναστροφής, όπου το άτομο κάνει στον εαυτό του αυτά που θα ήθελε να κάνει στους άλλους.

Ο θεραπευτής έχει το ρόλο του παρατηρητή. Παρόλα αυτά κατά την διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας, σύμφωνα με τον Kempler (1981), αναλαμβάνει το ευθύνη δύο λειτουργιών. Η πρώτη είναι η καθοδήγηση ή εστίαση, η οποία βοηθά την οικογένεια να αποκτήσει σαφή επίγνωση μιας εμπειρίας και να επανέλθει σε μια επικοινωνιακή αλληλεπίδραση. Η δεύτερη είναι η διευκόλυνση ή διοχέτευση τη νέας επίγνωσης ή αποδεσμευμένης ενέργειας προς μια εποικοδομητική επανολοκλήρωση.

Ο θεραπευτής επίσης αλληλεπιδρά ως ολοκληρωμένο πρόσωπο, ενεργεί ως καθοδηγητής και δάσκαλος, ενθαρρύνει το κάθε μέλος να μιλήσει και να εκφράσει το συναίσθημά του, προσφέρει υποστήριξη. (ό.π., σελ. 119-120).

ΣΤ4.2.3. Ανθρωπιστική θεραπεία – προσέγγιση διαδικασίας της επικοινωνίας

Η ανθρωπιστική προσέγγιση υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά δεν καθορίζεται τόσο από την εξωτερική πραγματικότητα αλλά από τον τρόπο που κάθε άτομο την αντιλαμβάνεται.

Πρωτοπόρος αυτής της προσέγγισης στην θεραπευτική διαδικασία ήταν η κοινωνική λειτουργός Virginia Satir, η οποία υποστήριζε ότι « όλοι οι άνθρωποι όχι μόνο θέλουν, αλλά θα μάθουν να αλλάζουν, αρκεί να τους δοθούν τα μέσα...». Πίστευε επίσης, ότι τα συμπτώματα που μπορεί αν παρουσιάσει ένα άτομο φανερώνουν τα εμπόδια που έχει συναντήσει κατά την διάρκεια της ανάπτυξής του.

Η Satir λοιπόν έδωσε βαρύτητα στην προσωπική ανάπτυξη και αυτοεκτίμηση του ατόμου. Θεώρησε πολύ σημαντικό, κάθε μέλος της οικογένειας, να νιώθει ότι οι άλλοι το αγαπούν και το εκτιμούν. Επιπροσθέτως, τόνισε ότι η συζυγική σχέση κατέχει σπουδαίο ρόλο στη λειτουργία της οικογένειας και ότι η πρωτογενής τριάδα στη ζωή κάθε ανθρώπου – ο πατέρας, η μητέρα και το παιδί – αποτελεί την πηγή της ταυτότητας του εαυτού. Ακρογωνιαίος λίθος της ατομικής και οικογενειακής υγείας θεωρείται η αυτοεκτίμηση που εκφράζεται στα πρότυπα επικοινωνίας που χρησιμοποιεί.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του τρόπου παρέμβασής της είναι, η ζεστασιά και η αποδοχή της, η έμφαση στο «εδώ και τώρα», η ερευνητική της ευφυΐα, η ανθρώπινη και άνετη παρουσία της και η ικανότητά της να προσαρμόζεται στη μοναδικότητα της στιγμής και να διακινδυνεύει.

Κατά την πρώτη φάση της θεραπείας ο σύμβουλος – θεραπευτής συλλέγει τις απαραίτητες εκείνες πληροφορίες, για την αξιολόγηση της κατάστασης, μέσα σε ένα κλίμα εμπιστοσύνης για την οικογένεια. Η Satir θεωρεί, ότι το μεγαλύτερο κομμάτι της δουλειάς με τα άτομα, αφορά την προσπάθεια του ειδικού να πείσει τον πελάτη ότι μπορεί να εκφράσει με ασφάλεια τα συναισθήματά του.

Στην δεύτερη φάση, επιχειρείται η μεταμόρφωση της οικογένειας. Εδώ ακριβώς γίνεται ξεκάθαρος και ο στόχος της προσέγγισης αυτής ο οποίος είναι, να αυξηθεί και να ενισχυθεί η φροντίδα, η επικοινωνία και το αίσθημα αυτοεκτίμησης της οικογένειας. Έτσι ο ρόλος του θεραπευτή είναι, να αποδεσμεύσει το δυναμικό για θετική αλλαγή που διαθέτουν τα μέλη της οικογένειας. Ο ίδιος δε, είναι αμερόληπτος παρατηρητής και γίνεται ο ίδιος εκπαιδευτής και πρότυπο αποτελεσματικής επικοινωνίας.

Στην τρίτη και τελευταία φάση της διαδικασίας, όπου το οικογενειακό σύστημα αρχίζει να λειτουργεί ικανοποιητικά, ο θεραπευτής διαβεβαιώνει τα μέλη της οικογένειας ότι έχουν αναπτύξει επαρκώς τα μέσα που χρειάζονται, έτσι ώστε να συνεχίσουν την διαδικασία της αλλαγής και μετά το τέλος της θεραπείας.

Τα κριτήρια τα οποία επιδεικνύουν ότι η θεραπεία έχει ολοκληρωθεί είναι όταν τα μέλη της οικογένειας, ακούν το ένα το άλλο, δείχνουν ανοικτά τον πόνο και την αγάπη, νιώθουν ότι αξίζουν και ότι αγαπιούνται και δεν φοβούνται το ρίσκο. (ό.π., σελ. 121-128).

ΣΤ5. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΣΧΕΣΕΩΝ

Η μέθοδος Βελτίωση Σχέσεων είναι ένα νέο εκπαιδευτικό μοντέλο θεραπειάς που εισήγαγε ο Gueney Bernard. Πολλές από τις αρχές της μεθόδου αυτής απορρέουν από τη θεωρία και τις ψυχοθεραπευτικές τεχνικές του Carl Rogers και κάποιες άλλες βρίσκονται πιο κοντά στις θεραπευτικές αρχές των συμπεριφοριστών. (Gueney Bernard, 1996, σελ. 29).

Η θεραπεία είναι όπως προαναφέρθηκε εκπαιδευτικές διαδικασίες που σχεδιάστηκαν για τη βελτίωση των πολύ στενών σχέσεων, κυρίως των σχέσεων μεταξύ των μελών μιας οικογένειας. Τα προγράμματα Βελτίωσης Σχέσεων μπορούν να εφαρμοστούν σε άτομα, σε дуάδες ή σε μεγαλύτερες ομάδες. Στόχος τους είναι η αύξηση της ψυχολογικής και συναισθηματικής ικανοποίησης που μπορεί να αντληθεί από τέτοιες στενές σχέσεις και ως εκ τούτου, η αύξηση της ψυχολογικής και συναισθηματικής ευημερίας των ατόμων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την διδασχή συγκεκριμένων διαπροσωπικών δεξιοτήτων και με την μεταστροφή της συμπεριφοράς. Έτσι τα άτομα, μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να δέχονται τα δικά τους συναισθήματα όπως και εκείνα των άλλων να αναγνωρίζουν ότι η άποψη που έχουν για διαπροσωπικά θέματα είναι υποκειμενική και όχι αντικειμενική και διδάσκονται να εκφράζουν την άποψή τους. Επίσης, διδάσκονται τρόπους έκφρασης διαπροσωπικών μηνυμάτων – απογοητεύσεις, προσδοκίες και επιθυμίες – με συγκεκριμένους όρους συμπεριφοράς. Τέλος, μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τις προηγούμενες και άλλες δεξιότητες που διδάσκονται στο πρόγραμμα, έτσι ώστε και να διευκολύνονται στην επίλυση προβλημάτων που ανακύπτουν στην σχέση τους και να αποκτήσουν μια μέθοδο για την αντιμετώπιση μελλοντικών συγκρούσεων. (ό.π. σελ. 30).

Οι δεξιότητες που διδάσκονται στο εν λόγω πρόγραμμα χρησιμοποιούνται για να βελτιώσουν κάθε είδους διαπροσωπικής σχέσης στην οποία οι άνθρωποι επιθυμούν μία μεγαλύτερης κατανόησης του εαυτού τους και του άλλου. Η προσέγγιση λοιπόν αυτή εφαρμόζεται στη θεραπεία ζεύγους αλλά και βελτίωση οικογενειακών σχέσεων. (ό.π., σελ.412).

Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του προγράμματος η μορφή του είναι ευέλικτη. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένας ή δύο θεραπευτές. Η χρονική διάρκεια δεν είναι συγκεκριμένη και διαφέρει σε κάθε περίπτωση. Τα προγράμματα είναι διαμορφωμένα ώστε να εξυπηρετούν μεγάλο εύρος ηλικιών, τύπου σχέσεων και συνθηκών. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι σχεδιασμένο ώστε οι συμμετέχοντες να προχωρούν σταδιακά, μαθαίνοντας δεξιότητες με αυξανόμενα συναισθηματικά έργα. (ό.π., σελ. 453).

Ο ρόλος του θεραπευτή είναι κυρίως εκπαιδευτικός. Βοηθά στην εκμάθηση δεξιοτήτων που θα βοηθήσει τα άτομα να βελτιώσουν την σχέση τους. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στη δημιουργία μιας δυνατής, θετικής σχέσης μεταξύ θεραπευτή – πελάτη. Η σχέση αυτή προσφέρει στον πελάτη γρήγορη, αποτελεσματική και αποδοτική μάθηση.

Οι κυριότερες τεχνικές που χρησιμοποιούνται ως μέθοδοι εκπαίδευσης δεξιοτήτων είναι : α) Μοντέλα, β) Δοκιμές, γ) Παιξιμο ρόλων, δ) Προτροπή και ε) Ενίσχυση.

ΣΤ6. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ Bowen ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ Minuchin

ΣΤ6.Α Η προσέγγιση του Bowen

ΣΤ6.Α.1. Βασικές έννοιες

Η θεωρία του Bowen βασίζεται σε αλληλεξαρτούμενες έννοιες εκ των οποίων η έννοια της *αυτοδιαφοροποίησης του εαυτού* προεξέχει και αποτελεί τον πυρήνα της θεωρίας και του θεραπευτικού μοντέλου του Bowen.

i. Η έννοια της αυτοδιαφοροποίησης του εαυτού.

Για τον Bowen κάθε άτομο έχει δύο εσωτερικές τάσεις - δυνάμεις οι οποίες ακριβώς επειδή τείνουν αντίθετα, εξισορροπούν εν τέλει το άτομο σε μια θετική για το ίδιο σχέση με το κοινωνικό του περιβάλλον. Αυτές οι δύο τάσεις είναι η τάση *εξατομίκευση- αυτονομία* και η τάση για *συνένωση* ή όπως ο Bowen την αποκαλεί *συγχώνευση*. (Ζαφείρης- Ζαφείρη- Μουζακίτης, 1999, σελ.95-96).

Κάθε άτομο καθ' όλη την πορεία της ζωής του περνάει την διαδικασία της «αυθύπαρκτης ατομικότητας» η οποία σαν διαδικασία ωθεί το άτομο σε μια εσωτερική κατάσταση όπου το άτομο μπορεί και βιώνει την αίσθηση της διαφορετικότητάς του σε σχέση με όλα τα περιβάλλοντα στοιχεία ή συστήματα. Έτσι λοιπόν με την προϋπόθεση ότι αυτή η διαδικασία δεν αναστέλλεται, το άτομο εξελικτικά φτάνει σε ένα θετικό επίπεδο «αυτοδιαφοροποιημένου Εγώ».

Τα άτομα με υψηλό επίπεδο διαφοροποίησης του Εαυτού, κατά τον Bowen έχουν τις εξής ικανότητες:

α. Έχουν την ικανότητα να διαχωρίζουν την συναισθηματική από την λογική τους λειτουργία. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να μην είναι παρορμητικά και να μην κυριαρχούνται από το συναίσθημα. Αντίθετα, χωρίς να χρειάζεται να φοβούνται και να μονώνουν το συναίσθημά τους παραμένουν πάντα σε επαφή με αυτό και μπορούν ταυτόχρονα να χρησιμοποιούν και την λογική τους σκέψη και κατ' επέκταση να οδηγούνται σε πιο λειτουργικές και θετικές αποφάσεις για τους ίδιους (Guerin, 1976, σελ. 69).

β. Έχοντας την ικανότητα του συναισθηματικού τους ελέγχου, μπορούν και αντεπεξέρχονται πιο εύκολα στις κρίσεις -σε καταστάσεις έντονα αγχογόνες και ταυτόχρονα έχουν την ικανότητα να της ξεπερνούν και πιο γρήγορα. (ο.π., σελ.69).

γ. Έχουν την ικανότητα να αναπτύσσουν στενές και ταυτόχρονα υγιείς - μη εξαρτητικές σχέσεις με τους άλλους. Όντας ικανό το άτομο με υψηλά επίπεδα διαφοροποίησης να βιώνει και να ζει με τον εαυτό του, δεν αποζητά και δεν είναι μόνιμα προσανατολισμένο στο να συνάπτει σχέσεις με τους άλλους. Έτσι λοιπόν, δεν αναλίσκει όλη την ενέργειά του στο να αποζητά την αποδοχή των άλλων και δεν εξαρτάται από την αγάπη των άλλων. Αγαπάει το ίδιο το άτομο τον εαυτό του και αξιοποιεί ενέργεια και χρόνο για την ικανοποίηση των αναγκών του ίδιου του εαυτού του, χωρίς να περιμένει αυτή την ικανοποίηση από τους άλλους, αλλά πρώτα και κύρια η προσδοκία αυτή πηγάζει αλλά και εκπληρώνεται από το ίδιο το άτομο. Έτσι και οι σχέσεις του με τους άλλους είναι μη εξαρτητικές, βαθιά συντροφικές, μη εξουσιαστικές και

ανιδιοτελείς. (Bowen, 1996, σελ.30)

δ. Καλά επίπεδα προσαρμοστικότητας σε νέες καταστάσεις και ευελιξία στην συμπεριφορά. Τα άτομα με υψηλά επίπεδα διαφοροποίησης μπορούν και αναπτύσσουν εναλλακτικούς τρόπους δράσης και συμπεριφοράς ανάλογα με τις απαιτήσεις των νέων καταστάσεων που βιώνουν κατά την πορεία της ζωής τους. Δεν πειθαναγκάζονται στερεότυπα σε δυσλειτουργικά για τους ίδιους πρότυπα συμπεριφοράς και έχουν την ικανότητα να χρησιμοποιούν εναλλακτικά στοιχεία του εαυτού τους στις διαφορετικές καταστάσεις που έρχονται αντιμέτωποι. Αναγνωρίζουν στον εαυτό τους το δικαίωμα να έχουν διαφορετικά και πολλές φορές αντίθετα και αλληλοσυγκρουόμενα χαρακτηριστικά εαυτού και αυτό τους κάνει πιο ικανούς στην επικοινωνία και γενικότερα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Αντίστροφα με τα παραπάνω λειτουργούν τα άτομα με χαμηλά επίπεδα διαφοροποίησης. Έτσι, τα άτομα που βρίσκονται περισσότερο σε κατάσταση «διάχυσης» σε σχέση με το οικογενειακό και ευρύτερα κοινωνικό τους περιβάλλον έχουν και εύθραυστα ή ακόμα και απροσδιόριστα όρια του εαυτού. (Johnson, 1998, σελ.34).

Τα άτομα αυτά αναπτύσσουν εξαρτημένη και στερεότυπη συμπεριφορά αδυνατώντας να ανταποκριθούν λειτουργικά σε νέες καταστάσεις και σε κρίσεις. Αναζητώντας συνεχώς την αποδοχή και την αγάπη των άλλων αφιερώνουν ελάχιστο χρόνο για τους ίδιους και ταυτόχρονα αναπτύσσουν μέσω της στερεότυπης μίμησης «ψευδο-εαυτό», δηλαδή στοιχεία -αξίες- αρχές οι οποίες χωρίς να είναι σίγουρο ότι ανήκουν ή ταιριάζουν ή βοηθούν το άτομο, υιοθετούνται μόνο και μόνο για να ικανοποιηθεί η ανάγκη αποδοχής από τους άλλους και κατ' επέκταση η ανάγκη του για εξάρτηση και συναισθηματικής ταύτισης με τους άλλους. (Johnson 1998 σελ.34, Bowen 1996 σελ.29-30).

Επιπλέον, στα άτομα με χαμηλά επίπεδα διαφοροποίησης η συναισθηματική και νοητική λειτουργία είναι συγχωνευμένες μεταξύ τους, με αποτέλεσμα το άτομο να καθοδηγείται από το συναίσθημα που έτσι και αλλιώς δύσκολα ελέγχεται αλλά και που εμφανίζεται άμεσο.

ii. Η κλίμακα διαφοροποίησης του εαυτού.

Η κλίμακα αυτή αποτελεί μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των ατόμων με βάση το υψηλό ή αντίστοιχα χαμηλό επίπεδο διαφοροποίησης του εαυτού τους. Η διαβάθμιση της κλίμακας αυτής ξεκινάει από το χαμηλότερο επίπεδο διαφοροποίησης (αδιαφοροποίητη μάζα του εγώ) το οποίο στην κλίμακα έχει τον βαθμό 0 και φτάνει στο υψηλότερο επίπεδο διαφοροποίησης (αυθύπαρκτη ατομικότητα) το οποίο έχει τον βαθμό 100 (Bowen, 1996, σελ,28).

iii. Η έννοια των τριγώνων στα συναισθηματικά συστήματα.

Για τον Bowen κάθε συναισθηματικό σύστημα όπως είναι αυτό της οικογένειας, αποτελείται από ένα ή και περισσότερα *τρίγωνα*. Το τρίγωνο είναι το *μικρότερο* συναισθηματικό σχήμα. Ένα σχήμα δύο ατόμων μπορεί να υπάρχει σε καταστάσεις ηρεμίας και σταθερότητας. Κάθε φορά όμως που αυτή η δυάδα των ατόμων βιώνει μια κατάσταση άγχους ή έντασης, προσελκύει και ένα τρίτο άτομο το οποίο συνήθως έχει κάποια συναισθηματική ή σωματική αδυναμία και έτσι δημιουργείται ένα

συναισθηματικό τρίγωνο μέσω του οποίου εκτονώνεται και η συναισθηματική ένταση που βιώνουν τα άτομα και κυρίως η αρχική δυάδα ατόμων. Ταυτόχρονα, όταν η ένταση που βιώνουν τα άτομα του αρχικού τριγώνου είναι τέτοια που δεν είναι ανεκτή πια από τα άτομα, τότε η αρχική τριάδα- αρχικό τρίγωνο εμπλέκει και άλλα άτομα με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια σειρά από *αλληλοδιαπλεκόμενα τρίγωνα*. (Guerin, 1976, σελ.76).

Ένα τρίγωνο σε κατάσταση ηρεμίας αποτελείται από μια «άνετη» δυάδα και

έναν «αουτσάιντερ». Ωστόσο, οι συναισθηματικές δυνάμεις σ' ένα τρίγωνο αλλάζουν και μαζί μ' αυτές και οι θέσεις που έχουν τα άτομα στο τρίγωνο. Για παράδειγμα, όταν η ένταση του «αουτσάιντερ» αυξηθεί αρκετά, το άτομο στην θέση του «αουτσάιντερ» προσπαθεί να δημιουργήσει συμμαχία με κάποιον από την δυάδα και έτσι την θέση του την παίρνει ένα άτομο από την αρχική δυάδα.

Στην κατάσταση ηρεμίας η καλύτερη θέση στο τρίγωνο είναι για κάποιον να αποτελεί μέρος της δυάδας. Όμως σε περιόδους κρίσης η πιο «άνετη» θέση για το άτομο είναι να είναι στην θέση του «αουτσάιντερ», και αυτό γιατί η ένταση συσσωρεύεται στην δυάδα και ο «αουτσάιντερ» μπορεί να παραμένει απ' έξω από την ένταση της σύγκρουσης. (Bowen 1996 σελ.40).

iv. Διαδικασία μεταβίβασης μέσω των γενεών.

Με την έννοια αυτή ο Bowen περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο βασικά συναισθηματικά πρότυπα και πρότυπα οικογενειακής λειτουργίας μεταφέρονται από γενιά σε γενιά σε κάθε νέο ζευγάρι που έρχεται σε γάμο. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999, σελ.100).

ΣΤ6.Α.2. Η παθολογία της οικογένειας με βάση τη θεωρία του Bowen

Για τον Bowen η παθολογία της οικογένειας και ειδικότερα τα προβλήματα που υπάρχουν στην σχέση του ζευγαριού των συζύγων, γεννώνται από το χαμηλό επίπεδο διαφοροποίησης των ατόμων που βρίσκονται σε γάμο. Δύο σύζυγοι οι οποίοι βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα διαφοροποίησης, συγχωνεύονται και συναισθηματικά ταυτοποιούνται λειτουργώντας εν τέλει ως μια συναισθηματική μονάδα. Το φαινόμενο αυτό που παρουσιάζεται στα ζευγάρια με ή χωρίς παιδιά, ο Bowen το ονόμασε *αδιαφοροποίητη μάζα του οικογενειακού εγώ* και αποτελεί τον κεντρικό άξονα ερμηνείας των συζυγικών προβλημάτων.

Στην συνέχεια, η συγχώνευση αυτή των συζύγων προκαλεί εντάσεις οι οποίες εμφανίζονται κύρια σε τρεις τομείς:

α. Σε συζυγικές συγκρούσεις. Πρόκειται για την περίπτωση που οι σύζυγοι δεν έχουν ενεργοποιήσει τη διαδικασία της προβολής και η ένταση παραμένει στο ζευγάρι και δεν μετατίθεται σε ένα τρίτο πρόσωπο.

«Η συζυγική σύγκρουση προκύπτει όταν κανείς από τους συζύγους δεν «ενδίδει» στον άλλον κατά την συγχώνευση ή όταν αυτός που μέχρι τώρα υπέκυπτε ή προσαρμοζόταν αρνείται να συνεχίσει». (Bowen, 1996, σελ.35).

β. Σε δυσλειτουργία του ενός από τους συζύγους. Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία οι δύο ψευδο-εαυτοί συγχωνεύονται σε έναν κοινό εαυτό. Τότε ο ένας παραδίδει τον ψευδο-εαυτό του στη συγχώνευση και ο άλλος μ' αυτόν τον τρόπο αποκτά την ευκαιρία να διατηρήσει μια πιο

λειτουργική -στην ουσία θέση κυριαρχίας - του εαυτού του στη σχέση. Με αυτόν τον τρόπο παρακάμπτονται οι συγκρούσεις και το ζευγάρι είναι πιο κοντά. Ωστόσο όμως ο / η σύζυγος που «παραδόθηκε» στην συγχώνευση μπορεί να παρουσιάσει μια δυσλειτουργία η οποία μπορεί να είναι μια οργανική ή συναισθηματική ασθένεια ή ακόμα και μια κοινωνική δυσλειτουργία (π.χ. ανεύθυνη συμπεριφορά, αλκοολισμός κλπ). (ο.π. σελ.35-36).

γ. Διαδικασία οικογενειακής προβολής. «Πρόκειται για τη διαδικασία μέσω της οποίας οι γονείς προβάλλουν μέρος της ανωριμότητάς τους σε ένα ή περισσότερα από τα παιδιά τους». Οι γονείς μεταθέτουν όλο το άγχος της συζυγικής τους σχέσης στο παιδί, και μ' αυτόν τον τρόπο αποφεύγουν τις συζυγικές συγκρούσεις συγκεντρώνοντας όλη την προσοχή τους στο παιδί. (ο.π. σελ.37).

ΣΤ6.Α.3. Η θεραπεία της οικογένειας με βάση την θεωρία του Bowen

Ο θεραπευτής που δουλεύει με το θεραπευτικό μοντέλο του Bowen έχει τέσσερις κεντρικούς σκοπούς στην θεραπεία του ζευγαριού. Αυτοί οι σκοποί είναι οι ακόλουθοι:

1. να ορίσει και να αποσαφηνίσει τη σχέση μεταξύ των συζύγων, με το να
2. κρατήσει τον εαυτό του έξω από το οικογενειακό συναισθηματικό σύστημα- να αποτριγωνοποιείται.
3. διδάσκοντας στο ζευγάρι την λειτουργία των συναισθηματικών συστημάτων (τρίγωνα)
4. όντας και λειτουργώντας ο ίδιος σε υψηλό επίπεδο διαφοροποίησης του Εαυτού, καθ' όλη την διαδικασία -διεργασία της θεραπείας. (Guerin, 1976, σελ.394).

Για τους παραπάνω σκοπούς ο θεραπευτής θα πρέπει να ακολουθήσει συγκεκριμένους κανόνες και αρχές. Παρακάτω θα δούμε αναλυτικά για τον κάθε έναν από αυτούς τους σκοπούς την στάση και τους κανόνες που θα πρέπει να τηρήσει ο θεραπευτής.

1. Ορισμός και αποσαφήνιση της σχέσης του ζευγαριού. Ο θεραπευτής για την επίτευξη αυτού του σκοπού αρχικά προσπαθεί να γίνει αυτός που θα ελέγχει την λεκτική και συναισθηματική συνδιαλλαγή του ζευγαριού τόσο κατά την διάρκεια της θεραπείας όσο και κατά την διάρκεια της προσωπικής ζωής του ζευγαριού. Αυτό το επιτυγχάνει με δύο τρόπους. Πρώτον, αποθαρρύνει το ζευγάρι να συζητάει στο σπίτι τα κεντρικά ζητήματα- οικογενειακά προβλήματα που φέρνουν στην θεραπεία. Με έναν δεύτερο τρόπο ο θεραπευτής κατά την διάρκεια της θεραπείας δεν επιτρέπει στο ζευγάρι να μιλάει απευθείας ο ένας με τον άλλον. Αντίθετα, ο κάθε ένας από τους συντρόφους μιλάει για τα συναισθήματά του και γενικότερα για τα θέματα που συζητούνται στην θεραπεία απευθείας με τον θεραπευτή. Με αυτήν την διαδικασία, και οι δύο σύντροφοι μαθαίνουν να μιλάνε περισσότερο για τα συναισθήματά τους και λιγότερο να τα εκφράζουν με πράξεις άμεσα και αυτόματα. Έτσι, και ο καθένας από τους συντρόφους μπορεί να ασκήσει την ικανότητά του στο να ακούει τον σύντροφό τους ελέγχοντας της αυτόματη συναισθηματική του αντίδραση σ' αυτό που ακούει. Άλλωστε, η οριοθέτηση

της συναισθηματικής αντίδρασης- ανταπόκρισης των συζύγων που συχνά είναι μη συνειδητή είναι ένας επιμέρους θεραπευτικός στόχος (Guerin, 1976, σελ. 394-396).

2. Μένοντας ο θεραπευτής αποτριγωνοποιημένος από το οικογενειακό συναισθηματικό σύστημα. Συνήθως ο θεραπευτής που έχει ο ίδιος ένα υψηλό επίπεδο αυτοδιαφοροποίησης και μπορεί να αποτριγωνοποιείται από την ίδια του την οικογένεια, μπορεί να λειτουργήσει έτσι και σε οποιαδήποτε οικογένεια που λειτουργεί ως θεραπευτής. Αυτό σημαίνει ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι το υψηλό επίπεδο διαφοροποίησης του θεραπευτή. Ωστόσο υπάρχουν δύο κεντρικοί κανόνες που θα πρέπει σ' αυτό το σημείο να ακολουθήσει ο θεραπευτής. Ο πρώτος είναι, ότι θα πρέπει να παραμείνει εστιαζόμενος στην διαδικασία - διεργασία της θεραπείας και λιγότερο ή καθόλου σ' αυτά που λέγονται. Ο δεύτερος κανόνας είναι ότι ακριβώς επειδή κατά την διάρκεια της θεραπείας ο καθένας από τους συντρόφους θα προσπαθήσουν να πάρουν με το μέρος τους τον θεραπευτή, αυτός θα πρέπει παραμένοντας πάντα λεκτικά και συναισθηματικά κοντά και στους δύο θα πρέπει να μην παρασυρθεί από τα έντονα συναισθηματικά δυναμικά του οικογενειακού συστήματος και να χρησιμοποιεί μηχανισμούς όπως το χιούμορ για να έχει την ικανότητα της απόστασης από το συναισθηματικό σύστημα (ό.π.,σελ.397).

3. Διδάσκοντας το ζευγάρι την λειτουργία των συναισθηματικών συστημάτων. Ο θεραπευτής που δουλεύει με το θεραπευτικό μοντέλο του Bowen γνωρίζει ότι ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος να εμπλακεί -να τριγωνοποιηθεί μέσα στο οικογενειακό σύστημα όταν το ζευγάρι βιώνει έντονο άγχος. Ωστόσο γνωρίζει ότι αυτό που κύρια θα πρέπει να καταφέρει σ' αυτήν την περίοδο της οικογένειας, είναι να μείνει «αποτριγωνοποιημένος», παρόλο που το ζευγάρι για να απεγκλωβιστεί από το βίωμα του άγχους θα τον σπρώχνει όλο και πιο πολύ στο οικογενειακό του σύστημα. Σ' αυτό το σημείο ο θεραπευτής δεν θα πρέπει να προσπαθήσει να διδάξει τίποτα στο ζευγάρι. Η διδασκαλία σ' αυτό το σημείο γίνεται μέσω της ίδιας του της στάσης. Όταν όμως αργότερα το άγχος ελαττωθεί, ο θεραπευτής μπορεί να προχωρήσει σε μια μορφής διδασκαλία η οποία χωρίς να γίνεται επιτακτική, με ουδέτερο τρόπο θα χρησιμοποιεί παραδείγματα από επιτυχημένες κλινικές περιπτώσεις παρόμοιων προβλημάτων οικογενειών με αυτά που βιώνει το ζευγάρι. Τέλος, μόνο όταν το άγχος του οικογενειακού συστήματος είναι πολύ μικρό μπορεί ο θεραπευτής να χρησιμοποιεί ξεκάθαρο διδακτικό χαρακτήρα στην επικοινωνία του με το ζευγάρι (Guerin, 1976, σελ.398).

4. Όντας και λειτουργώντας ο ίδιος σε υψηλό επίπεδο διαφοροποίησης του Εαυτού, καθ' όλη την διαδικασία -διεργασία της θεραπείας.

Η αυτοδιαφοροποιημένη στάση του θεραπευτή είναι σημαντική για το ζευγάρι καθ' όλη την διάρκεια της θεραπείας. Ιδιαίτερα στην αρχή της θεραπείας όπου το άγχος που βιώνει το οικογενειακό σύστημα είναι έντονο, ο θεραπευτής ο οποίος μπορεί και αυτοδιαφοροποιείται προκαλεί με τον ίδιο του τον εαυτό και το ζευγάρι να οριοθετήσουν τους εαυτούς τους στο σύστημα της οικογένειας. Η αυτοδιαφοροποιημένη στάση του θεραπευτή στην πραγματικότητα προκαλεί και πιέζει το ζευγάρι να προχωρήσει στην διαδικασία της διαφοροποίησης του εαυτού. (Guerin, 1976, σελ.398).

ΣΤ6.Α.4. Τα στάδια και οι φάσεις της θεραπείας του Bowen

Όπως ο ίδιος ο Bowen λέει, η οικογενειακή θεραπεία περνάει από διάφορες ευδιάκριτες φάσεις. Ένα σημαντικό και αρχικό στάδιο της θεραπείας είναι αυτό κατά το οποίο και οι δύο σύζυγοι έρχονται στην θεραπεία για να γνωρίσουν καλύτερα ο ένας τον άλλον. Σε μερικά ζευγάρια αυτό συμβαίνει αργά και βαθμιαία και σε άλλα η διαδικασία ουσιαστικότερης γνωριμίας είναι μια γρήγορη και σχεδόν αστεία εμπειρία. (Guerin, 1976, σελ.399).

Υπάρχουν επίσης και περιπτώσεις όπου ένα ενοχλητικό σύμπτωμα σε μια οικογένεια αποτελεί το πρώτο αίτημα για να αρχίσει η οικογενειακή θεραπεία. Πολλές φορές σε τέτοιες περιπτώσεις το ζευγάρι μετά την εξαφάνιση του συμπτώματος ευχαριστείται τόσο πολύ που επιθυμεί να διακόψει την θεραπεία, κάτι που συνήθως γίνεται μετά από 7 περίπου συνεδρίες (ο.π. σελ.399).

Όταν όμως ένας από το ζευγάρι φαίνεται να έχει μεγαλύτερο προσωπικό κίνητρο να προχωρήσει σε μια διαδικασία αυτοδιαφοροποίησης, τότε η πορεία της θεραπείας μπορεί να πάρει άλλη τροπή. Σ' αυτήν την περίπτωση ο ένας σύντροφος με την εξαφάνιση του ενοχλητικού συμπτώματος, εστιάζει ακόμα περισσότερο στην διαφοροποίηση του εαυτού του ενώ ο άλλος πιέζει για συγχώνευση και συνένωση του ζευγαριού. Είναι σύνηθες γι' αυτόν που προχωράει στην διαφοροποίηση του εαυτού του να ενδώσει τουλάχιστον μια φορά στην πίεση του συντρόφου του πριν να προχωρήσει περισσότερο στην διαδικασία αυτοδιαφοροποίησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα μια σύντομη συναισθηματική αντίδραση στο άτομο που θέλει να αυτοδιαφοροποιηθεί, μετά όμως από αυτό φτάνουν και οι δύο σε ένα πιο ψηλό επίπεδο διαφοροποίησης. Ακολουθεί μια ήρεμη περίοδος στο οικογενειακό σύστημα, μετά από αυτήν την περίοδο όμως, ο σύζυγος που είναι εστιασμένος στον εαυτό του συνεχίζει στα ίδια βήματα που τον σπρώχνουν στην αυτοδιαφοροποίηση ενώ ο άλλος πιέζει ξανά για συνένωση. Έτσι, η διαδικασία της αυτοδιαφοροποίησης γίνεται με μικρά εναλλακτικά βήματα.

Ένα κομβικό σημείο- στάδιο της θεραπείας είναι όταν ο θεραπευτής προετοιμάζει και ωθεί το ζευγάρι να διαφοροποιηθεί από τις οικογένειες καταγωγής τους. Η επιτυχία αυτής της διαφοροποίησης του εαυτού σε έναν ή και στους δύο συντρόφους θα βοηθήσει την όλη διαδικασία της θεραπείας να προχωρήσει ακόμα πιο γρήγορα και σίγουρα πιο αποδοτικά.

Όπως είπαμε παραπάνω η διάρκεια της θεραπείας εξαρτάται κατά κύριο λόγο στο προσωπικό κίνητρο ενός ή και των δύο συντρόφων να προχωρήσουν ακόμα περισσότερο στην διαδικασία της αυτοδιαφοροποίησης. Ξαφνικός και απότομος τερματισμός της θεραπείας μπορεί να συμβεί αν ο θεραπευτής δεν έχει πετύχει επαρκώς να είναι ο ίδιος αυτοδιαφοροποιημένος. Αντίστροφα, όσο πιο επιτυχώς έχει κρατήσει ο θεραπευτής τον εαυτό του εκτός του οικογενειακού συστήματος οι πιθανότητες να συνεχίσει το ζευγάρι στην θεραπεία αυξάνονται.

Μια θεραπεία ολοκληρώνεται κανονικά όταν και οι δύο σύντροφοι έχουν φτάσει σε ένα λογικό επίπεδο διαφοροποίησης τόσο στην μεταξύ τους σχέση όσο και στην οικογένεια καταγωγής τους. Ένα άλλο σημείο που θα πρέπει να φτάσει το ζευγάρι είναι όταν και οι δύο έχουν αρκετές γνώσεις για τη λειτουργία των οικογενειακών συστημάτων έτσι ώστε να έχουν αναπτύξει και την ικανότητα να χειρίζονται λειτουργικά τις κρίσεις. Τέλος, ένα άλλο θετικό

σημάδι που δείχνει την ετοιμότητα των συντρόφων να διακόψουν την θεραπεία είναι όταν και οι δύο δείχνουν να έχουν κάποιο σχέδιο και κίνητρο για να συνεχίζουν να δουλεύουν πάνω στην αυτοδιαφοροποίησή τους και στα επόμενα χρόνια (Guerin, 1976, σελ.398).

ΣΤ6.Β. Η δομική προσέγγιση του Minuchin

ΣΤ6.Β.1. Βασικές έννοιες

Για την δομική προσέγγιση οικογενειακής θεραπείας, κάθε οικογένεια είναι ένας οργανισμός ο οποίος τείνει συνεχώς να αλλάζει και να αναδομείται, προκειμένου να καλύπτει και να ανταποκρίνεται στις αναπτυξιακές ανάγκες των μελών της.

Κάθε οικογένεια διέπεται από μια δομή η οποία καθορίζει την κατανομή εξουσίας μέσα στην οικογένεια, τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη της αλληλεπιδρούν, τους γενικούς και εσωτερικούς κανόνες της οικογένειας, τα υποσυστήματα και τα όρια αυτών. (Ζαφείρης σελ. 154, Nichols σελ.472).

Οι δομιστές πιστεύουν ότι τα προβλήματα σε μια οικογένεια διατηρούνται από τα δυσλειτουργικά στοιχεία της οικογενειακής δομής. Έτσι και η δομική θεραπεία είναι προσανατολισμένη στο να αλλάξει την οικογενειακή δομή και ως αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής αναμένεται να εξαλειφθεί το πρόβλημα από την ίδια την οικογένεια. Δίνοντας βαρύτητα στην αλληλεπίδραση και στην κυκλική αιτιότητα, βλέπουν τα προβλήματα της οικογένειας σαν αποτέλεσμα των δυσλειτουργικών προτύπων που έχει μάθει η οικογένεια να αλληλεπιδρά. Έτσι, μια συμπεριφορά δεν μπορεί, κατά τους δομιστές, να προκαλέσει από μόνη της ένα πρόβλημα. Αντίθετα, η «απαντητική» συμπεριφορά των υπόλοιπων μελών θα καθορίσουν το αν η αρχική «προβληματική» συμπεριφορά θα επαναληφθεί και τελικά θα σταθεροποιηθεί. (Nichols, σελ.485, 493).

Πιο αναλυτικά, η παθολογία στη δομή της οικογένειας μπορεί να περιλαμβάνει ή να είναι:

ΣΤ6.Β.2. Η παθολογία της οικογένειας

1) Η παθολογία στα όρια των οικογενειακών υποσυστημάτων

«Κάθε άτομο, дуάδες ή και μεγαλύτερες ομάδες μελών μιας οικογένειας φτιάχνουν ένα υποσύστημα, το οποίο καθορίζεται από την ηλικία-γενιά, το φύλο ή/ και τα κοινά ενδιαφέροντα» (Nichols, σελ.473). Κάθε υποσύστημα εκτελεί μια ή και περισσότερες λειτουργίες στην οικογένεια. Κάθε υποσύστημα έχει όρια τα οποία διαχωρίζουν το ένα υποσύστημα από το άλλο, δηλαδή ρυθμίζουν την ποιότητα και ποσότητα της επικοινωνίας του ενός με το άλλο. (Nichols, σελ.474).

Ο Minuchin δημιούργησε μια θεωρητική κλίμακα στην οποία στο ένα άκρο της τοποθετεί τα *συγκεχυμένα* υποσυστήματα και στο άλλο τα *αποδεσμευμένα* υποσυστήματα. (Ζαφείρης σελ.154).

Στα υποσυστήματα που τα υποσυστήματά τους είναι αποδεσμευμένα, τα όρια είναι άκαμπτα και η επικοινωνία μεταξύ των υποσυστημάτων- μελών της οικογένειας είναι μικρή και ανεπαρκής. Αυτό αν και ενισχύει κάπως την ανεξαρτησία και αυτοκυριαρχία των μελών της οικογένειας, ωστόσο στερεί από τα μέλη της οικογένειας την αλληλεγγύη, την φροντίδα, την στοργή και τη ζεστασιά. Έτσι λοιπόν, σ' αυτές τις οικογένειες όταν κάποιο μέλος αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα, η απόσταση που υπάρχει

ανάμεσα στα μέλη τα εμποδίζει να αντιληφθούν το πρόβλημα και κατ' επέκταση να ενεργοποιηθούν έτσι ώστε να το αντιμετωπίσουν. (Nichols σελ.475).

Αντίθετα, στις οικογένειες με συγκεχυμένα όρια η επικοινωνία ανάμεσα στα υποσυστήματα είναι πιο καλή- πιο στενή, ζεστές οι σχέσεις και έτσι τα μέλη αλληλοϋποστηρίζονται. Οι γονείς σ' αυτές τις οικογένειες είναι αφοσιωμένοι στα παιδιά τους κάτι που όμως οδηγεί τα παιδιά να εξαρτώνται απ' τους γονείς τους περισσότερο απ' ότι απ' τους εαυτούς τους και σε ορισμένες περιπτώσεις αναπτύσσουν δυσκολίες στις σχέσεις τους με ανθρώπους –άτομα εκτός της οικογένειας (Nichols σελ.475).

2) Παθολογία της συμμαχίας

Η παθολογία των συμμαχιών προκύπτει, όταν τα μέλη μιας οικογένειας είτε είναι συγκεχυμένα, είτε εναντιώνονται το ένα στο άλλο για θέματα που έχουν σχέση με οικογενειακές λειτουργίες και δραστηριότητες. (Ζαφείρης σελ.155).

Οι «συνασπισμοί μεταξύ διαφορετικών γενεών» είναι ένας τύπος αυτής της παθολογίας. Αυτό συμβαίνει όταν ένας γονιός με ένα παιδί «συνασπίζονται» προκειμένου να αντιπαρατεθούν σ' ένα άλλο μέλος της οικογένειας.

Ένας άλλος τύπος αυτής της παθολογίας είναι όταν το ζευγάρι θέλοντας να αποφύγει την σύγκρουση, μεταξύ του προσελκύει σ' αυτή την άλυτη σύγκρουση και ένα τρίτο πρόσωπο και το οποίο παίρνει τον ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου. Το φαινόμενο αυτό λέγεται «τριγωνοποίηση». (Ζαφείρης σελ.155). Η συναισθηματική απόσταση μεταξύ των συζύγων μπορεί να είναι το αίτιο αλλά και το αποτέλεσμα μιας συμμαχίας μεταξύ παιδιού και γονιού. Μάλιστα, σ' αυτή την περίπτωση συμμαχίας, δημιουργείται και πρόβλημα ιεραρχίας στην οικογένεια, αφού το παιδί λειτουργώντας σαν ζευγάρι με τον έναν γονιό αρχίζει να αναπτύσσει απείθαρχη συμπεριφορά και διεκδικεί να λαμβάνει το ίδιο τις αποφάσεις για τον εαυτό του αγνοώντας τους γονείς του. (Nichols σελ.489).

3) Η Παθολογία της ιεραρχίας

Όταν τα όρια μεταξύ των υποσυστημάτων γονιών και παιδιών είναι συγκεχυμένα, τότε δημιουργείται πρόβλημα στην ιεραρχία της οικογένειας. Τα παιδιά παρεμβαίνουν ή/ και αναλαμβάνουν γονεϊκό ρόλο και οι γονείς αφήνουν μέρος του ελέγχου των αποφάσεων στα παιδιά. Τα παιδιά μιας οικογένειας με πρόβλημα στην ιεραρχία της οικογένειάς τους γίνονται απείθαρχα, διασπαστικά και δεν σέβονται τις ικανότητες των ενηλίκων. Η σχολική φοβία είναι ένα από τα προβλήματα που τα παιδιά αυτά μπορούν να αναπτύξουν. (Nichols σελ.481).

ΣΤ6.Β.3. Η θεραπεία της οικογένειας με βάση την δομική προσέγγιση του Minuchin – Οι φάσεις της θεραπείας

Τρεις είναι γενικές φάσεις της δομικής οικογενειακής θεραπείας:

1. Ο θεραπευτής ενώνεται με την οικογένεια και παίρνει ηγετικό ρόλο
2. χαρτογραφεί την δομή της οικογένειας
3. παρεμβαίνει στην δομή της οικογένειας με σκοπό να την αλλάξει (Nichols σελ.489).

Η στρατηγική της δομικής προσέγγισης σε γενικές γραμμές ακολουθεί τα παρακάτω βήματα:

1. Ο θεραπευτής ενώνεται και προσαρμόζεται στην οικογένεια.

Κάθε οικογένεια έχει την δικιά της ιδιοσυγκρασία, δηλαδή συγκεκριμένο τρόπο να επικοινωνεί, κουλτούρα, πολιτισμικές καταβολές κλπ. Ο θεραπευτής θα πρέπει να δείξει κατανόηση και σεβασμό σ' όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά της οικογένειας. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος ούτως ώστε η οικογένεια να δεχτεί και ανοιχτεί στον θεραπευτή. (Nichols σελ.490-491).

2. Ο θεραπευτής εργάζεται με τις αλληλεπιδράσεις των μελών της οικογένειας.

Οι δομικοί θεραπευτές ασχολούνται με τα δυναμικά της οικογένειας έτσι όπως εμφανίζονται κατά τις συνεδρίες. Οποιαδήποτε πληροφορία σχετικά με την δομή της οικογένειας την παίρνουν μέσω της παρατήρησης της οικογένειας μέσα στη συνεδρία. Οι δομιστές δεν ρωτάνε τα μέλη της οικογένειας για την δομή της και αυτό γιατί πιστεύουν ότι οι οικογένειες περιγράφουν την δομή τους όπως θα ήθελαν να είναι και όχι όπως πραγματικά είναι. Οι δομιστές επικεντρώνουν την προσοχή τους στην αυθόρμητη ή προκαλούμενη απ' τον θεραπευτή επικοινωνία μεταξύ των μελών. Μερικά από τα στοιχεία που έχουν θεραπευτικό ενδιαφέρον είναι οι παρατηρήσεις σχετικά με το ποιος μιλάει με ποιόν, πότε μιλάνε τα μέλη μεταξύ τους, με ποιόν τρόπο, το πόση ώρα μπορούν να μιλάνε δύο μέλη χωρίς οι υπόλοιποι να τα διακόπτουν, το αν οι γονείς εμπλέκουν στην μεταξύ τους συζήτηση τα παιδιά, η απουσία ή παρουσία συγκρούσεων, η συναισθηματική αντίδραση των μελών της οικογένειας όταν το ένα μέλος κλαίει ή είναι σε ένταση κ.α. (Nichols σελ. 492).

3. Η διάγνωση.

Οι δομιστές θέτουν το πρόβλημα σ' ολόκληρο το σύστημα της οικογένειας ξεπερνώντας έτσι την παθολογική συμπεριφορά ή δυσλειτουργία που εμφανίζει μεμονωμένα ένα ή και περισσότερα άτομα-μέλη της οικογένειας. Το πρόβλημα λοιπόν διαγνωστικά τίθεται από τον θεραπευτή με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να συνειδητοποιούν όλοι στην οικογένεια ότι είναι μέρη του προβλήματος. Άλλωστε, στη δομική θεραπεία η παρουσία όλων των μελών της οικογένειας στις συνεδρίες είναι απαραίτητη προϋπόθεση. (Nichols, σελ.494).

4. Ο θεραπευτής τονίζει και αλλάζει – επεμβαίνει στις αλληλεπιδράσεις των μελών της οικογένειας.

Ο θεραπευτής μόλις εντοπίσει τα προβληματικά στοιχεία της δομής της οικογένειας, χρειάζεται να κάνει ισχυρές παρεμβάσεις για να μπορέσει η οικογένεια να τις αντιληφθεί και εν τέλει να τις αλλάξει. Οι παρεμβάσεις των θεραπευτών στην δομή της οικογένειας είναι ισχυρές- γίνονται ισχυρές όταν ο

θεραπευτής έχει ξεκάθαρο στο μυαλό του το ποια είναι η δομή της οικογένειας και ποιος ο θεραπευτικός στόχος. (Nichols σελ. 495).

5. Ο θεραπευτής βοηθάει την οικογένεια να χτίσει τα «όρια» της.

Στις οικογένειες με συγκεχυμένα όρια οι επεμβάσεις του θεραπευτή έχουν ως σκοπό να ενισχύσουν τα όρια των υποσυστημάτων και να ενισχύσουν την ανεξαρτησία των ατόμων. Στις συνεδρίες ο θεραπευτής ενθαρρύνει τα άτομα να μιλάνε για τους εαυτούς τους, μπλοκάρουν –δεν επιτρέπουν τις επεμβάσεις των άλλων μελών όταν κάποιος μιλάει ή τα μέλη ενός υποσυστήματος μιλάει μεταξύ τους. Επίσης, σ' αυτές τις οικογένειες μπορεί να επιτραπούν οι ατομικές συνεδρίες ή η συνεδρία με τα υποσυστήματα ξεχωριστά και αυτό για να ενισχυθούν τα όρια ακόμα πιο πολύ.

Οι αποδεσμευμένες οικογένειες τείνουν να αποφεύγουν τις ανοιχτές συγκρούσεις, και έτσι μειώνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Ο θεραπευτής παρεμβαίνει έτσι ώστε να προκαλέσει την σύγκρουση και έτσι να αυξήσει την αλληλεπίδραση των μελών.

Ο θεραπευτής χωρίς να παίζει τον ρόλο του διαιτητή ή τον δικαστή, αφήνει τα μέλη να αντιμετωπίσει ο ένας τον άλλον ευθέως. Ακριβώς επειδή η αποδέσμευση της οικογένειας συμβαίνει επειδή τα μέλη φοβούνται τη σύγκρουση, είναι απαραίτητο πριν να έρθει ο ένας με τον άλλον πιο κοντά και πριν αποκτήσουν θετική αλληλεπίδραση να αντέξουν όλοι μαζί την οικογενειακή σύγκρουση.

6. Ο θεραπευτής προσθέτει αναγνωρίσιμες «κατασκευές».

Παρ' όλο που η δομική θεραπεία δεν έχει «στεγανά» δεν μπορεί να είναι ένα συγκεκριμένο σύστημα τεχνικών, ωστόσο οι θεραπευτές χρησιμοποιούν ειδικές έννοιες και λέξεις με σκοπό να αλλάξουν τον τρόπο που η οικογένεια βλέπει –αντιλαμβάνεται το πρόβλημα. Ο θεραπευτής λοιπόν παίζει και έναν διδακτικό ρόλο για την οικογένεια.

Z. ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Z1. Η εφαρμογή της Συμβουλευτικής στην Κοινωνική Εργασία

Η Συμβουλευτική ζευγαριών – οικογένειας στην Κοινωνική Εργασία, παίζει σπουδαίο ρόλο στην πρόληψη διαταραγμένων σχέσεων, στην εξομάλυνση δυσκολιών στον οικογενειακό χώρο αλλά και στην διατήρηση αμοιβαιότητας και λειτουργικής επικοινωνίας.

Η συχνότερη έκφραση της συνέντευξης στην Κ.Ε. είναι η Συμβουλευτική που σαν στόχο έχει να βοηθήσει τα άτομα με λογικές πληροφορίες και επιχειρήματα να τακτοποιήσουν τα διάφορα κομμάτια της προβληματικής τους κατάστασης, να διασαφηνίσει το πρόβλημα, να συζητήσει την σκοπιμότητα διάφορων τρόπων ενέργειας και να απελευθερώσει τα άτομα από την ανησυχία ή την άγνοια, ώστε να είναι σε θέση μέσα στα πλαίσια της πραγματικότητας να αναλάβουν τις ευθύνες των επιλογών τους. (Εκλογή, τεύχος 77, σελ. 68-69).

Z2. Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

Ο Κοινωνικός Λειτουργός όπως και οι άλλοι επαγγελματίες των κοινωνικών επαγγελμάτων, μπορεί να εφαρμόσει την συμβουλευτική. Σε συνδυασμό με τις βασικές γνώσεις, τις δεξιότητες, την εμπειρία, αλλά και την απαραίτητη ειδική γνώση σε θέματα γάμου, ανθρωπίνων σχέσεων και χαρακτηριστικών, μπορεί να βοηθήσει το ζευγάρι – οικογένεια που απευθύνεται σ' αυτόν. Χρησιμοποιώντας τόσο την κατά περίπτωση κοινωνική εργασία (Κ.Ε.Α.), την κοινωνική εργασία με ομάδες (Κ.Ε.Ο.), αλλά και την κοινωνική εργασία με κοινότητα (Κ.Ε.Κ.) – βασικές μεθόδους της κοινωνικής εργασίας – μπορεί να συντελέσει στην πρόληψη, στην διάγνωση και στην επίλυση πολλών προβλημάτων που παρουσιάζονται στο γάμο, συμβάλλοντας έτσι στην καλύτερη και αμοιβαία προσαρμογή. Έτσι, τα άτομα στην ειλικρινή τους επιθυμία να ξεπεράσουν προβλήματα και να υπερνικήσουν δυσκολίες, ζητούν την βοήθεια που μπορεί ο Κ.Λ. να προσφέρει σ' αυτό που λέμε « συμβουλευτική γάμου».

Το έργο του Κ.Λ. στην συμβουλευτική γάμου μπορεί να διακριθεί σε δύο βασικά στάδια. Στο στάδιο της πρόληψης και στο στάδιο της θεραπείας που θα αναπτυχθούν κατωτέρω.

Στάδιο πρόληψης

Σ' αυτό το στάδιο ο Κ.Λ. θα μπορέσει να διαδραματίσει σπουδαίο παρεμβατικό και συμβουλευτικό ρόλο, βοηθώντας τους γονείς, τους έφηβους, αλλά και τα ζευγάρια που προετοιμάζονται για το γάμο, σε προβληματισμούς τους σχετικά με τις ανθρώπινες σχέσεις, ούτως ώστε να μπορέσουν να προληφθούν προβλήματα που ενδεχομένως προκύψουν. Μπορεί λοιπόν ο Κ.Λ να βοηθήσει τα άτομα ή τα ζευγάρια να μάθουν σε καινούρια πρότυπα επικοινωνίας που να εξασφαλίζουν την καλύτερη αντιμετώπιση παρόντων ή μελλοντικών συγκρούσεων.

i) Ομάδες εφήβων

Μια βασική και κύρια μορφή πρόληψης και προετοιμασίας για το γάμο, είναι η παρέμβαση του Κ.Λ. στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με σχηματισμό ομάδων εφήβων. Με την γνώση των ειδικών χαρακτηριστικών των εφήβων, ενημερώνει και βοηθά τους εφήβους σε θέματα σχέσεων των δύο φύλων, προγαμιαίων σχέσεων, σεξουαλική ζωής και γενικότερα μπορεί να λύσει απορίες γύρω από τις διαπροσωπικές σχέσεις των δύο φύλων. Με αυτό τον τρόπο οι έφηβοι μπορούν να βασίζονται σε πιο σταθερές βάσεις, με περισσότερη γνώση γύρω από τις σχέσεις που πρόκειται να αναπτύξουν με το άλλο φύλο.

Με την δημιουργία ομάδων συζήτησης και προβληματισμού, ο Κ.Λ. μπορεί να υποστηρίξει τους έφηβους ώστε να ενισχύσουν την αυτογνωσία και την αυτοεκτίμησή τους. Επίσης, προλαβαίνει καταστάσεις που δημιουργούνται από άγνοια ή από έλλειψη ενημέρωσης και που πολλές φορές οδηγούν τους νέους σε οδυνηρές καταστάσεις.

Η παρέμβαση αυτή εν κατακλείδι, θα βοηθήσει τους νέους να γνωρίσουν νωρίς τον εαυτό τους και να διαμορφώσουν τα κριτήρια εκείνα με τα οποία θα επιλέξουν στο μέλλον το σύντροφό τους.

ii) Ομάδες γονέων

Ο Κ.Λ. δημιουργώντας ομάδες γονέων μπορεί να συνδράμει είτε προληπτικά, συμβουλευτικά, είτε πολλές φορές θεραπευτικά. Οι γονείς έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν τους προβληματισμούς, να ανταλλάξουν απόψεις και εκδοχές. Να ζητήσουν βοήθεια σε θέματα σχέσεων με τα παιδιά τους αλλά δυσκολίες στις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Πολλές φορές ο Κ.Λ. μπορεί να σχηματίσει ομάδες γονέων – εφήβων και να εφαρμόσει τη μέθοδο διπλής κατεύθυνσης. Τα θέματα και οι δραστηριότητες που θα προκύπτουν θα είναι κοινές. Με αυτό τον τρόπο θα δίνεται η ευκαιρία στους γονείς και στους νέους να έχουν κοινά ερεθίσματα, με αποτέλεσμα αυτά αν συζητιούνται στην ομάδα αλλά και μετά το πέρας αυτής, στο σπίτι, ανταλλάσσοντας απόψεις.

iii) Συμβουλευτική ζευγαριού πριν το γάμο

Σ' αυτή την κατηγορία παρέμβασης ο ρόλος του Κ.Λ. μπορεί να έχει διπλό χαρακτήρα, προληπτικό αλλά και θεραπευτικό. Κατ' αρχάς μπορεί να λειτουργήσει προληπτικά προετοιμάζοντας τα νέα ζευγάρια για τον έγγαμο βίο και την καλύτερη προσαρμογή του σ' αυτόν. Από την άλλη μεριά, μπορεί ο Κ.Λ. να δράσει θεραπευτικά, διορθώνοντας τα «κακώς κείμενα» στη σχέση του ζευγαριού.

Ο Κ.Λ. επίσης, βοηθά τα άτομα να κατανοήσουν την σπουδαιότητα του γάμου, να αναπτύξουν μια καλή επικοινωνία, αυτογνωσία για τον εαυτό τους και για την σχέση τους. Στόχος είναι η ομαλή προσαρμογή του ζευγαριού στον έγγαμο βίο, χωρίς να χάσει κανείς την προσωπική του ελευθερία και την προσωπική του ταυτότητα.

Τέλος, ο Κ.Λ. έχει την δυνατότητα να διοργανώνει διαλέξεις με ειδικούς επιστήμονες (ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, οικογενειακούς συμβούλους κ.ά.), με στόχο την ενημέρωση εφήβων, γονέων και ζευγαριών, για την μορφή του έγγαμου βίου και την σκιαγράφηση όλων των λεπτών διαδικασιών και συμπεριφορών που συντείνουν σε μια

ευτυχισμένη οικογενειακή ζωή με διαφορές και συγκρούσεις ίσως, αλλά που αυτές λύνονται με αμοιβαία και συνειδητή προσπάθεια από τα ίδια τα άτομα.

Στάδιο Θεραπείας

Ο Κ.Λ. μπορεί να αποτελέσει μέλος της θεραπευτικής ομάδας και να εφαρμόσει συζυγική θεραπεία ή θεραπεία οικογένειας. Απευθύνεται σε συζύγους, σε ζεύγη που ζουν χωρίς να έχουν παντρευτεί, ακόμα και σε ζεύγη ομοφυλοφίλων, όπως επίσης και σε όλο το οικογενειακό σύστημα.

i) Θεραπεία ζευγαριού

Στο στάδιο της θεραπείας του ζεύγους ο Κ.Λ. στοχεύει να βελτιώσει την επικοινωνία ανάμεσα στο ζεύγος, να διευκρινίσει τους ατομικούς στόχους του καθενός, να διαλύσει διαπροσωπικές συγκρούσεις και να βοηθήσει κάθε ένα από τους συντρόφους να καταλάβουν τους τρόπους αντίδρασης τους, που πολλές φορές αντιδρούν διαστρεβλωμένα λόγω παλαιότερων εμπειριών με γονείς και αδέρφια. Σε συνεργασία πάντα με το ζευγάρι ο Κ.Λ. προσπαθεί να μεταβάλλει στάσεις, πεποιθήσεις και συμπεριφορές που δεν βοηθούν τη σχέση. Ο ρόλος του είναι συμβουλευτικός, θεραπευτικός, κατευθυντικός και διδακτικός.

Η θεραπεία μπορεί να γίνει σε συνδυασμό με ατομική ψυχοθεραπεία, του ενός ή και των δύο συζύγων. Οι σύντροφοι μπορούν να βλέπουν ένα ή δύο θεραπευτές συγχρόνως μαζί ή και σε κάποιες φάσεις χωριστά ή μπορεί πάλι να συμμετέχουν σε ομαδική θεραπεία ζευγαριών.

ii) Θεραπεία οικογένειας

Ο Κ.Λ. για να επηρεάσει τα συμπτώματα που πολλές φορές εκδηλώνονται μέσα στην οικογένεια, όπως αντικοινωνικότητα, έλλειψη επικοινωνίας, ασθένεια κ.ά., πρέπει να μπορεί να κατανοεί ολόκληρο το σύστημα – οικογένειας. Στόχος του Κ.Λ. είναι η μείωση των συμπτωμάτων και η διάρθρωση της δυσλειτουργίας.

Μέσα από την παρατήρηση των τρόπων επικοινωνίας και την διεύρυνση περιοχών που αποδεικνύουν πως δημιουργούνται τα προβλήματα ο Κ.Λ. με την συμβουλευτική της οικογένειας θα καταβάλλει προσπάθειες ώστε να επιτευχθούν αλλαγές στο σύστημα – οικογένεια όπως:

- Ελευθερία για αυτοέκφραση του κάθε μέλους.
- Αντιμετώπιση του κάθε μέλους ως μοναδικού και ισάξιου, ώστε οι αποφάσεις να παίρνονται όχι βάση της δύναμής τους μέσα στην οικογένεια, αλλά βάση κατανόησης, αμοιβαίας υπευθυνότητας και συναλλαγής.
- Διάλογο, με ελευθερία στην έκφραση μέσα στην οικογένεια.
- Σεβασμός στην μοναδικότητα της προσωπικότητας του κάθε μέλους.

Η εμπέδωση των αλλαγών αυτών οδηγεί αναπόφευκτα στη βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ των μελών και στην ωριμότητα να «δουν» καθαρότερα την δυσλειτουργία και να προχωρήσουν στην θεραπεία.

Ο ρόλος του ΚΛ είναι πολυσχιδής, καθ' ότι σχετίζεται συγχρόνως με το άτομο, την οικογένεια και την κοινωνία στο σύνολό της. Για την επίτευξη των στόχων του, οι οποίοι δεν παύουν να είναι στόχοι μακροπρόθεσμοι και ιδιαίτερα απαιτητικοί, ο ΚΛ στρέφεται και προς την κοινωνία για να την

ευαισθητοποιήσει, δραστηριοποιήσει και κινητοποιήσει. Γιατί δεν γίνεται να επιτύχει δίχως την έμπρακτη συνδρομή και ενίσχυσή της. Έτσι, μπορεί συστήνοντας, επί παραδείγματι, σχολές γονέων και κηδεμόνων, ομάδες νέων, αλλά κυρίως ομάδες ειδικών επαγγελματιών (εκπαιδευτικών, ψυχολόγων, κοινωνιολόγων κ.ά.) να ασκήσουν πίεση στην Πολιτεία και, κατ' επέκταση στο επίσημο Κράτος, για τη λήψη μέτρων πρόληψης και θεραπείας, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, αλλά και σε όσες υπηρεσίες έχουν ανάγκη την στελέχωση τους από ειδικούς επιστήμονες.

Τελειώνοντας, πρέπει να τονισθεί, ότι για να μπορέσει ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του δύσκολου έργου του, χρειάζεται να ενισχυθεί με περισσότερη γνώση και εξειδίκευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Είδος της έρευνας – επιλογή στρατηγικής

Για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας επιλέχθηκε η διερευνητική – περιγραφική μέθοδος εργασίας. Οι ερευνήτριες επέλεξαν τη συλλογή στοιχείων με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε σύμφωνα με την γνώμη των έγγαμων, στοχεύοντας στην διερεύνηση των βιωμάτων τους. Αυτό που επιδιώχθηκε ήταν η επαφή μας με έγγαμα ζευγάρια, που θα μπορούσαν να πουν την άποψή τους – απαντώντας στο ερωτηματολόγιο – πάνω στο θέμα μας.

Η επιλογή της συγκεκριμένης στρατηγικής επιλέχθηκε διότι:

A. Οι ερευνήτριες δεν διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και την κατάλληλη υλικότεχνική υποδομή για μια πιο εξειδικευμένη διερεύνηση του θέματος.

B. Η διερευνητική στρατηγική χρησιμοποιείται για να εντοπίσει γενικές τάσεις και πιθανές σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών του ερευνητικού προβλήματος.

Γ. Στην παρούσα έρευνα θέλουμε να απεικονίσουμε τα βιώματα των εγγάμων, έτσι όπως εμφανίζονται κάτω από τις τρέχουσες συνθήκες.

3.2. Σκοπός της έρευνας

Η διερεύνηση αυτού του θέματος γίνεται με σκοπό να γίνει μια πρώτη σκιαγράφηση των βιωμάτων των εγγάμων, όπως οι ίδιοι τα βιώνουν μέσα στο γάμο, αλλά και πως αυτά επηρεάζουν την λειτουργικότητα και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Ειδικότερα στόχοι της έρευνας είναι οι εξής:

1. Η διερεύνηση των κινήτρων που ώθησαν τους ερωτώμενους στον γάμο καθώς επίσης και των κριτηρίων επιλογής συντρόφου.

2. Η διερεύνηση των προσωπικών –ατομικών αναγκών του κάθε συντρόφου που καλύφθηκαν μέσα στο γάμο.

3. Η διερεύνηση της λειτουργίας του γάμου ως εμπόδιο ή ως εν δυνάμει παράγοντας της προσωπικής εξέλιξης των έγγαμων.

4. Η διερεύνηση της ποιότητας της σχέσης των συντρόφων.

5. Η διερεύνηση των προβλημάτων που βιώνουν στην σχέση τους οι ερωτώμενοι καθώς επίσης και των τρόπων που οι ίδιοι θα χρησιμοποιούσαν προκειμένου να τα επιλύσουν.

6. Η διερεύνηση των ρόλων των φύλων μέσα στο γάμο καθώς επίσης και της στάσης των συντρόφων αναφορικά με την εισαγωγή της γυναίκας στην παραγωγική διαδικασία .

7. Η διερεύνηση των παραγόντων που συμβάλλουν στο να διατηρηθεί προστατευτεί ο γάμος από τους συζύγους.

8. Η διερεύνηση των στάσεων που έχουν υιοθετήσει οι ερωτώμενοι σε βασικά στοιχεία της σχέσης όπως: εμπιστοσύνη, αποδοχή, συμβιβασμό,

ελεύθερο χρόνο, σεξουαλική ζωή, απιστία, καθώς και την ανάγκη για μοναχικότητα μέσα στο γάμο.

3.3. Υποθέσεις

Οι ερευνήτριες πριν την πραγματοποίηση της έρευνας έκαναν τις εξής υποθέσεις:

1. Η ποιότητα της σχέσης και της σεξουαλικής ζωής των δύο συντρόφων επηρεάζεται αρνητικά με τα χρόνια του γάμου.

2. Οι έγγαμοι όσα περισσότερα χρόνια είναι παντρεμένοι τόσο πιο δύσκολα θα επέλεγαν το διαζύγιο για τη επίλυση των σοβαρών οικογενειακών τους προβλημάτων.

3. Η επικοινωνία επηρεάζεται είτε θετικά είτε αρνητικά από τους παράγοντες μορφωτικό επίπεδο και χρόνια γάμου.

4. Όταν ένα ζευγάρι έχει παιδιά δεν επιλέγει εύκολα το διαζύγιο ως λύση για τα οικογενειακά του προβλήματα.

5. Τα οικογενειακά προβλήματα αξιολογούνται διαφορετικά από τους άνδρες και διαφορετικά από τις γυναίκες.

6. Όταν ο γάμος είναι υψηλά στο αξιακό σύστημα ενός ατόμου και όταν το άτομο αυτό ταυτόχρονα πιστεύει και στον Θεό, αυτό συμβάλλει στην διατήρηση του γάμου του.

7. Όταν η συμβίωση προηγείται του γάμου, τότε υπάρχει πιθανότητα τα άτομα να οδηγηθούν σε καλύτερη επιλογή συντρόφου και σε καλύτερη επικοινωνία κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου.

8. Η ποιότητα της σεξουαλικής ζωής αλλοιώνεται με τον ερχομό των παιδιών και της αύξησης των υποχρεώσεων που επιφέρει η σημερινή εποχή.

9. Η διαφοροποίηση των στάσεων των ατόμων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο αναφορικά με το διαζύγιο και την επιλογή ειδικού συμβούλου γάμου.

10. Ύπαρξη διαφοροποίησης των κριτηρίων επιλογής συντρόφου ανάλογα με το φύλο.

11. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων τόσο περισσότερο θεωρείται ο γάμος ως εμπόδιο στην προσωπική τους εξέλιξη.

3.4. Διαδικασία και καθορισμός του δείγματος

Για την συλλογή των στοιχείων της έρευνάς μας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο κατάλληλα σχεδιασμένο από τις ερευνήτριες με την καθοδήγηση της υπεύθυνης καθηγήτριας το οποίο και απευθυνόταν σε 120 έγγαμους. Η επιλογή του δείγματος έγινε ανεξάρτητα από καταγωγή και κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Ως μέθοδος για την επιλογή του δείγματος επιλέχθηκε η «τυχαία δειγματοληψία». Σύμφωνα με την μέθοδο αυτή, επιλέγεται στην τύχη ο απαιτούμενος αριθμός υποκειμένων που θα αποτελέσουν το δείγμα. (L. Cohen, L. Manion, 1994).

Ως όργανο μέτρησης στη παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε γραπτό ερωτηματολόγιο, αποτελούμενο από 52 ερωτήσεις κλειστού τύπου. Από

αυτές 17 είναι διχοτομικές (ΝΑΙ-ΟΧΙ), 7 ερωτήσεις της κλίμακας του Likert (Συμφωνώ – Μέτρια Συμφωνώ – Ουδέτερο – Μέτρια Διαφωνώ – Διαφωνώ) και οι υπόλοιπες εναλλακτικών απαντήσεων.

Τα στοιχεία συλλέχθηκαν από την 18 Ιουλίου μέχρι 13 Αυγούστου του 2005 στην Πάτρα. Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν στις εξής υπηρεσίες: στον Ο.Α.Ε.Δ. Πάτρας, στο Π.Γ.Ν. "Άγιος Ανδρέας", στο Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων του (43^{ου}) Δημοτικού Πάτρας, και στο Πρόγραμμα σε άνεργες γυναίκες «εγρήγορση» που εντάσσεται στο μέτρο 5.3. της Γενικής Γραμματείας Ισότητας με επιστημονικό φορέα το Κ.Ε.Θ.Ι. και φορέα υλοποίησης ΚΕ.Σ.Υ.Υ. / ΚΕ.Μ.Ο.Π.

Για να επιτευχθεί υψηλή εγκυρότητα περιεχομένου το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε από την ερευνητική ομάδα με βάση ελληνικές και διεθνείς μελέτες. Τα στοιχεία συλλέχθηκαν, αφού επισημάνθηκε σε κάθε ερωτώμενο, ότι μπορούσαν να μην απαντήσουν στις ερωτήσεις μας αλλά και ότι ανά πάσα στιγμή μπορούσαν να διακόψουν τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Η μέθοδος απάντησης των ερωτηματολογίων ήταν η συνέντευξη και μέσος χρόνος που απαιτήθηκε για κάθε ερωτηματολόγιο ήταν περίπου 30 λεπτά της ώρας.

Ακολουθήθηκε πιστά ο κώδικας της Νυρεμβέργης και η διακήρυξη του Ελσίνκι για την προστασία των ανθρώπων από κάθε μορφής έρευνα με βάση τα δικαιώματα που έχει κανείς (να μην υποστεί κάποια βλάβη φυσική, συγκινησιακή κ.λπ., πλήρους διαφάνειας, ανωνυμίας και εχεμύθειας και αυτοδιάθεσης).

Για το λόγο αυτό πριν αρχίσει η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (κλειστού τύπου με δυνατότητες πολλαπλών απαντήσεων), εξηγούσαμε το σκοπό της έρευνάς μας, επιδιώκαμε τη μη παρεμπόδιση της φυσιολογικής ζωής και της παρεχόμενης εργασίας, σημειώναμε ότι το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο και το δείγμα (δηλαδή τα συμμετέχοντα πρόσωπα) τυχαίο, και τον φορέα της έρευνας – σχολή της φοίτησής μας. Αναλυτικά το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο Παράρτημα της παρούσας έρευνας.

Επίσης θέσαμε ως κριτήρια εισαγωγής και αποκλεισμού δεδομένων στην έρευνα μας τα εξής:

Κριτήρια εισαγωγής:

- Οι ερωτώμενοι να είναι έγγαμοι.
- Οι ερωτώμενοι να κατοικούν στην Πάτρα.

Κριτήρια αποκλεισμού:

- Μη πλήρως συμπληρωμένα ερωτηματολόγια.

Τέλος χρησιμοποιήθηκαν τα 108 ερωτηματολόγια από το σύνολο των 120 ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν.

3.5. Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 52 ερωτήσεις κλειστού τύπου. Όπως έχει ήδη επισημανθεί οι ερωτήσεις αυτές, απευθύνθηκαν σε έγγαμους στην Πάτρα.

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στους εξής άξονες:

- ✓ Στα δημογραφικά στοιχεία.
- ✓ Ο γάμος και η συλλογή πληροφοριών για το γάμο του ατόμου.
- ✓ Κριτήρια επιλογής συντρόφου.

- ✓ Γάμος και συμβίωση.
- ✓ Γάμος και κάλυψη αναγκών.
- ✓ Ποιότητα συντροφικής σχέσης.
- ✓ Γάμος και σεξουαλική ζωή.
- ✓ Διαζύγιο.
- ✓ Η συμβολή ειδικού στο γάμο.

Έτσι σύμφωνα με αυτούς χωρίζεται σε 3 μέρη:

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου: αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων.

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου: αποτελείται από ερωτήσεις που αναφέρονται στα κίνητρα που ώθησαν τους ερωτηθέντες στο γάμο, στα κριτήρια επιλογής συντρόφου, στις προσωπικές – ατομικές ανάγκες των συζύγων και σε ερωτήσεις που αφορούν την λειτουργία του γάμου ως εμπόδιο ή εν δυνάμει παράγοντας της προσωπικής ανάπτυξης των έγγαμων.

Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου: αποτελείται από ερωτήσεις που αναφέρονται στην ποιότητα της συντροφικής σχέσης, στα προβλήματα που βιώνουν οι έγγαμοι, στον ρόλο τους μέσα στην οικογένεια, στους παράγοντες που συμβάλλουν στο να διατηρηθεί ο γάμος τους και σε ερωτήσεις που αναφέρονται στις στάσεις που έχουν υιοθετήσει οι ερωτώμενοι σε βασικά στοιχεία της σχέσης.

3.6. Περιορισμοί της έρευνας

Όπως αρχικά είχαμε διευκρινίσει η έρευνα αυτή είναι διερευνητική. Αυτό σημαίνει ότι τα αποτελέσματα δεν μπορούν να εξάγουν συμπεράσματα βαρύτητας ίσης όπως αυτά που παρέχονται από μια σε βάθος μελέτη – έρευνα. Τα συμπεράσματα λοιπόν της έρευνας αυτής χρειάζονται και αυτά περαιτέρω σε βάθος διερεύνηση.

Ένας άλλος περιορισμός είναι αυτός που προκύπτει από το δείγμα, το οποίο είναι περιορισμένο αριθμητικά, αλλά και περιορισμένο από στον τόπο διαμονής των ερωτώμενων.

Τέλος ένας ακόμη περιορισμός τίθεται στο θέμα των γνώσεων μας, όπου δεν είναι εξειδικευμένες για μια πιο εκτεταμένη έρευνα.

3.7. Τρόπος ανάλυσης των στοιχείων

Κάθε πιθανή απάντηση σε μια ερώτηση κωδικοποιήθηκε με ένα ακέραιο αριθμό ανάλογα με τον αριθμό των δυνατών απαντήσεων. Έπειτα τα δεδομένα εισήχθησαν στον ηλεκτρονικό υπολογιστή σε μεταβλητές που η κάθε μία αντιπροσώπευε μια ερώτηση.

Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για την εισαγωγή των κωδικοποιημένων δεδομένων και τη στατιστική επεξεργασία τους ήταν το Statistical Package For Social Sciences.(SPSS No. 8)

3. 8. Περιγραφική κατανομή

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν συντάχθηκαν σε πίνακες στους οποίους αναφέρεται το όνομα της μεταβλητής καθώς και η αντίστοιχη ερώτηση στην οποία αναφέρεται. Επίσης αναφέρονται οι εξεταζόμενες ομάδες καθώς και τα σύνολα των απαντήσεων.

Έτσι, οι μεν μετρήσιμες μεταβλητές παρουσιάζονται με τη μέση τιμή (mean value) των μετρήσεων τους, την τυπική απόκλιση (standard deviation), την ελάχιστη (min value) και τη μέγιστη (max value) τιμή, οι δε μη μετρήσιμες μεταβλητές (βαθμωτές, διχοτομικές ή κατηγορικές) παρουσιάζονται με τη συχνότητα (απόλυτος αριθμός) εμφάνισης της απάντησης καθώς και με τη σχετική συχνότητα (ποσοστιαία αναλογία) εμφάνισης της κάθε τιμής της μεταβλητής.

Ο έλεγχος της κανονικότητας ή μη των κατανομών των παρατηρήσεων, τόσο στο σύνολο του δείγματος όσο και στις διάφορες υποομάδες, έγινε με τη μέθοδο των Kolmogorov - Smirnov.

3.9. Στατιστικές συγκρίσεις

Για να διαπιστωθεί αν ορισμένες κατηγορίες ερωτηθέντων έδωσαν διαφοροποιημένες απαντήσεις σε σχέση με κάποιο χαρακτηριστικό, χρησιμοποιήθηκαν πίνακες με τους οποίους συνδυάζονται οι απαντήσεις των 2 ή 3 ερωτήσεων που μας ενδιαφέρουν. Κάθε κελί δίνει τον αριθμό και το επόμενο το ποσοστό επί του συνόλου των ερωτηθέντων.

Οι στατιστικοί έλεγχοι που χρησιμοποιήθηκαν για τον έλεγχο των διαφορών που παρατηρήθηκαν μεταξύ των εξεταζομένων ομάδων ήταν χ^2 -test (Chi-square test με ή χωρίς το διορθωτικό παράγοντα κατά Yates) για τις μη παραμετρικές μεταβλητές και το unpaired student's t-test για τις παραμετρικές μεταβλητές.

Για τον έλεγχο των συσχετίσεων μεταξύ των διαφόρων παραμέτρων χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης του Spearman (R), ο οποίος είναι συντελεστής συσχέτισης για μη παραμετρικές μεταβλητές. Οι τιμές που μπορεί να λάβει ο συντελεστής συσχέτισης του Spearman ανήκουν στο διάστημα [-1, +1]. Η τιμή +1 ή -1 αντιστοιχεί σε τέλεια συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών, ενώ η τιμή 0 αντιστοιχεί σε πλήρη έλλειψη συσχέτισης μεταξύ των δύο υπό εξέταση μεταβλητών. Θετικές τιμές του συντελεστή συσχέτισης δηλώνουν πως οι δύο μεταβλητές αυξάνονται ή μειώνονται με τον ίδιο τρόπο (ταυτόχρονα), ενώ αρνητικές τιμές του συντελεστή συσχέτισης δηλώνουν πως όταν η μία μεταβλητή αυξάνει η άλλη ελαττώνεται.

Κατά τη στατιστική ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων οι διαφορές που προκύπτουν θεωρούνται στατιστικά σημαντικές αν και μόνο αν αντιστοιχούν σε πιθανότητα $p < 0,05$.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Αποτελέσματα έρευνας

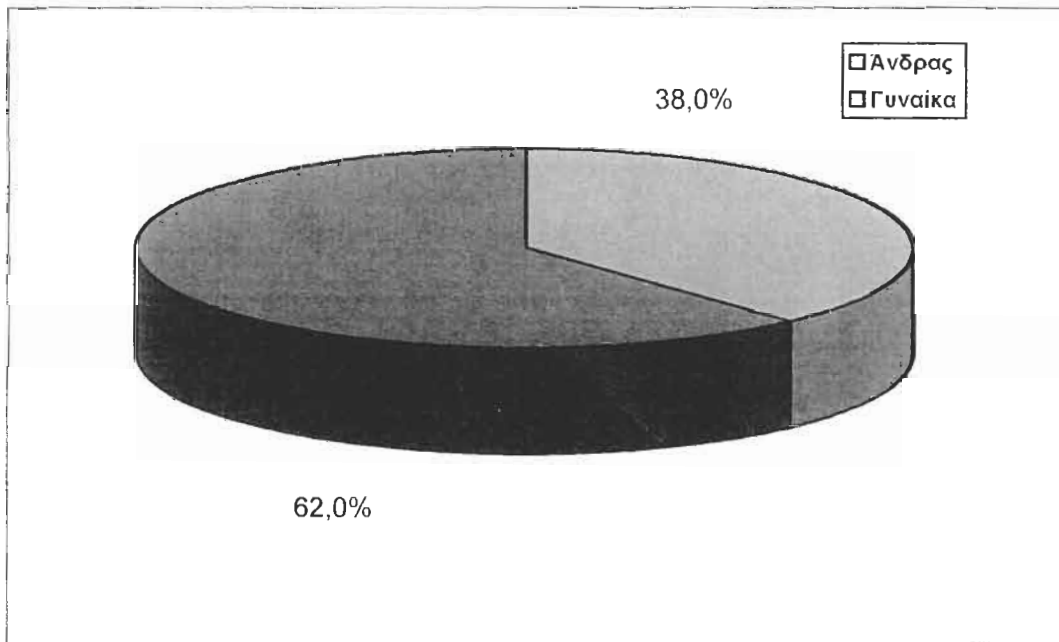
Το συνολικό δείγμα της μελέτης μας αποτέλεσαν 108 άτομα από 120. Η επιλογή του δείγματος έγινε ανεξάρτητα από οικογενειακή και κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Από αυτούς οι 41 (ποσοστό 38,0%) ήταν άντρες, ενώ πλειοψήφησαν (67 άτομα, ποσοστό 62,0%) οι γυναίκες (Πίνακας 1, Σχήμα 1).

Πίνακας 1: Φύλο

ΦΥΛΟ	N=108	Percent
Ανδρας	41	38,0
Γυναίκα	67	62,0
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 1: Φύλο

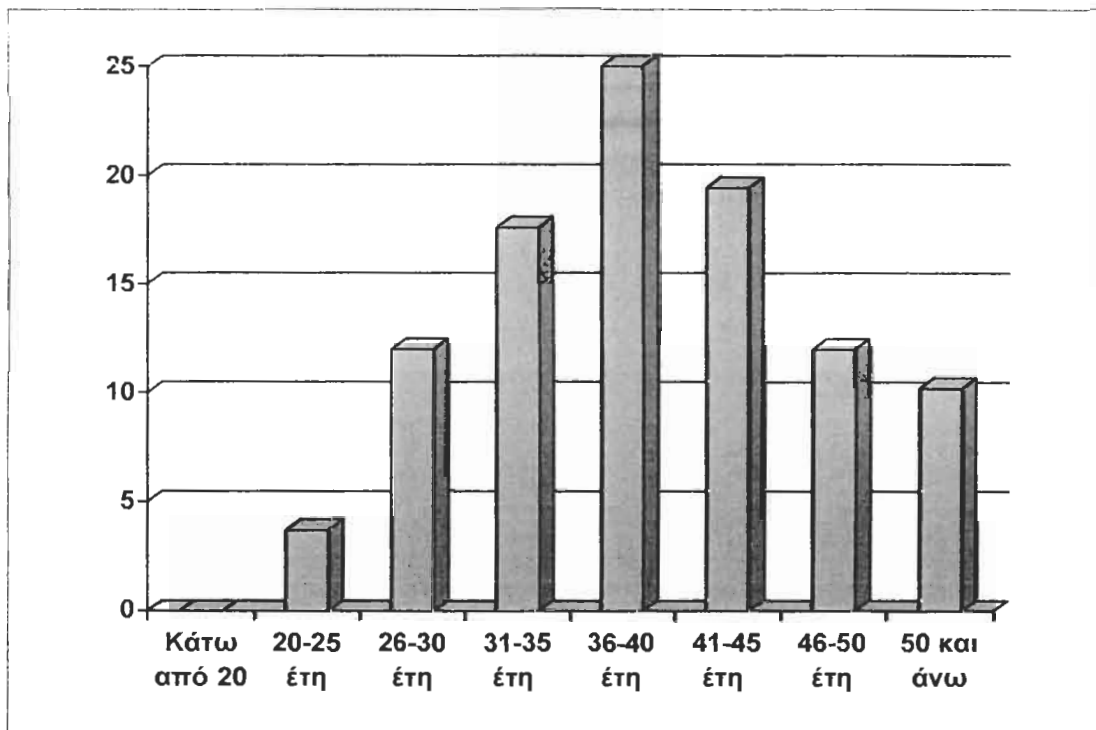

Η ηλικιακή κατανομή των ερωτηθέντων κυμάνθηκε από 20 έτη και άνω με επικρατούσα τιμή το διάστημα των 36-40 ετών (27 άτομα – ποσοστό 25,0%) (Πίνακας 2, Σχήμα 2).

Πίνακας 2: Ηλικία ερωτηθέντων

Ηλικία ερωτηθέντων	N=108	Percent
Κάτω από 20	0	0,0
20-25 έτη	4	3,7
26-30 έτη	13	12,0
31-35 έτη	19	17,6
36-40 έτη	27	25,0
41-45 έτη	21	19,4
46-50 έτη	13	12,0
50 και άνω	11	10,2
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 2: Ηλικία ερωτηθέντων

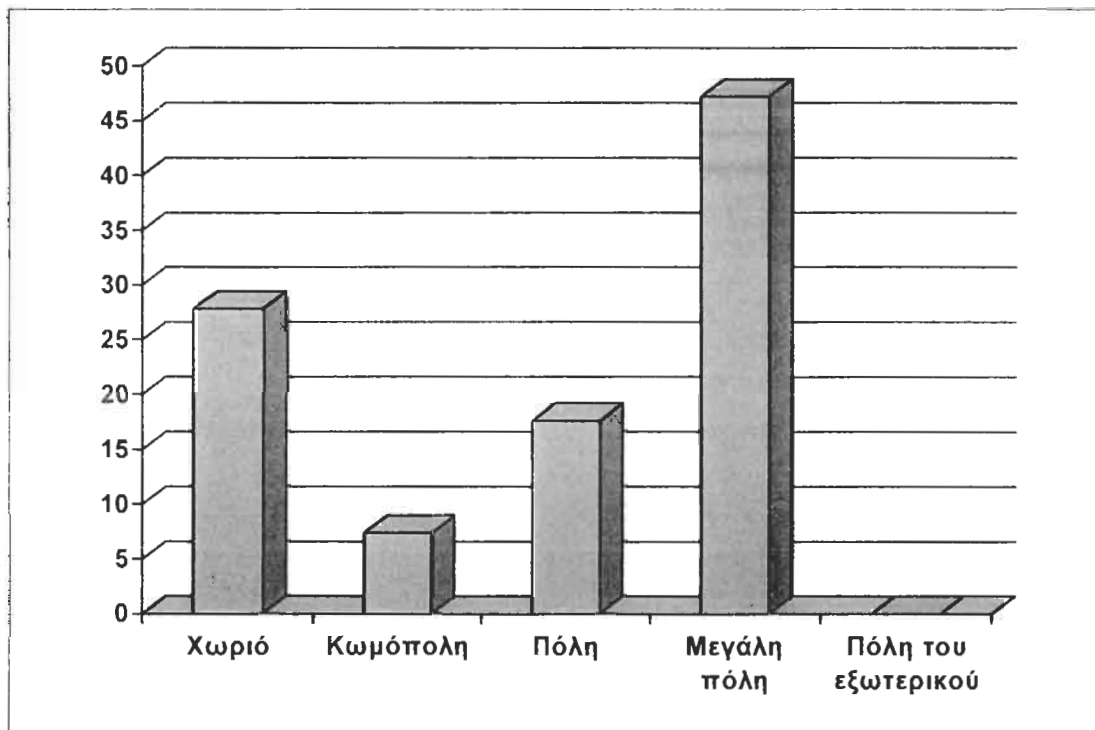

Σχεδόν τα μισά άτομα του δείγματος (51 άτομα, ποσοστό 47,2%) δήλωσαν πως κατάγονται από μεγάλη πόλη ενώ 30 άτομα (ποσοστό 27,8%) δήλωσαν πως κατάγονται από χωριό ενώ τα υπόλοιπα 27 άτομα (ποσοστό 25,0%) δήλωσαν πως κατάγονται είτε από κωμόπολη είτε από μικρότερη πόλη (Πίνακας 3, Σχήμα 3).

Πίνακας 3: Τόπος καταγωγής

Τόπος καταγωγής	N=108	Percent
Χωριό (έως 2.000 κατ.)	30	27,8
Κωμόπολη (από 2.000 – 9.999 κατ.)	8	7,4
Πόλη (από 10.000 – 79.999 κατ.)	19	17,6
Μεγάλη πόλη (80.000 κατ. και άνω)	51	47,2
Πόλη του εξωτερικού	0	0,0
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 3: Τόπος καταγωγής

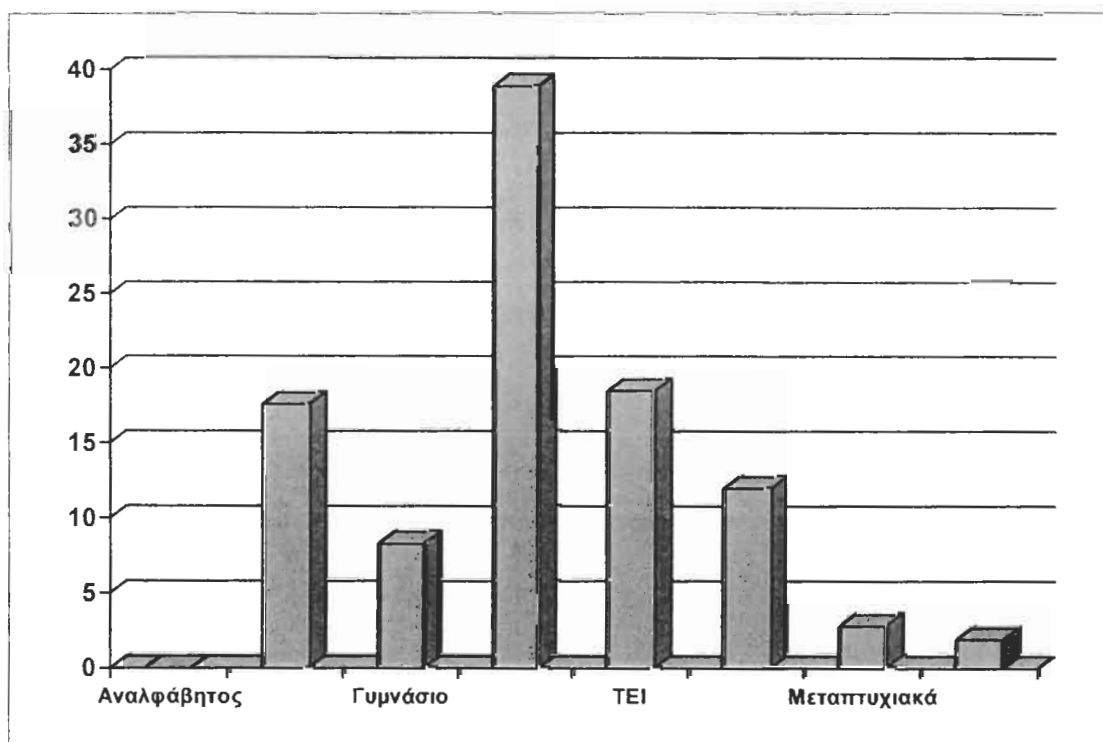

Το 38,9% των ερωτηθέντων (42 άτομα) δήλωσαν πως ήταν απόφοιτοι λυκείου, ενώ άλλα 38 άτομα (ποσοστό 35,2%) δήλωσαν απόφοιτοι ανώτατης σχολής και / ή κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων. Τα υπόλοιπα 28 άτομα (ποσοστό 25,9%) δήλωσαν είτε απόφοιτοι δημοτικού είτε γυμνασίου ενώ κανένας από τους ερωτηθέντες δεν ήταν αναλφάβητος (Πίνακας 4, Σχήμα 4).

Πίνακας 4: Γραμματικές γνώσεις

Γραμματικές γνώσεις	N=108	Percent
Αναλφάβητος	0	0,0
Δημοτικό	19	17,6
Γυμνάσιο	9	8,3
Λύκειο	42	38,9
ΤΕΙ	20	18,5
ΑΕΙ	13	12,0
Μεταπτυχιακά	3	2,8
Διδακτορικό	2	1,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 4: Γραμματικές γνώσεις

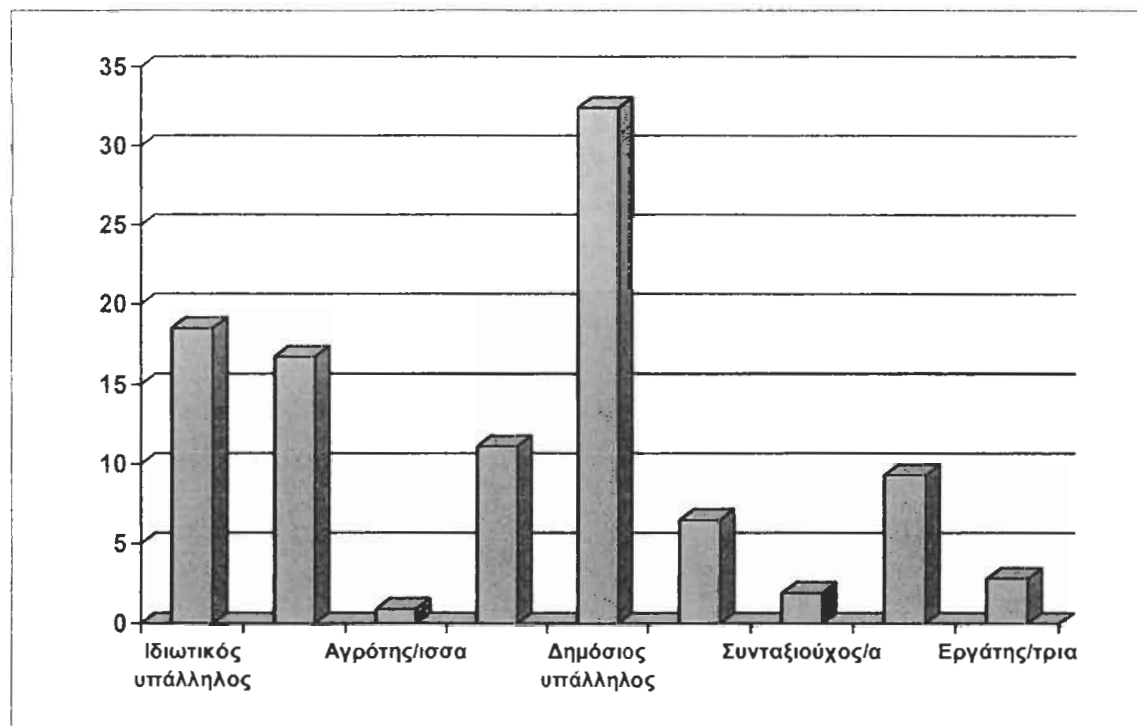

Το ένα τρίτο σχεδόν των ερωτηθέντων ήταν δημόσιοι υπάλληλοι (35 άτομα, ποσοστό 32,4%) ενώ ακολούθησαν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (20 άτομα, ποσοστό 18,5%) και οι ελεύθεροι επαγγελματίες (18 άτομα, ποσοστό 16,7%). Οι υπόλοιπες κατηγορίες επαγγελμάτων ακολούθησαν με μικρότερα ποσοστά (Πίνακας 5, Σχήμα 5).

Πίνακας 5: Επάγγελμα

Επάγγελμα	N=108	Percent
Ιδιωτικός υπάλληλος	20	18,5
Ελεύθερος επαγγελματίας	18	16,7
Αγρότης/ισσα	1	0,9
Οικιακά	12	11,1
Δημόσιος υπάλληλος	35	32,4
Εκπαιδευτικός	7	6,5
Συνταξιούχος/α	2	1,9
Ανεργος/η	10	9,3
Εργάτης/τρια	3	2,8
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 5: Επάγγελμα

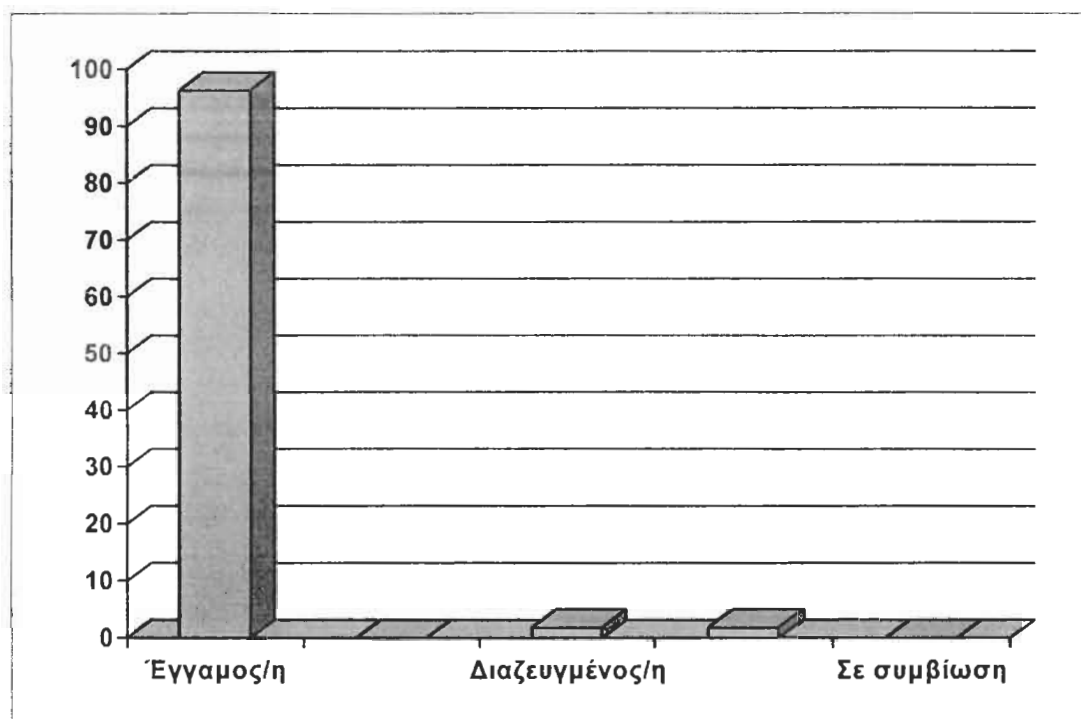

Το σύνολο των ερωτηθέντων (104 άτομα, ποσοστό 96,3%) ήταν έγγαμοι ενώ διαζευγμένοι και σε χηρεία ήταν από 2 ερωτηθέντες (ποσοστό 1,9%). Κανένας από τους ερωτηθέντες δεν ήταν σε διάσταση ή σε συμβίωση (Πίνακας 6, Σχήμα 6).

Πίνακας 6: Οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση	N=108	Percent
Έγγαμος/η	104	96,3
Σε διάσταση	0	0,0
Διαζευγμένος/η	2	1,9
Χήρος/α	2	1,9
Σε συμβίωση	0	0,0
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 6: Οικογενειακή κατάσταση

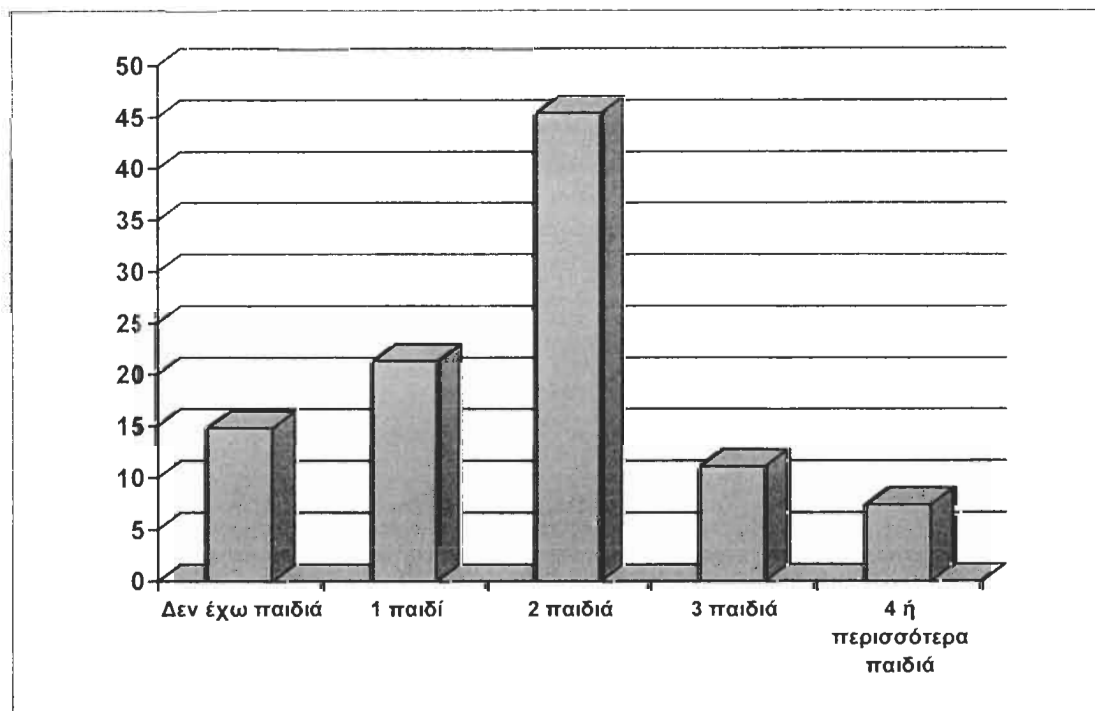

Οι μισοί σχεδόν από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι έχουν 2 παιδιά (49 άτομα, ποσοστό 45,4%) ενώ 1 παιδί δήλωσε ότι έχει το 21,3% των ερωτηθέντων (23 άτομα). Ακολούθησαν με μικρότερα ποσοστά τα άτομα που δήλωσαν ότι έχουν 3 παιδιά (12 άτομα, ποσοστό 11,1%) και 4 ή περισσότερα παιδιά (8 άτομα, ποσοστό 7,4%). Τέλος δήλωσαν ότι δεν έχουν παιδιά το 14,8% των ερωτηθέντων (16 άτομα) (Πίνακας 7, Σχήμα 7).

Πίνακας 7: Αριθμός παιδιών

Αριθμός παιδιών	N=108	Percent
Δεν έχω παιδιά	16	14,8
1 παιδί	23	21,3
2 παιδιά	49	45,4
3 παιδιά	12	11,1
4 ή περισσότερα παιδιά	8	7,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 7: Αριθμός παιδιών

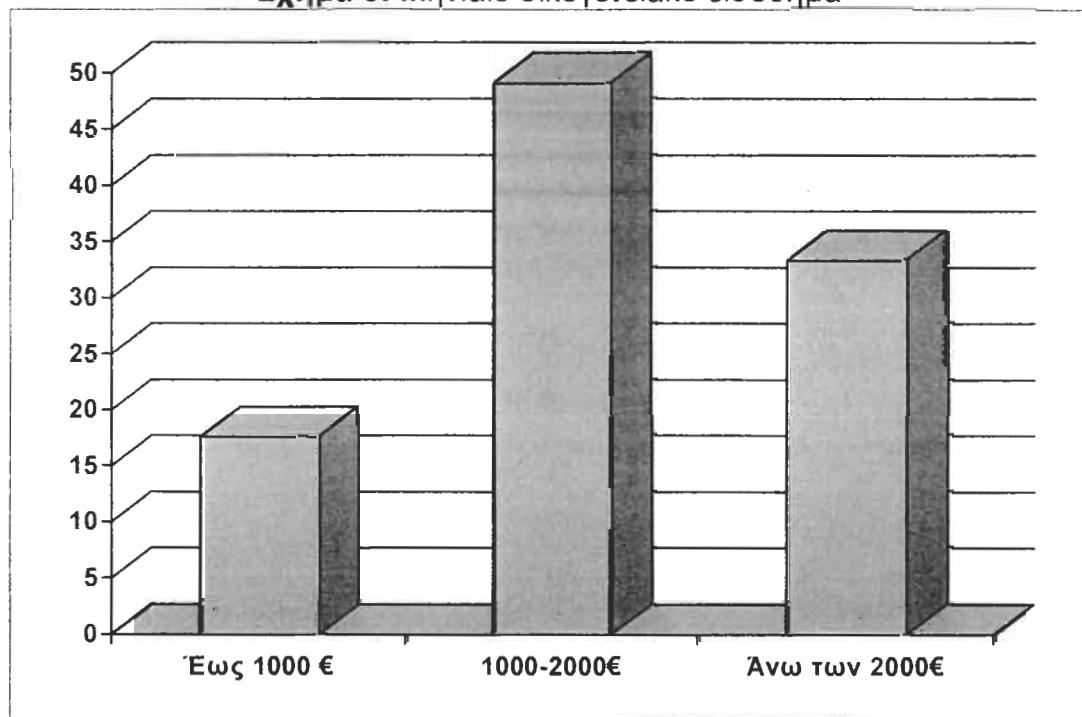

Για τους μισούς σχεδόν από τους ερωτηθέντες (53 άτομα, ποσοστό 49,1%) το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα ήταν της τάξης των 1000-2000€ ενώ σε έναν στους τρεις αυτό ξεπερνούσε τα 2000€ μηνιαίως. Αντίθετα μόνο σε 19 ερωτηθέντες (ποσοστό 17,6%) το μηνιαίο εισόδημα ήταν μικρότερο των 1000€ τον μήνα (Πίνακας 8, Σχήμα 8).

Πίνακας 8: Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα	N=108	Percent
Έως 1000 €	19	17,6
1000-2000€	53	49,1
Άνω των 2000€	36	33,3
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 8: Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

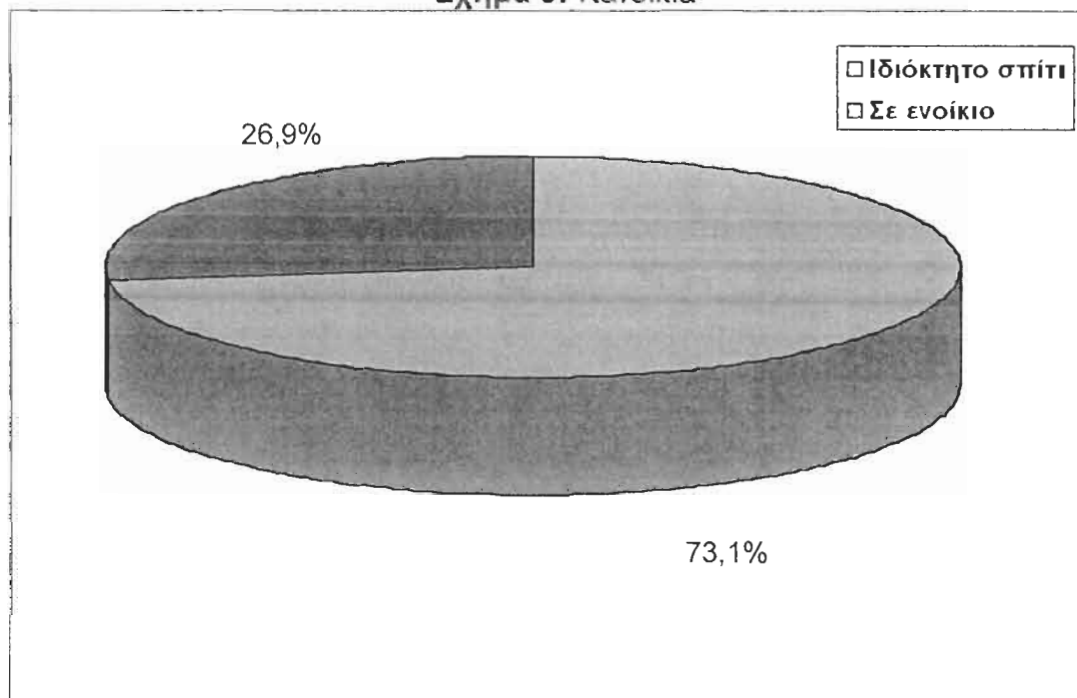

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (79 άτομα, ποσοστό 73,1%) δήλωσαν ότι κατοικούν σε ιδιόκτητο σπίτι ενώ οι υπόλοιποι 29 ερωτηθέντες (ποσοστό 26,9%) κατοικούν σε σπίτι με ενοίκιο (Πίνακας 9, Σχήμα 9).

Πίνακας 9: Κατοικία

Κατοικία	N=108	Percent
Ιδιόκτητο σπίτι	79	73,1
Σε ενοίκιο	29	26,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 9: Κατοικία

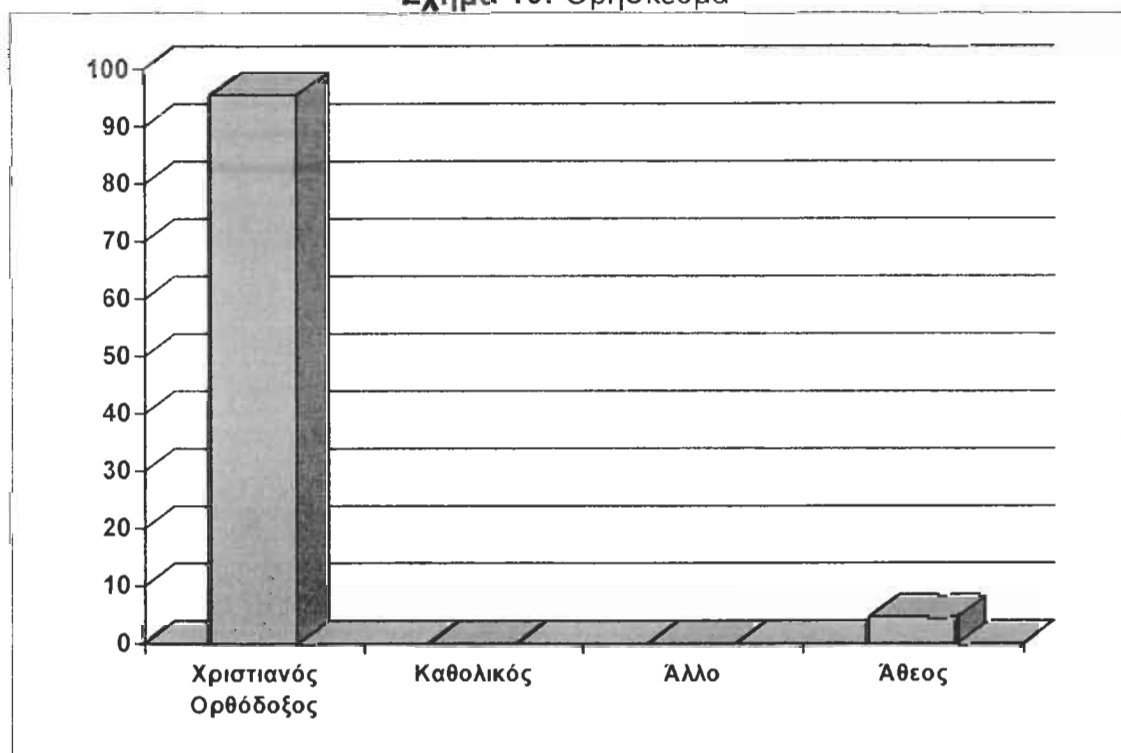

Το σύνολο των ερωτηθέντων δήλωσαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι (103 άτομα, ποσοστό 95,4%) ενώ οι υπόλοιποι 5 (ποσοστό 4,6%) δήλωσαν ότι είναι άθεοι (Πίνακας 10, Σχήμα 10).

Πίνακας 10: Θρήσκευμα

Θρήσκευμα	N=108	Percent
Χριστιανός Ορθόδοξος	103	95,4
Καθολικός	0	0,0
Άλλο	0	0,0
Άθεος	5	4,6
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 10: Θρήσκευμα

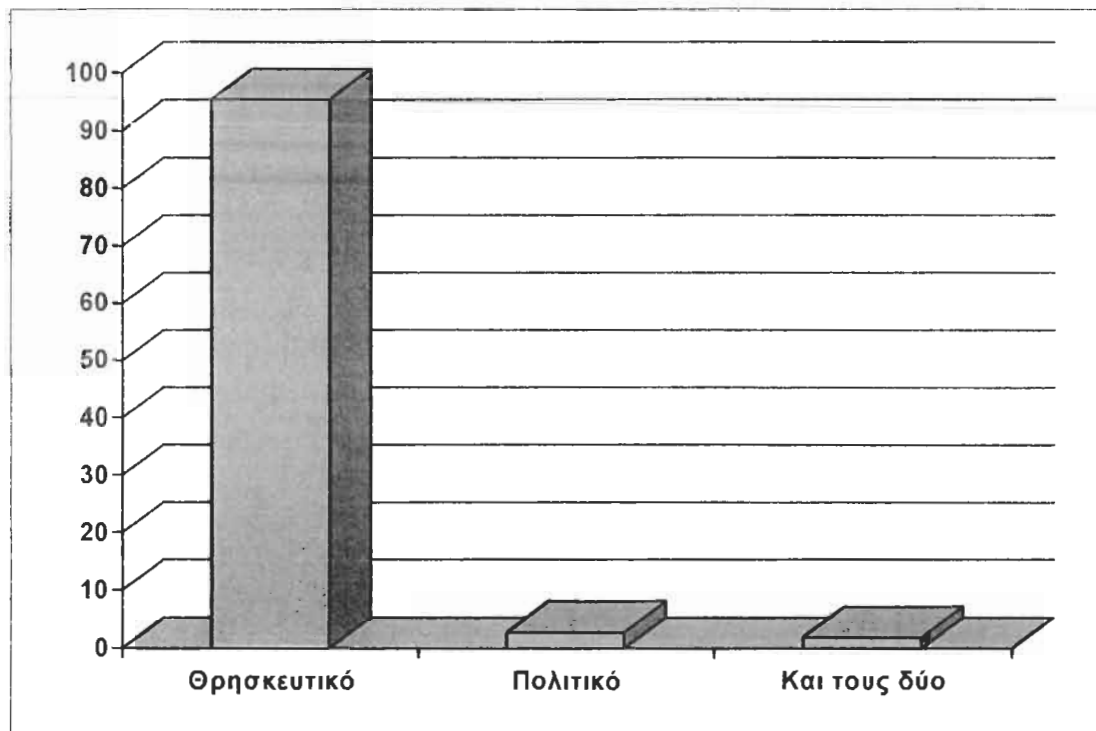

Το σύνολο των ερωτηθέντων τέλεσαν θρησκευτικό γάμο (103 άτομα, ποσοστό 95,4%) και άλλοι 2 (ποσοστό 1,9%) τέλεσαν και θρησκευτικό και πολιτικό. Αντίθετα μόνο 3 άτομα (ποσοστό 2,8) τέλεσαν μόνο πολιτικό γάμο (Πίνακας 11, Σχήμα 11).

Πίνακας 11: Τι είδους γάμο τελέσατε;

Τι είδους γάμο τελέσατε;	N=108	Percent
Θρησκευτικό	103	95,4
Πολιτικό	3	2,8
Και τους δύο	2	1,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 11: Τι είδους γάμο τελέσατε;

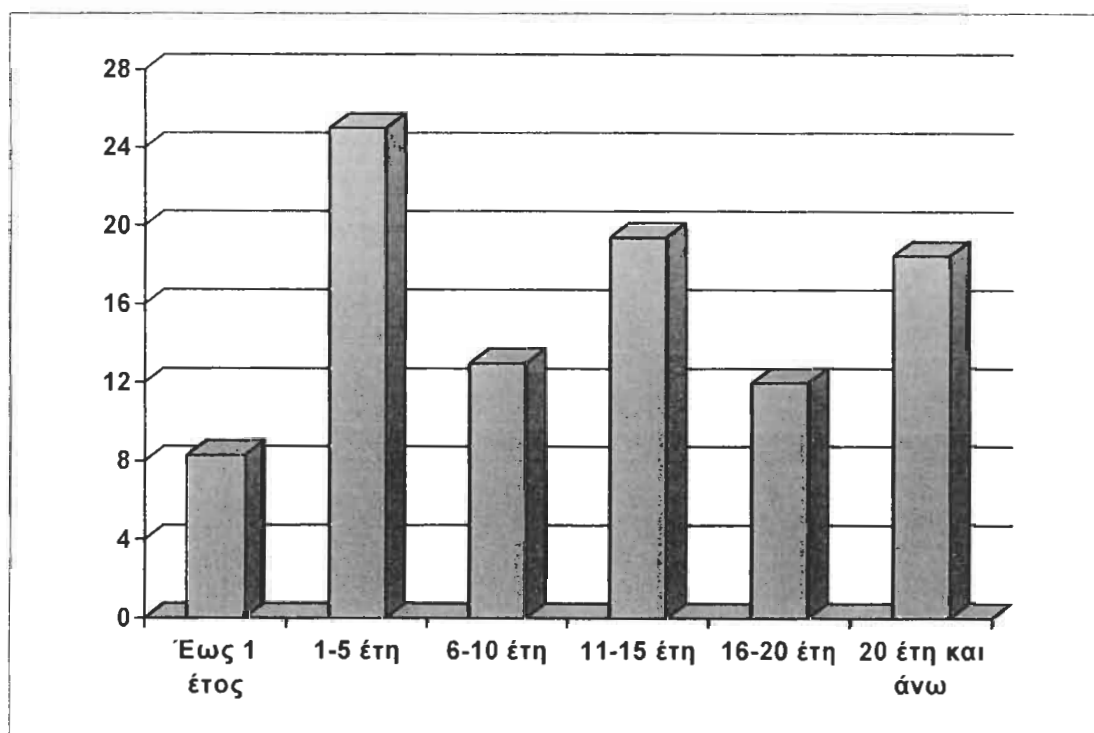

Από τους 104 ερωτηθέντες που δήλωσαν παντρεμένοι οι περισσότεροι (27 άτομα, ποσοστό 25,0%) είναι παντρεμένοι 1-5 έτη ενώ ακολουθούν οι παντρεμένοι 11-15 έτη (21 άτομα, ποσοστό 19,4%) και οι παντρεμένοι 20 έτη και πάνω (20 άτομα, ποσοστό 18,5%). Μικρότερα ποσοστά ερωτηθέντων δήλωσαν παντρεμένοι 6-10 έτη και 16-20 έτη ενώ το μικρότερο ποσοστό ερωτηθέντων (9 άτομα, ποσοστό 8,3%) δήλωσαν παντρεμένοι έως 1 έτος (Πίνακας 12, Σχήμα 12).

Πίνακας 12: Πόσα χρόνια είστε παντρεμένος/η;

Πόσα χρόνια είστε παντρεμένος/η;	N=108	Percent
Είμαι διαζευγμένος/χήρος	4	3,7
Έως 1 έτος	9	8,3
1-5 έτη	27	25,0
6-10 έτη	14	13,0
11-15 έτη	21	19,4
16-20 έτη	13	12,0
20 έτη και άνω	20	18,5
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 12: Πόσα χρόνια είστε παντρεμένος/η;

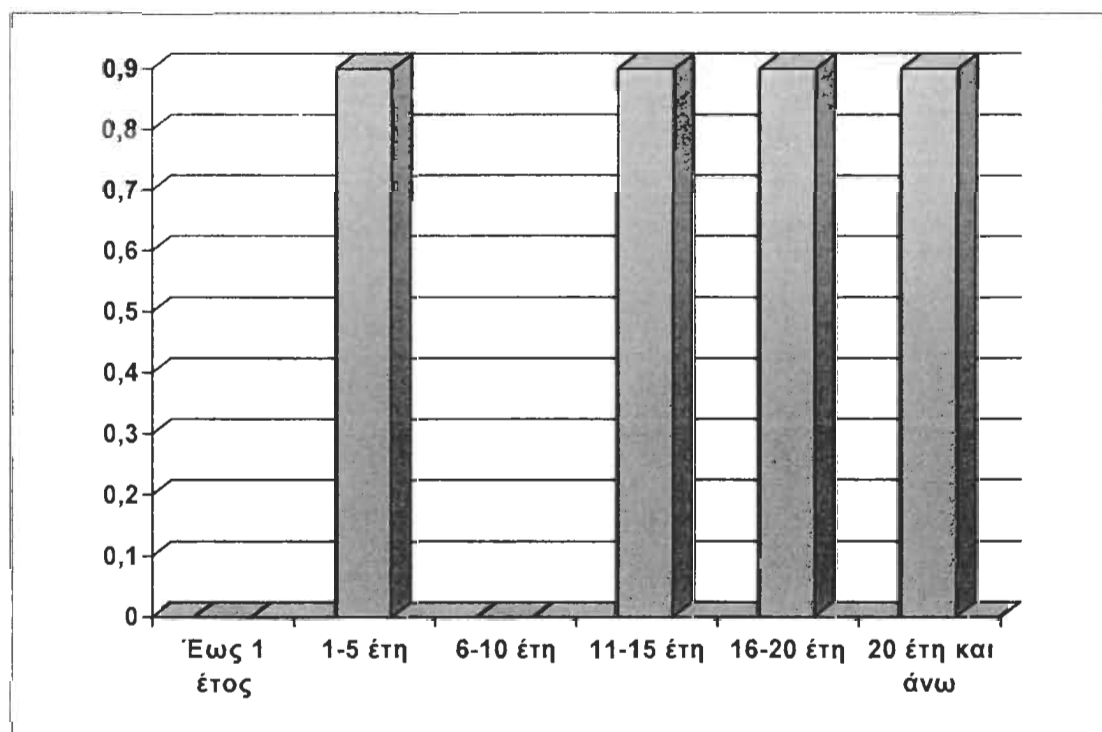

Από τους 4 ερωτηθέντες που δήλωσαν διαζευγμένοι / χήροι από 1 άτομο (ποσοστό 0,9%) ήταν παντρεμένοι 1-5 έτη, 11-15 έτη, 16-20 έτη και 20 έτη και πάνω (Πίνακας 13, Σχήμα 13).

Πίνακας 13: Πόσα χρόνια ήσασταν παντρεμένος/η;

Πόσα χρόνια ήσασταν παντρεμένος/η;	N=108	Percent
Είμαι παντρεμένος	104	96,3
Έως 1 έτος	0	0,0
1-5 έτη	1	0,9
6-10 έτη	0	0,0
11-15 έτη	1	0,9
16-20 έτη	1	0,9
20 έτη και άνω	1	0,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 13: Πόσα χρόνια ήσασταν παντρεμένος/η;

Το 68,5% (74 άτομα) των ερωτηθέντων, παντρεύτηκε από αγάπη και άλλα 27 άτομα (ποσοστό 25,0%) από «κεραυνοβόλο» έρωτα ενώ αντίθετα μόνο 7 άτομα (ποσοστό 6,5%) παντρεύτηκε με συνοικέσιο (Πίνακας 14, Σχήμα 14).

Πίνακας 14: Παντρευτήκατε από;

Παντρευτήκατε από;	N=108	Percent
«Κεραυνοβόλο» έρωτα	27	25,0
Αγάπη	74	68,5
Συνοικέσιο	7	6,5
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 14: Παντρευτήκατε από;

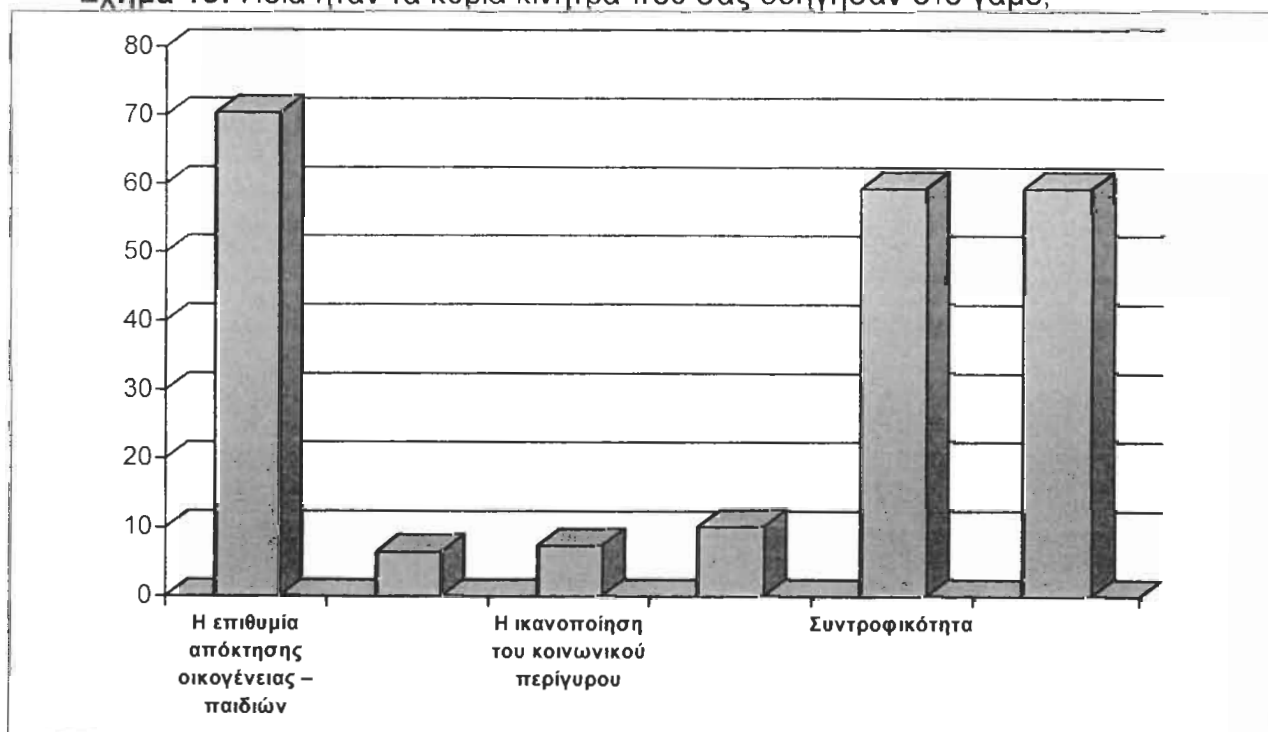

Τα κύρια κριτήρια που οδήγησαν τους ερωτηθέντες σε γάμο κατά σειρά προτίμησης ήταν η επιθυμία απόκτησης οικογένειας – παιδιών (76 άτομα, ποσοστό 70,4%) η συντροφικότητα και η επικοινωνία στην σχέση (64 άτομα, ποσοστό 59,3% αντίστοιχα) ενώ με πολύ χαμηλότερα ποσοστά ακολούθησαν η εγκυμοσύνη (11 άτομα, ποσοστό 10,2%), η ικανοποίηση του κοινωνικού περιγύρου (8 άτομα, ποσοστό 7,4%) και η νομική κάλυψη (7 άτομα, ποσοστό 6,5%) (Πίνακας 15, Σχήμα 15).

Πίνακας 15: Ποια ήταν τα κύρια κίνητρα που σας οδήγησαν στο γάμο;

Ποια ήταν τα κύρια κίνητρα που σας οδήγησαν στο γάμο;	N=108	Percent
Η επιθυμία απόκτησης οικογένειας – παιδιών	76	70,4
Η νομική κάλυψη	7	6,5
Η ικανοποίηση του κοινωνικού περιγύρου	8	7,4
Λόγω εγκυμοσύνης	11	10,2
Συντροφικότητα	64	59,3
Επικοινωνία στην σχέση	64	59,3
Κάτι άλλο	2	1,9
Δεν απαντώ	4	3,7

Σχήμα 15: Ποια ήταν τα κύρια κίνητρα που σας οδήγησαν στο γάμο;

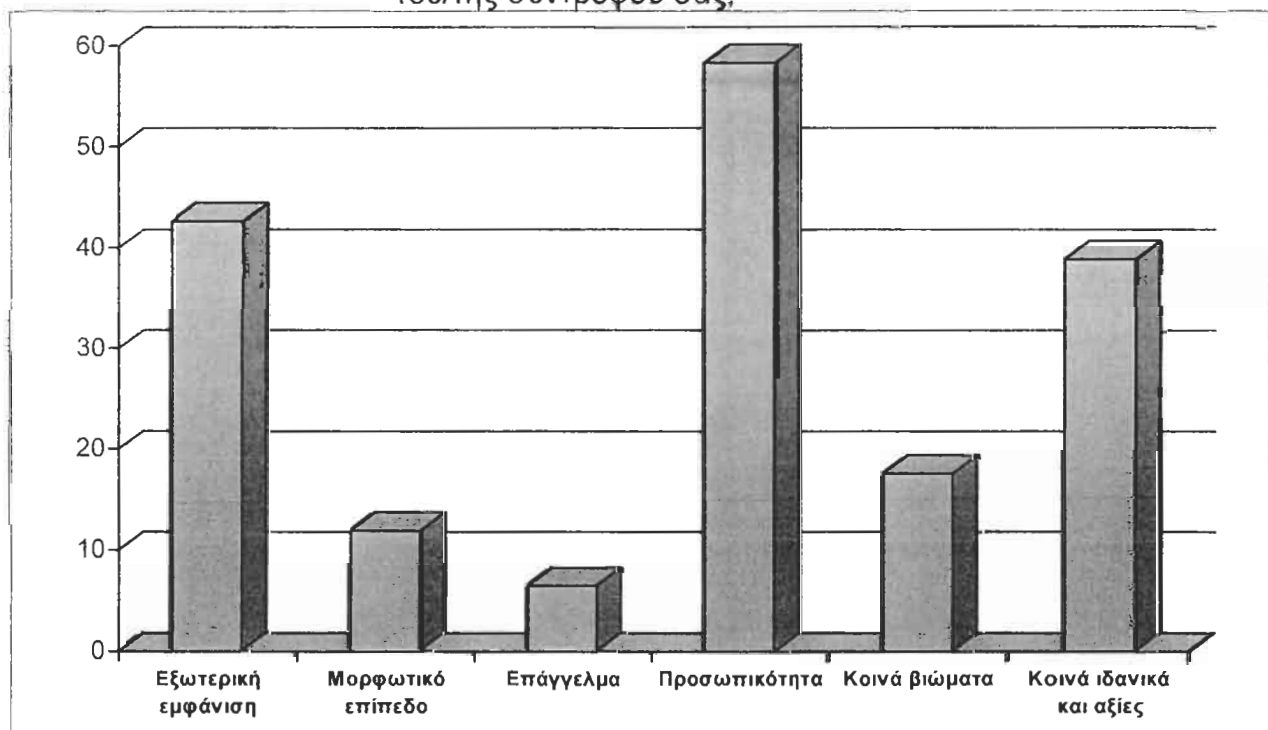

Τα περισσότερο σημαντικά σημεία για την επιλογή συντρόφου ήταν σύμφωνα με τους ερωτηθέντες κατά σειρά προτίμησης η προσωπικότητα (63 άτομα, ποσοστό 58,3%) η εξωτερική εμφάνιση (64 άτομα, ποσοστό 59,3%) και τα κοινά ιδανικά και αξίες (64 άτομα, ποσοστό 59,3%). Με πολύ χαμηλότερα ποσοστά ακολούθησαν τα κοινά βιώματα (19 άτομα, ποσοστό 17,6%), το μορφωτικό επίπεδο (13 άτομα, ποσοστό 12,0%) και το επάγγελμα (7 άτομα, ποσοστό 6,5%) (Πίνακας 16, Σχήμα 16).

Πίνακας 16: Ποια από τα παρακάτω ήταν κυρίως σημαντικά για την επιλογή του/της συντρόφου σας;

Ποια από τα παρακάτω ήταν κυρίως σημαντικά για την επιλογή του/της συντρόφου σας;	N=108	Percent
Εξωτερική εμφάνιση	46	42,6
Μορφωτικό επίπεδο	13	12,0
Επάγγελμα	7	6,5
Προσωπικότητα	63	58,3
Κοινά βιώματα	19	17,6
Κοινά ιδανικά και αξίες	42	38,9
Κάτι άλλο	3	2,8
Δεν απαντώ	1	0,9

Σχήμα 16: Ποια από τα παρακάτω ήταν κυρίως σημαντικά για την επιλογή του/της συντρόφου σας;

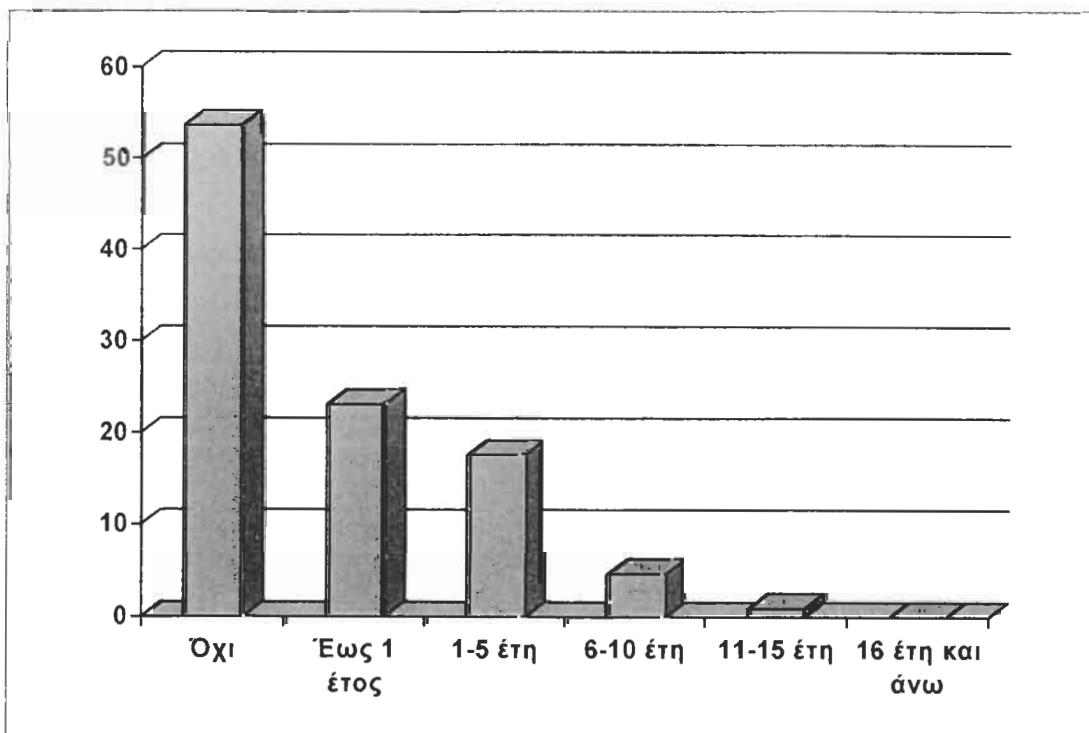
Οι μισοί και πλέον από τους ερωτηθέντες (58 άτομα, ποσοστό 53,7%) δήλωσαν ότι δεν είχαν συμβιώσει με τον / την σύντροφό τους πριν τον γάμο. Από τους υπόλοιπους το μεγαλύτερο ποσοστό (25 άτομα, ποσοστό 23,1%) είχαν συμβιώσει έως 1 έτος ενώ άλλα 19 άτομα (ποσοστό 17,6%) δήλωσαν ότι είχαν συμβιώσει 1-5 έτη. Μικρότερα ποσοστά ερωτηθέντων δήλωσαν ότι είχαν συμβιώσει περισσότερα από 6 έτη (Πίνακας 17, Σχήμα 17).

Συγκεκριμένα, στο σύνολο των ατόμων που είχαν συμβιώσει, το 45,4% είχαν συμβιώσει έως 1 έτος, το 34,5% 1 έως 5 έτη, το 9,1% 6 έως 10 έτη και το 1,8% 11 έως 15 έτη.

Πίνακας 17: Είχατε συμβιώσει με τον σύντροφό σας πριν το γάμο;

Είχατε συμβιώσει με τον σύντροφό σας πριν το γάμο;	N=108	Percent
Όχι	58	53,7
Έως 1 έτος	25	23,1
1-5 έτη	19	17,6
6-10 έτη	5	4,6
11-15 έτη	1	0,9
16 έτη και άνω	0	0,0
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 17: Είχατε συμβιώσει με τον σύντροφό σας πριν το γάμο;

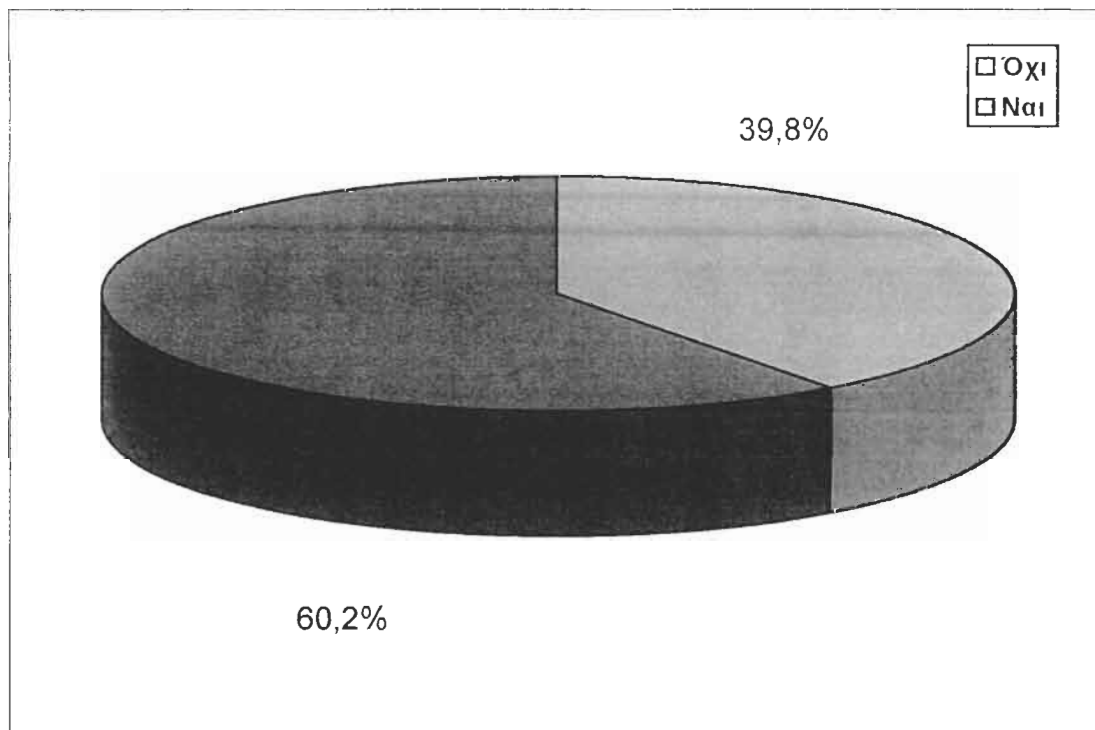

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (65 άτομα, ποσοστό 60,2%) θεωρεί ότι η συμβίωση πριν τον γάμο μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επιλογή συζύγου (Πίνακας 18, Σχήμα 18).

Πίνακας 18: Θεωρείτε ότι η συμβίωση πριν τον γάμο μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επιλογή συζύγου;

Θεωρείτε ότι η συμβίωση πριν τον γάμο μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επιλογή συζύγου;	N=108	Percent
Όχι	43	39,8
Ναι	65	60,2
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 18: Θεωρείτε ότι η συμβίωση πριν τον γάμο μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επιλογή συζύγου;

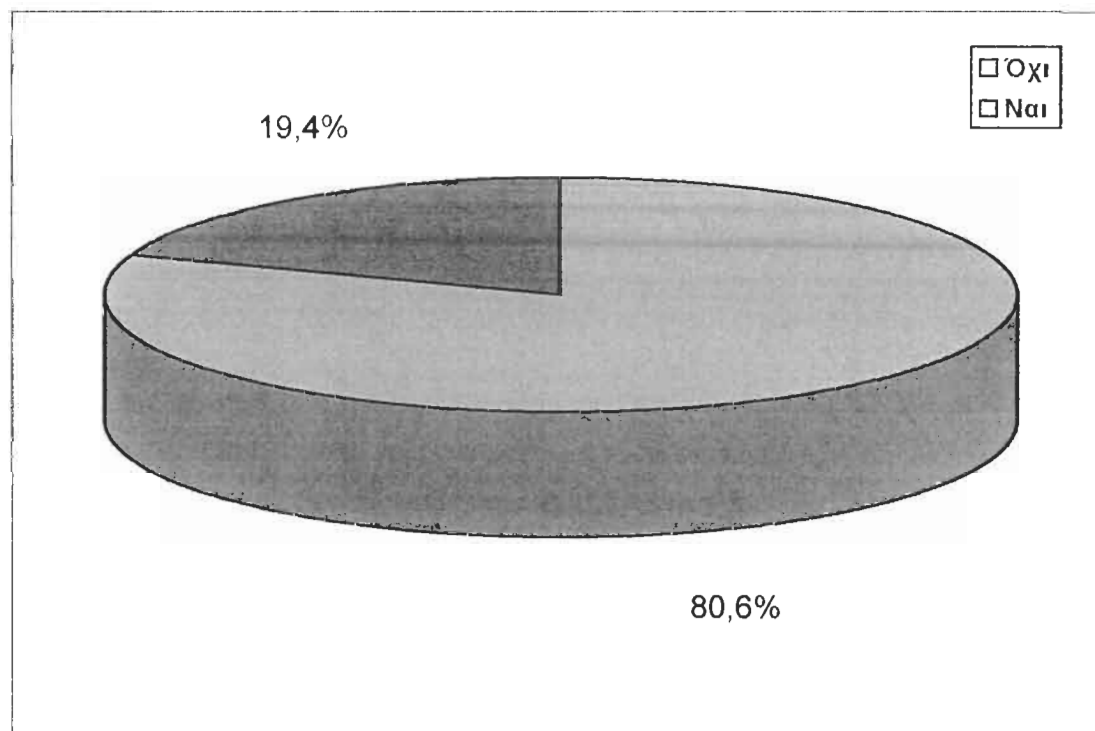

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (87 άτομα, ποσοστό 80,2%) δεν πιστεύουν πως με τον γάμο τους κάλυψαν οικονομικές τους ανάγκες (Πίνακας 19, Σχήμα 19).

Πίνακας 19: Πιστεύετε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν οικονομικές σας ανάγκες;

Πιστεύετε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν οικονομικές σας ανάγκες;	N=108	Percent
Όχι	87	80,6
Ναι	21	19,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 19: Πιστεύετε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν οικονομικές σας ανάγκες;

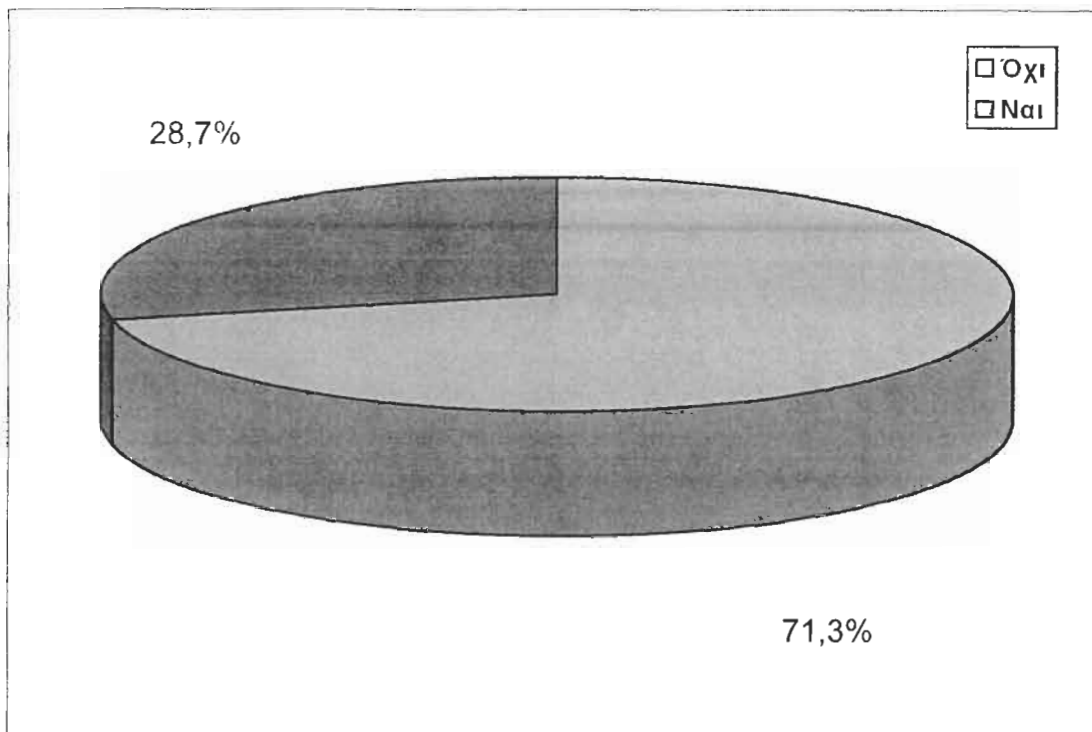

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (77 άτομα, ποσοστό 71,3%) δεν θεωρούν πως με τον γάμο τους βελτίωσαν την κοινωνική και επαγγελματική τους θέση (Πίνακας 20, Σχήμα 20).

Πίνακας 20: Θεωρείτε πως με τον γάμο σας βελτιώσατε την κοινωνική και επαγγελματική σας θέση;

Θεωρείτε πως με τον γάμο σας βελτιώσατε την κοινωνική και επαγγελματική σας θέση;	N=108	Percent
Όχι	77	71,3
Ναι	31	28,7
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 20: Θεωρείτε πως με τον γάμο σας βελτιώσατε την κοινωνική και επαγγελματική σας θέση;

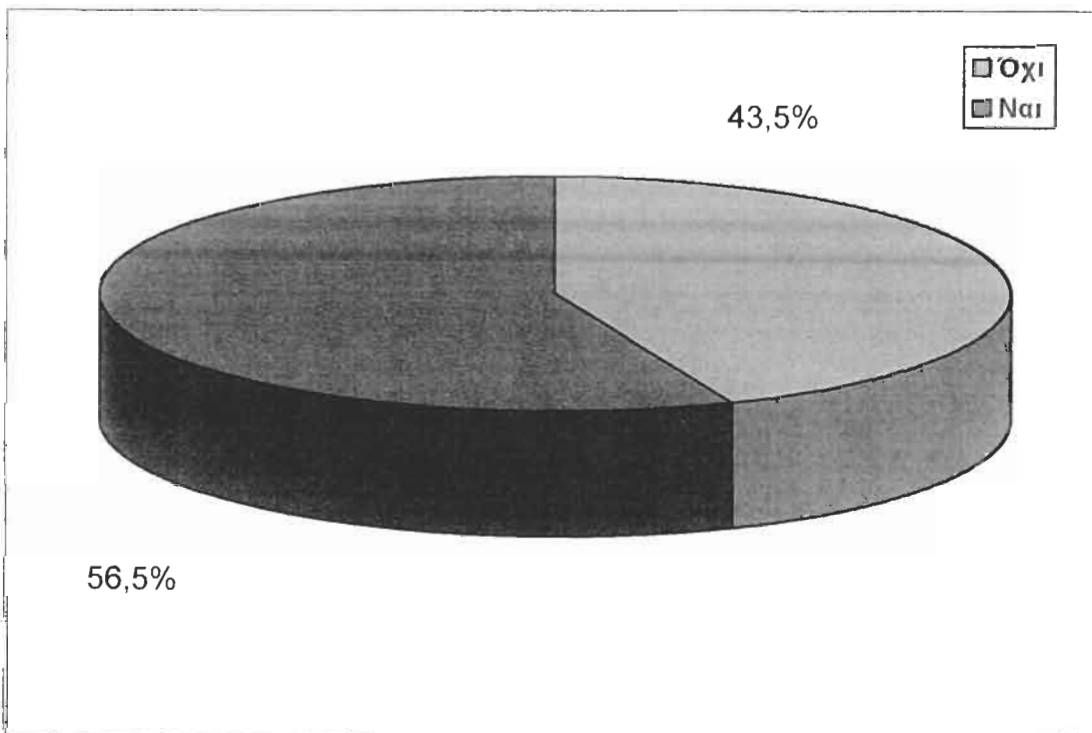

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (61 άτομα, ποσοστό 56,5%) θεωρούν πως με τον γάμο τους κάλυψαν κάποιες ψυχολογικές τους ανάγκες (Πίνακας 21, Σχήμα 21).

Πίνακας 21: Θεωρείτε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν ψυχολογικές σας ανάγκες;

Θεωρείτε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν ψυχολογικές σας ανάγκες;	N=108	Percent
Όχι	47	43,5
Ναι	61	56,5
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 21: Θεωρείτε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν ψυχολογικές σας ανάγκες;

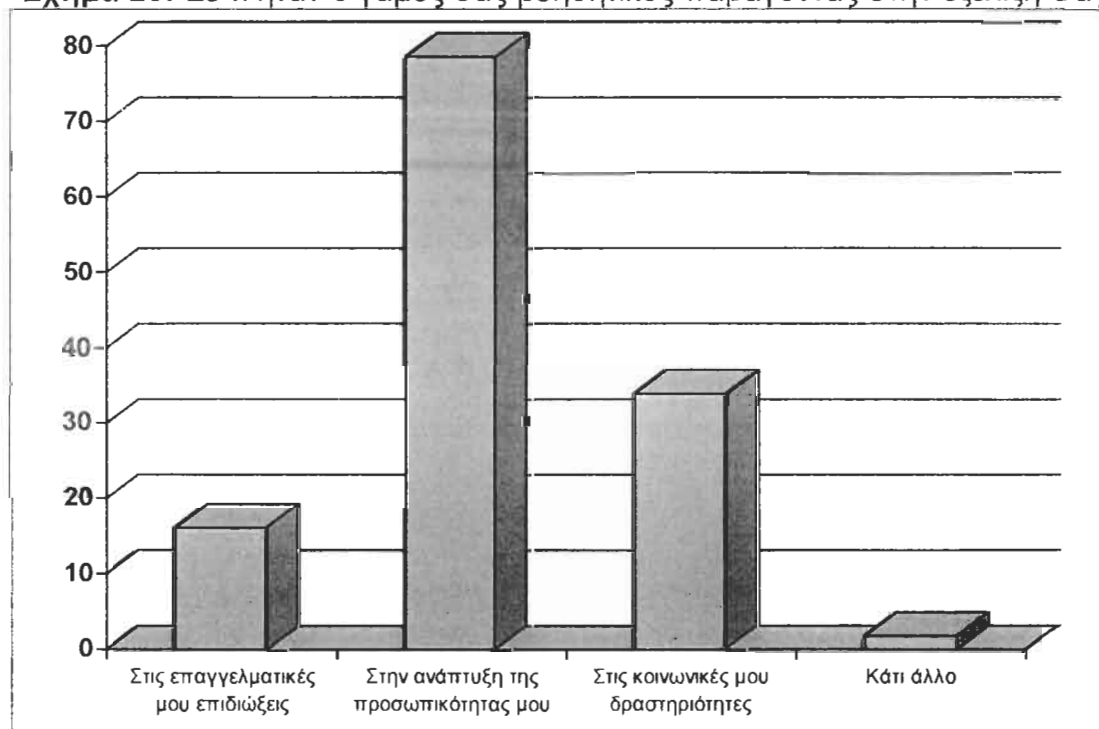

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (44 άτομα, ποσοστό 78,6%) πιστεύει ότι ο γάμος του ήταν βοηθητικός παράγοντας για την προσωπική του ανάπτυξη ενώ άλλα 19 άτομα (ποσοστό 33,9%) πιστεύουν ότι ο γάμος τους βοήθησε στην εξέλιξη των κοινωνικών του δραστηριοτήτων (19 άτομα, ποσοστό 33,9%) και των επαγγελματικών του επιδιώξεων (9 άτομα, ποσοστό 16,1%) (Πίνακας 26, Σχήμα 26).

Πίνακας 26: Σε τι ήταν ο γάμος σας βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξή σας;

Σε τι ήταν ο γάμος σας βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξή σας;	N=56	Percent
Στις επαγγελματικές μου επιδιώξεις	9	16,1
Στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς μου	44	78,6
Στις κοινωνικές μου δραστηριότητες	19	33,9
Κάτι άλλο	1	1,8
Σύνολο	56	100,0

Σχήμα 26: Σε τι ήταν ο γάμος σας βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξή σας;

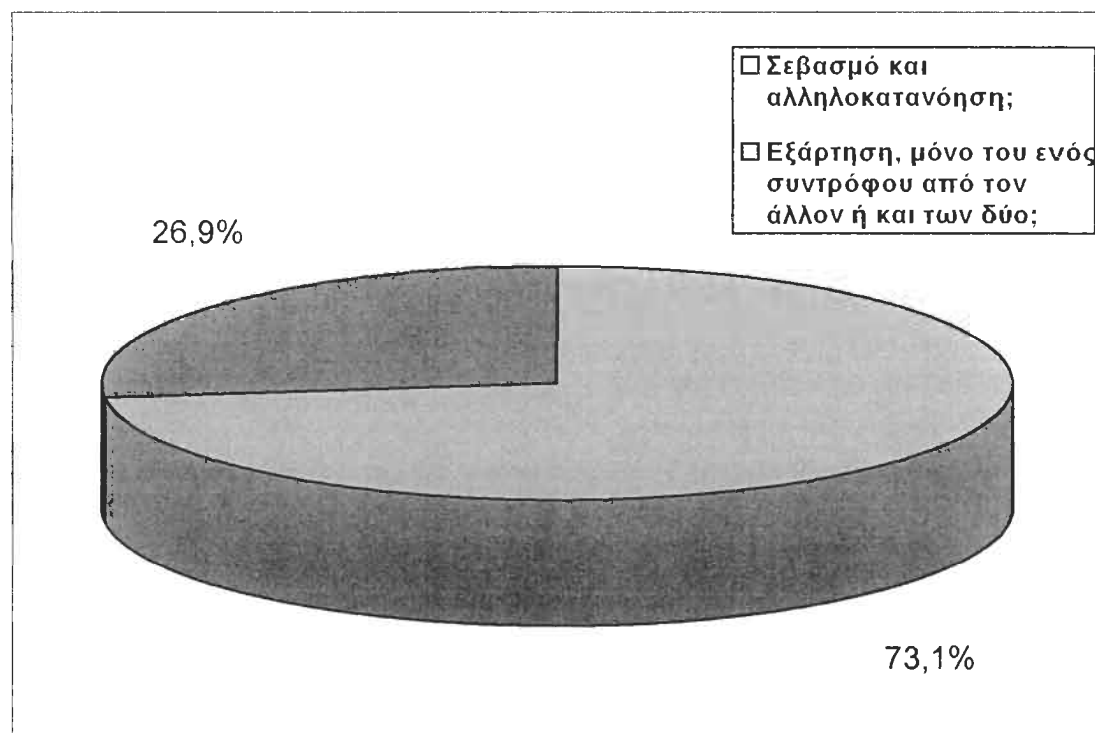

Το μεγαλύτερο ποσοστό θεωρεί πως η σχέση του με τον σύντροφό του χαρακτηρίζεται από σεβασμό και αλληλοκατανόηση (79 άτομα, ποσοστό 51,9%) ενώ το υπόλοιπο 26,9% των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι υπάρχει εξάρτηση είτε του ενός συντρόφου από τον άλλο είτε και των δύο (29 άτομα) (Πίνακας 27, Σχήμα 27).

Πίνακας 27: Θεωρείτε πως η σχέση με τον σύντροφό σας χαρακτηρίζεται από;

Θεωρείτε πως η σχέση με τον σύντροφό σας χαρακτηρίζεται από;	N=108	Percent
Σεβασμό και αλληλοκατανόηση;	79	73,1
Εξάρτηση, μόνο του ενός συντρόφου από τον άλλον ή και των δύο;	29	26,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 27: Θεωρείτε πως η σχέση με τον σύντροφό σας χαρακτηρίζεται από;

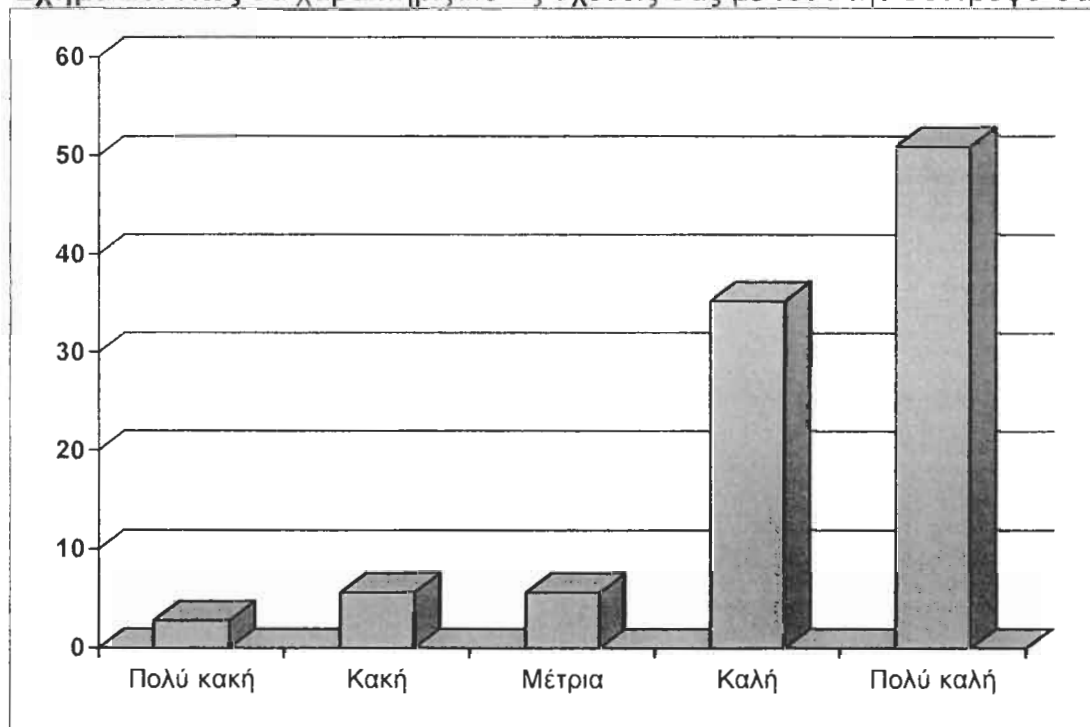

Οι σχέσεις του συνόλου σχεδόν (93 άτομα, ποσοστό 86,1%) των ερωτηθέντων χαρακτηρίζεται είτε ως καλή είτε ως πολύ καλή και μόνο για τα υπόλοιπα 15 άτομα (ποσοστό 13,9%) ήταν κάτω του μετρίου (Πίνακας 28, Σχήμα 28).

Πίνακας 28: Πως θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας με τον / την σύντροφό σας;

Πως θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας με τον / την σύντροφό σας;	N=108	Percent
Πολύ κακή	3	2,8
Κακή	6	5,6
Μέτρια	6	5,6
Καλή	38	35,2
Πολύ καλή	55	50,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 28: Πως θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις σας με τον / την σύντροφό σας;

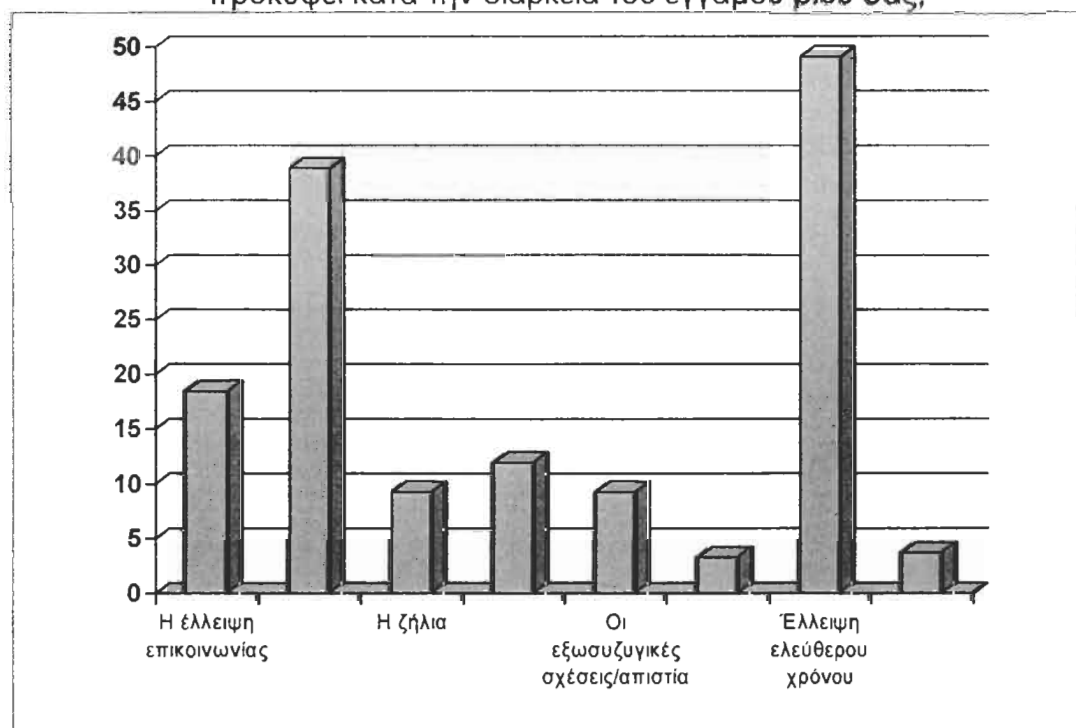

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (53 άτομα, ποσοστό 49,1%) θεωρεί ως το σημαντικότερο πρόβλημα στην διάρκεια του γάμου του την έλλειψη ελεύθερου χρόνου και ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό (42 άτομα, ποσοστό 38,9%) την ανάμιξη τρίτων ανθρώπων. Η έλλειψη επικοινωνίας και οι μη ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις ακολουθούν με ποσοστά 18,5% και 12,0% αντίστοιχα ενώ όλα τα υπόλοιπα προβλήματα συγκεντρώνουν μικρότερα ποσοστά απαντήσεων (Πίνακας 29, Σχήμα 29).

Πίνακας 29: Σημειώστε τα σημαντικότερα προβλήματα που τυχόν έχουν προκύψει κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου σας;

Σημειώστε τα σημαντικότερα προβλήματα που τυχόν έχουν προκύψει κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου σας;	N=108	Percent
Η έλλειψη επικοινωνίας	20	18,5
Ανάμιξη τρίτων ανθρώπων	42	38,9
Η ζήλια	10	9,3
Μη ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις	13	12,0
Οι εξωσυζυγικές σχέσεις / απιστία	10	9,3
Οικονομική δυσχέρεια	36	3,3
Έλλειψη ελεύθερου χρόνου	53	49,1
Άλλο	4	3,7

Σχήμα 29: Σημειώστε τα σημαντικότερα προβλήματα που τυχόν έχουν προκύψει κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου σας;

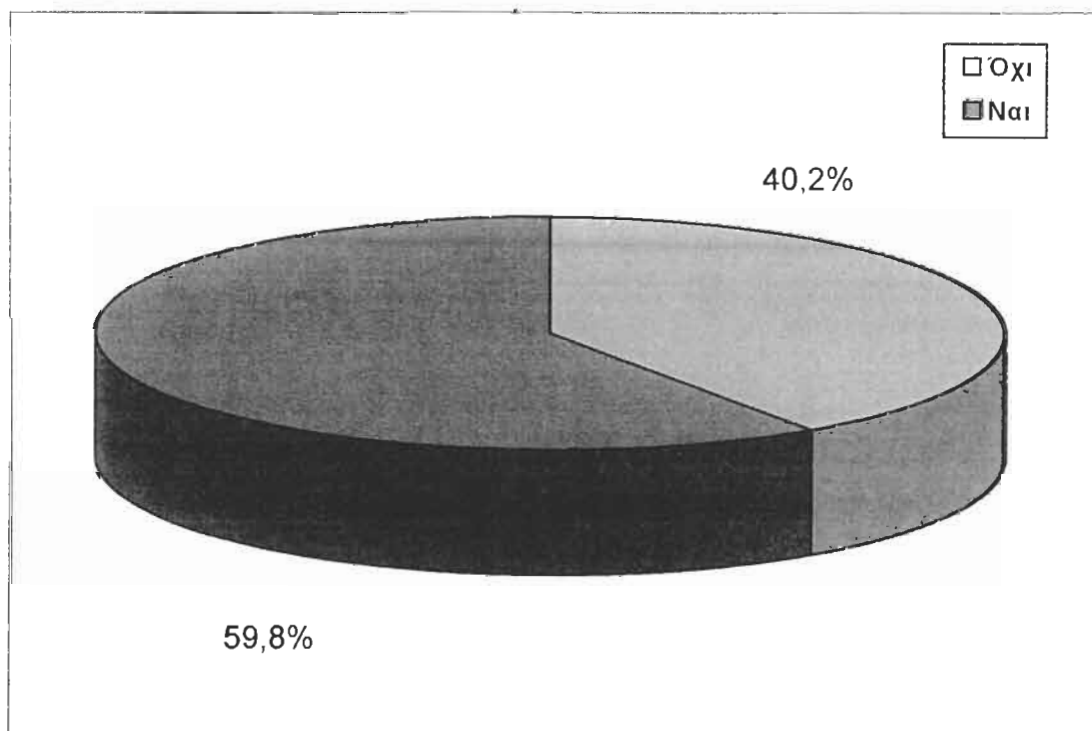

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων που έχουν παιδιά θεωρεί πως υπήρξε αλλαγή στις σχέσεις του με τον / την σύντροφό του με τον ερχομό των παιδιών (55 άτομα, ποσοστό 59,8%) ενώ το υπόλοιπο 40,2% των ερωτηθέντων δεν το θεωρεί (Πίνακας 30, Σχήμα 30).

Πίνακας 30: Υπήρξε αλλαγή στις σχέσεις σας με τον ερχομό των παιδιών;

Υπήρξε αλλαγή στις σχέσεις σας με τον ερχομό των παιδιών;	N=92	Percent
Όχι	37	40,2
Ναι	55	59,8
Σύνολο	92	100,0

Σχήμα 30: Υπήρξε αλλαγή στις σχέσεις σας με τον ερχομό των παιδιών;

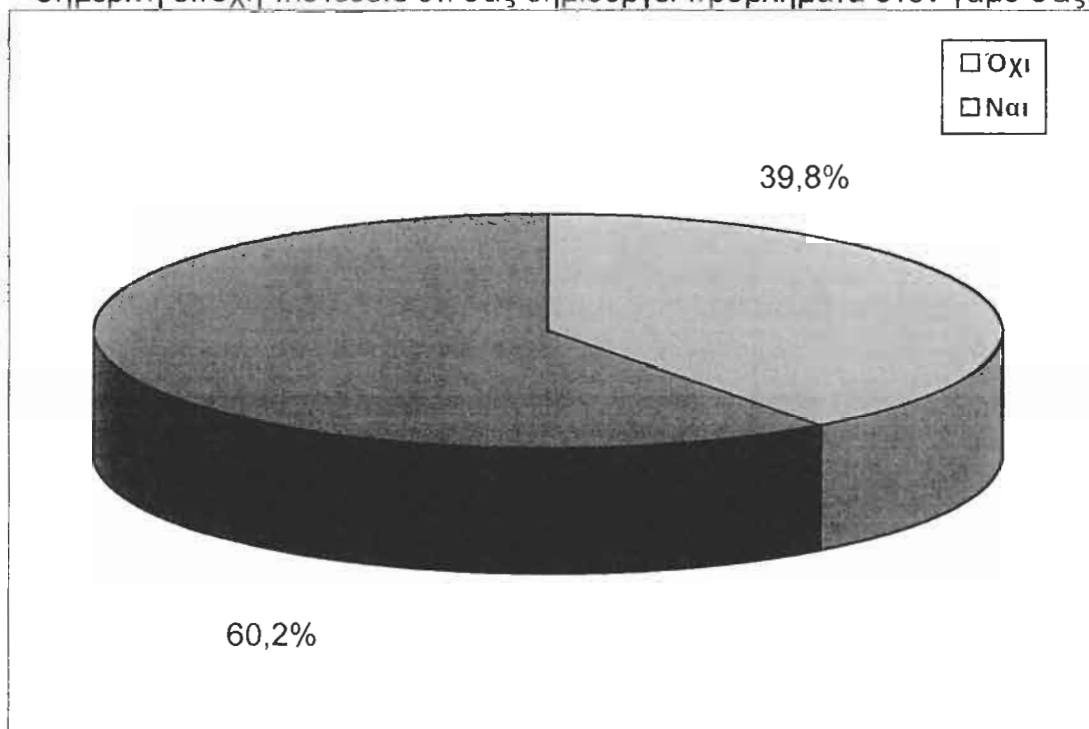

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων θεωρεί πως η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή δημιουργεί προβλήματα στον γάμο τους (65 άτομα, ποσοστό 60,2%) ενώ το υπόλοιπο 39,8% των ερωτηθέντων δεν το θεωρεί (Πίνακας 31, Σχήμα 31).

Πίνακας 31: Η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή πιστεύετε ότι σας δημιουργεί προβλήματα στον γάμο σας;

Η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή πιστεύετε ότι σας δημιουργεί προβλήματα στον γάμο σας;	N=108	Percent
Όχι	43	39,8
Ναι	65	60,2
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 31: Η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή πιστεύετε ότι σας δημιουργεί προβλήματα στον γάμο σας;

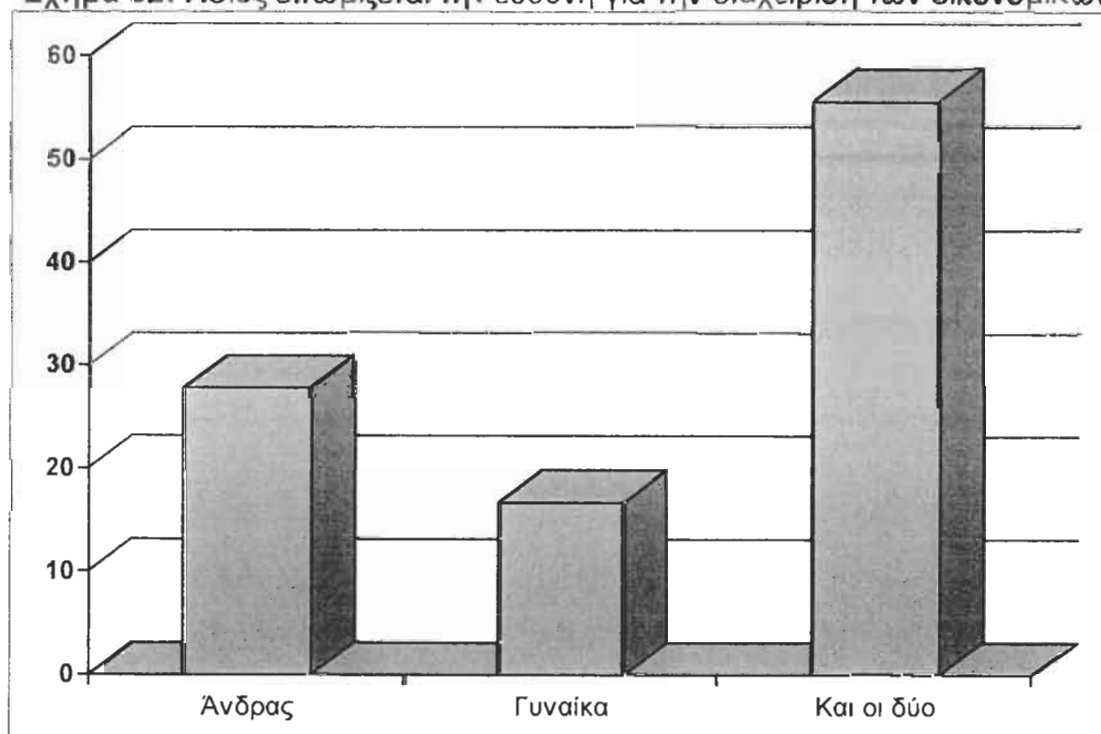

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (60 άτομα, ποσοστό 55,6%) δηλώνει ότι την ευθύνη της διαχείρισης των οικονομικών έχουν και οι δύο σύντροφοι ή μόνο ο άνδρας (30 άτομα, ποσοστό 27,8%). Σε μικρό ποσοστό την ευθύνη αυτή την έχει αποκλειστικά η γυναίκα (18 άτομα, ποσοστό 16,7%) (Πίνακας 32, Σχήμα 32).

Πίνακας 32: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την διαχείριση των οικονομικών;

Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την διαχείριση των οικονομικών;	N=108	Percent
Άνδρας	30	27,8
Γυναίκα	18	16,7
Και οι δύο	60	55,6
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 32: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την διαχείριση των οικονομικών;

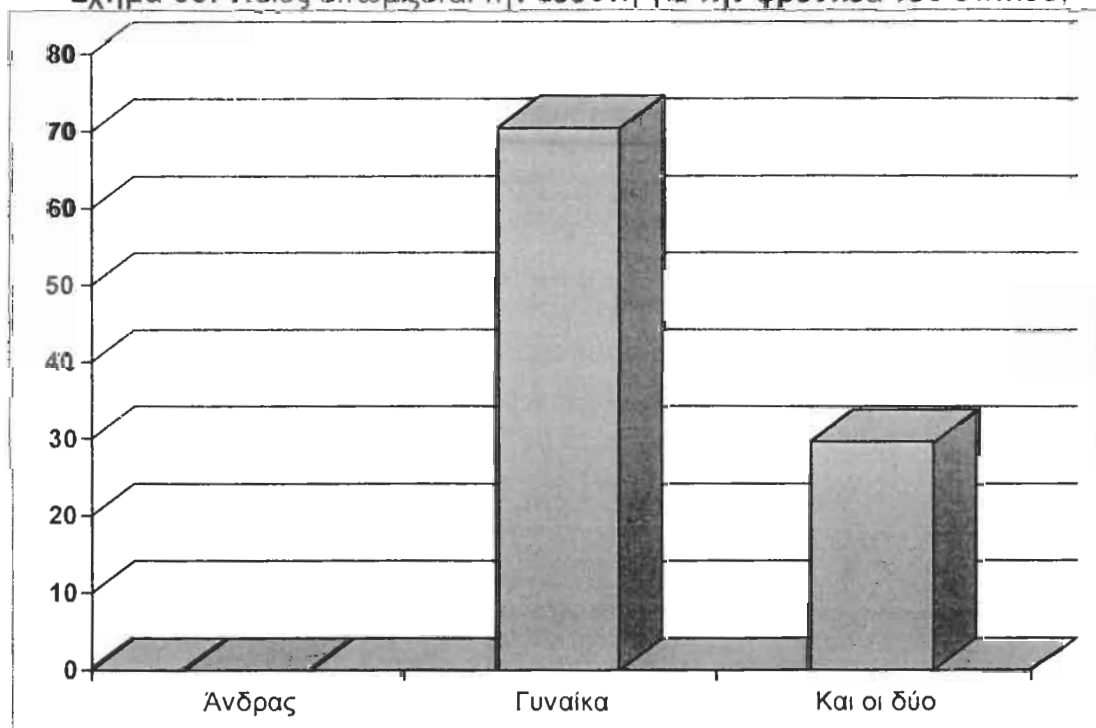

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (76 άτομα, ποσοστό 70,4%) δηλώνει ότι την ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού έχει αποκλειστικά η γυναίκα ή και οι δύο σύντροφοι (32 άτομα, ποσοστό 29,6%). Σε καμία περίπτωση την ευθύνη αυτή δεν την έχει αποκλειστικά ο άνδρας (Πίνακας 33, Σχήμα 33).

Πίνακας 33: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού;

Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού;	N=108	Percent
Ανδρας	0	0,0
Γυναίκα	76	70,4
Και οι δύο	32	29,6
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 33: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού;

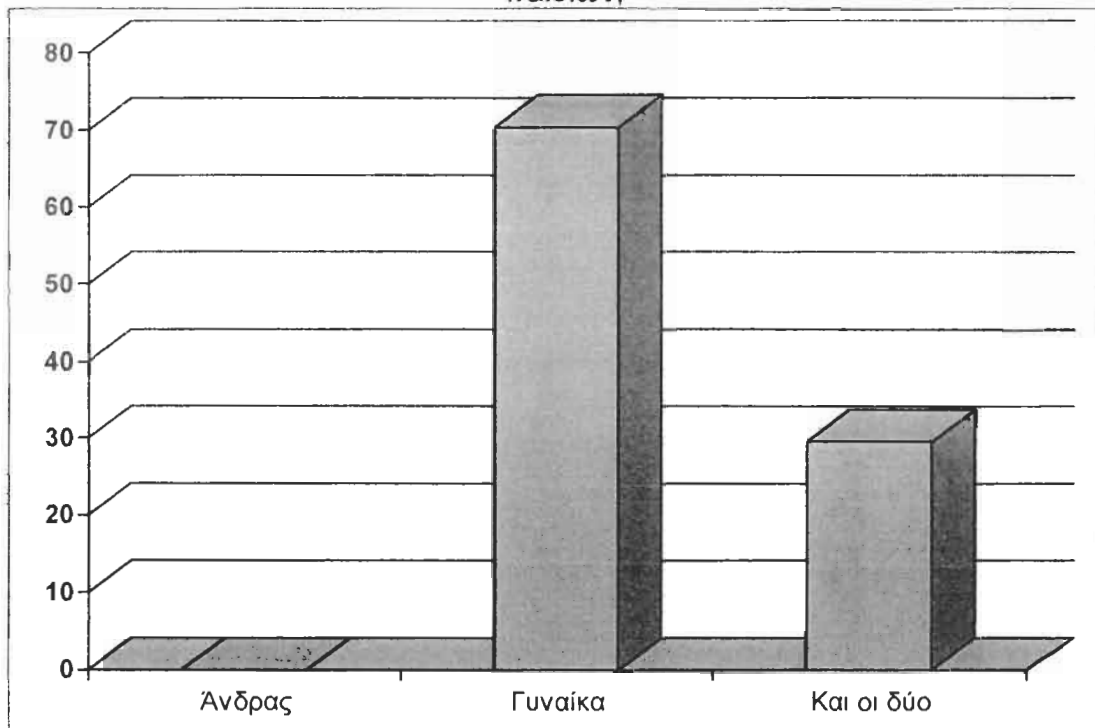

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων που έχουν παιδιά (56 άτομα, ποσοστό 60,9%) δηλώνει ότι την ευθύνη για την φροντίδα – ανατροφή των παιδιών έχουν και οι δύο σύντροφοι ή αποκλειστικά η γυναίκα (36 άτομα, ποσοστό 39,1%). Σε καμία περίπτωση την ευθύνη αυτή δεν την έχει αποκλειστικά ο άνδρας (Πίνακας 34, Σχήμα 34).

Πίνακας 34: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα – ανατροφή των παιδιών;

Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα – ανατροφή των παιδιών;	N=92	Percent
Ανδρας	0	0,0
Γυναίκα	36	39,1
Και οι δύο	56	60,9
Σύνολο	92	100,0

Σχήμα 34: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για την φροντίδα – ανατροφή των παιδιών;

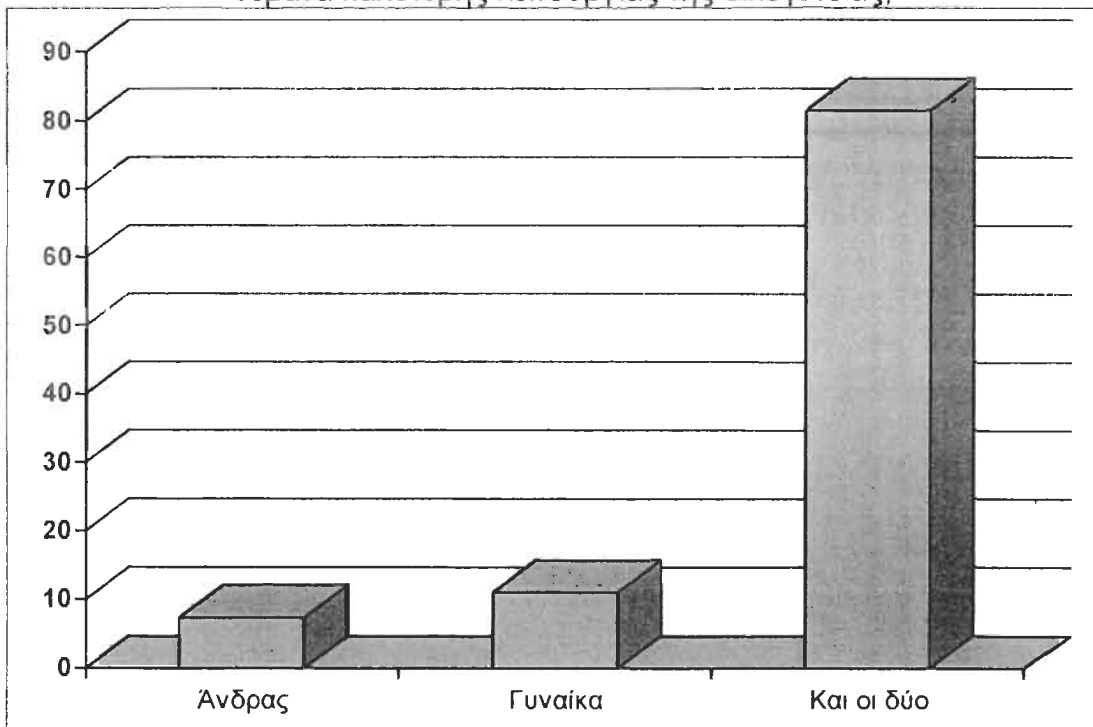

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (88 άτομα, ποσοστό 81,5%) δηλώνει ότι την ευθύνη για τις αποφάσεις που αφορούν θέματα καλύτερης λειτουργίας της οικογένειας έχουν και οι δύο σύντροφοι. Σε μικρά ποσοστά την ευθύνη αυτή την έχει είτε μόνο η γυναίκα (12 άτομα, ποσοστό 11,1%) είτε αποκλειστικά ο άνδρας (8 άτομα, ποσοστό 7,4%) (Πίνακας 35, Σχήμα 35).

Πίνακας 35: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για τις αποφάσεις που αφορούν θέματα καλύτερης λειτουργίας της οικογένειας;

Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για τις αποφάσεις που αφορούν θέματα καλύτερης λειτουργίας της οικογένειας;	N=108	Percent
Ανδρας	8	7,4
Γυναίκα	12	11,1
Και οι δύο	88	81,5
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 35: Ποιος επωμίζεται την ευθύνη για τις αποφάσεις που αφορούν θέματα καλύτερης λειτουργίας της οικογένειας;

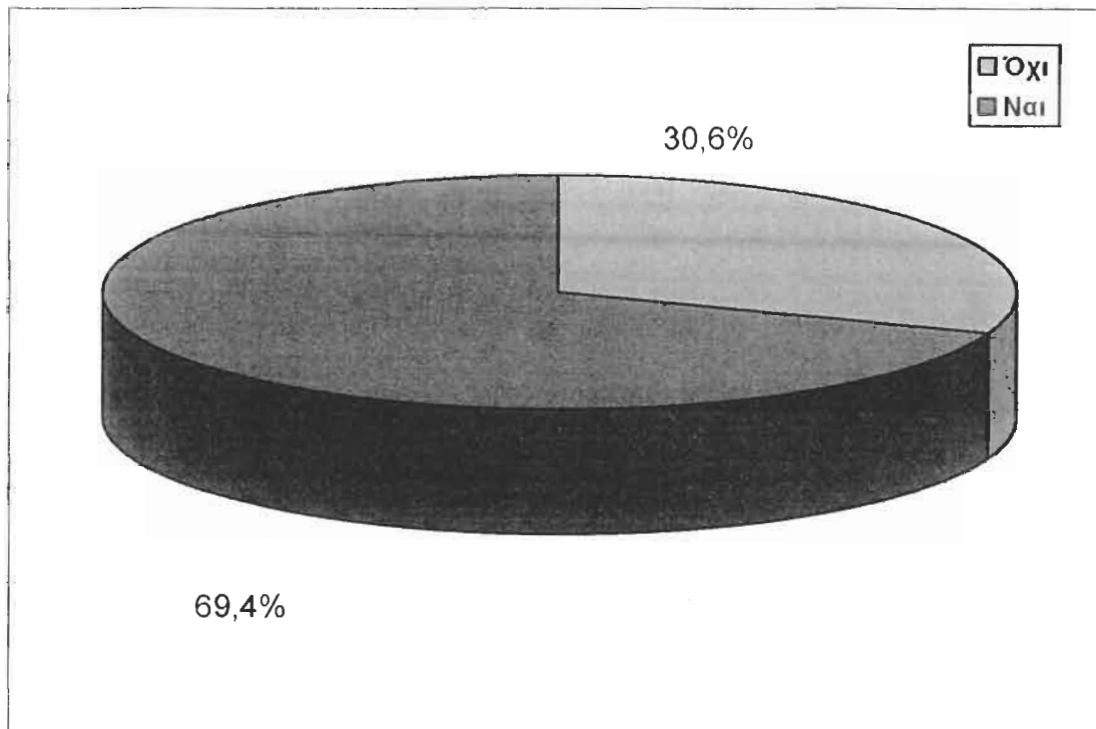

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων δήλωσε ότι στην οικογένειά του εργάζεται η γυναίκα (75 άτομα, ποσοστό 69,4%) ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως δεν εργάζεται (33 άτομα, ποσοστό 30,6%) (Πίνακας 36, Σχήμα 36).

Πίνακας 36: Στην οικογένειά σας εργάζεται η γυναίκα;

Στην οικογένειά σας εργάζεται η γυναίκα;	N=108	Percent
Όχι	33	30,6
Ναι	75	69,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 36: Στην οικογένειά σας εργάζεται η γυναίκα;

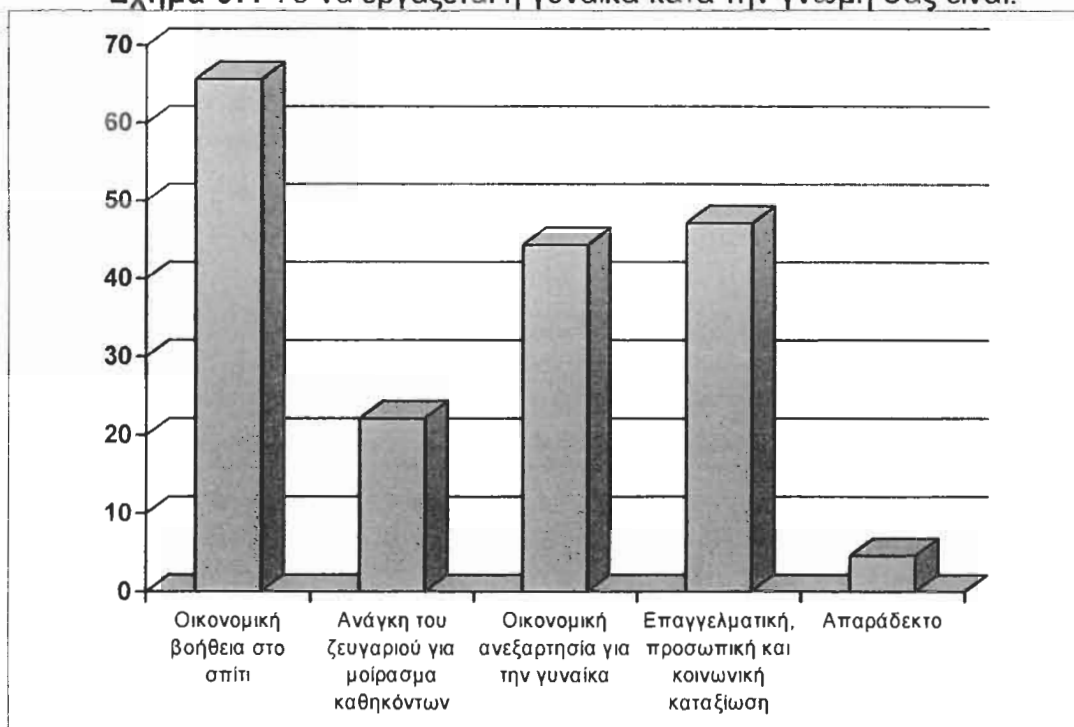

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (71 άτομα, ποσοστό 65,7%) θεωρεί ότι το να εργάζεται η γυναίκα είναι οικονομική βοήθεια για το σπίτι ενώ για άλλα 51 άτομα (ποσοστό 47,2%) ότι είναι οικονομική, προσωπική και κοινωνική καταξίωση για την γυναίκα, είτε οικονομική ανεξαρτησία για την γυναίκα (48 άτομα, ποσοστό 44,4%). Η άποψη ότι το να εργάζεται η γυναίκα είναι ανάγκη του ζευγαριού για μοίρασμα καθηκόντων υιοθετείται από 24 άτομα (ποσοστό 22,2%) ενώ αντίθετα μόνο ένα μικρό ποσοστό ερωτηθέντων (5 άτομα, ποσοστό 4,6%) θεωρεί την εργασία της γυναίκας ως γεγονός απαράδεκτο (Πίνακας 37, Σχήμα 37).

Πίνακας 37: Το να εργάζεται η γυναίκα κατά την γνώμη σας είναι:

Το να εργάζεται η γυναίκα κατά την γνώμη σας είναι:	N=108	Percent
Οικονομική βοήθεια στο σπίτι	71	65,7
Ανάγκη του ζευγαριού για μοίρασμα καθηκόντων	24	22,2
Οικονομική ανεξαρτησία για την γυναίκα	48	44,4
Επαγγελματική, προσωπική και κοινωνική καταξίωση	51	47,2
Απαράδεκτο	5	4,6

Σχήμα 37: Το να εργάζεται η γυναίκα κατά την γνώμη σας είναι:

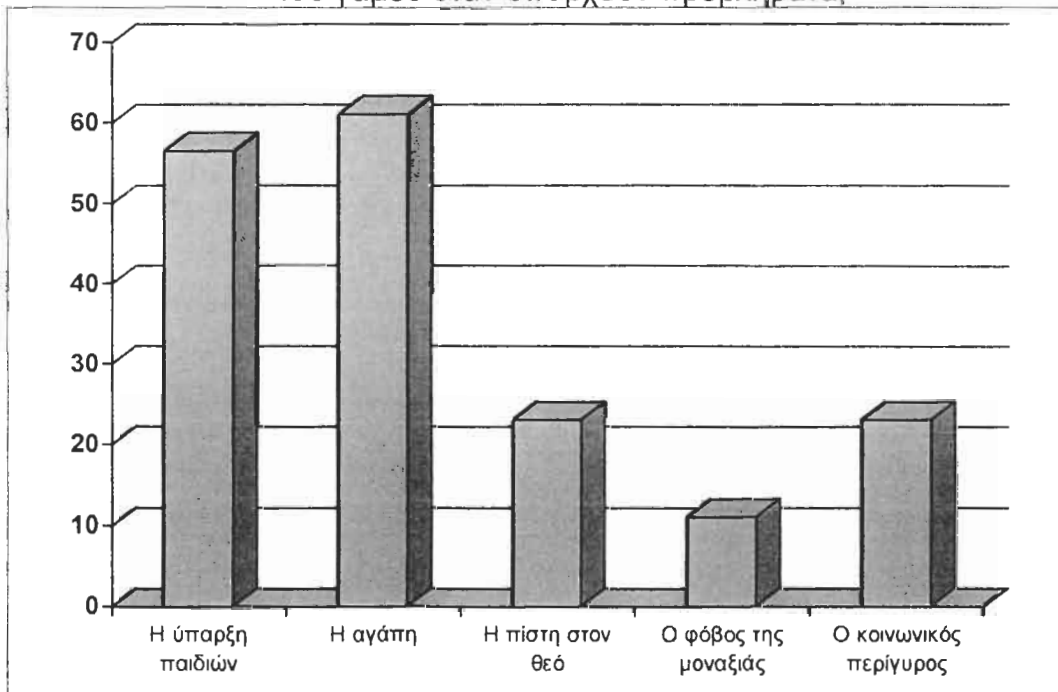

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων θεωρεί ότι στην διατήρηση του γάμου όταν υπάρχουν προβλήματα βοηθά είτε η αγάπη (66 άτομα, ποσοστό 61,1%) είτε η ύπαρξη παιδιών (61 άτομα, ποσοστό 56,5%). Η πίστη στον θεό και ο κοινωνικός περίγυρος βοηθούν σε μικρότερο ποσοστό (25 άτομα, ποσοστό 23,1%) όταν υπάρχουν προβλήματα ενώ ένα ακόμα μικρότερο ποσοστό (12 άτομα, ποσοστό 11,1%) πιστεύει ότι βοηθά ο φόβος της μοναξιάς (Πίνακας 38, Σχήμα 38).

Πίνακας 38: Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι συμβάλλουν στην διατήρηση του γάμου όταν υπάρχουν προβλήματα;

Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι συμβάλλουν στην διατήρηση του γάμου όταν υπάρχουν προβλήματα;	N=108	Percent
Η ύπαρξη παιδιών	61	56,5
Η αγάπη	66	61,1
Η πίστη στον θεό	25	23,1
Ο φόβος της μοναξιάς	12	11,1
Ο κοινωνικός περίγυρος	25	23,1

Σχήμα 38: Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι συμβάλλουν στην διατήρηση του γάμου όταν υπάρχουν προβλήματα;

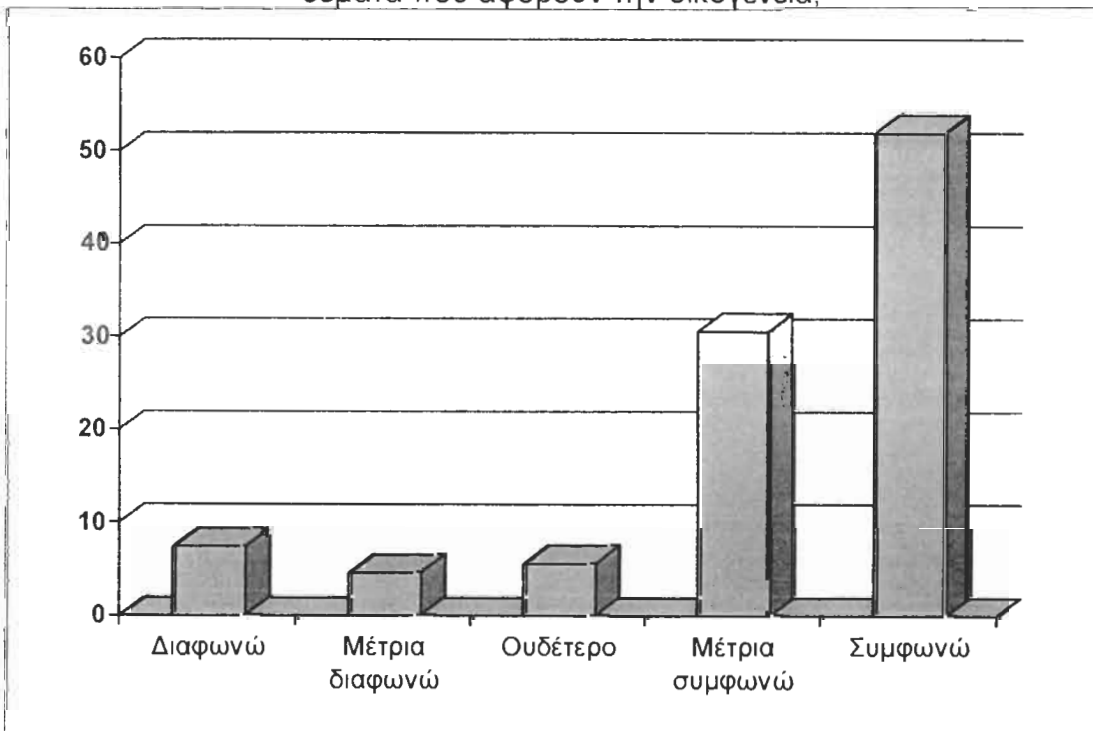

Το σύνολο σχεδόν των ερωτηθέντων (89 άτομα, ποσοστό 82,5%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη πως οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια ενώ αντίθετα μόνο 13 άτομα (ποσοστό 12,0%) δεν συμφωνούν με την άποψη αυτή (Πίνακας 39, Σχήμα 39).

Πίνακας 39: Πιστεύετε πως οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια;

Πιστεύετε πως οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια;	N=108	Percent
Διαφωνώ	8	7,4
Μέτρια διαφωνώ	5	4,6
Ουδέτερο	6	5,6
Μέτρια συμφωνώ	33	30,6
Συμφωνώ	56	51,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 39: Πιστεύετε πως οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια;

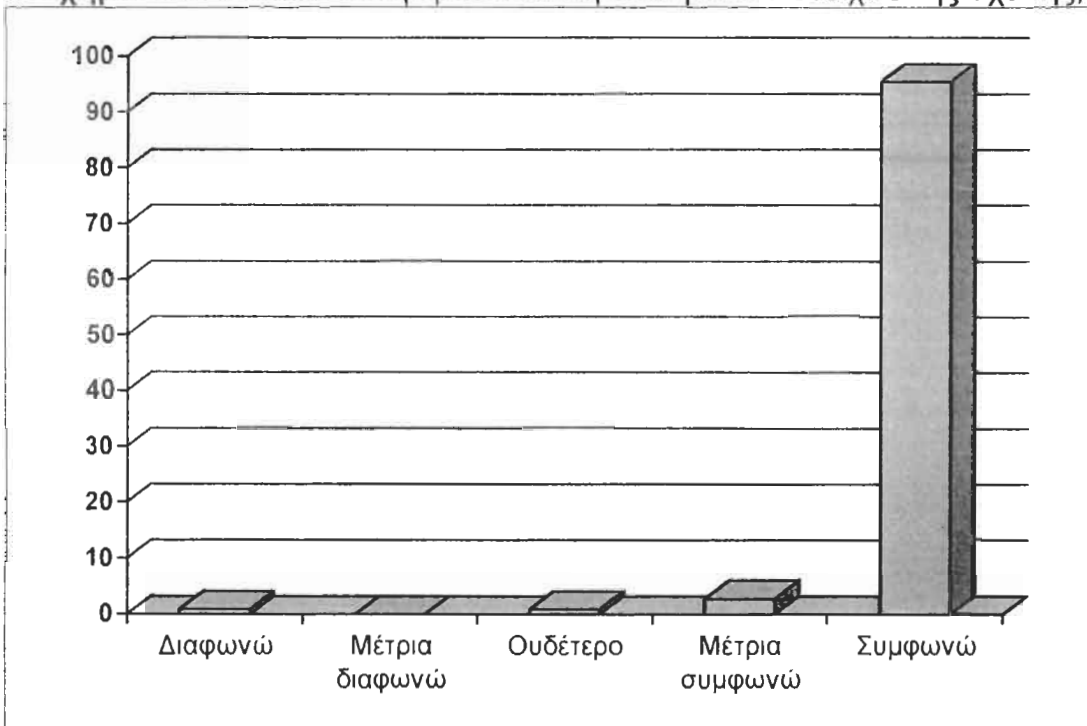

Το σύνολο των ερωτηθέντων (106 άτομα, ποσοστό 98,2%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο μιας σχέσης ενώ αντίθετα μόνο 1 άτομο (ποσοστό 0,9%) διαφωνεί (Πίνακας 40, Σχήμα 40).

Πίνακας 40: Πιστεύετε ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο της σχέσης;

Πιστεύετε ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο της σχέσης;	N=108	Percent
Διαφωνώ	1	0,9
Μέτρια διαφωνώ	0	0,0
Ουδέτερο	1	0,9
Μέτρια συμφωνώ	3	2,8
Συμφωνώ	103	95,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 40: Πιστεύετε ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο της σχέσης;

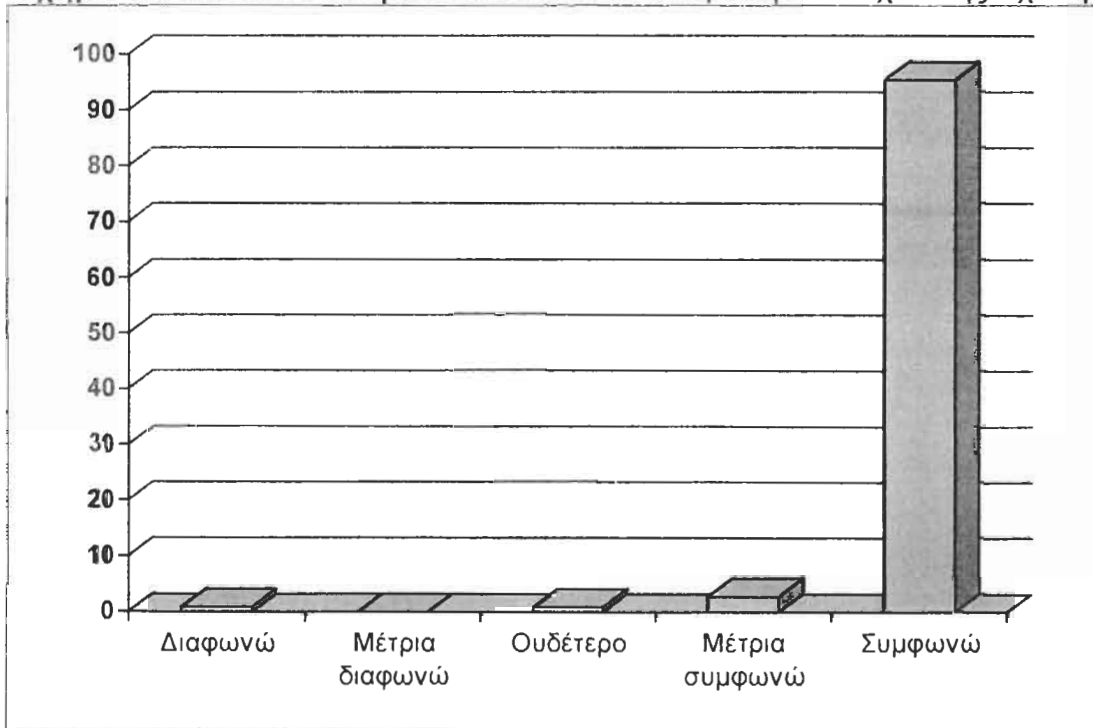

Το σύνολο των ερωτηθέντων (106 άτομα, ποσοστό 98,2%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο μιας σχέσης ενώ αντίθετα μόνο 1 άτομο (ποσοστό 0,9%) διαφωνεί (Πίνακας 41, Σχήμα 41).

Πίνακας 41: Πιστεύετε ότι η επικοινωνία είναι απαραίτητο στοιχείο της σχέσης;

Πιστεύετε ότι η επικοινωνία είναι απαραίτητο στοιχείο της σχέσης;	N=108	Percent
Διαφωνώ	1	0,9
Μέτρια διαφωνώ	0	0,0
Ουδέτερο	1	0,9
Μέτρια συμφωνώ	3	2,8
Συμφωνώ	103	95,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 41: Πιστεύετε ότι η επικοινωνία είναι απαραίτητο στοιχείο της σχέσης;

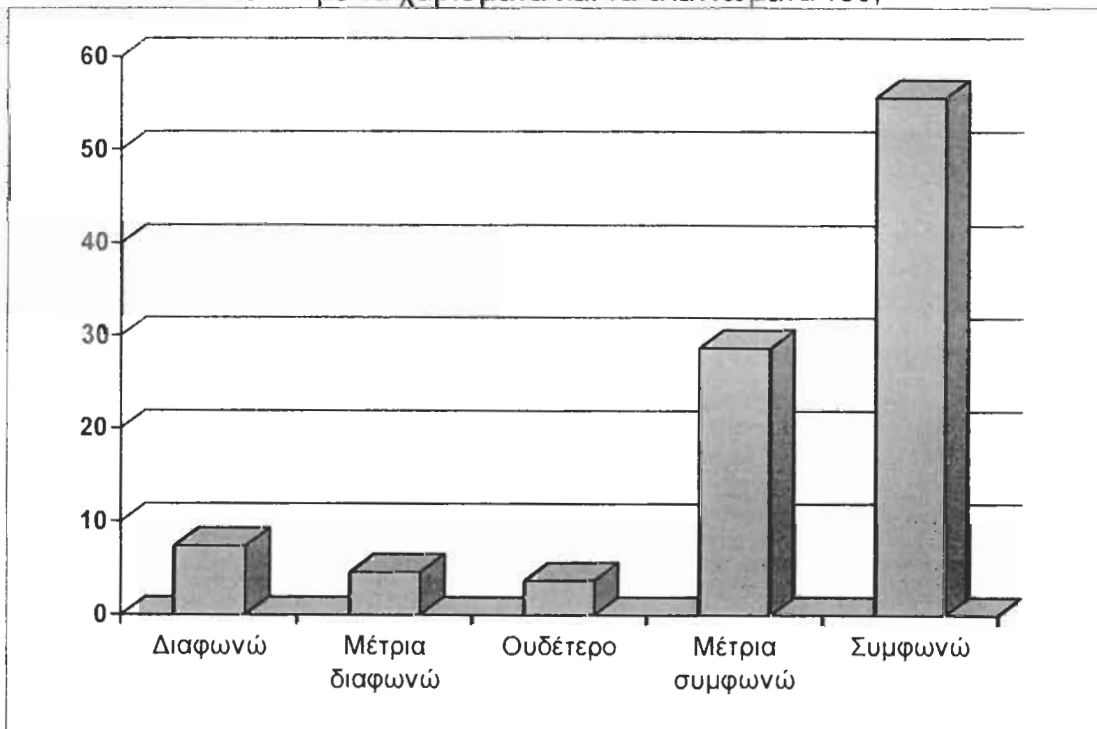

Το σύνολο σχεδόν των ερωτηθέντων (91 άτομα, ποσοστό 84,3%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη πως όταν αγαπάμε τον άλλον τον αποδεχόμαστε όπως είναι με τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του ενώ αντίθετα μόνο 13 άτομα (ποσοστό 12,0%) διαφωνούν με την άποψη αυτή (Πίνακας 42, Σχήμα 42).

Πίνακας 42: Θεωρείτε ότι όταν αγαπάμε τον άλλον τον αποδεχόμαστε όπως είναι με τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του;

Θεωρείτε ότι όταν αγαπάμε τον άλλον τον αποδεχόμαστε όπως είναι με τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του;	N=108	Percent
Διαφωνώ	8	7,4
Μέτρια διαφωνώ	5	4,6
Ουδέτερο	4	3,7
Μέτρια συμφωνώ	31	28,7
Συμφωνώ	60	55,6
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 42: Θεωρείτε ότι όταν αγαπάμε τον άλλον τον αποδεχόμαστε όπως είναι με τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του;

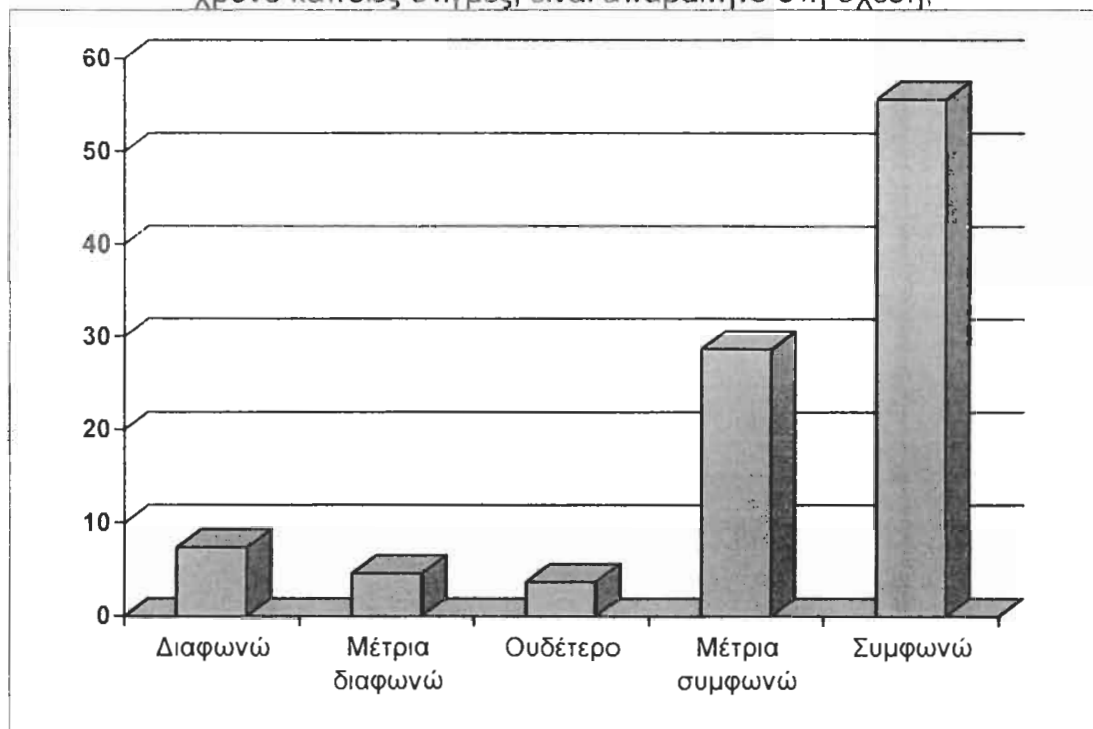

Το σύνολο σχεδόν των ερωτηθέντων (93 άτομα, ποσοστό 86,1%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη πως το δικαίωμα να μείνεις μόνος / η και να έχεις ελεύθερο χρόνο κάποιες στιγμές είναι απαραίτητο στη σχέση ενώ αντίθετα μόνο 10 άτομα (ποσοστό 9,2%) διαφωνούν με την άποψη αυτή (Πίνακας 43, Σχήμα 43).

Πίνακας 43: Νομίζετε ότι το δικαίωμα να μείνεις μόνος / η και να έχεις ελεύθερο χρόνο κάποιες στιγμές, είναι απαραίτητο στη σχέση;

Νομίζετε ότι το δικαίωμα να μείνεις μόνος / η και να έχεις ελεύθερο χρόνο κάποιες στιγμές, είναι απαραίτητο στη σχέση;	N=108	Percent
Διαφωνώ	9	8,3
Μέτρια διαφωνώ	1	0,9
Ουδέτερο	5	4,6
Μέτρια συμφωνώ	5	4,6
Συμφωνώ	88	81,5
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 43: Νομίζετε ότι το δικαίωμα να μείνεις μόνος / η και να έχεις ελεύθερο χρόνο κάποιες στιγμές, είναι απαραίτητο στη σχέση;

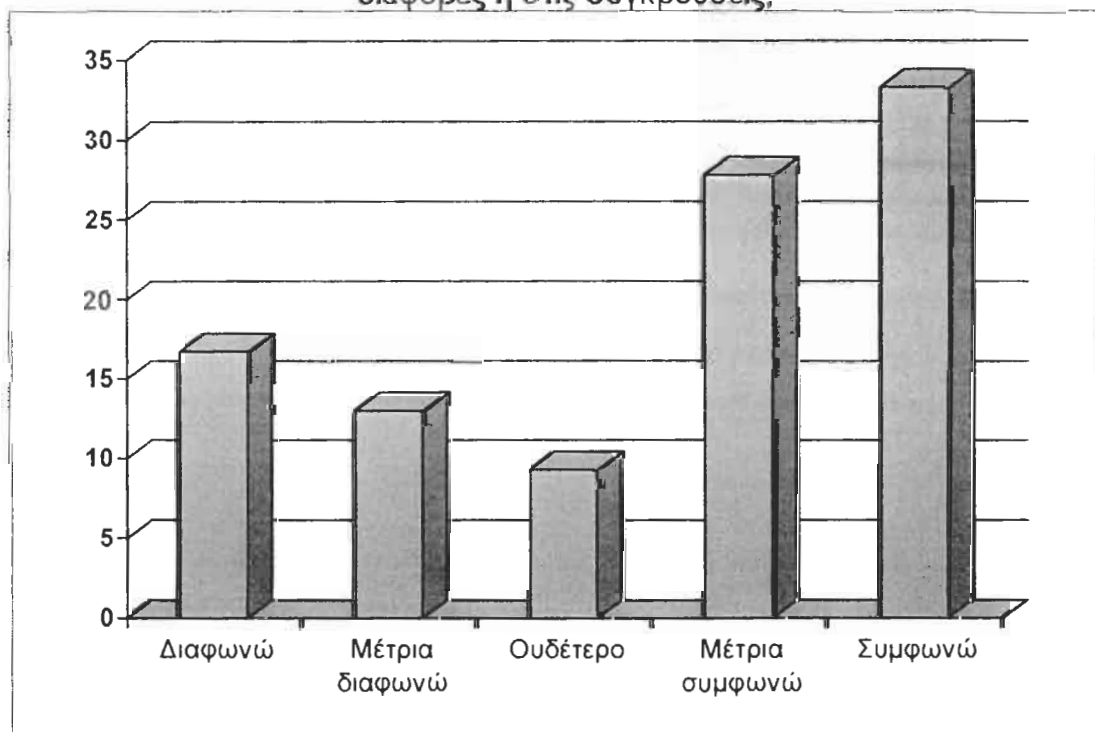

Ένα αρκετά υψηλό ποσοστό των ερωτηθέντων (66 άτομα, ποσοστό 61,1%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη ότι ο συμβιβασμός αποτελεί την καλύτερη λύση στις διαφορές ή στις συγκρούσεις ενώ αντίθετα σχεδόν ένας στους τρεις (32 άτομα, ποσοστό 29,7%) διαφωνούν με την άποψη αυτή (Πίνακας 44, Σχήμα 44).

Πίνακας 44: Θεωρείτε ότι ο συμβιβασμός αποτελεί την καλύτερη λύση στις διαφορές ή στις συγκρούσεις;

Θεωρείτε ότι ο συμβιβασμός αποτελεί την καλύτερη λύση στις διαφορές ή στις συγκρούσεις;	N=108	Percent
Διαφωνώ	18	16,7
Μέτρια διαφωνώ	14	13,0
Ουδέτερο	10	9,3
Μέτρια συμφωνώ	30	27,8
Συμφωνώ	36	33,3
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 44: Θεωρείτε ότι ο συμβιβασμός αποτελεί την καλύτερη λύση στις διαφορές ή στις συγκρούσεις;

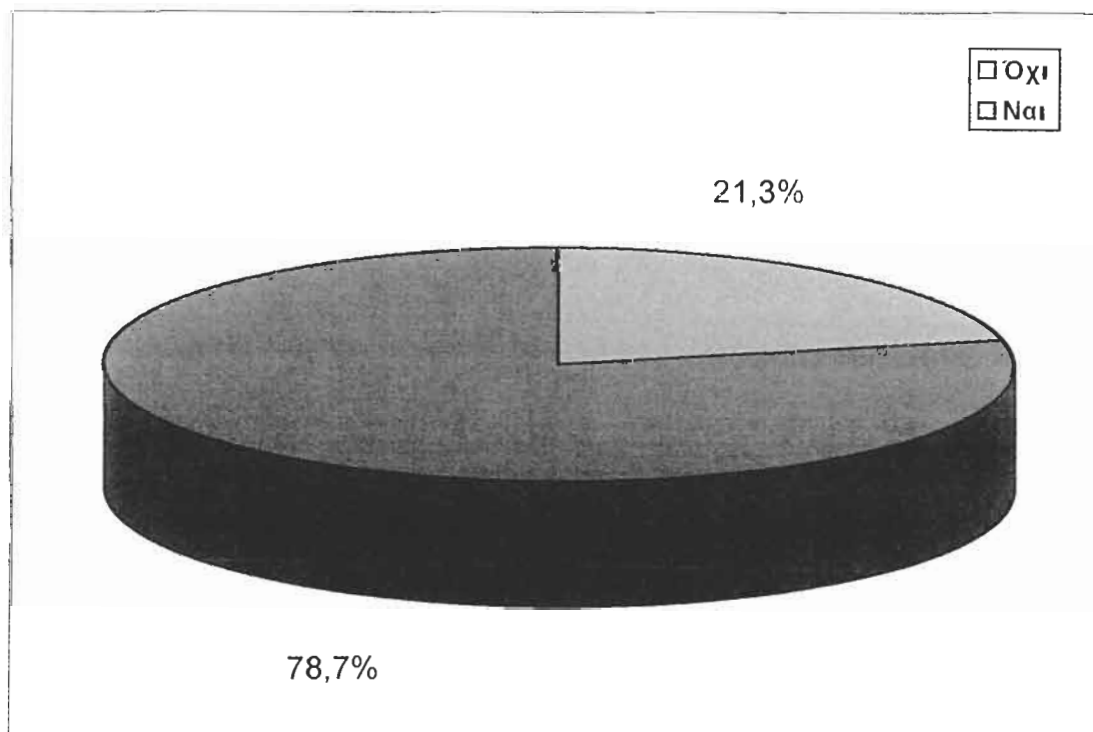

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι ο θεσμός του γάμου είναι μια ξεχωριστή αξία στη ζωή (85 άτομα, ποσοστό 78,7%) ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως δεν το πιστεύουν (23 άτομα, ποσοστό 21,3%) (Πίνακας 45, Σχήμα 45).

Πίνακας 45: Πιστεύετε ότι ο θεσμός του γάμου είναι μια ξεχωριστή αξία στη ζωή;

Πιστεύετε ότι ο θεσμός του γάμου είναι μια ξεχωριστή αξία στη ζωή;	N=108	Percent
Όχι	23	21,3
Ναι	85	78,7
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 45: Πιστεύετε ότι ο θεσμός του γάμου είναι μια ξεχωριστή αξία στη ζωή;

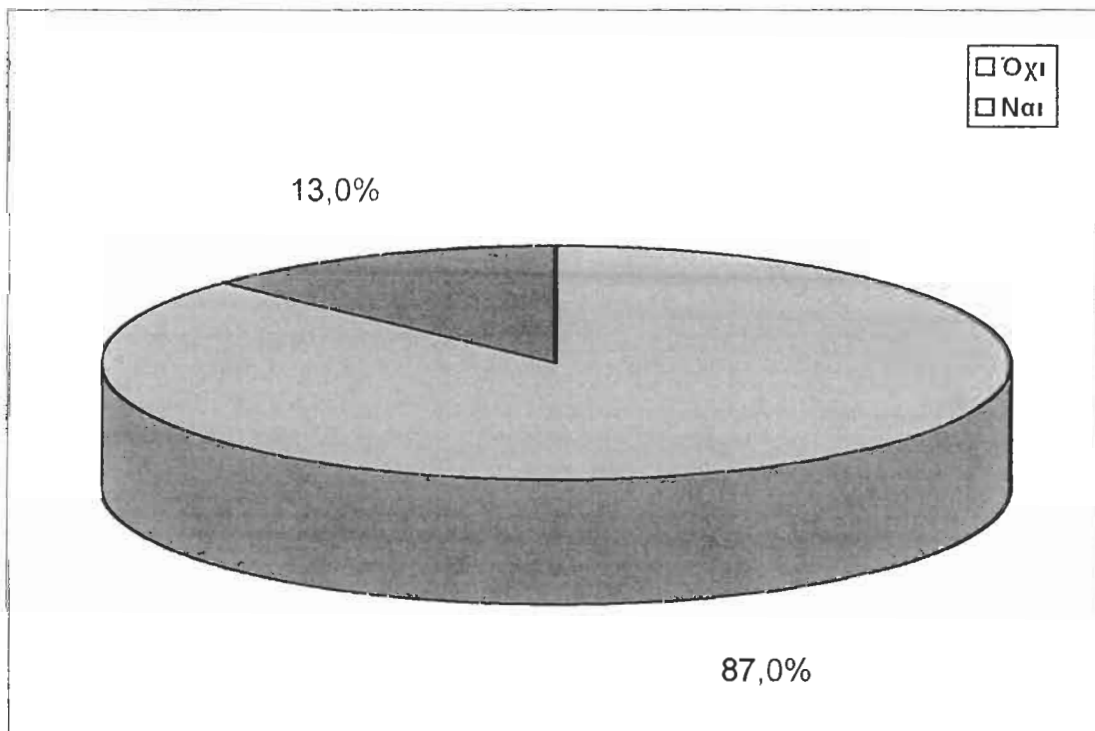

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων δεν πιστεύουν ότι τα δεσμά του γάμου είναι μια υποχρέωση (ένα βαρύ φορτίο) (94 άτομα, ποσοστό 87,0%) ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως το πιστεύουν (14 άτομα, ποσοστό 13,0%) (Πίνακας 46, Σχήμα 46).

Πίνακας 46: Πιστεύετε ότι τα δεσμά του γάμου είναι μια υποχρέωση;

Πιστεύετε ότι τα δεσμά του γάμου είναι μια υποχρέωση;	N=108	Percent
Όχι	94	87,0
Ναι	14	13,0
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 46: Πιστεύετε ότι τα δεσμά του γάμου είναι μια υποχρέωση;

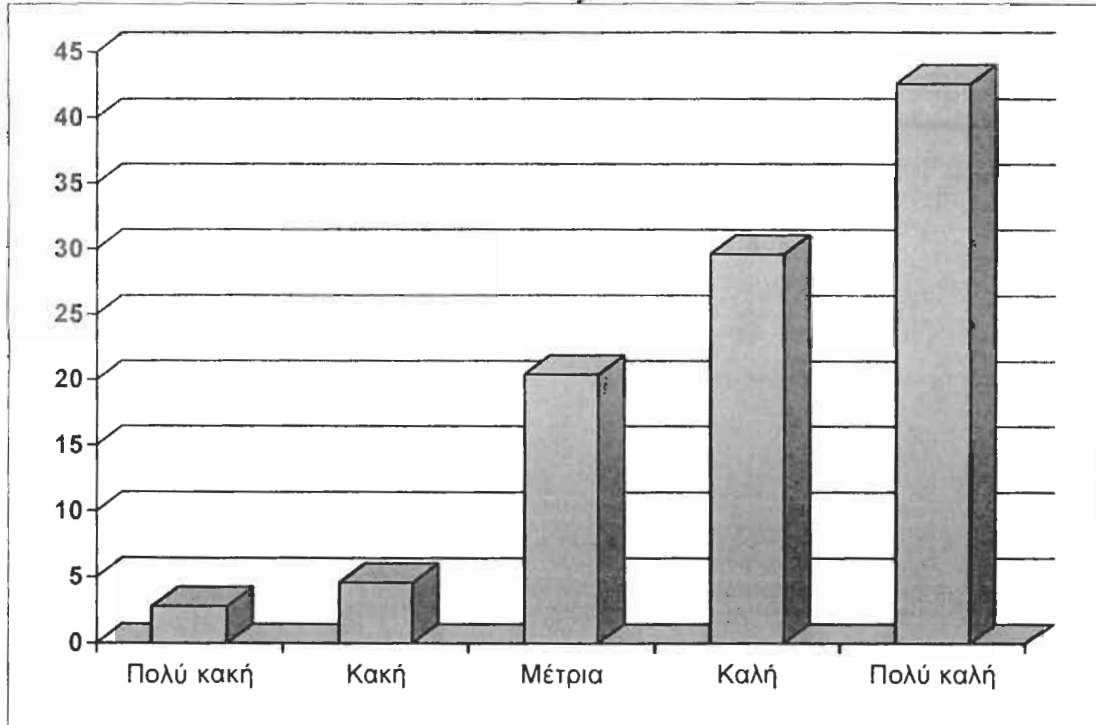

Η επικοινωνία με τον / την σύντροφο του συνόλου σχεδόν (78 άτομα, ποσοστό 72,2%) των ερωτηθέντων χαρακτηρίζεται είτε ως καλή είτε ως πολύ καλή και μόνο για 8 άτομα (ποσοστό 7,4%) η επικοινωνία αυτή είναι κάτω του μετρίου (Πίνακας 47, Σχήμα 47).

Πίνακας 47: Πως θα χαρακτηρίζατε την επικοινωνία σας με τον / την σύντροφό σας;

Πως θα χαρακτηρίζατε την επικοινωνία σας με τον / την σύντροφό σας;	N=108	Percent
Πολύ κακή	3	2,8
Κακή	5	4,6
Μέτρια	22	20,4
Καλή	32	29,6
Πολύ καλή	46	42,6
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 47: Πως θα χαρακτηρίζατε την επικοινωνία σας με τον / την σύντροφό σας;

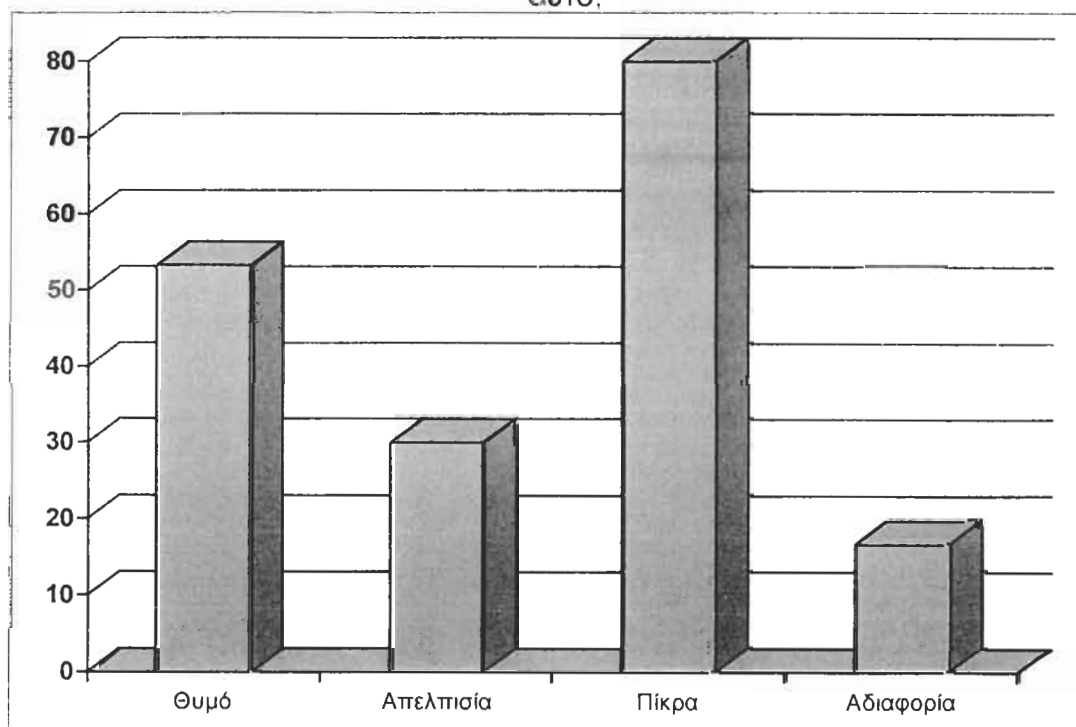

Το αίσθημα είτε της πικρίας προκαλείται στο μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (24 άτομα, ποσοστό 80,0%) από ελλιπή επικοινωνία είτε το αίσθημα του θυμού (16 άτομα, ποσοστό 53,3%). Η απελπισία και η αδιαφορία ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά (30,0% και 16,7% αντίστοιχα) (Πίνακας 48, Σχήμα 48).

Πίνακας 48: Αν η επικοινωνία σας είναι ελλιπής, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;

Αν η επικοινωνία σας είναι ελλιπής, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;	N=30	Percent
Θυμό	16	53,3
Απελπισία	9	30,0
Πίκρα	24	80,0
Αδιαφορία	5	16,7

Σχήμα 48: Αν η επικοινωνία σας είναι ελλιπής, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;

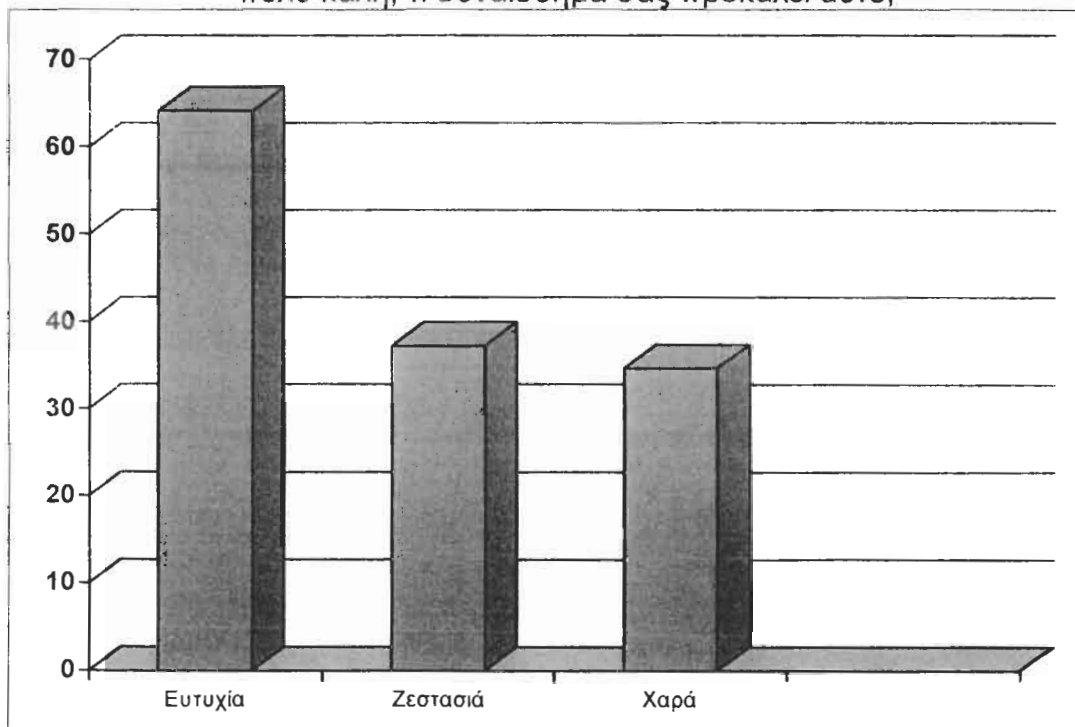

Το αίσθημα της ευτυχίας προκαλείται στο μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (50 άτομα, ποσοστό 64,1%) όταν η επικοινωνία είναι καλή ή πολύ καλή ανάμεσα στους συντρόφους. Ακολουθούν με αρκετά υψηλά ποσοστά η ζεστασιά και η χαρά (ποσοστό 37,2% και 34,6% αντίστοιχα) (Πίνακας 49, Σχήμα 49).

Πίνακας 49: Αν την επικοινωνία σας την χαρακτηρίσατε παραπάνω ως καλή ή πολύ καλή, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;

Αν την επικοινωνία σας την χαρακτηρίσατε παραπάνω ως καλή ή πολύ καλή, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;	N=78	Percent
Χαρά	27	34,6
Ευτυχία	50	64,1
Ζεστασιά	29	37,2

Σχήμα 49: Αν την επικοινωνία σας την χαρακτηρίσατε παραπάνω ως καλή ή πολύ καλή, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;

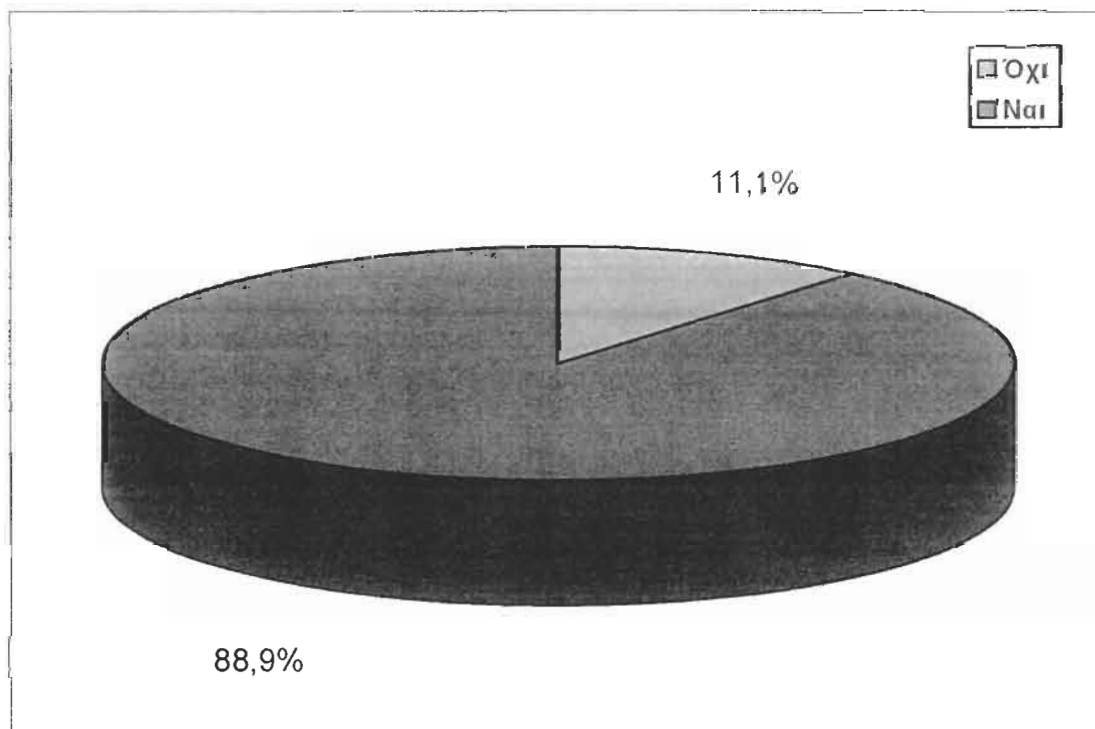

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων πιστεύουν στο Θεό (96 άτομα, ποσοστό 88,9%) ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως δεν πιστεύουν (12 άτομα, ποσοστό 11,1%) (Πίνακας 50, Σχήμα 50).

Πίνακας 50: Πιστεύετε στον Θεό;

Πιστεύετε στον Θεό;	N=108	Percent
Όχι	12	11,1
Ναι	96	88,9
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 50: Πιστεύετε στον Θεό;

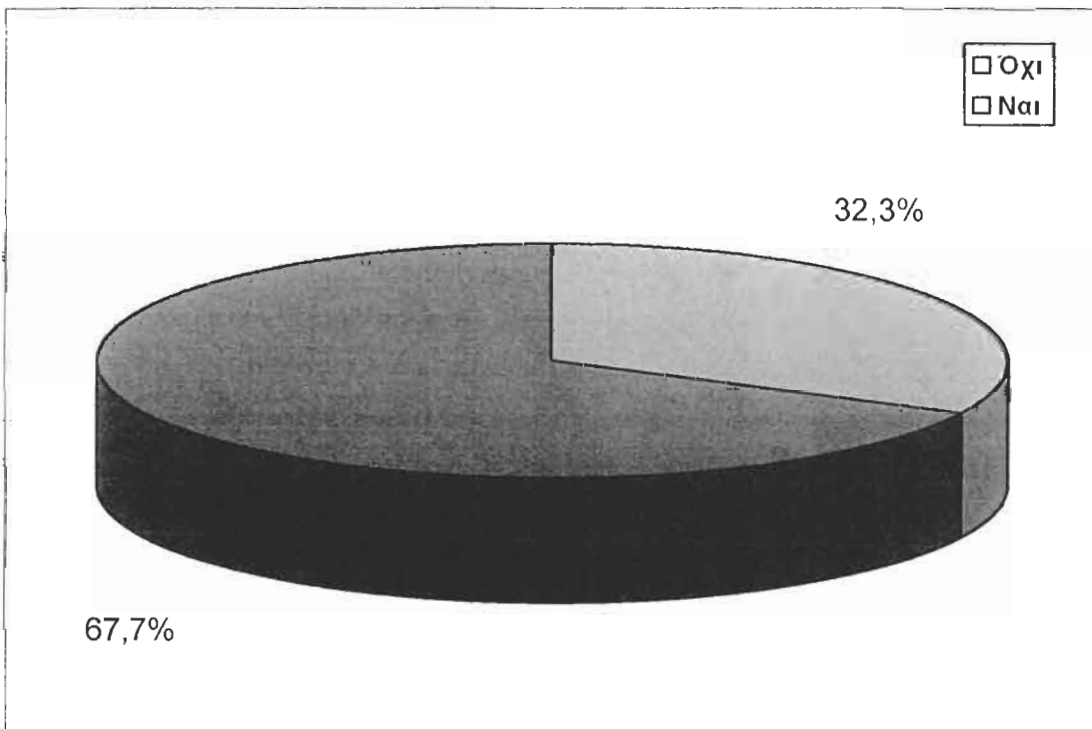

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων που πιστεύουν στο Θεό, πιστεύουν πως η πίστη τους αυτή συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο τους (65 άτομα, ποσοστό 67,7%) ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως δεν πιστεύουν πως συμβάλλει (31 άτομα, ποσοστό 32,3%) (Πίνακας 51, Σχήμα 51).

Πίνακας 51: Αν πιστεύετε στον Θεό, η πίστη αυτή συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο σας;

Αν πιστεύετε στον Θεό, η πίστη αυτή συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο σας;	N=96	Percent
Όχι	31	32,3
Ναι	65	67,7
Σύνολο	96	100,0

Σχήμα 51: Αν πιστεύετε στον Θεό, η πίστη αυτή συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο σας;

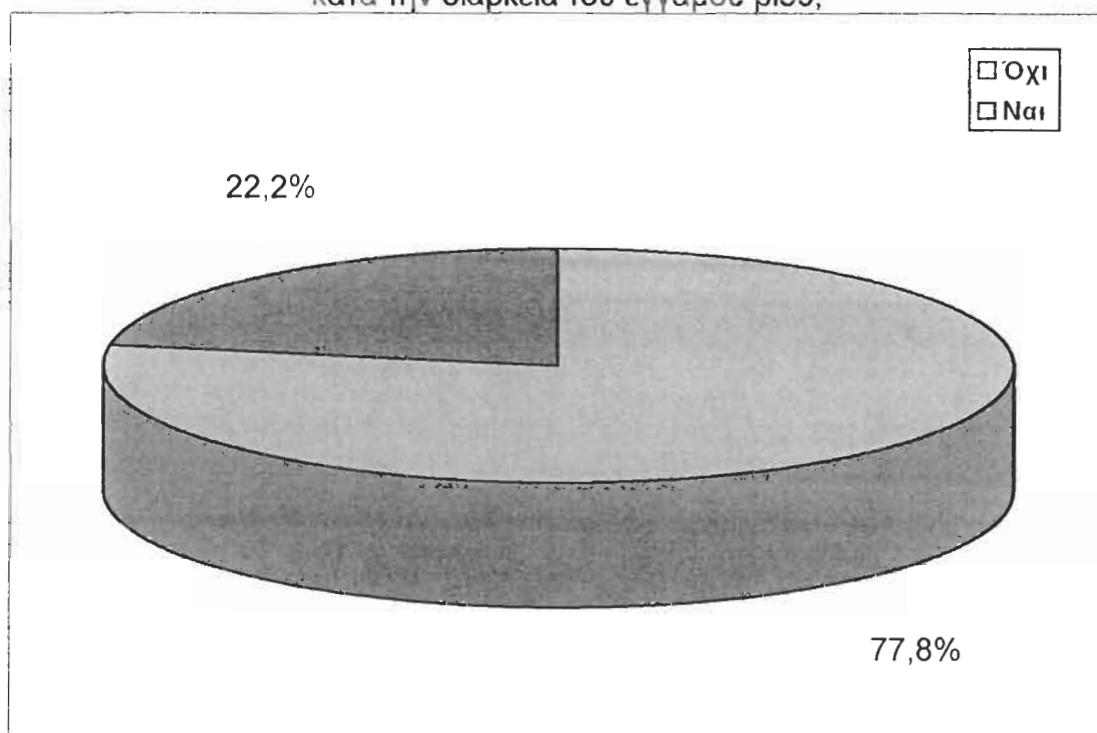

Στο μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (84 άτομα, ποσοστό 77,8%) δεν έχει ασκηθεί κανενός είδους βίας από τον / την σύντροφό τους κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου τους ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως τους έχει ασκηθεί κάποιου είδους βίας (24 άτομα, ποσοστό 22,2%) (Πίνακας 52, Σχήμα 52).

Πίνακας 52: Σας έχει ασκηθεί κάποιου είδους βίας από τον / την σύντροφό σας κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου;

Σας έχει ασκηθεί κάποιου είδους βίας από τον / την σύντροφό σας κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου;	N=108	Percent
Όχι	84	77,8
Ναι	24	22,2
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 52: Σας έχει ασκηθεί κάποιου είδους βίας από τον / την σύντροφό σας κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου;

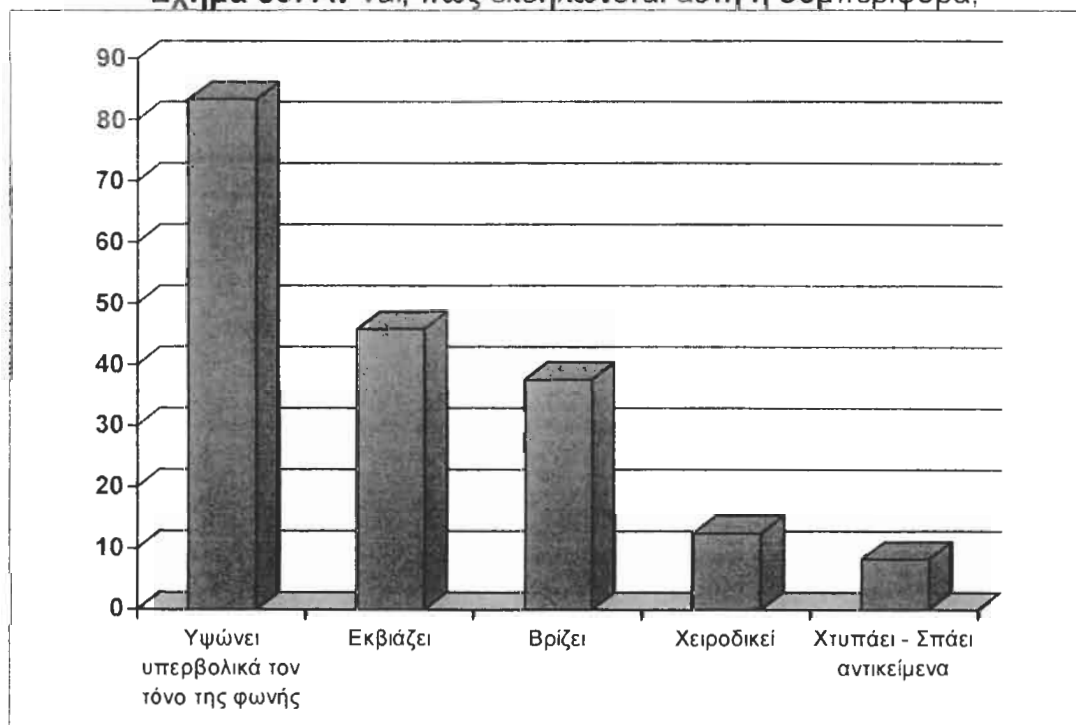

Η βίαιη συμπεριφορά πιο συνηθισμένα εκδηλώνεται είτε με ύψωση υπερβολικά του τόνου της φωνής (20 άτομα, ποσοστό 83,3%) είτε με εκβιασμό (11 άτομα, ποσοστό 45,8%) είτε με εξύβριση (9 άτομα, ποσοστό 37,5%). Η χειροδικία και το σπάσιμο αντικειμένων στο σπίτι είναι λιγότερο συχνές εκδηλώσεις βίαιης συμπεριφοράς (ποσοστά 12,5% και 8,3% αντίστοιχα) (Πίνακας 53, Σχήμα 53).

Πίνακας 53: Αν ναι, πως εκδηλώνεται αυτή η συμπεριφορά;

Αν ναι, πως εκδηλώνεται αυτή η συμπεριφορά;	N=24	Percent
Χειροδικεί	3	12,5
Χτυπάει – σπάει αντικείμενα στο σπίτι	2	8,3
Υψώνει υπερβολικά τον τόνο της φωνής	20	83,3
Βρίζει	9	37,5
Εκβιάζει	11	45,8

Σχήμα 53: Αν ναι, πως εκδηλώνεται αυτή η συμπεριφορά;

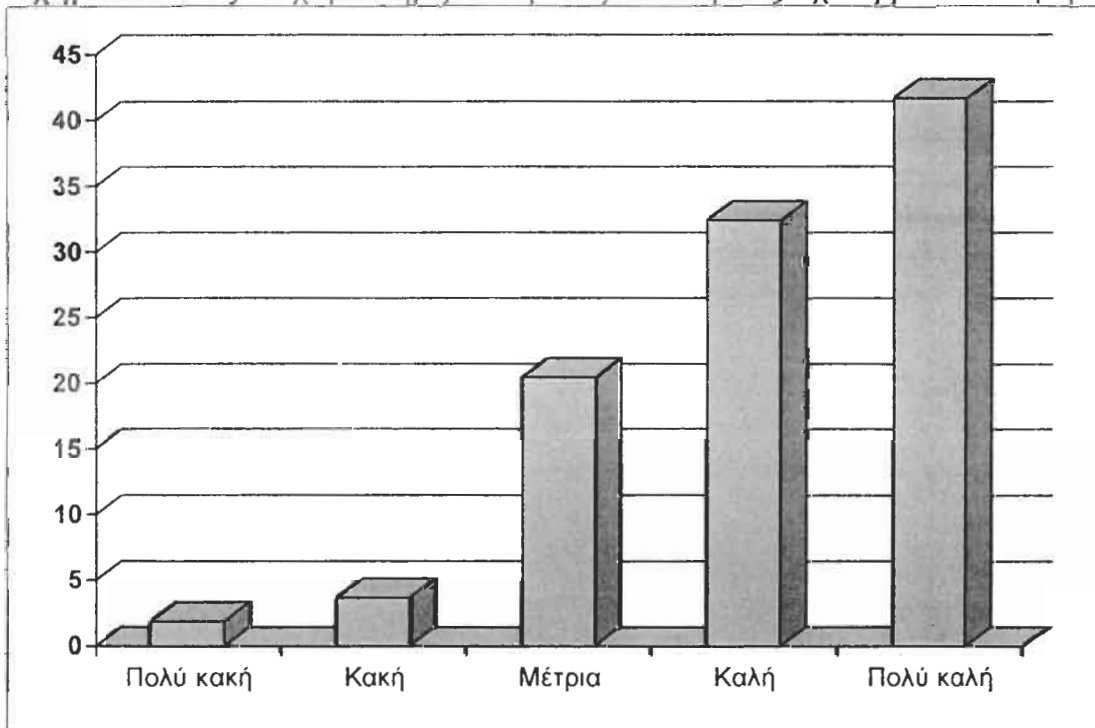

Η σεξουαλική σχέση με τον / την σύντροφο του συνόλου σχεδόν (80 άτομα, ποσοστό 74,1%) των ερωτηθέντων χαρακτηρίζεται είτε ως καλή είτε ως πολύ καλή και μόνο για 6 άτομα (ποσοστό 5,6%) η σχέση αυτή είναι κάτω του μετρίου (Πίνακας 54, Σχήμα 54).

Πίνακας 54: Πως θα χαρακτηρίζατε την σεξουαλική σας σχέση μέσα στο γάμο;

Πως θα χαρακτηρίζατε την σεξουαλική σας σχέση μέσα στο γάμο;	N=108	Percent
Πολύ κακή	2	1,9
Κακή	4	3,7
Μέτρια	22	20,4
Καλή	35	32,4
Πολύ καλή	45	41,7
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 54: Πως θα χαρακτηρίζατε την σεξουαλική σας σχέση μέσα στο γάμο;

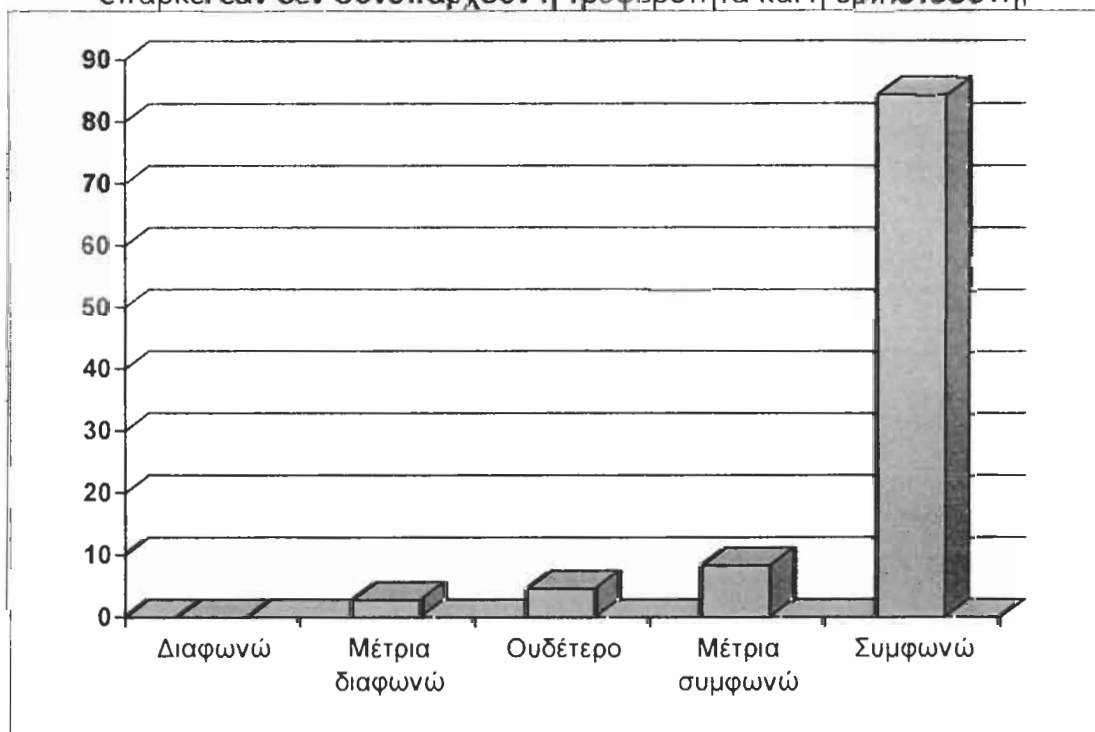

Το σύνολο των ερωτηθέντων (100 άτομα, ποσοστό 92,6%) συμφωνεί ή μέτρια συμφωνεί με την άποψη ότι η σεξουαλική επαφή δεν επαρκεί εάν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη ενώ αντίθετα μόνο 3 άτομα (ποσοστό 2,8%) διαφωνούν (Πίνακας 55, Σχήμα 55).

Πίνακας 55: Πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με το ότι η σεξουαλική επαφή δεν επαρκεί εάν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη;

Πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με το ότι η σεξουαλική επαφή δεν επαρκεί εάν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη;	N=108	Percent
Διαφωνώ	0	0,0
Μέτρια διαφωνώ	3	2,8
Ουδέτερο	5	4,6
Μέτρια συμφωνώ	9	8,3
Συμφωνώ	91	84,3
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 55: Πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με το ότι η σεξουαλική επαφή δεν επαρκεί εάν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη;

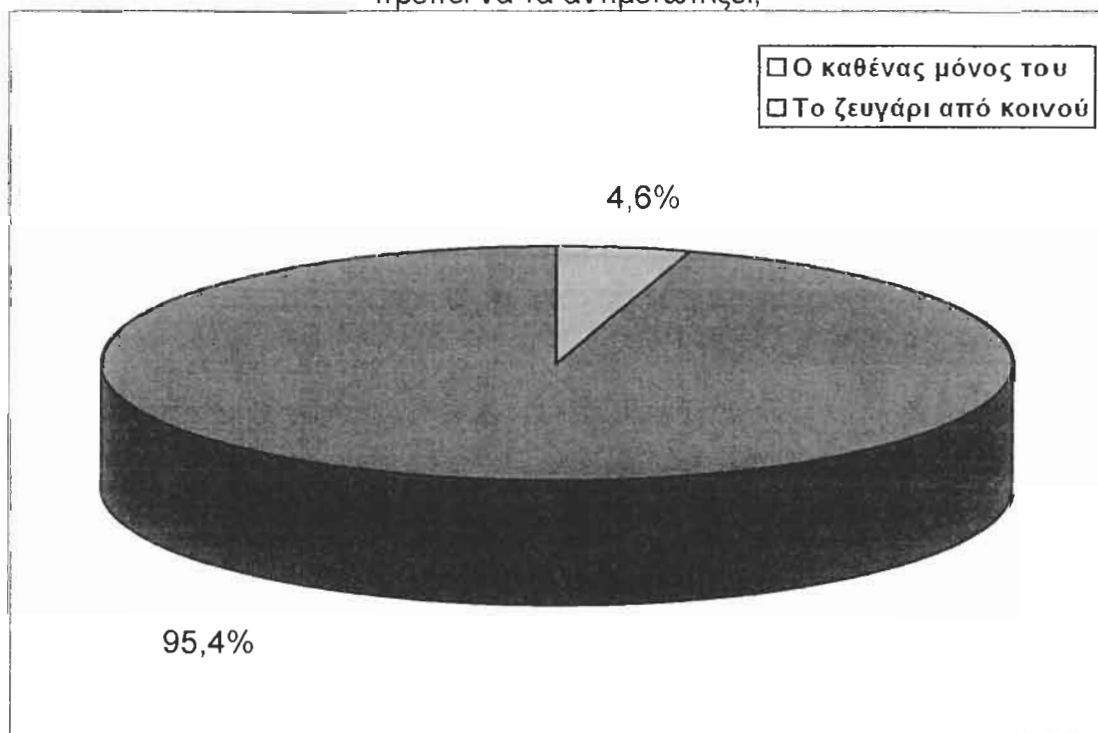

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (103 άτομα, ποσοστό 95,4%) πιστεύει ότι τα σεξουαλικά προβλήματα που τυχόν προκύπτουν, πρέπει να τα αντιμετωπίζει το ζευγάρι από κοινού ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως πρέπει να τα αντιμετωπίζει ο καθένας μόνος του (5 άτομα, ποσοστό 4,6%) (Πίνακας 56, Σχήμα 56).

Πίνακας 56: Θεωρείτε ότι τα σεξουαλικά προβλήματα που τυχόν προκύπτουν, πρέπει να τα αντιμετωπίζει;

Θεωρείτε ότι τα σεξουαλικά προβλήματα που τυχόν προκύπτουν, πρέπει να τα αντιμετωπίζει;	N=108	Percent
Ο καθένας μόνος του	5	4,6
Το ζευγάρι από κοινού	103	95,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 56: Θεωρείτε ότι τα σεξουαλικά προβλήματα που τυχόν προκύπτουν, πρέπει να τα αντιμετωπίζει;

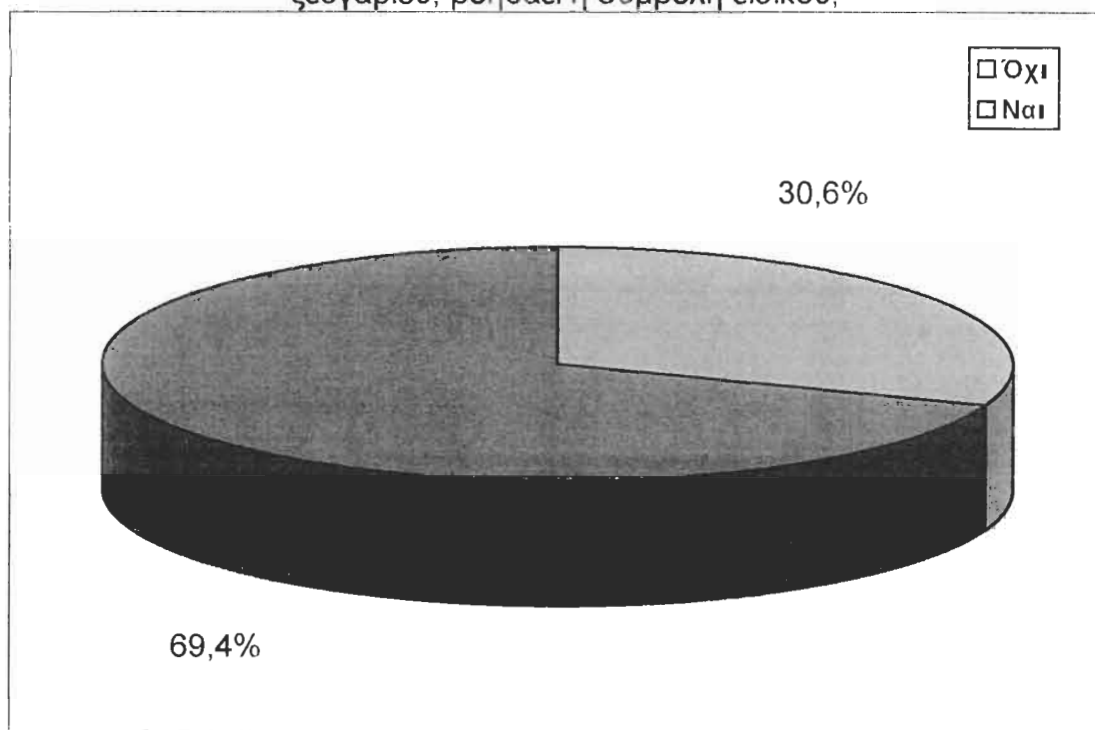

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (75 άτομα, ποσοστό 69,4%) θεωρεί ότι για την επίλυση σεξουαλικών προβλημάτων βοηθά η συμβολή ειδικού ενώ οι υπόλοιποι ερωτηθέντες δήλωσαν πως αυτό δεν βοηθά (33 άτομα, ποσοστό 30,6%) (Πίνακας 57, Σχήμα 57).

Πίνακας 57: Θεωρείτε ότι για την επίλυση σεξουαλικών προβλημάτων, ενός ζευγαριού, βοηθάει η συμβολή ειδικού;

Θεωρείτε ότι για την επίλυση σεξουαλικών προβλημάτων, ενός ζευγαριού, βοηθάει η συμβολή ειδικού;	N=108	Percent
Όχι	33	30,6
Ναι	75	69,4
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 57: Θεωρείτε ότι για την επίλυση σεξουαλικών προβλημάτων, ενός ζευγαριού, βοηθάει η συμβολή ειδικού;

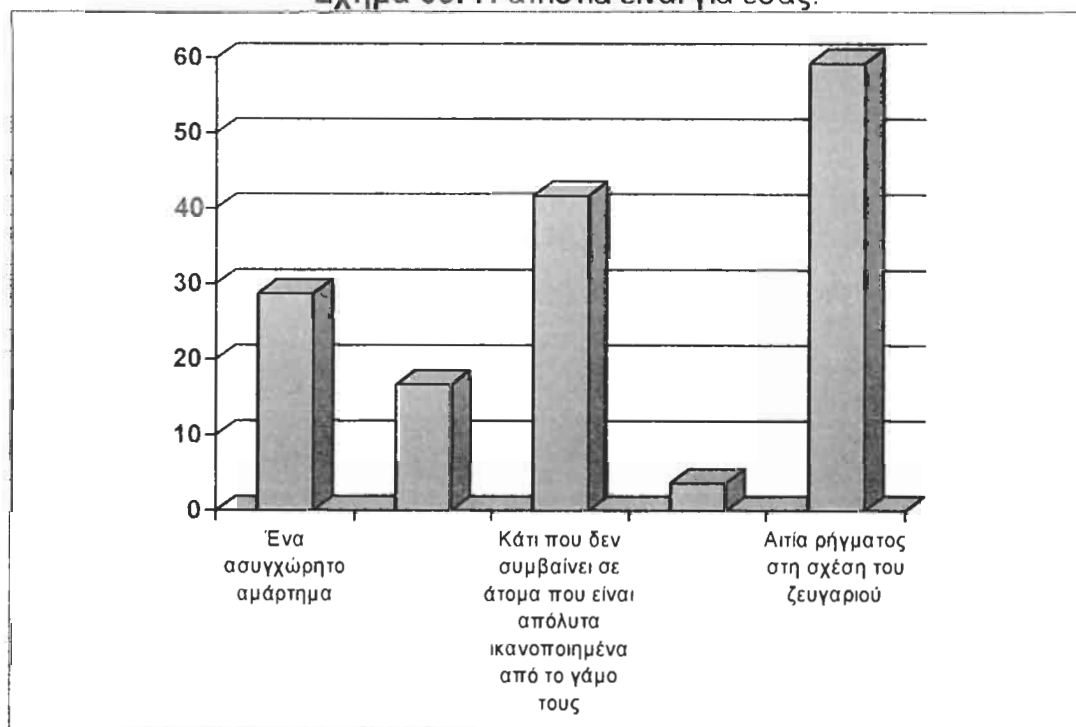

Η απιστία σύμφωνα με την άποψη του 59,3% των ερωτηθέντων είναι αιτία ρήγματος στη σχέση του ζευγαριού, σύμφωνα με την άποψη του 41,7% κάτι που δεν συμβαίνει σε άτομα που είναι απόλυτα ικανοποιημένα από το γάμο τους και σύμφωνα με την άποψη του 28,7% των ερωτηθέντων ένα ασυγχώρητο αμάρτημα. Το 16,7% των ερωτηθέντων θεωρεί την απιστία κάτι που κάποια στιγμή όλα τα ζευγάρια αντιμετωπίζουν και άλλοι 4 (ποσοστό 3,7%) ως μια ανανέωση του γάμου (Πίνακας 58, Σχήμα 58).

Πίνακας 58: Η απιστία είναι για εσάς:

Η απιστία είναι για εσάς:	N=108	Percent
Ένα ασυγχώρητο αμάρτημα	31	28,7
Κάτι που κάποια στιγμή όλα τα ζευγάρια αντιμετωπίζουν	18	16,7
Κάτι που δεν συμβαίνει σε άτομα που είναι απόλυτα ικανοποιημένα από το γάμο τους	45	41,7
Ανανέωση του γάμου	4	3,7
Αιτία ρήγματος στη σχέση του ζευγαριού	64	59,3

Σχήμα 58: Η απιστία είναι για εσάς:

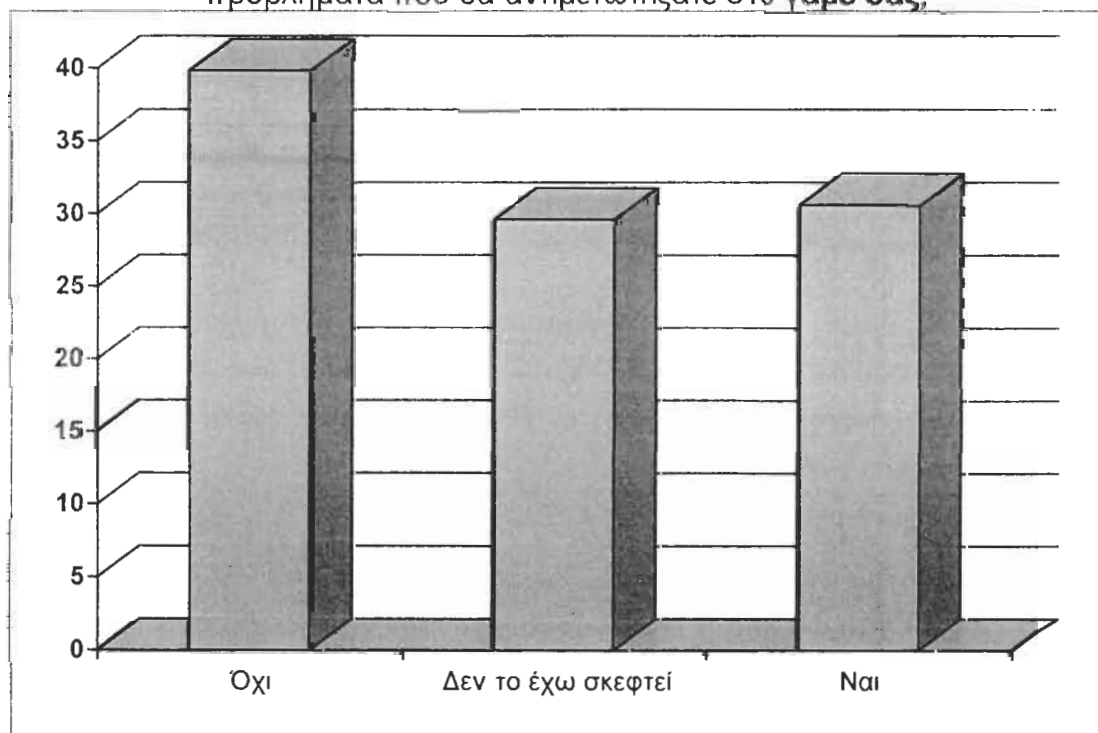

Σχεδόν μοιρασμένα είναι τα ποσοστά των απαντήσεων όσον αφορά στις απόψεις για το αν το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετώπιζαν στο γάμο τους οι ερωτηθέντες. Έτσι, το 39,8% απάντησε πως το διαζύγιο δεν είναι λύση, το 30,6% ότι είναι ενώ το υπόλοιπο 29,6% δεν το έχει σκεφτεί (Πίνακας 59, Σχήμα 59).

Πίνακας 59: Νομίζετε ότι το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετώπιζατε στο γάμο σας;

Νομίζετε ότι το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετώπιζατε στο γάμο σας;	N=108	Percent
Όχι	43	39,8
Δεν το έχω σκεφτεί	32	29,6
Ναι	33	30,6
Σύνολο	108	100,0

Σχήμα 59: Νομίζετε ότι το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετώπιζατε στο γάμο σας;

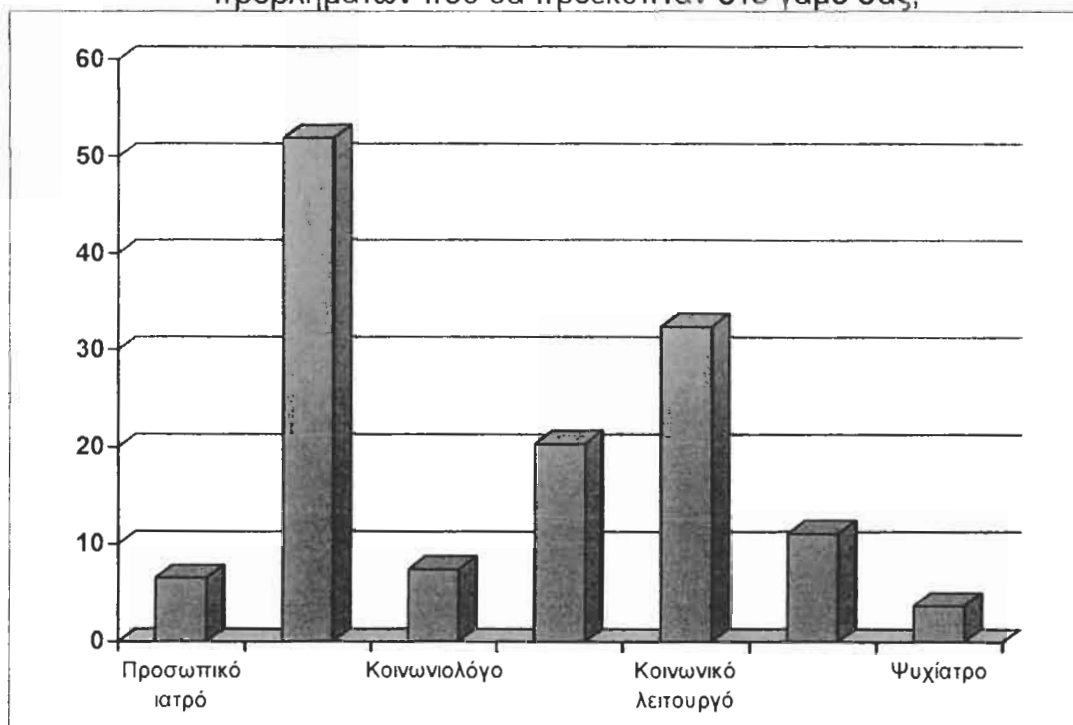

Οι μισοί και πλέον των ερωτηθέντων (56 άτομα, ποσοστό 51,9%) θα απευθυνόταν σε ψυχολόγο για να αντιμετωπίσει προβλήματα που τυχόν θα προέκυπταν στο γάμο του, αλλά και σε κοινωνικό λειτουργό, κληρικό και νομικό (ποσοστά 32,4%, 20,4% και 11,1% αντίστοιχα). Σε μικρότερα ποσοστά οι ερωτηθέντες θα απευθύνονταν σε άλλες ειδικότητες όπως κοινωνιολόγο, προσωπικό γιατρό και ψυχίατρο (Πίνακας 60, Σχήμα 60).

Πίνακας 60: Σε ποιόν ειδικό θα απευθυνόσασταν για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων που θα προέκυπταν στο γάμο σας;

Σε ποιόν ειδικό θα απευθυνόσασταν για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων που θα προέκυπταν στο γάμο σας;	N=108	Percent
Προσωπικό ιατρό	7	6,5
Ψυχολόγο	56	51,9
Κοινωνιολόγο	8	7,4
Κληρικό	22	20,4
Κοινωνικό λειτουργό	35	32,4
Νομικό	12	11,1
Ψυχίατρο	4	3,7

Σχήμα 60: Σε ποιόν ειδικό θα απευθυνόσασταν για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων που θα προέκυπταν στο γάμο σας;

4.2. Στατιστικές συσχετίσεις των υποθέσεων της έρευνας.

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 108 έγγαμοι. Η επιλογή του δείγματος έγινε ανεξάρτητα από οικογενειακή και κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

1. Η ποιότητα της σχέσης και της σεξουαλικής ζωής των δύο συντρόφων επηρεάζεται αρνητικά με τα χρόνια του γάμου.

Η σχέση τόσο της ποιότητας της σχέσης μέσα στο γάμο των δύο συντρόφων όσο και των σεξουαλικών σχέσεων έχει τάση αρνητική, δηλαδή τόσο οι σχέσεις των δύο συντρόφων όσο και η σεξουαλική σχέση τείνει να επιδεινώνονται χωρίς όμως να υπάρχει ισχυρά στατιστικά σημαντική συσχέτιση ($r=-0,073$, NS και $r=-0,053$, NS αντίστοιχα) (Πίνακας 61).

Πίνακας 61: Σχέση χρόνων γάμου και ποιότητας στις σχέσεις και στην σεξουαλική ζωή του ζευγαριού

<i>Spearman's rho correlation coefficient</i>			
Χρόνια γάμου	r	DF	p-level
Χαρακτηρίστε την σχέση σας με τον / την σύντροφό σας	- 0,073	108	NS
Χαρακτηρίστε την σεξουαλική σας σχέση μέσα στο γάμο	- 0,053	108	NS

2. Οι έγγαμοι όσα περισσότερα χρόνια είναι παντρεμένοι τόσο πιο δύσκολα θα επέλεγαν το διαζύγιο για τη επίλυση των σοβαρών οικογενειακών τους προβλημάτων.

Δεν φαίνεται να υπάρχει διαφοροποίηση στην άποψη των ερωτηθέντων για το αν το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετώπιζαν στο γάμο τους ($\chi^2=16,50$, $df=12$, NS).

3. Η επικοινωνία επηρεάζεται είτε θετικά είτε αρνητικά από τους παράγοντες μορφωτικό επίπεδο και χρόνια γάμου.

Η σχέση της ποιότητας επικοινωνίας του ζευγαριού είναι θετική και στατιστικά σημαντική όσον αφορά τις γραμματικές τους γνώσεις ($r=0,196$, $p<0,05$) γεγονός που σημαίνει ότι όσο ανώτερο είναι το μορφωτικό επίπεδο του ζευγαριού τόσο καλύτερη ποιότητα επικοινωνίας αυτοί έχουν. Το

προηγούμενο δεν ισχύει και για τα χρόνια γάμου όπου η τάση είναι αρνητική γεγονός που σημαίνει ότι η επικοινωνία τείνει να επιδεινώνεται σε σχέση με τα χρόνια γάμου χωρίς όμως να υπάρχει ισχυρά στατιστικά σημαντική συσχέτιση ($r=-0,113$, NS) (Πίνακας 62).

Πίνακας 62: Σχέση ποιότητας επικοινωνίας του ζευγαριού με τα χρόνια γάμου και το μορφωτικό τους επίπεδο

<i>Spearman's rho correlation coefficient</i>			
Ποιότητα επικοινωνίας του ζευγαριού	r	DF	p-level
Χρόνια γάμου	- 0,113	108	NS
Γραμματικές γνώσεις	0,196	108	p<0,05

4. Όταν ένα ζευγάρι έχει παιδιά δεν επιλέγει εύκολα το διαζύγιο ως λύση για τα οικογενειακά του προβλήματα.

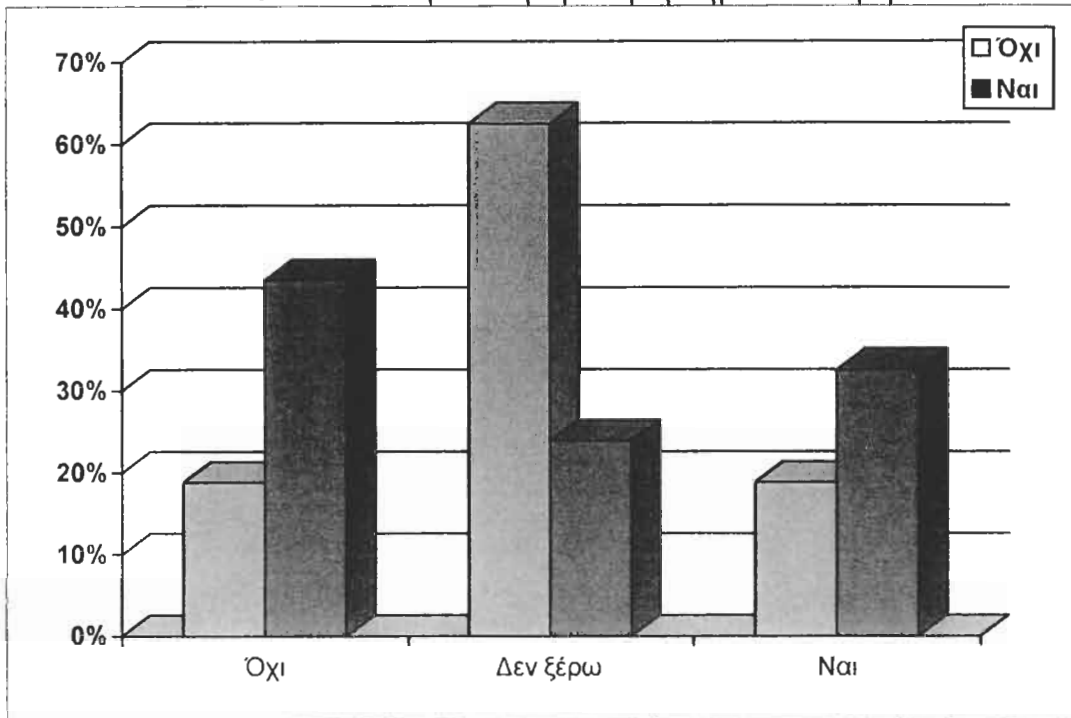
Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι αυτοί που είχαν παιδιά σε μεγαλύτερο ποσοστό δεν θα χώριζαν ή δεν ξέρουν τι θα έκαναν διαφορά στατιστικά σημαντική ($\chi^2=9,80$, $df=2$, $p<0,01$) (Πίνακας 63, Σχήμα 63).

Πίνακας 63: Σχέση της ύπαρξης παιδιών και της άποψης εάν το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα του γάμου

Διαζύγιο λύση στα προβλήματα του γάμου	Υπαρξη παιδιών		
	Όχι	Ναι	
Όχι	3 18,8%	40 43,5%	43
Δεν ξέρω	10 62,5%	22 23,9%	32
Ναι	3 18,8%	30 32,6%	33
	16	92	108

$$\chi^2=9,80 \quad df=2 \quad p<0,01$$

Σχήμα 63: Σχέση της ύπαρξης παιδιών και της άποψης εάν το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα του γάμου

5. Τα οικογενειακά προβλήματα αξιολογούνται διαφορετικά από τους άνδρες και διαφορετικά από τις γυναίκες.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες για τα σημαντικότερα προβλήματα που προέκυψαν κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου έδειξε ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο πρόβλημα των εξωσυζυγικών σχέσεων / απιστίας το οποίο εμφανίζεται ελαφρά σημαντικότερο για τις γυναίκες έναντι των ανδρών ($\chi^2=3,77$, $df=1$, $p<0,05$) (Πίνακας 64, Σχήμα 64).

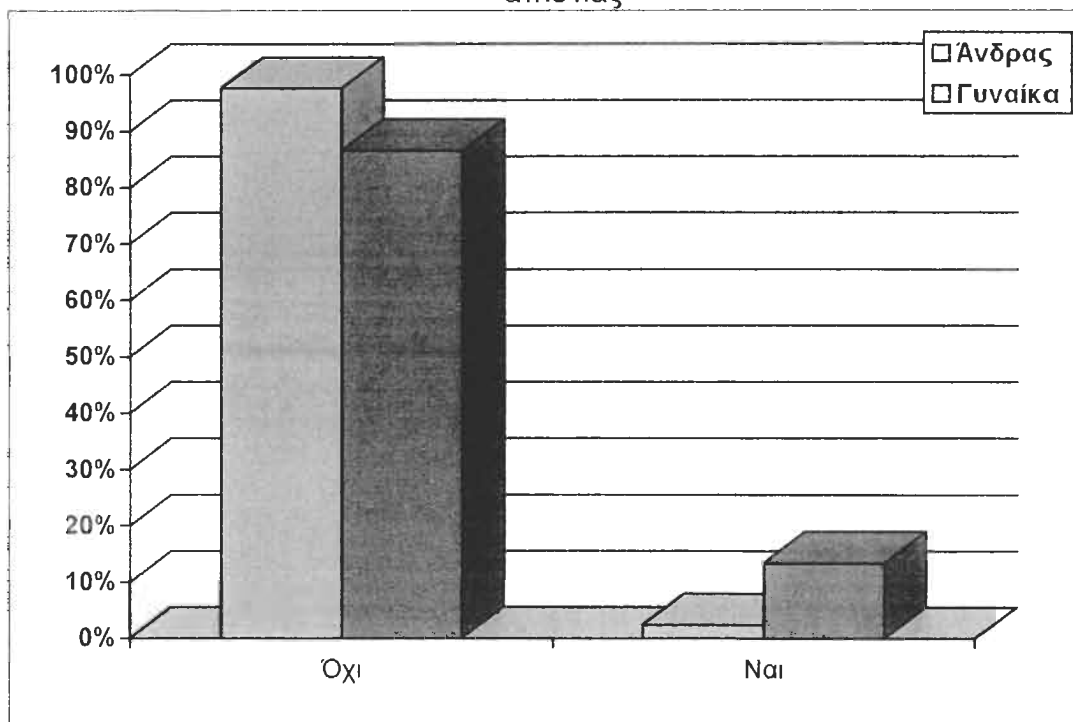
Σε όλα τα υπόλοιπα προβλήματα όπως στην έλλειψη επικοινωνίας ($\chi^2=0,66$, $df=1$, NS), στην ανάμειξη τρίτων προσώπων ($\chi^2=0,70$, $df=1$, NS), στην ζήλια ($\chi^2=0,68$, $df=1$, NS), στις μη ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις ($\chi^2=1,58$, $df=1$, NS), στα προβλήματα εξαιτίας οικονομικών δυσχερειών ($\chi^2=3,32$, $df=1$, NS) και στα προβλήματα που οφείλονται στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου ($\chi^2=2,67$, $df=1$, NS) δεν φαίνεται να υπάρχει σχέση τους με το φύλο.

Πίνακας 64: Σχέση φύλου και προβλημάτων λόγω εξωσυζυγικών σχέσεων / απιστίας

Προβλήματα λόγω εξωσυζυγικών σχέσεων / απιστίας	Φύλο		
	Ανδρας	Γυναίκα	
Όχι	40 97,6%	58 86,6%	98
Ναι	1 2,4%	9 13,4%	10
	41	67	108

$$\chi^2=3,77 \quad df=1 \quad p<0,05$$

Σχήμα 64: Σχέση φύλου και προβλημάτων λόγω εξωσυζυγικών σχέσεων / απιστίας

6. Όταν ο γάμος είναι υψηλά στο αξιακό σύστημα ενός ατόμου και όταν το άτομο αυτό ταυτόχρονα πιστεύει και στον Θεό, αυτό συμβάλλει στην διατήρηση του γάμου του.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι η άποψη ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει κατά κάποιον τρόπο στο γάμο τους εξαρτάται από την άποψή τους ότι ο γάμος είναι μια ξεχωριστή αξία για τη ζωή ($\chi^2=7,02$, $df=1$,

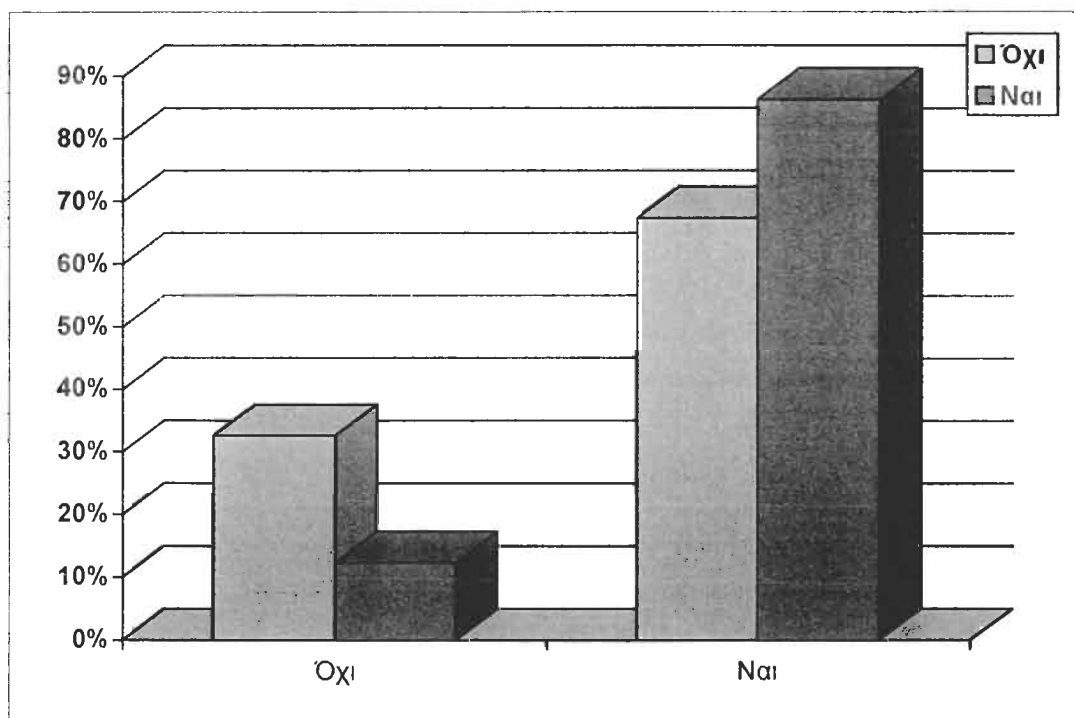
$p < 0,01$) (Πίνακας 65, Σχήμα 65) και από την πίστη τους στο Θεό ($\chi^2 = 20,41$, $df = 1$, $p < 0,0001$) (Πίνακας 66, Σχήμα 66).

Πίνακας 65: Σχέση της άποψης ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο με την άποψη ότι ο γάμος είναι ξεχωριστή αξία στη ζωή

	Άποψη ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο		
	Όχι	Ναι	
Άποψη ότι ο γάμος είναι ξεχωριστή αξία στη ζωή			
Όχι	14 32,6%	9 13,8%	23
Ναι	29 67,4%	56 86,2%	85
	43	65	108

$$\chi^2 = 7,02 \quad df = 1 \quad p < 0,01$$

Σχήμα 65: Σχέση της άποψης ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο με την άποψη ότι ο γάμος είναι ξεχωριστή αξία στη ζωή

Πίνακας 66: Σχέση της άποψης ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο με την πίστη στο Θεό

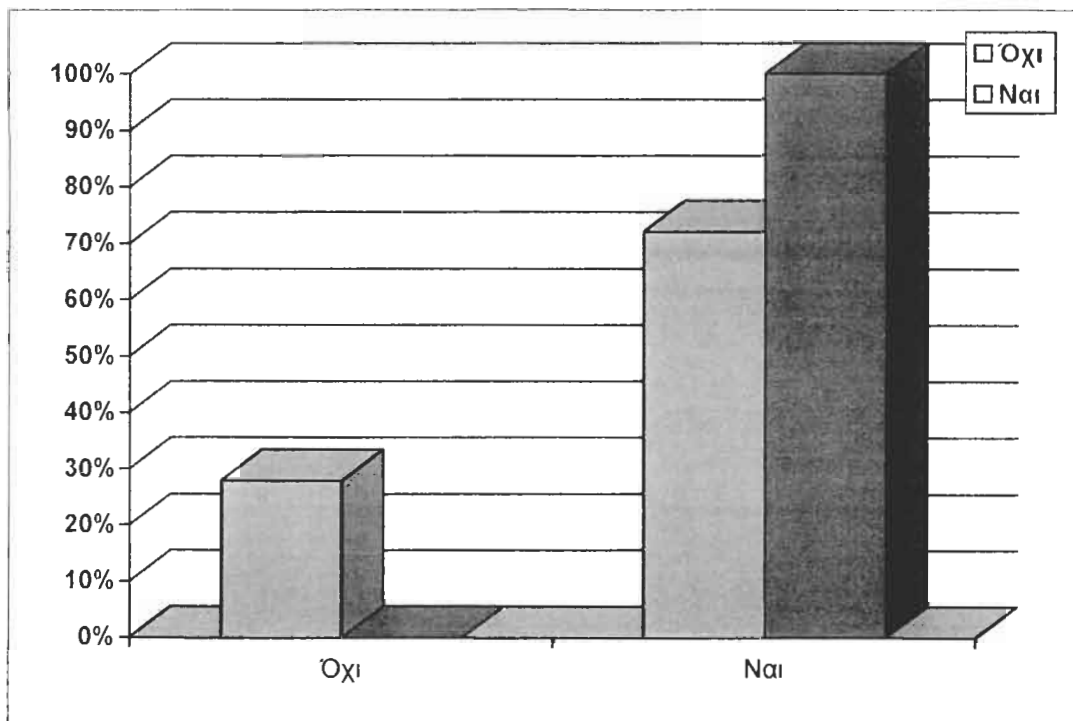
Πίστη στο Θεό	Άποψη ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο		
	Όχι	Ναι	
Όχι	12 27,9%	0 0,0%	12
Ναι	31 72,1%	65 100,0%	96
	43	65	108

$$\chi^2=20,41$$

$$df=1$$

$$p<0,0001$$

Σχήμα 66: Σχέση της άποψης ότι η πίστη στο Θεό συμβάλλει με κάποιο τρόπο στο γάμο με την πίστη στο Θεό

7. Όταν η συμβίωση προηγείται του γάμου, τότε υπάρχει πιθανότητα τα άτομα να οδηγηθούν σε καλύτερη επιλογή συντρόφου και σε καλύτερη επικοινωνία κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι η ύπαρξη συμβίωσης πριν το γάμο δεν κάνει απαραίτητα καλύτερη και την μετέπειτα επικοινωνία του ζευγαριού ($\chi^2=8,77$, $df=5$, NS) αλλά οδηγεί σε καλύτερη επιλογή συντρόφου σύμφωνα με την άποψη των ερωτηθέντων ($\chi^2=15,25$, $df=1$, $p<0,0001$) (Πίνακας 67, Σχήμα 67).

Πίνακας 67: Σχέση της ύπαρξης συμβίωσης πριν το γάμο με την άποψη ότι αυτό οδηγεί σε καλύτερη επιλογή συντρόφου

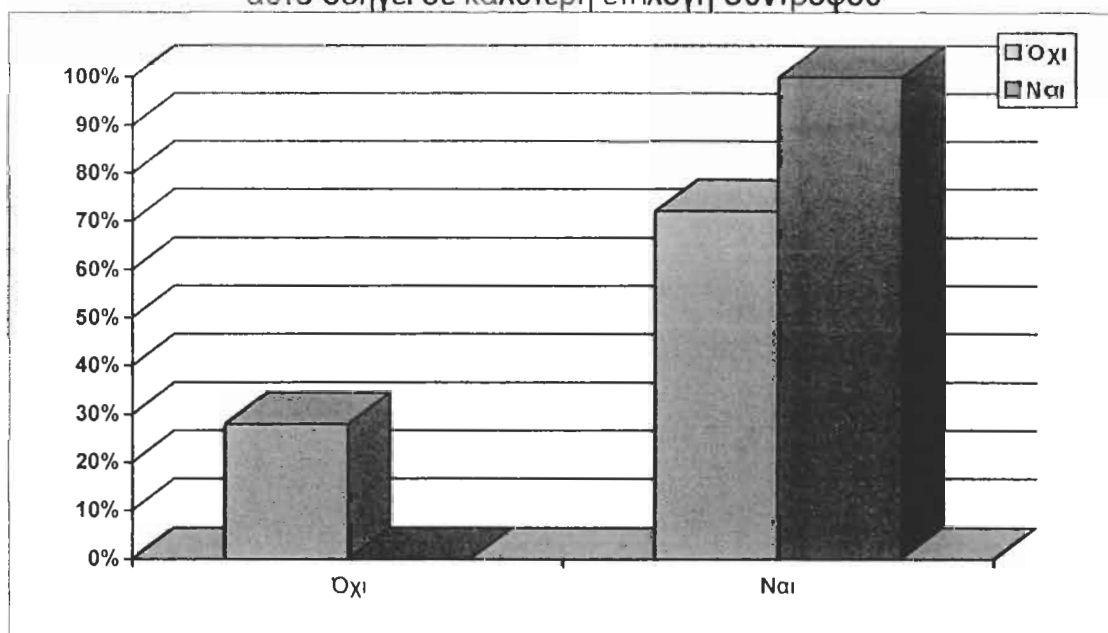
Άποψη ότι η συμβίωση πριν το γάμο οδηγεί σε καλύτερη επιλογή συντρόφου	Συμβίωση πριν το γάμο		
	Όχι	Ναι	
Όχι	33 56,9%	10 20,0%	43
Ναι	25 43,1%	40 80,0%	65
	58	50	108

$$\chi^2=15,25$$

$$df=1$$

$$p<0,0001$$

Σχήμα 67: Σχέση της ύπαρξης συμβίωσης πριν το γάμο με την άποψη ότι αυτό οδηγεί σε καλύτερη επιλογή συντρόφου

8. Η ποιότητα της σεξουαλικής ζωής αλλοιώνεται με τον ερχομό των παιδιών και της αύξησης των υποχρεώσεων που επιφέρει η σημερινή εποχή.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι δεν υπάρχει αλλαγή στην ποιότητα της σεξουαλικής ζωής του ζευγαριού με τον ερχομό των παιδιών ($\chi^2=12,72$, $df=8$, NS) αλλά ούτε και από την αύξηση των υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή ($\chi^2=3,14$, $df=4$, NS).

9. Η διαφοροποίηση των στάσεων των ατόμων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο αναφορικά με το διαζύγιο και την επιλογή ειδικού συμβούλου γάμου.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση στην άποψη που έχουν για το αν το διαζύγιο αποτελεί λύση σε σοβαρά προβλήματα στο γάμο σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο αυτών ($\chi^2=11,31$, $df=12$, NS) ενώ αντίθετα άτομα υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου σε μεγαλύτερα ποσοστά επιλέγουν για την επίλυση σοβαρών προβλημάτων στο γάμο τους την ειδικότητα του ψυχολόγου έναντι των υπολοίπων ειδικοτήτων ($\chi^2=16,60$, $df=6$, $p<0,05$).

Τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (απόφοιτοι δημοτικού – γυμνασίου) θα επέλεγαν για την επίλυση των οικογενειακών τους προβλημάτων τον Κοινωνικό Λειτουργό και στην αμέσως επόμενη επιλογή τους θα πήγαιναν σε κληρικό.

10. Ύπαρξη διαφοροποίησης των κριτηρίων επιλογής συντρόφου ανάλογα με το φύλο.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι συνηθέστερα οι άντρες έναντι των γυναικών επιλέγουν σύντροφο που εκτός των υπολοίπων χαρακτηριστικών να έχουν με αυτούς κοινά ιδανικά και αξίες ($\chi^2=4,23$, $df=1$, $p<0,05$) (Πίνακας 68, Σχήμα 68).

Για όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που εξετάστηκαν όπως η εξωτερική εμφάνιση ($\chi^2=2,01$, $df=1$, NS), το μορφωτικό επίπεδο ($\chi^2=1,58$, $df=1$, NS), το επάγγελμα ($\chi^2=0,08$, $df=1$, NS), την προσωπικότητα ($\chi^2=2,48$, $df=1$, NS) και τα κοινά βιώματα ($\chi^2=0,87$, $df=1$, NS) δεν φαίνεται να υπάρχει διαφοροποίηση που να εξαρτάται από το φύλο των ερωτηθέντων.

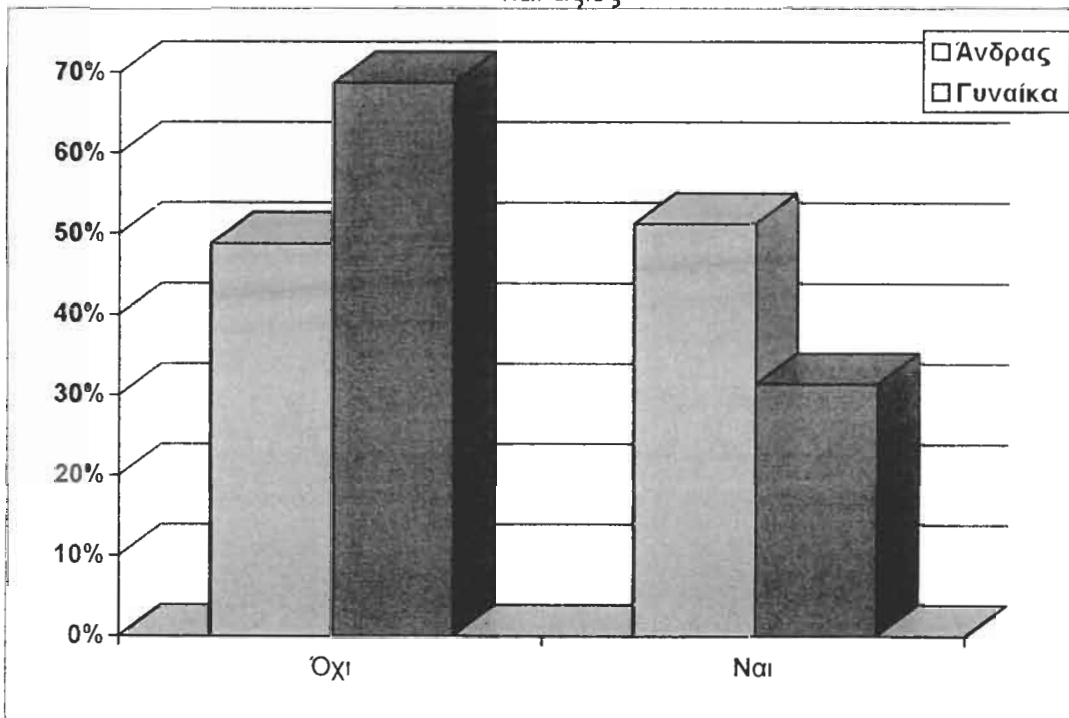

Πίνακας 68: Σχέση φύλου και επιλογής συντρόφου με βάση τα κοινά ιδανικά και αξίες

Επιλογή συντρόφου με βάση τα κοινά ιδανικά και αξίες	Φύλο		
	Ανδρας	Γυναίκα	
Όχι	20 48,8%	46 68,7%	66
Ναι	21 51,2%	21 31,3%	42
	41	67	108

$\chi^2=4,23$ $df=1$ $p<0,05$

Σχήμα 68: Σχέση φύλου και επιλογής συντρόφου με βάση τα κοινά ιδανικά και αξίες

11. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων τόσο περισσότερο θεωρείται ο γάμος ως εμπόδιο στην προσωπική τους εξέλιξη.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι ερωτηθέντες έδειξαν ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση στην άποψη που έχουν για το αν ο γάμος τους αποτέλεσε εμπόδιο σε κάτι, σε σχέση με το μορφωτικό τους επίπεδο ($\chi^2=10,10$, $df=6$, NS) αλλά ούτε και θεωρείται ότι υπήρξε βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξή τους σε κάποιο τομέα ($\chi^2=6,64$, $df=6$, NS).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V **ΣΥΖΗΤΗΣΗ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ**

5.1. Συζήτηση

Κεντρικός σκοπός της παρούσας έρευνας, ήταν να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν οι έγγαμοι ερωτώμενοι τον γάμο τους. Για τον σκοπό αυτό, το ερωτηματολόγιο αποτελείτο από μια σειρά αλληλοσυνδεόμενων ερωτήσεων που διερευνούσαν μεταξύ άλλων την ποιότητα της συζυγικής σχέσης των ερωτώμενων, τα κίνητρα που οδήγησαν τους ερωτώμενους στον γάμο και στα συγκεκριμένα προβλήματα που έρχονται οι ερωτώμενοι αντιμέτωποι.

Από τους 108 ερωτηθέντες, οι 41 (38%) ήταν άνδρες και οι 67 (62%) ήταν γυναίκες. Από το σύνολό τους το 25% ήταν ηλικίας από 36 έως 40 ετών και το 19,4% ήταν ηλικίας από 41 έως 45 ετών.

Το 47,2% των ερωτώμενων κατάγονταν από μεγάλη πόλη (80.000 κάτοικοι και άνω), και το 38,9% αυτών ήταν απόφοιτοι Λυκείου. Όσον αφορά την επαγγελματική ιδιότητα των ερωτώμενων, οι 35 (32,4%) ήταν Δημόσιοι και οι 20 (18,5%) ήταν ιδιωτικοί υπάλληλοι.

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση, μόνο 2 (1,9%) από τους ερωτώμενους ήταν διαζευγμένοι και αντίστοιχα 2 (1,9%) ήταν χήροι. Παράλληλα, η πλειοψηφία των ερωτώμενων έχουν παιδιά (85,2%) και από αυτούς σε ποσοστό 45,4% είχαν 2 παιδιά.

Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα που δήλωσαν οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 49,1% κυμαίνεται σε 1,000 έως 2,000 €. Επίσης, η πλειοψηφία τους (73,1%) κατοικούν σε ιδιόκτητο σπίτι.

Σημειώνουμε ότι το 95,4% των ερωτώμενων δήλωσαν Χριστιανοί Ορθόδοξοι και στο ακριβώς ίδιο ποσοστό οι ερωτώμενοι δήλωσαν να έχουν τελέσει θρησκευτικό γάμο.

Τελειώνοντας με τα δημογραφικά στοιχεία, το 25% των ερωτώμενων βρίσκονται σε γάμο από 1 έως 5 έτη, το 19,4% 11 έως 15 έτη, και το 18,5% 20 έτη και άνω. Επίσης, το 3,4% του δείγματος είναι διαζευγμένοι-χήροι.

Ξεκινώντας με τα ερωτήματα που διερευνούσαν τα κίνητρα που ώθησαν τους ερωτώμενους στον γάμο, από τα αποτελέσματα βλέπουμε ότι το 70,4% οδηγήθηκε στον γάμο από την επιθυμία για δημιουργία οικογένειας-παιδιών, το 59,3% αντίστοιχα από την επιθυμία –αναζήτηση μιας συντροφικής σχέσης και από την ανάγκη βαθύτερης επικοινωνίας. Από τα παραπάνω ποσοστά βλέπουμε ότι, οι ενδεχόμενες κοινωνικές πιέσεις και οι πιθανές νομικές διευκολύνσεις ενός ζευγαριού που είναι σε γάμο, δεν αποτέλεσαν σοβαρό κίνητρο για τους ερωτώμενους σε αντίθεση με το βίωμα της αγάπης που σε ποσοστό 68,5% οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι ωθήθηκαν στον γάμο με τον σύντροφό τους.

Επίσης με μια σημαντική πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι (58,3%) δήλωσαν ότι η προσωπικότητα ήταν το κύριο κίνητρο για την επιλογή του συντρόφου τους και το 38,9% τα κοινά ιδανικά και αξίες. Ωστόσο, εξίσου σημαντικό ποσοστό (42,6%) δήλωσαν ότι στην επιλογή συντρόφου έπαιξε κύριο ρόλο η εξωτερική του/της εμφάνιση.

Οι ερωτώμενοι σε ποσοστό 60,2% δήλωσαν ότι η συμβίωση πριν το γάμο οδηγεί σε καλύτερη επιλογή συντρόφου. Ωστόσο, το ποσοστό των ερωτώμενων που είχε συμβιώσει με τον/την σύντροφό του ήταν μικρότερο από το παραπάνω ποσοστό (46,3%) και μάλιστα η πλειοψηφία αυτών συμβίωσε με τον σύντροφό του, διάστημα που δεν ξεπερνούσε τον έναν χρόνο. Επί του προκειμένου το (45,4%) των ερωτώμενων είχαν συμβιώσει με το σύντροφό τους πριν τον γάμο μέχρι και έναν χρόνο.

Όσον αφορά τα ερωτήματα που διερευνούσαν τις προσωπικές ανάγκες των ατόμων που καλύπτονται μέσω του γάμου, οι ερωτώμενοι δήλωσαν σε ποσοστό 56,5% ότι αυτό που κύρια καλύπτουν μέσα από τον γάμο είναι οι ψυχολογικές τους ανάγκες και συγκεκριμένα η ανάγκη τους για δημιουργία οικογένειας (77%). Ένα επίσης μεγάλο ποσοστό των ερωτώμενων (55,7%) μέσα από τον γάμο καλύπτουν την ανάγκη τους να αγαπήσουν και να αγαπηθούν. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το ποσοστό των ερωτώμενων (34,4%) που δήλωσε ότι μέσα από τον γάμο τους καλύπτουν την ανάγκη που προέκυψε από τις μη ικανοποιητικές –ελλειμματικές σχέσεις που είχαν με την πατρική τους οικογένεια. Βλέπουμε λοιπόν ότι οι ανάγκες για οικονομική, επαγγελματική και κοινωνική ανέλιξη δεν αποτελούν σημαντικό λόγο που κρατάνε τους ερωτώμενους στο γάμο. Επί του προκειμένου, το 28,7% δήλωσαν ότι καλύπτουν τις επαγγελματικές και κοινωνικές τους ανάγκες και μόλις το 19,6% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι μέσα από τον γάμο καλύπτουν τις οικονομικές τους ανάγκες, και μόλις. Δεδομένου ότι το 69,4% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι η γυναίκα σύντροφος εργάζεται και άρα έχει μια σχετική ή πλήρη οικονομική ανεξαρτησία, είναι αναμενόμενο και το μικρό ποσοστό που συναντήσαμε για την κάλυψη της οικονομικής ανάγκης μέσω του γάμου.

Σχετικά με τις ερωτήσεις που διερευνούσαν το αν ο γάμος λειτουργεί βοηθητικά ή ως εμπόδιο στην προσωπική ανάπτυξη των ατόμων, διαπιστώθηκε ότι το 67,6% απάντησε ότι ο γάμος δεν λειτούργησε καθόλου ως εμπόδιο της προσωπικής του ανάπτυξης. Από αυτούς που δήλωσαν ότι ο γάμος ήταν εμπόδιο στην προσωπική τους ανάπτυξη, το 77,1% θεωρεί ότι ο γάμος λειτούργησε στην μείωση του χρόνου που θα μπορούσε να αφιερώσει για τον εαυτό του. Το 28,6% στην ίδια ερώτηση απάντησε ότι μετά τον γάμο μειώθηκαν οι κοινωνικές τους δραστηριότητες λόγω των οικογενειακών υποχρεώσεων. Τέλος, το 25,7% δήλωσαν ότι ο γάμος λειτούργησε ως εμπόδιο στους επαγγελματικούς του στόχους.

Αναφορικά με το αν οι ερωτώμενοι βλέπουν τον γάμο τους ως βοηθητικό παράγοντα στην προσωπική τους εξέλιξη, οι θετικές και αρνητικές απαντήσεις δεν είχαν μεγάλη απόκλιση. Επί του προκειμένου, 51,9% των ερωτώμενων βλέπουν τον γάμο θετικό παράγοντα στην εξέλιξή τους και αντίστοιχα το 48,1% δεν τον θεωρούν θετικό.

Η διερεύνηση της ποιότητας της σχέσης των ερωτώμενων έγινε με ερωτήσεις που αφορούσαν την επικοινωνία του ζευγαριού, τον σεβασμό και την κατανόηση μεταξύ των συντρόφων, την εμπιστοσύνη, την ποιότητα της σεξουαλικής τους σχέσης και προβλήματα γάμου όπως για παράδειγμα η εμπλοκή τρίτων προσώπων.

Συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι στην πλειοψηφία τους (50,9%) δήλωσαν ότι η συζυγική τους σχέση είναι «πολύ καλή». Ένα επίσης σημαντικό ποσοστό (35,2%) δήλωσαν στην ίδια ερώτηση ότι είναι «καλή». Πράγματι, οι ερωτώμενοι σε ποσοστό (73,1%) δήλωσαν ότι η σχέση τους χαρακτηρίζεται από σεβασμό και αλληλοκατανόηση. Επιπλέον, το (42,6%) των ερωτώμενων θα χαρακτήριζαν την επικοινωνία τους με τον/ την σύντροφό τους «πολύ καλή», και το (29,6%) στην ίδια ερώτηση την χαρακτήρισαν ως «καλή». Σχετικά με την σεξουαλική τους ζωή μέσα στον γάμο, οι ερωτώμενοι την χαρακτήρισαν στην πλειοψηφία τους (74,1%) ως «καλή» ή ως «πολύ καλή», ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό αυτών (5,6%) την χαρακτήρισαν κάτω του μετρίου. Επιπλέον, το (77,8%) των ερωτώμενων δήλωσαν ότι δεν του έχει ασκηθεί κάποιας μορφής βία από τον/την σύντροφό του.

Η γενική εικόνα της ποιότητας της συντροφικής σχέσης που βιώνουν οι ερωτώμενοι, τουλάχιστον έτσι όπως μας την περιγράφουν, δείχνει να είναι καλή, ωστόσο υπάρχουν κάποια ειδικά σημεία που αξίζει να σχολιασθούν και αφορούν προβλήματα που σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό φαίνεται να υπάρχουν στα έγγαμα ζευγάρια. Ωστόσο οι ερωτώμενοι αναγνωρίζουν ότι η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή δημιουργεί προβλήματα στον γάμο τους (πιν.31). Όπως διαφαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας, το 49,1% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι, το σημαντικότερο πρόβλημα είναι, η έλλειψη προσωπικού ελεύθερου χρόνου. Ένα επίσης μεγάλο ποσοστό (38,9%) δήλωσαν ότι η ανάμειξη τρίτων προσώπων στην σχέση είναι εξίσου σημαντικό πρόβλημα που οι ίδιοι βιώνουν. Η έλλειψη επικοινωνίας και η μη ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά 18,5% και 12% αντίστοιχα, ενώ όλα τα υπόλοιπα προβλήματα όπως φαίνονται στον πίνακα 29 συγκεντρώνουν ακόμα μικρότερα ποσοστά απαντήσεων. Τέλος, από το 22,2% των ερωτώμενων δήλωσαν ότι τους έχει ασκηθεί κάποιου είδους βία από τον/την σύντροφό τους. Προεξέχουσας μορφή βίας φαίνεται να είναι ο υπερβολικός τόνος φωνής στην επικοινωνία του ζευγαριού, κάτι που δηλώθηκε από το 83,3% των ερωτώμενων που είχαν αρχικά δηλώσει ότι τους έχει ασκηθεί

κάποιου είδους βία. Ακολουθεί ο εκβιασμός ως σύνηθες μορφή βίας (45,8%) και η εξύβριση με ποσοστό (37,5%).

Από τις ερωτήσεις που διερευνούσαν τους ρόλους των φύλων μέσα στην οικογένεια, φάνηκε ότι ο ρόλος της γυναίκας έχει σχετικά διαφοροποιηθεί σε συγκεκριμένα επίπεδα και κυρίως στην διαχείριση των οικονομικών της οικογενειακής εστίας, κάτι που ήταν άλλωστε αναμενόμενο αφού η γυναίκα πλέον έχει βγει στην παραγωγική διαδικασία, κάτι που φαίνεται και από την παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, το 69,4 % των ερωτώμενων δήλωσαν ότι η γυναίκα –σύζυγος εργάζεται. Ωστόσο, σε ότι αφορά την φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών, ο ρόλος της γυναίκας παραμένει ο ίδιος με αυτόν που κοινωνικά της έχει δοθεί εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Βλέπουμε λοιπόν, ότι παρ' όλο που από τις απαντήσεις φαίνεται ότι οι γυναίκες- σύζυγοι εργάζονται, ταυτόχρονα επωμίζονται στο (70,4%) εξ' ολοκλήρου οι ίδιες την ευθύνη της φροντίδας του σπιτιού και μάλιστα αν σκεφτεί κανείς ότι στην ίδια ερώτηση το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες ως προς την φροντίδα του σπιτιού είναι 0%. Ως προς την ευθύνη για την φροντίδα και ανατροφή των παιδιών, το 60,9% των ερωτηθέντων απάντησε ότι αυτό αναλαμβάνεται και από τους δύο, αν και υπήρχε επίσης ένα υψηλό ποσοστό (39,1%) που δήλωσε ότι η φροντίδα- ανατροφή των παιδιών είναι αποκλειστική ευθύνη της γυναίκας –συντρόφου. Όσον αφορά την λήψη αποφάσεων σε σημαντικά ζητήματα που αφορούν την λειτουργία της οικογένειας στην συντριπτική πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι (81,5%) δήλωσαν ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού.

Θέλοντας να διερευνήσουμε την στάση των ερωτώμενων για την γυναικεία εργασιακή απασχόληση, είδαμε ότι το 65,7% αυτών, θεωρούν ότι η γυναίκα εργαζόμενη προσφέρει οικονομική βοήθεια στο σπίτι, ενώ αντίστοιχα ένα αξιόλογο ποσοστό (44,4%) θεωρεί την εργασία της γυναίκας ως κάτι που της εξασφαλίζει οικονομική ανεξαρτησία, καθώς και το 47,2% των ερωτώμενων θεωρεί ότι η εργασία προσφέρει επαγγελματική, προσωπική και κοινωνική καταξίωση στην γυναίκα. Στο σημείο αυτό, θεωρούμε ότι αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό του 65,7% όντας και αρκετά μεγαλύτερο έναντι των υπολοίπων ποσοστών, ίσως να μας δείχνει ότι η γυναίκα μπήκε και εξακολουθεί να είναι στην αγορά εργασίας ωθούμενη από την βιοποριστική ανάγκη της οικογένειας να καλύψει επαρκέστερα τις ανάγκες της, και λιγότερο για να ωθηθεί η ίδια σε επαγγελματική, προσωπική και κοινωνική καταξίωση και ακόμα λιγότερο για την οικονομική της ανεξαρτησία.

Οι στάσεις τώρα των ερωτώμενων αναφορικά με στοιχεία της σχέσης ενός ζευγαριού όπως η εμπιστοσύνη, η αποδοχή, ο συμβιβασμός, ελεύθερο χρόνο, σεξουαλική ζωή και απιστία, φαίνονται αναλυτικά στους πίνακες 39,40,41,42,43,44,46,56,58. Συγκεκριμένα, το σύνολο των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι βασικά στοιχεία της σχέσης τους θα έπρεπε να είναι, η εμπιστοσύνη (98,2%), επικοινωνία (95,4%), αμοιβαία αποδοχή (55,6%),

δικαίωμα ατομικού χώρου και χρόνου (81,5%), αμοιβαίοι συμβιβασμοί (61,1%) και θεωρούν ότι οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια σε ποσοστό (51,9%). Επίσης, το (84,3%) των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι η σεξουαλική επαφή δεν είναι ικανοποιητική εάν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη καθώς και το 95,4% θεωρεί ότι τα σεξουαλικά προβλήματα πρέπει να τα αντιμετωπίζουν από κοινού και μάλιστα στην πλειοψηφία τους (69,4%) θα ζητούσαν και την συμβολή ενός ειδικού. Επιπλέον, όσον αφορά τις στάσεις των ερωτώμενων και αναφορικά με το πώς βλέπουν την απιστία στη σχέση, οι απαντήσεις δείχνουν ότι το 59,3% δηλώνει ότι η απιστία φέρει ρήγμα στη συζυγική σχέση, και ένα επίσης μεγάλο ποσοστό (41,7%) θεωρεί ότι η απιστία δεν μπορεί να συμβεί σε ένα ζευγάρι που είναι απόλυτα ικανοποιημένο από το γάμο τους.

Ο θεσμός του γάμου για το 78,7% των ερωτηθέντων είναι μια ξεχωριστή αξία στην ζωή, κάτι που επιβεβαιώνεται ενδεχομένως και από την ερώτηση που διερευνούσε κατά πόσο θα προχωρούσαν σε διαζύγιο εάν στο γάμο τους αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα. Συγκεκριμένα, μόνο ένα 30,6% θα οδηγούνταν σε διαζύγιο σε σοβαρά προβλήματα ενώ όλοι οι υπόλοιποι είτε δήλωσαν ξεκάθαρα ότι δεν θα το έκαναν είτε ότι δεν το έχουν σκεφθεί ποτέ. Αυτό δε, που σύμφωνα με τις απαντήσεις που μας έδωσαν φαίνεται να κρατάει στο γάμο τους συντρόφους είναι η αγάπη σε ποσοστό (61,1%) και η ύπαρξη παιδιών σε ποσοστό (56,5%). Τελειώνοντας, σημειώνουμε ότι οι ερωτώμενοι για την αντιμετώπιση σοβαρών οικογενειακών προβλημάτων θα απευθύνονταν το 51,9% σε ψυχολόγο, το 32,4% σε κοινωνικό λειτουργό και το 20,4% σε κληρικό.

5.2. Συμπεράσματα

- Η ανάγκη για δημιουργία οικογένειας- παιδιών και η ανάγκη για μια σχέση συντροφικότητας η οποία θα εξασφαλίζει και την ανάγκη για βαθύτερη επικοινωνία ήταν τα κύρια κίνητρα των ερωτώμενων που τους οδήγησαν στον γάμο.
- Τα κύρια κίνητρα για την επιλογή συντρόφου φάνηκε από την έρευνα να είναι με σειρά προτεραιότητας η προσωπικότητα, η εξωτερική εμφάνιση και τα κοινά ιδανικά και αξίες.
- Από τις ανάγκες των ερωτώμενων αυτές που φάνηκαν να έχουν καλυφθεί από τον γάμο τους είναι κύρια οι ψυχολογικές και συγκεκριμένα η ανάγκη τους για δημιουργία οικογένειας –παιδιών, σε ακολουθία η ανάγκη τους να αγαπήσουν και να αγαπηθούν και αμέσως επόμενα η επιθυμία τους να καλύψουν τις μη ικανοποιητικές σχέσεις που είχαν με την πατρική τους οικογένεια.

- Οι ερωτώμενοι στην πλειοψηφία τους δεν βιώνουν τον γάμο ως εμπόδιο στην προσωπική τους ανάπτυξη, και η μειοψηφία τους που βιώνουν τον γάμο ως εμπόδιο, δήλωσαν ότι ο γάμος δεν τους αφήνει προσωπικό χρόνο. Επίσης, παρ' όλο που οι ερωτώμενοι δείχνουν μάλλον ουδέτεροι στο αν ο γάμος λειτουργεί ξεκάθαρα ως θετικός παράγοντας στην ανάπτυξή τους, το ποσοστό αυτών που βλέπουν τον γάμο τους ως θετικό παράγοντα, είπαν ότι τους βοηθάει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

- Οι ερωτώμενοι στο σύνολό τους θεωρούν ότι η ποιότητα της συντροφικής τους σχέσης είναι καλή έως πολύ καλή λαμβάνοντας υπ' όψιν το επίπεδο επικοινωνίας, την σεξουαλική ζωή, την εμπιστοσύνη, τον σεβασμό- κατανόηση. Από τα παρακάτω όμως συμπεράσματα γίνεται εμφανές ότι τα χρόνια γάμου και η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων της σημερινής εποχής επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα της επικοινωνίας και της σεξουαλικής ζωής και κατ' επέκταση της ποιότητας της συντροφικής σχέσης, κάτι που επιβεβαιώνει την αρχική μας υπόθεση(1).

- Από την έρευνά μας φάνηκε ότι οι γυναίκες είναι στο σύνολό τους εργαζόμενες, εντούτοις εξακολουθούν να διατηρούν τον παραδοσιακό ρόλο τους στην οικογενειακή εστία, έχοντας την κύρια ευθύνη για την φροντίδα του σπιτιού και της ανατροφής των παιδιών. Η μόνη διαφοροποίηση που φαίνεται να υπάρχει είναι, ότι οι αποφάσεις που αφορούν την λειτουργία της οικογένειας λαμβάνονται από κοινού.

- Το σύνολο των ερωτώμενων συμφωνεί ότι βασικά στοιχεία της σχέσης θα έπρεπε να είναι η εμπιστοσύνη, η επικοινωνία, η αμοιβαία αποδοχή, το δικαίωμα ατομικού χώρου και χρόνου και αμοιβαίοι συμβιβασμοί. Επίσης, όσον αφορά την στάση τους στην σεξουαλική ζωή θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχει τρυφερότητα και εμπιστοσύνη. Αναφορικά δε με τα τυχόν σεξουαλικά τους προβλήματα θα τα αντιμετώπιζαν από κοινού και μάλιστα θα ζητούσαν την συμβολή και ενός ειδικού.

- Η απιστία στη σχέση θεωρείται από τους ερωτώμενους ρήγμα στο γάμο, και ως φαινόμενο ότι δεν συναντάται σε ζευγάρια που είναι απόλυτα ικανοποιημένα από τον γάμο τους.

- Όσο ανώτερο είναι το μορφωτικό επίπεδο ενός ζευγαριού τόσο καλύτερη είναι και η μεταξύ τους επικοινωνία. Αντιστρόφως ανάλογα λειτουργεί η σχέση επικοινωνίας και χρόνων γάμου. Δηλαδή, η επικοινωνία επιδεινώνεται με την αύξηση των χρόνων γάμου του ζευγαριού, επιβεβαιώνοντας την υπόθεση μας (3).

- Υπάρχει μια στατιστικά μικρή σχέση ανάμεσα στην ποιότητα της σεξουαλικής ζωής και των χρόνων γάμου. Συγκεκριμένα, φαίνεται να

επιδεινώνεται η σεξουαλική ζωή του ζευγαριού με το πέρασμα των χρόνων.

- Παρ' όλο που οι ερωτώμενοι αναγνώρισαν ότι η ποιότητα της σεξουαλικής τους ζωής με τον /την σύντροφό τους μειώνεται με το πέρασμα των χρόνων, ωστόσο δεν θεωρούν ότι η ύπαρξη παιδιών και οι υποχρεώσεις που επιφέρει ο σύγχρονος τρόπος ζωής λειτουργούν αρνητικά. Δεν επιβεβαιώθηκε η αρχική μας υπόθεση (8), η οποία βασιζόμενη στην βιβλιογραφική μελέτη τόνιζε, ότι η ύπαρξη παιδιών και οι πολλαπλές υποχρεώσεις της σημερινής εποχής επιφέρουν αλλοίωσης της σεξουαλικής επαφής του ζευγαριού.

- Δεν σχετίζονται τα χρόνια γάμου των ζευγαριών με την στάση τους ως προς το αν θα επέλεγαν το διαζύγιο ως λύση των σοβαρών οικογενειακών τους προβλημάτων, κάτι που αναιρεί την αρχική μας υπόθεση (2), όπου αναμέναμε ότι τα χρόνια γάμου θα συνέβαλαν στην αποφυγή ενός διαζυγίου λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων.

- Οι ερωτώμενοι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους δεν θα χώριζαν ή δήλωσαν αβέβαιοι για το αν θα έπαιρναν διαζύγιο σε περίπτωση που είχαν παιδιά. Φαίνεται λοιπόν ότι η ύπαρξη των παιδιών στην οικογένεια επηρεάζει την απόφαση του ζευγαριού για το διαζύγιο, κάτι που επιβεβαίωσε την υπόθεση μας (4).

- Το πρόβλημα των εξωσυζυγικών σχέσεων- απιστία θεωρείται από τις γυναίκες πιο σημαντικό έναντι των αντρών. Όσον αφορά τα υπόλοιπα προβλήματα δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια διαφοροποίηση που είναι σχετική με το φύλο των ατόμων που απάντησαν. Η αρχική μας υπόθεση (5) δεν επιβεβαιώθηκε εξ' ολοκλήρου.

- Η πίστη στον Θεό φαίνεται να σχετίζεται με την θεώρηση του γάμου ως σημαντική αξία στη ζωή και ταυτόχρονα και τα δύο φαίνεται να λειτουργούν ως παράγοντες που προτρέπουν τα ζευγάρια να διαφυλάττουν τον γάμο τους, επιβεβαιώνοντας την υπόθεση (6).

- Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η ποιότητα της επικοινωνίας του ζευγαριού δεν εξαρτάται από το αν το ζευγάρι προηγούμενα έχει συμβιώσει. Ωστόσο, η συμβίωση σχετίζεται με την καλύτερη επιλογή συντρόφου, γεγονός που επιβεβαιώνει το αρχικό σκέλος της υπόθεσης μας (7) ως προς την επιλογή συντρόφου.

- Η επιλογή του διαζυγίου σαν λύση στα σοβαρά οικογενειακά προβλήματα δεν σχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων. Ως προς την επιλογή που θα έκαναν για ειδικό σύμβουλο γάμου, φάνηκε ότι τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο θα επέλεγαν τον ψυχολόγο, και τα άτομα με χαμηλό τον κοινωνικό λειτουργό και στην

αμέσως επόμενη επιλογή τους σε κληρικό, γεγονός που επιβεβαιώνει το αρχικό σκέλος της υπόθεσης μας (9) ως προς την επιλογή ειδικού.

- Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες επιλέγουν τον/ την σύντροφό τους σε γενικές γραμμές βάσει των ίδιων χαρακτηριστικών. Η μόνη διαφορά που φάνηκε να υπάρχει είναι ότι οι άνδρες συνηθέστερα έναντι των γυναικών επιλέγουν σύντροφο με κοινά ιδανικά και αξίες με αυτούς. Η αρχική μας υπόθεση (10) βασιζόμενη στη βιβλιογραφική μελέτη αναφέρει διαφοροποίηση των κριτηρίων επιλογής συντρόφου ανάλογα με τα φύλα, κάτι που στην παρούσα έρευνα δεν επιβεβαιώθηκε απόλυτα.

- Το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων δεν φάνηκε να επηρεάζει το αν βλέπουν τον γάμο τους ως εμπόδιο ή όχι.

5.3. Εισηγήσεις

Ο γάμος είναι μια από τις σοβαρές πράξεις και ενέργειες στην ζωή μας. Η αληθινή συντροφική ζωή μέσα στο γάμο, προϋποθέτει ότι οι σύντροφοι έχουν συνειδητοποιήσει την ατομική τους αξία, έχουν αναπτύξει την προσωπικότητά τους και έχουν πλήρη συνείδηση των επιθυμιών και των κινήτρων τους για την σχέση.

Σήμερα ο γάμος αποτελεί ελάχιστα ελκυστική επιλογή σε σχέση με παλαιότερα και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ανθρώπινες σχέσεις περνούν κρίση. Έτσι, τα αίτια για την κρίση του γάμου και της οικογένειας είναι σε πρώτη βάση ατομικά και στην συνέχεια κοινωνικά. Όταν λέμε ατομικά αίτια εννοούμε τα λανθασμένα κριτήρια που οδηγούν στο γάμο, τη ψυχολογική ανωριμότητα των ατόμων, τη μη προετοιμασία της οικογένειας σήμερα να εκπαιδεύσει τα παιδιά για την δική τους μελλοντική οικογένεια. Κοινωνικά αίτια είναι οι κοινωνικές ανακατατάξεις, οι αλλαγές στις θρησκευτικές και ηθικές αξίες, η έλλειψη εκπαίδευσης σε θέματα σχέσεων στο σχολείο, η αύξηση των διαζυγίων καθώς επίσης και η άποψη που υπερτονίζεται στις ημέρες μας: η ατομική επιτυχία και ευτυχία.

Συνεπώς όλοι μας ξεκινάμε μια σχέση με οδηγό μονάχα τις δικές μας απόψεις, συχνά ασυνείδητες, και τις δικές μας ιδέες συνήθως γεμάτες προκαταλήψεις, παρανοήσεις και φόβους.

Ο γάμος είναι μια καθολική κοινότητα ζωής, ένα ζωντανό σκέλος της ανθρώπινης κοινωνίας και για το λόγο αυτό η πολιτεία πρέπει να αποδεικνύει έμπρακτα την μέριμνα της για τις ανθρώπινες σχέσεις και το γάμο.

Η πολιτεία έχει αναγνωρίσει την αναγκαιότητα να δοθεί υποστήριξη στην οικογένεια μέσω κάποιων προγραμμάτων, ώστε να ανταποκριθεί στο ρόλο της, πρακτικά όμως τα προγράμματα αυτά έχουν μερική υλοποίηση του στόχου αυτού.

Από τις κοινωνικές υπηρεσίες που απευθύνονται στην οικογένεια, καμία δεν την αντιμετωπίζει ως μονάδα, ως σύνολο, παρά μόνο ανταποκρίνεται σε κάποιες ειδικές ανάγκες της. Για παράδειγμα ο οικογενειακός προγραμματισμός περιλαμβάνει μόνο την προγαμιαία και οικογενειακή ενημέρωση στο τομέα της αντισύλληψης και λιγότερο την ενημέρωση στον τομέα της στειρότητας.

Με βάση τα παραπάνω οδηγηθήκαμε στην διατύπωση των παρακάτω προτάσεων:

- Η εισαγωγή ειδικού μαθήματος ή άλλου τύπου προγράμματος (π.χ βιωματικές ασκήσεις, παιχνίδια, role playing κλπ.) στα σχολεία όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια, Τριτοβάθμια), το οποίο θα αναφέρεται στην σημασία των ανθρωπίνων σχέσεων, στην προετοιμασία των νέων για το γάμο. Η καλύτερη μέθοδος για την εκπαίδευση των μαθητών πάνω σε αυτό το θέμα, θα ήταν με την μορφή ομάδων από εξειδικευμένο προσωπικό. Για την ουσιαστική και μεθοδευμένη λειτουργία αυτής της εκπαίδευσης, φυσικό είναι να απαιτείται και ο κατάλληλος υλικοτεχνικός εξοπλισμός.

- Χρειάζεται να γίνει αναπροσαρμογή των ήδη υπαρχόντων διδακτικών βιβλίων έτσι ώστε τα προβαλλόμενα από αυτά πρότυπα να προάγουν πραγματικά αξίες και αρχές που να εξυψώνουν την σπουδαιότητα των ανθρωπίνων σχέσεων, την επικοινωνία, την ισότητα στο ζευγάρι κ.α.

- Ανάπτυξη νέων προγραμμάτων στις κοινωνικές υπηρεσίες, που θα καλύπτουν τις ανάγκες και τα προβλήματα όλου του κύκλου της ζωής της οικογένειας. Τα προγράμματα αυτά να αγγίζουν θέματα όπως: οι σχέσεις των δυο φύλλων, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, θέματα επικοινωνίας, αυτογνωσίας, ψυχολογίας της ανθρωπίνης συμπεριφοράς.

- Την δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών με άλλες υπηρεσίες για την ολιστική αντιμετώπιση των προβαλλόμενων ατομικών ή οικογενειακών προβλημάτων.

- Δεδομένου ότι η οικογένεια είναι ένα ζωντανό κύτταρο, μέσα στο οποίο τα παιδιά αποκτούν την πρώτη τους εμπειρία της αρμονικής συμβίωσης με τους άλλους, απαιτείται η οργάνωση σεμιναρίων ψυχοπαιδαγωγικής ενημέρωσης από δομές της κοινότητας τόσο σε άτομα όσο και σε οικογένειες από εξειδικευμένους και έμπειρους επιστήμονες.

- Δημιουργία περισσότερων υπηρεσιών συμβουλευτικής ζευγαριών, (Συμβουλευτικά Κέντρα) κατάλληλα στελεχωμένα από σύμβουλους γάμου, κοινωνικούς λειτουργούς, οικογενειακούς θεραπευτές και ψυχολόγους μέσα στην κοινότητα. Έτσι θα παρέχεται δωρεάν βοήθεια στους συζύγους, με σκοπό την εξέταση των αιτίων και την ανεύρεση λύσεων για την αποκατάσταση της αρμονικής συζυγικής ζωής.

- Να δημιουργηθούν περισσότερες Σχολές Γονέων από αυτές που ήδη λειτουργούν στα Συμβουλευτικά Κέντρα. Οι Σχολές Γονέων δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά στη χώρα μας το 1962, με πρωτοβουλία της κ. Μαρίας Χουρδάκη, ψυχολόγου και Επίτιμου Προέδρου του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Μέσα σ' αυτές οι γονείς ενημερώνονται σε θέματα που αφορούν την ανατροφή των παιδιών τους, στις μεταξύ τους σχέσεις, στις σχέσεις τους με τα παιδιά, για τους οικογενειακούς ρόλους, αλλά και για τις δυσκολίες και τα προβλήματα που προκύπτουν μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο. Γίνεται, επίσης, προετοιμασία για το γάμο και το γονεϊκό ρόλο, αφού οι Σχολές Γονέων δεν απευθύνονται μόνο σε γονείς που ήδη έχουν παιδιά, αλλά και σε υποψήφιους γονείς. Οι Σχολές Γονέων στοχεύουν στην πρόληψη.

- Να δημιουργηθούν κέντρα τα οποία να παρέχουν δωρεάν ψυχοθεραπεία σε ατομικό ή οικογενειακό επίπεδο από ειδικούς θεραπευτές, για όσους επιθυμούν θεραπεία σε βάθος.

- Τέλος να δημιουργηθούν περισσότερα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού, στα οποία το ζευγάρι θα έχει την ευκαιρία να συμμετάσχει ενεργά στον οικογενειακό σχεδιασμό του και να μπορεί να ελέγχει το μέγεθος της οικογένειάς του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
Ερωτηματολόγιο έρευνας

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Δρ. ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΥ ΜΑΡΙΑ**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

« Συμβουλευτική στο γάμο: Διερεύνηση βιωμάτων των έγγαμων »

**Σπουδάστριες: Ντελή Ευπραξία
Πλασκασοβίτη Αλεξάνδρα**

ΠΑΤΡΑ 2005

Στα πλαίσια εκπόνησης της πτυχιακής μας εργασίας, για την λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας, διεξάγουμε έρευνα στην πόλη της Πάτρας με θέμα «Συμβουλευτική στο γάμο: Διερεύνηση βιωμάτων των έγγαμων».

Ο γάμος είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής. Γεννιόμαστε και μεγαλώνουμε μέσα σ' αυτόν σαν καρποί συζυγικής ένωσης. Παρόλα αυτά, ένα αναμφισβήτητο κοινωνικό πρόβλημα της εποχής μας είναι η κρίση του θεσμού του γάμου και η αποτυχία της συντροφικής συμβίωσης.

Σκοπός μας είναι, να διερευνήσουμε τα βιώματα των έγγαμων, αλλά και πως αυτά επηρεάζουν την λειτουργικότητα και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Σας παρακαλούμε, χωρίς να σταθούμε εμπόδιο, αφιερώστε λίγο από τον χρόνο σας, συμπληρώνοντας το ερωτηματολόγιο αυτό, το οποίο σας διαβεβαιώνουμε ότι είναι ανώνυμο και αυστηρά απόρρητο.

Όταν συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο, θα το τοποθετήσετε μέσα στο φάκελο ανάμεσα στα άλλα ερωτηματολόγια, σε όποια θέση θέλετε, ώστε να εξασφαλισθεί η ανωνυμία.

Σας ευχαριστούμε για τη συνεργασία σας!

**ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΙΝΑΙ
ΑΝΩΝΥΜΕΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΗΡΑ ΑΠΟΡΡΗΤΕΣ**

Σημειώστε με ένα (ν) ή (χ) μέσα στο τετραγωνάκι (κουτάκι) που βρίσκεται κάτω ή στο πλάι κάθε ερώτησης, την απάντηση που κατά τη γνώμη σας βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις, αν το κρίνετε απαραίτητο.

Ευχαριστούμε για τη βοήθεια στην έρευνά μας.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A/ ΜΕΡΟΣ: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία

κάτω από 20

26 - 30

36 - 40

46 -50

20 - 25

31 - 35

41 - 45

50 και άνω

3. Τόπος καταγωγής

Χωριό (έως 2.000 κατ.)

Μεγάλη πόλη (από 80.000 και άνω)

Κωμόπολη (από 2.000 - 9.999 κατ.)

Πόλη του εξωτερικού

Πόλη (από 10.000 - 79.000 κατ.)

4. Γραμματικές γνώσεις

Αναλφάβητος / η

Λύκειο

A.E.I.

Δημοτικό

Ιδιωτική Σχολή

Μεταπτυχιακός Τίτλος

Γυμνάσιο

T.E.I.

Διδακτορικό

5. Επάγγελμα

Ιδιωτικός Υπάλληλος

Δημόσιος Υπάλληλος

Ελεύθερος Επαγγελματίας

Εκπαιδευτικός

Αγρότης / ισα

Συνταξιούχος /α

Εργάτης / τρια

Οικιακά

Ανεργος /η

6. Οικογενειακή κατάσταση

Έγγαμος /η

Διαζευγμένος / η

Σε συμβίωση

Σε διάσταση

Χήρος / α

7.α Έχετε παιδιά;

Ναι Όχι

7.β. Αν ναι, πόσα παιδιά έχετε;

Ένα Δύο Τρία Τέσσερα ή περισσότερα

8. Που κατατάσσετε περίπου το μηνιαίο οικογενειακό σας εισόδημα;

έως 1000 € 1000 – 2000 € άνω των 2000 €

9. Κατοικείτε:

Σε δικό σας σπίτι Σε ενοίκιο

10. Θρήσκευμα:

Χριστ. Ορθόδοξος Καθολικός Άλλο..... Άθεος

11. Τι είδους γάμο τελέσατε;

Θρησκευτικό Πολιτικό Και τους δυο

12. Πόσα χρόνια είστε παντρεμένος /η;

έως 1 έτος 6 – 10 έτη - 20 έτη
 1 – 5 έτη 11 – 15 έτη 20 και άνω

13.Εάν είστε διαζευγμένος/ η , χήρος/ α ή βρίσκεστε σε διάσταση, πόσα χρόνια ήσασταν παντρεμένος / η;

έως 1 έτος 6 – 10 έτη 16 - 20 έτη
 1 – 5 έτη 11 – 15 έτη 20 και άνω

B/ ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

14. Παντρευτήκατε από:

«Κεραυνοβόλο» έρωτα Αγάπη Συνοικέσιο

15. Ποια ήταν τα κύρια κίνητρα που σας οδήγησαν στο γάμο;

Η επιθυμία απόκτησης οικογένειας - παιδιών Συντροφικότητα
 Η νομική κάλυψη Επικοινωνία στην σχέση
 Η ικανοποίηση του κοινωνικού περιγυρου Κάτι άλλο.....
 Λόγω εγκυμοσύνης Δεν απαντώ

16. Ποια από τα παρακάτω ήταν κυρίως σημαντικά για την επιλογή του /της συντρόφου σας;

☐ Εξωτερική εμφάνιση	☐ Προσωπικότητα	☐ Άλλο.....
☐ Μορφωτικό επίπεδο	☐ Κοινά βιώματα	☐ Δεν απαντώ
☐ Επάγγελμα	☐ Κοινά ιδανικά και αξίες	

17.α. Είχατε συμβιώσει με τον/ την σύντροφο πριν το γάμο; (αν απαντήσατε όχι, συνεχίστε στην ερώτηση 18)

- Ναι   Όχι

17.β. Αν ναι, πόσο καιρό;

☐ έως 1 έτος	☐ 6 – 10 έτη	☐ 16 και άνω
☐ 1 – 5 έτη	☐ 11 – 15 έτη	

18. Θεωρείτε ότι η συμβίωση πριν τον γάμο, μπορεί να οδηγήσει σε καλύτερη επιλογή συζύγου;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

19. Πιστεύετε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν οικονομικές σας ανάγκες;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

20. Θεωρείτε πως με τον γάμο βελτιώσατε την κοινωνική και επαγγελματική σας θέση;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

21.α. Θεωρείτε πως με τον γάμο σας καλύψατε τυχόν ψυχολογικές σας ανάγκες; (αν απαντήσατε όχι, συνεχίστε στην ερώτηση 22α)

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

21.β. Αν ναι, ποιες από τις παρακάτω ψυχολογικές σας ανάγκες καλύφθηκαν μέσα από τον γάμο;

- Η ανάγκη ν' αγαπήσω και ν' αγαπηθώ
- Η αποφυγή της μοναξιάς
- Η δημιουργία δικής μου οικογένειας
- Η κάλυψη των μη ικανοποιητικών σχέσεων που είχα με την πατρική μου οικογένεια
- Άλλο.....

22.α Πιστεύετε ότι ο γάμος σας αποτέλεσε εμπόδιο σε κάτι; (αν απαντήσατε όχι, συνεχίστε στην ερώτηση 23 α)

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

22.β. Αν ναι, σε τι;

- Στους επαγγελματικούς μου στόχους
 Στις κοινωνικές δραστηριότητες λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων
 Στο να έχω ελεύθερο χρόνο για τον εαυτό μου
 Κάτι άλλο.....
 Δεν απαντώ

23α. Ήταν ο γάμος σας βοηθητικός παράγοντας στην εξέλιξη σας σε κάποιο τομέα; (αν απαντήσατε όχι, συνεχίστε στην ερώτηση 24)

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

23.β. Αν ναι, σε τι;

- Στις επαγγελματικές μου επιδιώξεις   Άλλο.....
 Στις κοινωνικές μου δραστηριότητες   Δεν απαντώ
 Στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς μου

24. Θεωρείτε πως η σχέση με τον σύντροφό σας χαρακτηρίζεται από;

- Σεβασμό και αλληλοκατανόηση
 Εξάρτηση, μόνο του ενός συντρόφου από τον άλλον ή και των δυο.

25. Πώς θα χαρακτηρίζατε τις σχέσεις με τον / την σύντροφό σας;

- Πολύ καλή   Καλή   Μέτρια   Κακή   Πολύ κακή

26. Σημειώστε ποια θεωρείτε τα σημαντικότερα προβλήματα που έχουν τυχόν προκύψει κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου σας;

☐ Η έλλειψη επικοινωνίας	☐ Οικονομική δυσχέρεια
☐ Ανάμειξη τρίτων προσώπων	☐ Έλλειψη ελεύθερου χρόνου
☐ Η ζήλια	☐ Άλλο.....
☐ Μη ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις	☐ Δεν απαντώ
☐ Οι εξωσυζυγικές σχέσεις / απιστία	

27. Υπήρξε αλλαγή στην σχέση σας με τον ερχομό των παιδιών;

Ναι   Όχι   Δεν γνωρίζω

28. Η αύξηση των πολλαπλών υποχρεώσεων που έχει επιφέρει η σημερινή εποχή πιστεύετε ότι σας δημιουργεί προβλήματα στο γάμο σας;

Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

29. Ποιος επωμίζεται τις παρακάτω ευθύνες;

A. Την διαχείριση των οικονομικών

Άνδρας   Γυναίκα   Και οι δυο

B. Την φροντίδα του σπιτιού

Άνδρας   Γυναίκα   Και οι δυο

Γ. Την φροντίδα – ανατροφή των παιδιών

Άνδρας   Γυναίκα   Και οι δυο   Δεν γνωρίζω

Δ. Τις αποφάσεις που αφορούν θέματα καλύτερης λειτουργίας της οικογένειας

Άνδρας   Γυναίκα   Και οι δυο

30. Στην οικογένειά σας εργάζεται η γυναίκα; (απευθύνεται και στα δυο φύλα)

Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

31. Το να εργάζεται η γυναίκα κατά την γνώμη σας είναι:

- Οικονομική βοήθεια στο σπίτι
- Ανάγκη του ζευγαριού για μοίρασμα καθηκόντων
- Οικονομική ανεξαρτησία για την γυναίκα
- Επαγγελματική, προσωπική και κοινωνική καταξίωση
- Απαράδεκτο
- Άλλο.....

32. Ποια από τα παρακάτω θεωρείτε ότι συμβάλλουν στην διατήρηση του γάμου όταν υπάρχουν προβλήματα ;

- Η ύπαρξη παιδιών   Η αγάπη   Η πίστη στον Θεό
 Ο φόβος της μοναξιάς   Ο κοινωνικός περίγυρος   Δεν απαντώ

33. Πιστεύετε ότι οι σύζυγοι πρέπει να έχουν την ίδια γνώμη για θέματα που αφορούν την οικογένεια;

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

34. Πιστεύετε ότι η εμπιστοσύνη είναι βασικό στοιχείο της σχέσης;

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

35. Νομίζετε ότι η επικοινωνία είναι απαραίτητο στοιχείο της σχέσης;

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

36. Θεωρείτε ότι όταν αγαπάμε τον άλλον τον αποδεχόμαστε όπως είναι με τα χαρίσματα και τα ελαττώματά του;

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

37. Νομίζετε ότι το δικαίωμα να μείνεις μόνος /η και να έχεις ελεύθερο χρόνο κάποιες στιγμές, είναι απαραίτητο στη σχέση;

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

38. Θεωρείτε ότι ο συμβιβασμός αποτελεί την καλύτερη λύση στις διαφορές ή στις συγκρούσεις;

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

39. Πιστεύετε ότι ο θεσμός του γάμου, είναι μια ξεχωριστή αξία στη ζωή;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

40. Θεωρείτε ότι τα δεσμά του γάμου είναι μια υποχρέωση;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

41. Πως θα χαρακτηρίζατε την επικοινωνία σας με τον / την σύντροφό σας;

- Πολύ καλή   Καλή   Μέτρια   Κακή   Πολύ κακή

42. Αν η επικοινωνία σας θεωρείτε ότι είναι ελλιπής , τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;

- Θυμό   Πίκρα   Άλλο.....
- Απελπισία   Αδιαφορία   Δεν απαντώ

43. Αν την επικοινωνία σας την χαρακτηρίσατε παραπάνω ως καλή ή πολύ καλή, τι συναίσθημα σας προκαλεί αυτό;

- Χαρά   Ευτυχία   Ζεστασιά   Άλλο.....

44.α. Πιστεύετε στο Θεό;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

44.β. Αν ναι, η πίστη σας στο Θεό, συμβάλλει με κάποιο τρόπο στον γάμο σας;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

45.α. Σας έχει ασκηθεί κάποιου είδους βίας από τον / την σύντροφο σας κατά την διάρκεια του έγγαμου βίου;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

45.β. Αν ναι, πως εκδηλώνεται αυτή η συμπεριφορά;

- Χειροδικεί   Εκβιάζει
- Χτυπάει – σπάει αντικείμενα στο σπίτι   Άλλο.....
- Υψώνει υπερβολικά τον τόνο της φωνής   Δεν απαντώ
- Βρίζει

46. Πως θα χαρακτηρίζατε την σεξουαλική σας σχέση μέσα στο γάμο;

- Πολύ καλή   Καλή   Μέτρια   Κακή   Πολύ κακή

47. Πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε, με το ότι η σεξουαλική επαφή δεν επαρκεί αν δεν συνυπάρχουν η τρυφερότητα και η εμπιστοσύνη.

- Συμφωνώ   Μέτρια συμφωνώ   Ουδέτερο   Μέτρια διαφωνώ   Διαφωνώ

48. Θεωρείτε ότι τα σεξουαλικά προβλήματα που τυχόν προκύπτουν, πρέπει να τα αντιμετωπίζει:

- Ο καθένας μόνος του   Το ζευγάρι από κοινού

49. Θεωρείτε ότι για την επίλυση σεξουαλικών προβλημάτων, ενός ζευγαριού, βοηθάει η συμβολή ειδικού;

- Ναι   Όχι   Δεν απαντώ

50. Η απιστία είναι για εσάς:

- Ένα ασυγχώρητο αμάρτημα
 Κάτι που κάποια στιγμή όλα τα ζευγάρια αντιμετωπίζουν
 Κάτι που δεν συμβαίνει σε άτομα που είναι απόλυτα ικανοποιημένα από το γάμο του
 Ανανέωση του γάμου
 Αιτία ρήγματος στη σχέση του ζευγαριού
 Κάτι άλλο.....
 Δεν απαντώ

51. Νομίζετε ότι το διαζύγιο θα αποτελούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα που θα αντιμετωπίζατε στο γάμο σας ;

- Ναι   Όχι   Δεν το έχω σκεφθεί   Δεν απαντώ

52. Σε ποιον ειδικό θα απευθυνόσασταν για την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων που θα προέκυπταν στο γάμο σας;

- Προσωπικό ιατρό   Κοινωνικό Λειτουργό
 Ψυχολόγο   Νομικό
 Κοινωνιολόγο   Ψυχίατρο
 Κληρικό   Άλλο.....   Δεν απαντώ

Ευχαριστούμε πολύ για την συνεργασία σας!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Ανδρουλιδάκη – Δημητριάδου Ισμήνη**, « Ισότιμοι σύζυγοι », εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1977
2. **Γεωργιάδου Νένα**, « Τα μυστικά της επικοινωνίας », εκδόσεις Οξυγόνο, Αθήνα 2004
3. **Γεωργίου Ν. Στέλιος**, « Εκπαιδεύοντας Ψυχολόγους στη Συμβουλευτική », εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003
4. **Γεωργόπουλος Γεώργιος**, « Κοινωνική Εργασία με Οικογένεια », Αθήνα 1993
5. **Δημητρίου Σωτήρης**, « Μορφές Βίας », εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2003
6. **Δημητρόπουλος Γ. Ευστάθιος**, « Συμβουλευτική και συμβουλευτική ψυχολογία », εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1993
7. **Ευαγγέλου Ιάσων**, « Ανατομία της αγάπης και του έρωτα », εκδόσεις Βερέττας, Αθήνα 2004
8. **Ζαφείρης Γ. Αλέξανδρος – Ζαφείρη Α. Ελένη – Μουζακίτης Μ. Χρήστος**, « Οικογενειακή θεραπεία – Θεωρία και Πρακτικές Εφαρμογές », εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999
9. **Κακλαμανάκη Ρούλα**, « Η θέση της Ελληνίδας στην Οικογένεια και στην Κοινωνία », εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1979
10. **Καρδαμάκης Σπ. Μιχαήλ Πρεσβ.**, « Ο γάμος Μυστήριο Μέγα », εκδόσεις Τήνος, Αθήνα 2004
11. **Καρούσος Ι. Καλλίνικος**, « Προβλήματα στο γάμο », εκδόσεις Χρυσοπηγή, Αθήνα
12. **Κατάκη Χάρης**, « Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής οικογένειας », εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984
13. **Κουρκουβάτης Πάνος**, « Η πάλη των δύο φύλων », εκδόσεις Δίφρος, Αθήνα 1973
14. **Μαλικιώση – Λοΐζου Μαρία**, « Συμβουλευτική Ψυχολογία », εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999
15. **Μάνος Νίκος**, « Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής », εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997
16. **Μαραγκουδάκη Ελένη**, « Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άντρες διοικούν », εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1997
17. **Μουσούρου Μ. Λουκία**, « Ελληνική οικογένεια », εκδόσεις Ίδρυμα Χουλανδρή – Χορν, Αθήνα 1984
18. **Μουσούρου Μ. Λουκία**, « Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας », εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002
19. **Παπαδιώτη – Αθανασίου Βασιλική**, « Οικογένεια και όρια », εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000
20. **Παπακώστας Γ. Ιωάννης**, « Γνωσιακή Ψυχοθεραπεία. Θεωρία και Πράξη », εκδόσεις Ινστιτούτο Έρευνας της Συμπεριφοράς, Αθήνα 1994
21. **Παρασκευόπουλος Ν. Ιωάννης**, « Εξελικτική Ψυχολογία », τόμος 1^{ος}, Αθήνα 1985

22. **Παυλόπουλος Λεών**, « Οι αλύτρωτοι σύζυγοι. Έρωτας – Γάμος – Διαζύγιο.», εκδόσεις Αλεβιζόπουλος, Αθήνα 1975
23. **Πιντέρης Γιώργος**, « Συντροφικότητα και αυτονομία », εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1983
24. **Πιντέρης Γιώργος**, « Συντροφικότητα αλά ελληνικά », εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1984
25. **Πιντέρης Γιώργος**, « Έρωτας, Αγάπη και Εξάρτηση », εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1993
26. **Πιντέρης Γιώργος**, « Διαλέγοντας σύντροφο », εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1995
27. **Ρώτας Ρένος – Παναγιώτης**, « Αποφεύγετε το στρες », εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999
28. **Τσαούσης Γ. Δ.**, « Η κοινωνία του ανθρώπου », εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2001
29. **Χουρδάκη Μαρία – Μαρούδα Αίθρα – Σταύρου Μελίνα**, « Θέματα προετοιμασίας για γάμο, Συμβίωση και σχέσεις στην οικογένεια », εκδόσεις Πανελλήνιος Σύνδεσμος Σχολών Γονέων, Αθήνα 1989
30. **Χουρδάκη Μαρία**, « Οικογενειακή Ψυχολογία », εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1982

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

1. **Adams Jenni**, « Stress, φίλος για μια ολόκληρη ζωή », Μτφ. Πητ. Κωνσταντέας, εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα 1998
2. **Andree Michel**, « Η κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου », Μτφ. Μουσούρου Μ.Λ., εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1987
3. **Αργκάουλ Μάικλ, Τράουερ Πήτερ**, « Πρόσωπο με πρόσωπο. Τρόποι επικοινωνίας », Μτφ. Σόλμαν Μαρία, εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 1981
4. **Beck T. Aaron**, « Δεν αρκεί μόνο η αγάπη », Μτφ. Μουτζούκης Χρήστος, Δρ. Σίμος Γρηγόρης, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1996
5. **Berne Eric, M.D.**, « Παιχνίδια που παίζουν οι άνθρωποι - Η Ψυχολογία των Ανθρώπινων Σχέσεων », Μτφ. Ανδρεοπούλου Σοφία, εκδόσεις Δίοδος, Αθήνα 1996
6. **Bertran Crammer**, « Επάγγελμα μωρό », Μτφ. Μιχαέλη Μερώπη, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992
7. **Blumenthal Eric**, « Αγάπη και γάμος. Τα θεμέλια μιας αρμονικής συμβίωσης », Μτφ. Ιωαννίδης Στράτος, εκδόσεις Φίλιστρωρ, Αθήνα 1998
8. **Buscaglia Leo**, « Προσωπικότητα και Ολοκλήρωση », Μτφ. Δίπλας Γιώργος, εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1990
9. **Christensen Andrew, Ph.D., Jacobson Neils Ph.D.**, « Αντιμετωπίζοντας τις διαφορές μας », Μτφ. Κουτρομπά Χριστίνα, Αθήνα 2004
10. **Cohen Louis, Manion Lawrence**, « Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής έρευνας », Μτφ. Βάσω Βασι Παπαγεωργίου, Βεργίδης Δημ., Γιαλαμάς Γιώργ., Κοσμίδου Χρυσ, Κουλαϊδής Βασ., Μπαγάκης Γιώργ., Βαρνάβα – Σκούρα Τζέλα, Χασάπης Δημ., εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 1994
11. **Cooper Gary L. and Rachel D. , Eaker H. Lynn**, « Ζώντας με στρες » Μτφ. Αλέξανδρος – Σταμάτιος Αντωνίου, εκδόσεις Παρισιάνου Α.Ε., Αθήνα 2002

12. **Datillio F.M., Padesky C.A.**, « Συμβουλευτική Ζευγαριών - Μια Γνωσιακή Συμπεριφοριστική Προσέγγιση », επιμέλεια Α. Καλαντζή - Αζίζι, Μτφ. Χαρίλα Ντιάνα, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995
13. **Delli Lyn Quardi, M.S.W. & Breckenridge Ph.D.**, « Η μητρική φροντίδα », Μτφ. Βλοντάκη Πόπη, εκδόσεις Κονιδάρη, Αθήνα 1981
14. **Dominian Jack**, « Μαθήματα Γάμου », Μτφ. Μεταξάς Στέλιος, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
15. **Dreikurs Rudolf**, « Η πρόκληση του γάμου », Μτφ. Κασσιμάτη Μ. - Χολέβα Δ., εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1974
16. **Dryden Wincy and Gordon Jack**, « Βγείτε από τα συναισθηματικά σας αδιέξοδα και βρείτε τον κατάλληλο σύντροφο », Μτφ. Παπαμιχαήλ - Λόινα Κλαίρη, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 2003
17. **Engels F.**, « Η καταγωγή της οικογένειας », εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1984
18. **Goullota Cuelielmo**, « Κωμωδίες και δράματα του γάμου », εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1979
19. **Guerney G. Bernard, Jr.**, « Βελτίωση Σχέσεων », Μτφ. Χάιντς Έλενα, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996
20. **Hallowell M. Edward M.D.**, « Ανθρώπινες στιγμές », Μτφ. Παπαδάκης Ν. Κόφφам, εκδόσεις Έσοπτρον, Αθήνα 2002
21. **Johnson - Tourna Amalia**, « Προκατάληψη; Ποιος εγώ; », Μτφ. Ιωαννίδου Ιωάννα, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
22. **Μέγιεντορφ Π. Ιωάννης**, « Ο ορθόδοξος γάμος », Μτφ. Αρχιμανδρίτης Αθηναγόρας Δικαΐακος, εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2004
23. **Napier Y. Augustus**, « Το ζευγάρι ο εύθραυστος δεσμός », Μτφ. Ρόκου Ήβη, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
24. **Ό Neil Nena and George**, « Ανοικτός Γάμος », Μτφ. Γραμμένος Μπάμπης, εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα 1988
25. **Satir Virginia**, « Πλάθοντας ανθρώπους », Μτφ. Στυλιανούδη Λιλύ, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1989
26. **Satir Virginia**, « Ανθρώπινη επικοινωνία », Μτφ. Ντούργα Αθηνά, εκδόσεις Δίοδος, Αθήνα 1992
27. **Skynner Robin**, « Οικογενειακές Υποθέσεις », Μτφ. Παπασταύρου Άννα, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
28. **Skynner Robin, Cleese John**, « Ζωή, η σύγχρονη Οδύσσεια », Μτφ. Ρόκου Ήβη, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998
29. **Skynner Robin, Cleese John**, « Οικογένεια, η σύγχρονη Οδύσσεια », Μτφ. Σεϊτάνη Μαίρη, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1989
30. **Spielberger Charles**, « Άγχος - Στρες και πώς να το καταπολεμήσετε », Μτφ. Κωστόπουλος Ιωάννης, εκδόσεις Αθανάσιος Ψυχογιός, Αθήνα 1980
31. **Vansteewegen Alfons**, « Η αγάπη είναι ενέργεια - Το παιχνίδι του γάμου », Μτφ. Σύρρης Μ. Μιχαήλ, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995
32. **Wilkinson Jill, Canter Sandra**, « Εγχειρίδιο Εκπαίδευσης Κοινωνικών Δεξιοτήτων », Μτφ. Παπαϊωάννου Καλλιόπη, Παππάς Βαγγέλης, εκδόσεις Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης 1991

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Barker, Ph**, « Basic family therapy », Blackwell science, Oxford 1998
2. **Bowen Murray**, « The use of family theory in clinical practice », Joson – Aronson, N.Y. 1978
3. **Burges E. and Wallin P.**, « Engagement and Marriage », Philadelphia, Lippincot 1953
4. **Guerin J. Philip, Jr., M.D.**, « Family therapy. Theory and Practice », Center for family learning, Gardner Press, N.Y. 1976
5. **Gurman A., Krinsken P.**, « Handbook of family therapy », Brunner – Mazel, N.Y. 1981
6. **Jones E.**, « Family system therapy », John Wiley and Sons, N.Y. 1993
7. **Nichols P. Michael, Ph.D.**, « Family Therapy. Concepts and Methods», Gardner Press, INC, N.Y. London

ΛΕΞΙΚΑ - ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΕΣ

1. **Γιοβάνης Χρήστος**, « Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας », εκδόσεις Γιοβάνης Χρήστος
2. **Γκίκας Σωκράτης**, « Φιλοσοφικό Λεξικό », εκδόσεις Βαρελή Παν. Θεοδ., Αθήνα 1998
3. **Μπαμπινιώτης Γεώργιος**, « Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας », εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Αθήνα 1998
4. **Πάπυρος Larousse Britanica**, 1993

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΑΡΘΡΑ

1. **Μαυρής Η. Μιχάλης**, « Οικογενειακό Δίκαιο », Διδακτικές σημειώσεις, Πάτρα 1998
2. **Μουζακίτης Μ. Χρήστος**, « Κοινωνική Εργασία με οικογένεια », Διδακτικές σημειώσεις, Πάτρα 1990
3. **Παπαϊωάννου Καλλιόπη**, « Η συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία», Εκλογή, τεύχος 77, Αθήνα 1988

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ – INTERNET

www.alex.eled.duth.gr
www.cmc.gr
www.ekklisia.gr
www.google.gr
www.medicalhypnosis.gr/psychotherapy
www.medlook.gr
www.minou.gr
www.pandrevomai.gr
www.psychologia.gr
www.selftherapy.gr
www.sitemaker.gr

